

NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE

ČASOPIS O SÚČASNEJ LINGVISTIKE, LITERÁRNEJ
VEDE, TRANSLATOLÓGII A KULTUROLÓGII

ROČ. XIII, ČÍSLO 1, JÚN 2021
ISSN 1338-0583

Predseda Vedeckej rady

doc. Ivan Šuša, Ph.D. Univerzita Mateja Bela, Slovensko/Alma Mater
Studiorum Università di Bologna, Taliansko (ivan.susa@umb.sk
ivan.susa@unibo.it)

Zástupca predsedu Vedeckej rady

doc. Mgr. Vladimír Biloveský, PhD. (vladimir.bilovesky@umb.sk)

Šéfredaktor (predseda Redakčnej rady)

doc. PhDr. Ivan Šuša, Ph.D. (ivan.susa@umb.sk)

Zástupkyňa šéfredaktora (zástupkyňa predsedu Redakčnej rady)

Mgr. Marianna Bachledová, PhD. (marianna.bachledova@umb.sk)

Členovia a členky Vedeckej rady

prof. PhDr. Zuzana Bohušová, PhD., Univerzita Mateja Bela, Slovensko
doc. PaedDr. Zdenko Dobrík, PhD., Univerzita Mateja Bela, Slovensko
prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc., Univerzita Komenského, Slovensko
prof. Ass. Adriano Ferraresi, PhD., Alma Mater Studiorum Università di
Bologna, Taliansko
prof. Dr. honoris causa Michal Harpáň, Srbsko
PhDr. Anita Hut'ková, PhD. Univerzita Mateja Bela, Slovensko
doc. PhDr. Alojz Keníž, CSc. Univerzita Komenského, Slovensko
prof. Igor E. Klyukanov, Eastern Washington University, USA
doc. Simona Kolmanová, Ph.D., Karlova univerzita, Česká republika
doc. PhDr. Marta Kováčová, PhD. Univerzita Mateja Bela, Slovensko
prof. PhDr. Mária Kusá, CSc. Univerzita Komenského, Slovensko
prof. Gerhard Langer, Universität Wien, Rakúsko
doc. Mgr. Patrik Mitter, Ph.D., Univerzita J. E. Purkyně, Česká republika
doc. Zoltán Németh, PhD., University of Warsaw, Poľsko
prof. Hans Walter Schmidt-Hannisa, National University of Ireland, Írsko
prof. PhDr. Jozef Sipko, CSc., Prešovská univerzita, Slovensko
prof. Larisa Sugay, DrSc., Univerzita Mateja Bela, Slovensko
doc. Dr. Tunde Tuska, PhD., Segedínska univerzita, Maďarsko

Členovia Redakčnej rady

Mgr. Barbora Vinczeová, PhD.
Mgr. Marianna Bachledová, PhD.
Mgr. Lukáš Bendík

Štúdie v časopise prechádzajú dvojitém recenzným konaním.

Časopis NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE je zaregistrovaný v databáze
INDEX COPERNICUS.

OBSAH

NAMIESTO ÚVODU	4
VEDECKÉ ŠTÚDIE	6
Janka Kubeková	
KVALITATÍVNA EKVIVALENCIA ŠPANIELSKYCH A SLOVENSKÝCH BINÁRNYCH ODBORNÝCH FRAZEOLOGICKÝCH JEDNOTIEK S ADJEKTÍVOM VIRTUAL - VIRTUÁLNY.....	6
Andrej Záhorák	
REFLEXIA PREKLADOV SLOVENSKEJ PRÓZY V NEMECKOM JAZYKOVOM A KULTÚRNOM PRIESTORE (ROKY 2000 – 2020).....	29
Dominika Vargová	
PREKLADATELSKÉ KOMPETENCIE AKO PRENOSNÉ ZRUČNOSTI A PREKLAD AKO PROSTRIEDOK ICH ROZVOJA	42
Eva Reichwalderová a Jana Pecníková	
INTERKULTURALITA V UNIVERZITNOM PRIESTORE. REFLEXIA ROZVÍJANIA CUDZOJAZYČNÝCH KOMPETENCIÍ	67
Eva Hucková a Pavol Šveda	
KVALITA TLMOČENIA UŠAMI POSLUCHÁČOV: JE ROZDIEL MEDZI POSUDZOVANÍM VÝKONU ŠTUDENTA A PROFESIONÁLA?	82
Elena Nikolajová Kupferschmidtová	
KOMUNIKÁCIA PRÍSLUŠNÍKOV POLICAJNÉHO ZBORU SO ŠTÁTNYMI PRÍSLUŠNÍKMI TRETÍCH KRAJÍN NA SLOVENSKU A V KRAJINÁCH HOTSPOTOV	102
Karel Střelec	
ROMÁN MEZI HISTORIÍ, PAMĚTÍ A ZAPOMENUTÍM: <i>MNICHOVSKÝ PŘÍZRAK</i> GEORGESE-MARCA BENAMOUA.....	133
Patrícia Molnárová	
VÝVIN OBRAZU IDEOLÓGIE SOCIALIZMU V TEMATICKOM DISKURZE: NA PRÍKLADE POLITICKO-IDEOLOGICKEJ KONCEPTUÁLNEJ METAFORY.....	147
Gabriel Rožai	
SYNCHRÓNNE MODELÝ A MODELOVANIE VLASTNÝCH MIEN NEALKOHOLICKÝCH NÁPOJOV.....	166
Pavol Odaloš	
SYNCHRÓNNE MODELÝ A MODELOVANIE VLASTNÝCH MIEN PIVA.....	180
Natália Kolenčíková	
SYNCHRÓNNE MODELÝ A MODELOVANIE NÁZVOV VODIEK (1).....	195

Veronika Gondeková SYNCHRÓNNE MODELÝ A MODELOVANIE VLASTNÝCH MIEN ČAJU, KÁVY A CUKROVINIEK	208
RECENZIE	223
Daniela Mügllová SLOVENSKÝ DABING A TITULKOVANIE V PREMENÁCH ČASU.....	223
Zuzana Gašová RODOVO SYMETRICKÝ JAZYK V SLOVENSKOM A NEMECKOM JAZYKOVOM PROSTREDÍ	226
Andrej Timko LINGUISTIC AMBIGUITY IN ENGLISH HUMOROUS DISCOURSE.....	231
SPRÁVY A INFORMÁCIE.....	235
Zuzana Drugová KRAJANSKÍ UČITELIA SA OPÄŤ STRETLI NA KURZE MC UMB	235
Ivan Šuša SLOVENSKO-TALIANSKA SPOLUPRÁČA NA LEKTORÁTE SLOVENSKÉHO JAZYKA A KULTÚRY BOLONSKEJ UNIVERZITY	236
Eva Höhn KULTÚRA, TÉMA MIEST A SPOLUPRÁČA V KONTEXTE PROJEKTOV	238
POKYNY PRE AUTOROV	240
Ako naformátovať štúdiu.....	241
Ako naformátovať recenziu.....	242
Ako naformátovať ostatné typy príspevkov ako správy či pozvánky	242
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS	244
How to format your study	245
How to format your review	246
How to format news, invitations, etc.....	246

NAMIESTO ÚVODU

Práve pri písaní týchto riadkov som sa z rozhlasu dozvedel smutnú správu o skone významného slovenského literárneho vedca, básnika, prekladateľa a nositeľa viacerých štátnych vyznamenaní a ocenení Viliama Turčányho. S jeho kvalitnými vedeckými publikáciami a prekladmi *par excellence* som sa ako slovákista a romanista stretával od čias vysokej školy a neskôr – už ako vysokoškolský učiteľ – som tieto poznatky využíval aj v rámci vedeckej a pedagogickej činnosti.

Len nedávno som so študentmi Bolonskej univerzity navštívil hrobku Danteho Alighieriho v talianskom meste Ravenna. Túto významnú osobnosť svetovej literatúry a kultúry sme si prišli uctiť pri príležitosti 700. výročia jeho úmrtia. Študentom som priblížil Danteho odkaz práve cez prizmu majstrovských prekladov Viliama Turčányho. To som ešte netušil, že v tento rok skoná aj prekladateľ jeho diela do slovenčiny. Život prináša aj takéto momenty... Mimochodom, o prekladoch Danteho diela a jeho recepcno-kultúrnom kontexte nám na našom Lektoráte slovenského jazyka a kultúry Bolonskej univerzity vo Forlí porozprávala aj talianistka Dr. Monika Šavelová z FF UKF z Nitry. Tiež netušiac, že o pár dní už bude hovoriť o slovenskom básnikovi a prekladateľovi v minulom čase... Aj keď *maestro* Turčány už nie je medzi nami, ostanú po ňom jeho významné literárne a prekladateľské počiny, nepochybne najmä neprekonateľná *Božská komédia*.

Milé čitateľky a čitatelia,

som rád, že ste si aj tentoraz vyhládali na internete náš vedecký časopis NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE. Aj v jeho prvom tohtoročnom vydaní vám ponúkame rozsahovo, žánrovo i tematicky bohaté príspevky. Všetky články spája filologický rozmer a (ako vždy) aj so žiaducimi areálovými presahmi smerom k ďalším vedám. Jednotlivé príspevky sú zoradené do stálych rubriík *Vedecké štúdie*, *Recenzie* a *Správy a informácie*.

Osobitný priestor sme tentoraz vyčlenili štúdiám, ktoré sú výstupom vedeckého grantového projektu VEGA č. 1/0040/19 *Synchrónne modely*

a modelovanie chrématoným. Tento blok vznikol v spolupráci nášho časopisu s Katedrou slovenského jazyka a komunikácie Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Verím, že vás jednotlivé príspevky z oblasti súčasnej filológie zaujmú. Rovnako vás pozývam zaslať na adresu našej redakcie vaše štúdie, recenzie a správy z vedeckých podujatí či výsledkov projektov. Teším sa doterajšej výbornej spolupráci s viacerými univerzitami, vďaka ktorej môžeme pripravovať kvalitné vedecké štúdie a analyzovať a dokumentovať súčasný stav v oblasti literárnej vedy, lingvistiky, translatológie a kulturológie. Samozrejme, časopis *NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE* je otvorený kolegom nielen na slovenských, ale aj zahraničných univerzitách a vedeckých ústavoch a akadémiách.

Prajem vám príjemné a myseľ obohacujúce čítanie tohto čísla.

Ivan Šuša
šéfredaktor

VEDECKÉ ŠTÚDIE

KVALITATÍVNA EKVIVALENCIA ŠPANIELSKYCH A SLOVENSKÝCH BINÁRNYCH ODBORNÝCH FRAZEOLOGICKÝCH JEDNOTIEK S ADJEKTÍVOM VIRTUAL - VIRTUÁLNY

Janka Kubeková

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

janka.kubekova@umb.sk

Kľúčové slová: odborná frazeológia, frazeologická ekvivalencia, metafora, terminológia

Key words: terminological phrasemes, phraseological equivalence, metaphor, terminology

Cieľom štúdie je kvalitatívna medzijazyková konfrontácia ekvivalentných frazeologických jednotiek v rovine odborného jazyka. Zamerali sme sa na formálno-štruktúrny aspekt, konkrétne kvalitatívne hľadisko ekvivalentov binárnych odborných frazém medzi španielčinou ako zdrojovým jazykom a slovenčinou ako cieľovým jazykom, ktoré obsahujú adjektívum *virtual* (špan.) – *virtuálny* (slov.). Vychádzali sme z multilingválnej terminologickej databázy IATE (Interaktívna Terminológia pre Európu). V analýze sme paralelne sledovali motivovanosť, metaforu, komponenty ekvivalentov odbornej frazémy, ako aj ich variantov v porovnávaných jazykoch. Okrem španielčiny a slovenčiny sme v niektorých prípadoch porovnávali odborné frazémy aj s anglickým ekvivalentom.

Úvod

Dynamické procesy boli v spoločnosti, jazyku a kultúre vždy prítomné. Pod vplyvom technického a technologického pokroku sa jazyk mení, rozširuje sa funkcionality spisovného jazyka smerom k multifunkčnosti, dynamizuje sa komunikačný priestor (Wachtarczyková, 2010, s. 17). Do jazyka prenikajú neologizmy pod vplyvom globalizačného tlaku angličtiny (Reichwalderová, Sliachanová, 2008). Centrom našej pozornosti je sledovať kvalitatívne hľadisko odborných frazém, ktoré prenikli do slovenčiny a španielčiny v poslednom období,

pričom budeme vychádzať z taxonómie P. Ďurča (2012). Ako základ sme si zvolili adjektívum *virtual* (špan.) – *virtuálny* (slov.) z dôvodu jeho frekventovaného používania v lexikálnej produkcii v porovnávaných jazykoch (*moneda virtual* – *virtuálna mena*, *banca virtual* – *virtuálna banka*, *agua virtual* – *virtuálna voda*, *museo virtual* – *virtuálne múzeum*, *biblioteca virtual* – *virtuálna knižnica*, *comunidad virtual* – *virtuálna komunita*, *comunicación virtual* – *virtuálna komunikácia*, *imagen virtual* – *virtuálny obraz*, *cementerio virtual* – *virtuálny cintorín*, *campus virtual* – *virtuálna univerzita*, *empresa virtual* – *virtuálny podnik*, *mercado virtual* – *virtuálny trh*, *democracia virtual* – *virtuálna demokracia*, *tienda virtual* – *virtuálny obchod*, *costo virtual* – *implicitné náklady*, *precio virtual* – *tieňová cena*, *aprendizaje virtual* – *elektronické vzdelávanie*, *transacción virtual* – *elektronická transakcia*, atď.) Adjektívum *virtuálny* sa cez jazyk rozšírilo do všetkých oblastí života, úspešne sa uplatňuje vo vede a výskume, v priemysle, v medicíne, vo vzdelávaní, v telekomunikáciách, v doprave, v informatike, v komunikácii, v sociálnej sfére, v oblasti životného prostredia atď. Charakteristike elektronických textov, ktoré sa šíria tzv. „virtuálnym kanálom“ sa venuje Dimeo (2018)(1).

Pôvod adjektíva *virtuálny* uvádza slovník Španielskej kráľovskej akadémie (2) (DLE), aj slovník talianskeho Inštitútu Treccani (3). Oba slovníky vysvetľujú adjektívum *virtuálny* rovnakým spôsobom, teda ako prebraté zo stredovekej latinčiny *virtualis*, ktoré bolo derivátom *virtus*, teda cnosť, schopnosť, moc.

Na vysvetlenie významu sme spracovali iba DLE a Akademický slovník cudzích slov Ľudovíta Štúra. Obe inštitúcie predstavujú lingvistické authority jedna pre španielsky jazyk a druhá pre slovenský jazyk. Ďalší dôvod, prečo sme siahli po týchto zdrojoch, bola ich dostupnosť na internete, čo umožňuje pohotovo vybrané slovníky konzultovať. DLE poskytuje vysvetlenie pojmu *virtuálny* v troch významoch, pre náš výskum sú relevantné prvé dva: *virtual* je 1. ten, kto má schopnosť priniesť nejaký efekt, hoci ho v prítomnosti nevytvorí, často je to opak účinného (efektívneho), reálneho. 2. implicitný, tichý. 3. to, čo predstavuje zdanlivú a nereálnu existenciu(4). Slovenský akademický slovník cudzích slov(5), ktorý spracoval Slovenský ústav Ľudovíta Štúra, vysvetľuje adjektívum *virtuálny* nasledovne: 1. schopný niečo konať, možný, potenciálny, 2. fiktívny, domnelý, zdanlivý, v skutočnosti neexistujúci: v-a realita simulovaná pomocou počítačov napr. v počítačových hrách,

3. sprostredkovaný pomocou internetu; poskytujúci služby prostredníctvom internetu: v. obchodný dom; v-e kníhkupectvo, 4. ľubovoľne, nekonečne malý: fyz. v. moment; v. posuv. Pri komparácii oboch slovníkov je možné pozorovať podobnosť v prvých troch významoch, štvrtý význam DLE neuvádza.

Ako budeme môcť pozorovať, adjektívum *virtuálny* vstúpilo do mnohých odborov uvedených vyššie, často preberaním už hotových slovných spojení z iných jazykov, ktoré môžu pri významovej analýze vytvárať isté sémantické napätie spôsobené kontradikciou. Ustálením týchto metaforických slovných spojení, používatelia jazyka nevnímajú prvotný význam a používajú dané metaforické slovné spojenie v jazyku v asociácii s internetom. Ak by sme sa vrátili k prvým dvom významom *potenciálny*, *fiktívny*, *nereálny* a substituovali nimi komponent *virtuálny*, vytvorilo by sa slovné spojenie *potenciálna / fiktívna / nereálna mena*, *potenciálna / fiktívna / nereálna banka*. V tomto prípade by bol význam explicitne vyjadrený. Môžeme vysloviť predpoklad, ktorý by znel, že takéto slovné spojenie by sa vo finančnom sektore neustálilo, lebo banky by stratili kredit, a teda dôveru zo strany klientov, a bez nej stráca finančná inštitúcia potenciál. Rovnako hodnými pozornosti sú pojmy, ktoré obsahujú slovné spojenia *virtuálny cintorín*, *virtuálna voda*, *virtuálna demokracia*. S akým obsahom je konfrontovaný používateľ jazyka pri týchto pojmoch? Ako pracuje s metaforou, asociáciou, vlastnou jazykovou skúsenosťou?

V nasledujúcich kapitolách vymedzíme pojem odborná frazéma. Rovnako definujeme pojem frazeologická ekvivalencia, ako ju vnímajú a definujú súčasní frazeológovia.

1. Teoretické východiská

Termín *frazeologická jednotka* (FJ) je podľa García-Page (2008, s. 16) v súčasnosti najrozšírenejší prijatý pojem väčšiny odborníkov (okrem angloamerických), ktorí používajú pri skúmaní jazykových (lingvistických) javov. Ďalej autor konštatuje, že pokrýva všetky ostatné pomenovania, vzťahujúce sa na súbor nepresných a heterogénnych názvov. Medzi názvami, ktoré sú obsiahnuté v termíne FJ, sa uvádzajú v španielskej lingvistike pomenovania *colocaciones*, *unidades fraseológicas*, *frasesmas*, *fraseologismos*, *frases hechas*, *locuciones*, *idiatismos*, *expresiones fijas*, etc. (Cabré,

Estopa, Lorente, 1996, García-Page, 2008). V slovenskej lingvistike ju niektorí autori označujú ako starší názov pre *frazému*, ktorá je špecifickým ustáleným spojením vyznačujúcim sa expresívnosťou a obraznosťou, a ktorej zložky sa úplne alebo čiastočne desémantizovali (Mlacek, Ďurčo a kol., 1995). Môžeme teda všeobecne konštatovať, že frazeologické jednotky sú polylexikálne metaforické ustálené slovné spojenia, ktoré stratili svoj lexikálny význam, čo je príčinou ich opacity. V tejto štúdii, ako sme už v úvode uviedli, chceme venovať pozornosť FJ v odborných textoch, tzv. odborným frazeologickým jednotkám (OFJ).

Frazeológia ako veda, ktorá skúma frazeologické jednotky, frazémy, frazeologizmy, kolokácie, idiómy, atď., sa vyhranila do dvoch koncepcií/prístupov. Jedna je frazeológia v užšom zmysle a skúma iba FJ, druhá koncepcia je v širšom zmysle a okrem FJ skúma aj parémie a kolokácie. Mlacek a Ďurčo (1995) poskytujú tri definície frazeológie. Pre náš výskum je relevantná druhá v poradí, ktorá hovorí, že frazeológia je „súhrn všetkých frazém, frazeologických jednotiek v jazyku. Do tohto súhrnu sa niekedy zarad'ovali iba nevetné jednotky a vtedy sa hovorilo o frazeológii v užšom zmysle. Keď sa do predmetu frazeológie zahrnuli aj obrazné ustálené vetné jednotky s komunikatívnou funkciou, vydělila sa tzv. frazeológia v širšom zmysle. Podľa príznaku idiomatickosti sa frazeológia v tomto zmysle rozdeľuje na idiomatickú a neidiomatickú“.

Idiomatickosť je sémantickou charakteristikou FJ, vďaka ktorej sa význam FJ nedá odvodiť súčtom významov jej lexikálnych komponentov. Pamies (2002, s. 11) v tejto súvislosti hovorí, že frazeológia je zložená predovšetkým z metafor, vzhľadom k tomu, že jej polylexikálna forma vyjadruje v jednom celku istú myšlienku, pričom používa iné výrazové prostriedky. Ako príklad uvedieme známu a často uvádzanú FJ z gréckej mytológie, tzv. *trójsky kôň*, ktorá sa uplatňuje vo všeobecnom jazyku na vyjadrenie ľsti, no prenikla aj do odborného jazyka ako pomenovanie počítačových programov, ktoré tiež pôsobia na užívateľov ako neškodný, priam užitočný softvér, no po jeho inštalácii môže spôsobiť škody počítačovému systému. Obraz či metafora *trójskeho koňa* sú tak vo všeobecnom, ako aj v odbornom jazyku zrozumiteľné vďaka európskym kultúrnym základom, v ktorých má pôvod celá skupina FJ tzv. internacionalizmov, či europeizmov.

V tomto prípade sa predpokladá znalosť gréckej mytológie, ale aj Biblie, ktorá je tiež prameňom mnohých FJ a tie sú súčasťou internacionalizmov, či europeizmov.

Výskyt FJ v odborných textoch je vysoký (Benčeková, Kubeková, Polčicová, 2019, s. 54) a je ich možné skúmať z dvoch perspektív. Môžeme pozorovať FJ na úrovni všeobecného jazyka, ako aj FJ na úrovni odborného jazyka. Na úrovni odborného jazyka sa FJ dostáva do interakcie s terminológiou, až dochádza k prienikom terminológie do frazeológie, ako aj opačným smerom (inverzne). Tento jav často nastáva pri nových pojmoch, ktoré tvoria vrstvu odborného jazyka. Často majú metaforický komponent predstavujúci obraznosť, tá môže spôsobiť čiastočnú alebo totálnu opacitu (Kubeková 2018a). Obraznosť, či metaforickosť úzko súvisí s motiváciou vzniku FJ. Podľa Pamiesa (2014, s. 33) frazelógovia hovoria všeobecne o motivácii FJ nie preto, aby poukázali na vzťah medzi pojmom (významom) a slovom (formou), ale medzi dvoma pojmami (významami): obrazným (metaforickým) a doslovným (vlastným významom). Pamies (2014, s. 34) ďalej tvrdí, že dichotómia vzťahujúca sa na motiváciu verzus arbitrárnosť súvisí s objektívnou vlastnosťou, hoci nie vždy je známa a ani jej poznanie nie je dostupné, no dichotómia transparentnosť verzus opacita je psycholingvistická korelácia predchádzajúcej dichotómie, ktorá závisí od jazykovej kompetencie hovoriacich.

Jazyk sa obohacuje novými výrazmi, ktoré si vypožičia z iných jazykov, ale aj prostredníctvom vlastných slovotvorných procesov, či výpožičkami z vlastných dialektických, či diastratických úrovní (Šinková, 2017). Prevzaté neologizmy vstupujú do jazykového systému štyrmi rôznymi cestami, prostredníctvom vedných odborov, vzdelávania, odborníkov z praxe a posledný zdroj preberania nových termínov sú masmédiá. Terminologické výpožičky či preberanie nových termínov prispievajú k obohateniu lexiky odborného jazyka, no nastávajú situácie, kde sa pre jeden pojem vytvorí viacero výrazových prostriedkov, čo vedie k nejasnostiam a stáva sa prekážkou efektívnej komunikácie (Levická, 2010). S podobným tvrdením sa môžeme stretnúť aj u Terezy Cabré (2001, s. 9), ktorá hovorí, že „Wüsterov sen dosiahnuť jednoznačný jazyk pre vedu a techniku by sa mohol stať skutočnosťou, ak by spoločenský rozvoj nebol podporovaný šírením odborných poznatkov prostredníctvom demokratizácie vzdelávania, všeobecným prenosom informácií cez masovokomunikačné médiá, masovým spracovaním údajov novými

informačnými a komunikačnými technológiami, diverzifikáciou potrieb reprezentácie a výmeny špecializovaných informácií. Z týchto dvoch názorov vyplýva, že pri terminológii by bola potrebná inštitucionálna autorita, ktorá by na tvorbu terminológie dohliadala. Na Slovensku je k dispozícii internetová verzia Slovenskej terminologickej databázy, ktorú vytvára Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Je to inštitúcia, ktorá sa snaží odporúčať, ako správne používať terminológiu v jazyku.

Preberaním polylexikálnych termínov z jedného jazykového systému do iného sa v niektorých prípadoch dostávajú do jazyka termíny, ktoré obsahujú metaforu a stávajú sa predmetom výskumu odbornej frazeológie. Pojmu odborná frazeológia a jej výskumu sa začali venovať už v osemdesiatych rokoch (Kučerová 1980, Mlacek 1980) ale aj ďalší frazeológovia (Mlacek, Ďurčo, 1995, González Rey 2002, Mešková, Olejárová, 2004, Čermák 2007, Kubeková a Mešková 2015, 2017 a mnoho ďalších), ako aj terminológovia (Cabré, Estopa, Lorente 1996).

Cabré (2001, s. 8) v súvislosti s výskumom terminológie a odbornej frazeológie konštatuje dostupnosť jazykových prostriedkov z odborného jazyka (terminológie a odbornej frazeológie), ktorá si vyžaduje neustálu interakciu medzi vedcami a odborníkmi technických odborov, na jednej strane, a lingvistami, ktorí sú odborníci v terminológii na strane druhej. Odborný jazyk, a v rámci neho terminológia, je kľúčovým faktorom sociálneho, politického a ekonomického rozvoja jednotlivých komún.

Mlacek, Ďurčo (1995) tvrdia, že odborné frazémy sú „*idiomatické výrazy terminologickej povahy, napr. mŕtvy chod, myšací chvostík, Veľký voz atď. Na rozdiel od vlastných frazém nemajú odborné frazémy v texte tak oslabenú, resp. vágnu referenčnú zložku významu a nemajú ani výraznú pragmatickú (predovšetkým expresívnu a hodnotiacu) zložku významu*“. Do tejto kategórie by sme mohli zaradiť menné odborné frazémy z ekonomického prostredia, napr.: *trójsky kôň*, *čierne zlato* a ďalšie. Aj pri týchto frazémach môžeme pozorovať ich idiomatický charakter a odkaz na jedného referenta, okrem FJ *trójsky kôň*, ktorá sa vyskytuje aj vo frazeológii všeobecného jazyka a patrí aj do roviny odborného jazyka.

Mešková a Olejárová (2004, s. 326) uvažujú o odbornej frazéme ako o *kombinácii jazykových prvkov, ktoré pojem jednoznačne neoznačujú. Charakterizujú*

*ju isté paradigmatické a syntagmatické obmedzenia, pokiaľ ide o ich stavbu a funkciu (tzv. anomálie), ktoré vedú k ustálenosti. Sémantická nepriehľadnosť odborných frazém môže byť úplná alebo čiastočná. Odborná frazéma je často obrazná. Príkladom úplnej sémantickej nepriehľadnosti je napríklad frazéma *bieli rytieri*, *biele goliere* a čiastočne nepriehľadné sú *cválajúca inflácia*, *mäkká moc*, *daňový raj*, ktoré sú zároveň obrazné.*

Na záver môžeme zrekapitulovať základné charakteristiky OFJ, ktorými sú: polylexikálnosť, ustálenosť, obraznosť. OFJ môžu mať metaforický význam (*inmunidad parlamentaria* [parlamentná imunita], *inmunidad diplomática* [diplomatická imunita], *cascos azules* [modré prilby], *poder blando* [mäkká moc], *inflación galopante* [cválajúca inflácia], *burbuja inmobiliaria* [realitná bublina], *crédito puente* [prekľňovací úver], *dinero fácil* [rýchle peniaze], *congelar los pagos* [zmrazenie platieb], *paraíso fiscal* [daňový raj]), ale vyskytujú sa aj prípady, keď je metafora oslabená. Jedným z jej komponentov môže byť termín (*inflación galopante* [cválajúca inflácia], *paraíso fiscal* [daňový raj], *blanqueo de dinero* [pranie špinavých peňazí]), no v niektorých OFJ sú všetky komponenty neterminologické (napr.: *Libro blanco* [Biela kniha], *Caballeros blancos* [bieli rytieri], *caballo de Troya* [trojský kôň] (6), *cuellos blancos* [biele goliere], *oro negro* [čierne zlato], atď.) a používajú sa v odborných textoch (Kubeková, 2018b)

2. Ekvivalencia odbornej frazeológie

Ekvivalencii frazeológie sa venovali frazeológovia ako Dobrovol'skij (1988), Mlacek (2007), Ďurčo (2012), Corpas Pastor (2001), García Page (2008), Benčeková (2014), Mellado Blanco (2015), Gutiérrez Rubio (2016), a ďalší.

Pojem „frazelogický ekvivalent“ Mlacek, Ďurčo (1995) vysvetľujú nasledovne: *Ekvivalent frazémy v cudzom jazyku. Ekvivalentnosť frazémy sa posudzuje 1. z hľadiska existencie/neexistencie frazém s rovnakou frazeotvornou bázou (p.) v cudzom jazyku, 2. z hľadiska významovej identity podľa miery totožnosti denotatívnych a konotatívnych príznakov v sémantickej štruktúre frazém a 3. z hľadiska funkčnej ekvivalentnosti. V rámci typológie ekvivalentov sa vyčleňujú f. e. úplné a čiastočné.* (Lit.: E. Kučerová, 1980; E. Sekaninová – E. Kučerová, 1982; P. Ďurčo, 1989).

Okrem čiastočnej a úplnej ekvivalencie frazeológovia rozlišujú aj nulovú ekvivalenciu (Dobrovol'skij, 1988, Corpas Pastor, 2003, Mogorrón Huerta, 2014). Pri trojstupňovej graduálnej frazeologickej *ekvivalencii*, 1. *absolútnej*, či *totálnej*, ekvivalenty predstavujú identické frazémy na úrovni denotatívneho významu, metafory, frekvencie používania a podobnej konotácie (Corpas Pastor, 2000), 2. pri *čiasočnej ekvivalencii*, sa FJ javia len čiastočne identické, diskrepancie môžu nastať na lexikálnej alebo morfológicko-syntaktickej úrovni. 3. Posledný stupeň je *nulová ekvivalencia*, pri ktorej ekvivalent jazyka B voči jazyku A nemá frazeologickú povahu.

Đurčo (2012, s. 92-93) posudzuje ekvivalentnosť FJ z hľadiska zhody komponentov, vnútornej štruktúry a významu. Uvádza, že tento prístup je východiskom pre základnú typológiu ekvivalentov FJ. Pri formálno-štruktúrnej ekvivalencii autor rozlišuje dva typy, a to, kvantitatívnu a kvalitatívnu ekvivalentnosť. Autor pracuje s trojstupňovou kvalitatívnou ekvivalentnosťou na základe vnútornej formy danej zložením jej komponentov. 1. stupeň je *symetrická ekvivalencia FJ*, ktorá by zodpovedala absolútnej či totálnej ekvivalencii, spočíva v tom, že porovnávané FJ majú rovnaké komponenty, rovnakú motivovanosť, tenor (metafora) aj vehikulum (jazykové prostriedky) sú identické, 2. stupeň predstavuje *symetrico-asymetrickú ekvivalenciu FJ*. Pri tomto stupni majú porovnávané FJ čiastočne zhodnú komponentovú štruktúru a podobnú motivovanosť, tenor je identický, vehikulum je čiastočne posunuté. Pri tomto type môžeme pozorovať zhodu s čiastočnou ekvivalenciou. Posledný typ je 3. *asymetrická ekvivalencia FJ*, ide o prípady, keď porovnávané FJ majú rozdielnú komponentovú štruktúru, a teda rozdielnú motivovanosť, tenor je identický, vehikul je odlišný Đurčo (2012, s. 92 – 93). Tento typ sa však nezhoduje s tretím typom, ktorý rozlišuje väčšina autorov, teda nulovou ekvivalenciou, kde je ekvivalent charakteristický svojou nefrazeologickosťou.

V našej štúdii aplikujeme kvalitatívnu ekvivalentnosť na odborné frazeologické jednotky (OFJ), no pri niektorých ekvivalentoch si budeme všímať aj kvantitatívnu stránku ekvivalentov.

3. Metodológia výskumu

Pri výskume sme pracovali s multilingválnou terminologickou databázou IATE(7) - InterAktívna Terminológia pre Európu. Databáza poskytuje vybranú terminológiu vo všetkých jazykoch EÚ, navyše poskytuje možnosť konzultácie termínov v latinčine. V roku 2019, keď sme začali realizovať výskum, terminologická databáza IATE obsahovala 7 955 898 termínov. V roku 2021 IATE obsahovala 7 983 982 termínov. Projekt IATE začal v roku 1999 a jeho cieľom bolo vytvoriť webovú infraštruktúru pre všetky terminologické zdroje EÚ, a tak zlepšiť dostupnosť informácií a napomôcť ich normalizácii. Databázu využívajú inštitúcie a agentúry EÚ na účely zhromažďovania, šírenia a administrácie terminológie, ktorá je špecifická pre EÚ od roku 2004. Databáza sa postupne vyvíja, mení dizajn a skvalitňuje. Od roku 2018 sa zmenil formálny aspekt jej webovej stránky.

Vychádzali sme z predpokladu, ktorý už bol uvedený v teoretickej časti a súvisí s nejednoznačnosťou terminológie. Skúmaný korpus sme zostavili zo 192 zložených terminologických výrazov, ktoré obsahovala už uvedená terminologická databáza IATE. Zdrojový jazyk bola španielčina a cieľový angličtina a slovenčina. Zamerali sme sa na viacslovné termíny, ktoré obsahovali kľúčové slovo *virtual* (šp.) – *virtual* (angl.) – *virtuálny* (slov.). Cieľom bolo porovnať a analyzovať španielske a slovenské ekvivalenty. V prvej fáze sme vyhládali binárne termíny, ktoré majú v španielčine štruktúru N + A, ich ekvivalent v slovenčine A + N a ktoré sme na základe ich ustálenosti, polylexikálnosti a metafory považovali za odborné frazémy. Vybrali sme 37 španielskych, slovenských aj anglických ekvivalentov. Musíme poznamenať, že nie pri všetkých španielskych OFJ bol uvedený slovenský ekvivalent. Až v 17 prípadoch slovenský ekvivalent v IATE chýbal. V druhej fáze sme si všímali formálno-štruktúrnú stránku ekvivalentov odborných frazém a triedili sme ich podľa uvedených kritérií do troch skupín podľa stupňa ekvivalencie. Skúmali sme univocitu ekvivalentov odborných frazém. Pri niektorých OFJ sme zisťovali aj anglický ekvivalent, a to vtedy, ak databáza neposkytovala slovenský ekvivalent. V tých prípadoch sme slovenský ekvivalent vyhľadávali v otvorených korpusoch paralelných textov, ale aj v denníkoch dostupných na internete. Každá OFJ je v analýze označená rímskou číslicou od I. do XVII., súčasne jazyky, v ktorých sú uvedené ekvivalenty, sme odlíšili príslušnou rímskou číslicou a písmenom:

španielčina „a“, slovenčina „b“ a niektorých prípadoch je uvedená aj angličtina s písmenom „c“. V prípade, že niektoré OFJ majú viacej synonym, každé jedno sme ešte označili arabskou číslicou.

4. Analýza korpusu

Ako sme už uviedli, pri skúmaní ekvivalencie sme vychádzali zo štúdie Petra Ďurča (2012, s. 92–93) a rozdelili sme odborné frazémy do troch skupín:

4.1 Symetrická ekvivalencia

Do tejto skupiny sme zaradili odborné frazémy, ktoré majú rovnaké porovnávané komponenty, rovnakú motivovanosť, metaforu, aj jazykové prostriedky, sú teda identické. Okrem uvedených charakteristík sú monoekvivalentné, teda majú len jeden ekvivalent. Všetky OFJ zachovávajú binárnu schému v španielčine N+A a v slovenčine A+N. Odborné frazémy sú z oblasti životného prostredia, sociálnej oblasti, ekonomiky, financií a vzdelávania. V databáze IATE, ktorá bola zdrojom pre tvorbu korpusu, boli uvedené oba jazyky, teda španielčina aj slovenčina. Uvedieme niekoľko príkladov:

- I.a. Špan.: *agua virtual*
- I.b. Slov.: *virtuálna voda* (8)
- II.a. Špan.: *biblioteca virtual*
- II.b. Slov.: *virtuálna knižnica*
- III.a. Špan.: *museo virtual*
- III.b. Slov.: *virtuálne múzeum*
- IV.a. Špan.: *realidad virtual*
- IV.b. Slov.: *virtuálna realita*
- V.a. Špan.: *movilidad virtual*
- V.b. Slov.: *virtuálna mobilita*

Významy OFJ 2, 3 a 4 považujeme za všeobecne známe a rozšírené. Výskumu v oblasti používania a frekvencie OFJ sme sa nevenovali, no ako jednoduchý nástroj na zistenie údajov výskytov v roku 2019, kedy sme výskum začali realizovať, sme použili vyhľadávač „Google“ a po zadaní hesla „virtuálna realita“ sme zistili, že sa

v Google.sk vyskytuje 119 000. V apríli roku 2021, rok potom ako sa v dôsledku pandémie koronavírusu začal masívne využívať online priestor na vzdelávanie, prácu a všetky pracovné aktivity, ktoré to ich výkon dovoľoval, teda po roku pandémie, začiatkom roku 2021 po zadaní hesiel do vyhľadávača „Google“ sa výsledky zmenili. Heslo „*virtuálna realita*“ z počtu výskytov 119 000 v roku 2019, v roku 2021 zvýšil na 849 000 výskytov. Heslo „*virtuálna knižnica*“ sa z roku 2019 pri počte 29 900 zvýšilo na 233 000 výskytov. Google v roku 2019 pri hesle „*virtuálne múzeum*“ poskytol údaj 2 550 výskytov, no v roku 2021 to bolo už 9 180, zatiaľ čo pojem „*virtuálna voda*“ mal v roku 2019 iba 491 výsledkov a v roku 2021 Google poskytol 1 610 výskytov. Posledná porovnávaná OFJ „*virtuálna mobilita*“ mala v roku 2019 iba 10 výskytov, no v roku 2021 Google uvádza 5820 výskytov. Je potrebné upresniť, že všetky heslá sme zadávali do vyhľadávača Google v úvodzovkách, aby vyhľadal iba zadaný výraz. Pri nezadaní úvodzoviek vyhľadávač poskytol niekoľkonásobne vyššie výskyty, lebo zaradil do výskytov hľadané slová, ktoré sa síce v texte vyskytovali, ale izolovane, nie ako slovné spojenie. Náš príspevok je venovaný kvalitatívnej ekvivalencii binárnych OFJ, z toho dôvodu ďalej nebudeme porovnávať výskyt OFJ v roku 2019 s rokom 2021. Porovnanie nám môže poslúžiť pre iný výskum. V tejto štúdii budeme uvádzať údaje získané v roku 2019, ktoré s jej zameraním súvisia.

Nasledujúcou OFJ (VI.), ktorá patrí do symetrickej ekvivalencie je *empresa virtual* = *virtuálny podnik*. Predpokladali sme, že je rozšírená, „udomácnená“ a všeobecne známa v porovnávaných jazykoch. Španielsky ekvivalent mal na Google.es 202 000 výskytov (rok 2019). Slovenský ekvivalent tejto odbornej frazémy v IATE nefiguroval. Konzultovali sme pojem „virtuálny podnik“ v Slovenskej terminologickej databáze, no neúspešne. V tretej fáze vyhľadávania termínu sme použili otvorený korpus paralelných textov Linguee.com kombináciu španielčina – slovenčina a angličtina – slovenčina, no ani tento zdroj neposkytol uspokojivé výsledky. Eur-Lex (9) – bola štvrtou, poslednou platformou, v ktorej sme vyhľadávali slovenský ekvivalent OFJ *empresa virtual*. Slovenský ekvivalent bol uvedený v texte Úradného vestníka Európskej únie, týkajúceho sa ponímania zásad medzinárodnej spolupráce vo výskumno-vývojových činnostiach v oblasti inteligentných výrobných systémov medzi Európskym spoločenstvom a Spojenými

štátmi americkými, Japonskom, Austráliou, Kanadou a krajinami EZVO, Nórskom a Švajčiarskom z 18. marca 1997. Porovnávali sme španielsku verziu textu so slovenskou, kde pojmu *empresa virtual* zodpovedal v slovenčine pojem *virtuálny podnik*. Ide teda o symetrickú ekvivalenciu. Pri vyhľadávaní výskytov „*virtuálny podnik*“ na Google.sk (2019) vyhľadávač poskytol iba 66 výskytov, ktoré obsahovali e-knihy zamerané na marketing, cestovný ruch, medzi nimi bola jedna diplomová práca. Pri skúmaní možných variantov OFJ *virtuálny podnik* v internetovom prehliadači Google.sk sme zistili, že variant „*internetový podnik*“ mal 38 výskytov, variant „*internetová firma*“ mal 1050 výskytov a bol použitý v denníkoch etrend.sk, sme.sk, finweb.hnonline.sk, pravda.sk, žive.sk, aktuality.sk, pcrevue.sk, atď. Posledný variant bol „*internetová spoločnosť*“, ktorý mal na Google.sk 1360 výskytov, čo znamená, že má približne rovnakú frekvenciu použitia ako variant *internetová firma*. Variant OFJ *internetová spoločnosť* taktiež používali denníky: dennikn.sk, etrend.sk, 2.teraz.sk, pcrevue.sk, hnonline.sk, atď. Môžeme teda konštatovať, že elektronické médiá preferujú pojem *internetová firma*, *internetová spoločnosť*.

VI.a. Špan.: ***empresa virtual***

VI.b.1 Slov.: ***virtuálny podnik***, VI.b.2 ***internetový podnik***, VI.b.3 ***internetová firma***, VI.b.4 ***internetová spoločnosť***.

VI.c. Angl.: ***virtual enterprise***

V súvislosti so sledovaním jednoznačnosti terminológie slovenského ekvivalentu musíme uviesť, že ani jeden z variantov *virtuálny podnik* Slovenská terminologická databáza neobsahovala, no v slovenských médiách sú používané varianty tohto ekvivalentu, ako sme to uviedli vyššie.

Do kategórie symetrických ekvivalentov sme zaradili OFJ (VII.) *moneda virtual* = *virtuálna mena* je možné vidieť, že OFJ je symetrická, no polyekvivalentná, teda španielčina disponuje ešte jednou synonymickou OFJ:

VII.a.1. Špan.: ***moneda virtual***, VII.a.2. ***moneda electrónica***

VII.b. Slov. ***virtuálna mena***

OFJ (VIII.) *banca virtual*=*virtuálna banka* stále predstavuje symetrickú ekvivalenciu. Ak si všímame kvantitatívne hľadisko, OFJ má viacero synonymických variantov v španielčine aj v slovenčine. Pre zaujímavosť uvádzame aj ekvivalent v anglickom jazyku spolu s jeho variantmi. Pri tomto ekvivalente vyvstáva potreba zdôrazniť význam univocity terminológie. Perspektívne by bolo užitočné skúmať frekvenciu použitia variantov v textových korpusoch, aby sa zistili preferencie ich použitia.

VIII.a.1. Špan.: ***banca virtual***, VIII.a.2. ***banca electrónica***, VIII.a.3. ***banca por internet***, VIII.a.4. ***banca en línea***

VIII.b.1. Slov.: ***virtuálna banka***, VIII.b.2. ***internetová banka***, VIII.b.3. ***online banka***

VIII.c.1. Angl.: ***virtual bank***, VIII.c.2 ***internet-only bank***, VIII.c.3 ***direct bank***

Podobne ako OFJ (VIII.) aj nasledujúca frazéma patrí do skupiny 1-symetrických a semiekvivalentných OFJ. Slovenský ekvivalent OFJ (IX.) *virtuálny trh/online trh* nebol uvedený v IATE, preto sme siahli po paralelných textoch a hľadali slovenský význam, ktorý používajú prekladatelia, a zistili sme, že boli použité dva varianty. V paralelných textoch Linguee.com sa používa v slovenčine *virtuálny trh/online trh*. Okrem paralelných textov sme termín konzultovali aj v Slovenskej terminologickej databáze, tá uvádza tretí variant *elektronické trhovisko*.

IX.a.1. Špan.: ***mercado virtual***, IX.a.2. ***mercado en línea***

IX.b.1. Slov.: ***virtuálny trh***, IX.b.2 ***online trh***, IX.b.3. ***elektronické trhovisko***

IX.c. Angl.: ***virtual market***

Porovnaním OFJ v španielčine a slovenčine je možné konštatovať, že španielske varianty OFJ *mercado virtual/mercado en línea* z IATE, korešpondujú so slovenskými variantmi vyhladanými v paralelných textoch www.linguee.es, ale neplatí to pre variant odporúčaný Slovenskou terminologickou databázou *elektronické trhovisko*. Preferencie používania zvyšujú ich frekvenciu a prispievajú k vyššej ustálenosti. Frekvenciu použitia a výšku výskytov jednotlivých OFJ sme

overili na Google.sk (2019): „*virtuálny trh*“ – 418 výskytov, „*online trh*“ mal 5310 výskytov a „*elektronické trhovisko*“ malo 1900 výskytov. Z uvedeného vyplýva, že používatelia jazyka v roku 2019 uprednostňovali variant *online trh*, hoci Slovenská terminologická databáza odporúčala *elektronické trhovisko*.

Vzhľadom na to, že sme ekvivalenty získali z paralelných textov, uvádzame aj fragment textu, v ktorom sa ekvivalent vyskytoval. V zátvorke uvádzame označenie OFJ, na ktorú sa príklad vzťahuje.

Príklad (IX.a.1.): „Un elemento importante es el *mercado virtual*, que todavía presenta un enorme potencial de desarrollo —con la condición, sin embargo, del establecimiento de un verdadero mercado único en Internet—.“
(<https://www.linguee.es>)

Príklad (IX.a.1.): A principios de 2013, inicio de la aplicación de la CIE: por ejemplo, selección de los primeros espacios de innovación, establecimiento de las redes de los paquetes de tareas, aplicación de las medidas orientadas a la demanda, desarrollo del *mercado virtual*, etc. (<https://www.linguee.es>)

Príklad (IX.b.1.): Jedným z dôležitých prvkov je *virtuálny trh*, ktorý má za predpokladu vytvorenia skutočne jednotného trhu na internete stále obrovský rozvojový potenciál. (<https://www.linguee.es>)

Príklad (IX.b.2.): Od začiatku roku 2013– začiatok vykonávania európskeho partnerstva v oblasti inovácií: napr. výber prvých stanovíšť pre inovácie, zriadenie sietí pracovných balíkov, vykonávanie opatrení na strane dopytu, vývoj *online trhu* atď. (<https://www.linguee.es>)

Predposledný príklad zo skupiny symetrických ekvivalentov je OFJ (X) z oblasti politiky: *democracia virtual* = *virtuálna demokracia*. Konfrontácia španielskych ekvivalentov a jedného slovenského jasne dokazuje, že je to polyekvivalentný typ. Ukážkou produktivity termínu je anglický ekvivalent, ktorý má 7 variantov.

X.a.1 Špan.: ***democracia virtual***, X.a.2 ***democracia electrónica***, X.a.3 ***e-democracia***, X.a.4 ***democracia digital***, X.a.5 ***ciberdemocracia***

X.b. Slov.: ***virtuálna demokracia***

X.c.1 Angl.: *e-democracy*, X.c.2 *electronic democracy*, X.c.3 *digital democracy*,
X.c.4 *online democracy*, X.c.5 *cyberdemocracy*, X.c.6 *internet
democracy*, X.c.7 *teledemocracy*

Posledná OFJ (XI.), ktorú sme zaradili do tejto skupiny, je *tienda virtual*=predajňa bez predajného priestoru/internetový obchod/virtuálny obchod. VIATE slovenský ekvivalent tejto OFJ nefiguroval. V paralelných textoch Linguee.com sa používal v slovenčine *internetový obchod* (1 230 000 výskytov na Google, 2019), rovnako Slovník slovenského jazyka (10) Slovenskej akadémie vied uvádza termín *internetový obchod*. „*Virtuálny obchod*“ v slovenčine (1 550 výskytov na Google, 2019)

Slovenská terminologická databáza (11) pri zadaní hesla „*virtuálny obchod*“, odporúča používať termín: *predajňa bez predajného priestoru*.

XI.a.1 Špan.: *tienda virtual*, XI.a.2 *tienda on-line*, XI.a.2 *cibertienda*, XI.a.3 *tienda electrónica*

XI.b.1 Slov.: *predajňa bez predajného priestoru*, XI.a.2 *internetový obchod*, XI.a.3 *virtuálny obchod*

XI.c.1 Angl.: *virtual store*, XI.c.2 *virtual shop*, XI.c.2 *online store*, XI.c.3 *online shop*

4.2 Symetricko-asymetrická ekvivalencia FJ

Tento stupeň porovnávajúcich FJ vykazuje čiastočne zhodnú komponentovú štruktúru a podobnú motivovanosť, tenor je identický, vehikulum je čiastočne posunuté (Ďurčo 2012, 91-93). Aj v tomto type OFJ zachovávajú binárnu schému v španielčine N+A (okrem niektorých variantov, ktoré majú schému N+prep.+N *precio de cuenta*) a v slovenčine A+N. OFJ patria do oblasti ekonomiky, obchodu, informatiky.

Do tejto skupiny sme ako prvý príklad zaradili OFJ (XII.), ktorá v španielčine obsahuje adjektívum *virtual*, no v slovenčine je nahradený jedným jeho významom.

XII.a.1. Špan.: *costo virtual*, XII.a.2. *costo implícito*, XII.a.2. *precio de cuenta*

XII.b.1. Slov.: *implicitné náklady*, XII.b.1. *imputované náklady*

XII.c.1. Angl.: ***implicit cost***, XII.c.2. ***opportunity cost***, XII.c.3. ***imputed cost***, XII.c.4. ***implied cost***

Pri porovnaní ekvivalentov vo všetkých troch jazykoch, je evidentné, že slovenský a anglický ekvivalent je symetrický, zatiaľ čo španielsky a slovenský je symetricko-asymetrický. Kvantitatívny aspekt ich všetky radí do skupiny semiekvivalentov.

Pri porovnaní OFJ (XIII.) španielčiny a slovenčiny môžeme pozorovať jej polyekvivalentnosť. Ekvivalenty slovenčiny a angličtiny sú však symetrické a monoekvivalentné. Slovenský ekvivalent sa v IATE nevyskytoval, vyhľadali sme ho v paralelných textoch Linguee.com.

XIII.a.1. Špan.: ***precio virtual***, XIII.a.2. ***precio umbral***, XIII.a.3. ***precio sombra***

XIII.b.1. Slov.: ***tieňová cena***

XIII.c.1. Angl.: ***shadow price***

Nasledujúca OFJ (XIV.) *campus virtual* je zaradená do druhej skupiny a uvádzame pri nej anglický ekvivalent z toho dôvodu, že v databáze IATE sa slovenský ekvivalent nevyskytoval. Vyhľadávali sme ho pomocou paralelných textov z EÚ, kde bol uvedený ekvivalent *virtuálna univerzita*.

XIV.a. Špan.: ***campus virtual***

XIV.b. Slov.: ***virtuálna univerzita***

XIV.c. Angl.: ***virtual campus***

Vzhľadom na to, že sme ekvivalenty získali z paralelných textov, uvádzame aj fragment textu, v ktorom sa ekvivalent vyskytoval.

Príklad (XIV.a): „La primera prioridad está ligada a una revisión crítica y sistemática de los proyectos o experiencias de *campus virtuales* existentes en la actualidad, incluida la valorización de los mismos sobre la base del reparto y transferencia de conocimientos, y ello desde la perspectiva del apoyo a estrategias que permitan su despliegue a nivel europeo“. (<https://www.linguee.es>)

Príklad (XIV.b.): „Prvá priorita sa týka systematickej kritiky existujúcich projektov a skúseností *Virtuálnej univerzity*, vrátane ich vyhodnotenia z hľadiska šírenia vedomostí a podpory stratégií rozmiestnenia na európskej úrovni“. (<https://www.linguee.sk>)

OFJ (XV.) v španielskom jazyku *escalón virtual* je možné vyhľadať v terminologickej databáze IATE, ktorá bola východiskom pre náš výskum, ako sme to už niekoľkokrát uviedli. IATE ponúka iba ekvivalent v angličtine a pre vyhľadanie slovenského ekvivalentu sme využili otvorené korpusy paralelných textov (Linguee.com) a digitálnu platformu právnych textov EÚ (Eur-lex.europa.eu).

XV.a. Špan.: ***escalón virtual***

XV.b.1. Slov.: ***pomyselný stupeň*** (Eur-Lex), XV.b.2. ***hypotetický platobný stupeň***
Linguee.com (angl.-slov.)

XV.c.1. Angl.: ***notional step***

Rovnako ako v prípade OFJ XIV. (*campus virtual-virtuálna univerzita*), aj pri OFJ XV., teda *escalón virtual-pomyselný stupeň*, uvádzame fragmenty textov z digitálnej platformy právnych textov EÚ v jeho španielskej a slovenskej jazykovej mutácii (Eur-lex.europa.eu).

Príklad (XV.a.): Artículo 3 En el artículo 5 del régimen, el párrafo tercero será sustituido por el siguiente texto:

„El agente destinado a un empleo correspondiente a un grado superior a aquél para el que hubiere sido contratado tendrá derecho, en su nuevo grado, a la antigüedad correspondiente al *escalón virtual* igual o inmediatamente superior o al *escalón virtual* alcanzado en su antiguo grado aumentado en la cuantía del aumento bienal de escalón en su nuevo grado“ (Eur-lex.europa.eu).

Príklad (XV.b.1): Článok 3

„Zamestnanec pridelený na miesto s vyššou triedou ako miesto, na ktoré bol prijatý, má vo svojej novej triede služobné vekové ohodnotenie zodpovedajúce *pomyselnému stupňu*, ktorý sa rovná *pomyselnému stupňu*,

ktorý dosiahol v svojej bývalej triede, alebo hneď nad ním, plus dvojročný príplatok za novú triedu“ (Eur-lex.europa.eu).

Nasledujúce ekvivalenty OFJ (XVI.) sú z oblasti vzdelávania a informačných technológií. IATE opäť slovenský ekvivalent neuvádza, získali sme ho aj s jeho variantmi zo Slovenskej terminologickej databázy *e-vzdelávanie / elektronické vzdelávanie/digitálne vzdelávanie*

XVI.a.1. Špan.: ***aprendizaje virtual***, XVI.a.2. ***aprendizaje por medios electrónicos***,

XVI.a.3. ***aprendizaje electrónico***, XVI.a.4. ***aprendizaje en línea***

XVI.b.1. Slov.: ***e-vzdelávanie***, XVI.b.2. ***elektronické vzdelávanie***, XVI.b.3. ***digitálne vzdelávanie*** (9)

XVI.c.1. Angl.: ***e-learning***, XVI.c.2. ***on-line learning***

Posledné ekvivalenty OFJ (XVII.) sú z oblasti finančných služieb. Ekvivalenty všetkých troch jazykov boli uvedené v IATE. Je evidentné, že španielsko-slovenské ekvivalenty sú symetricko-asymetrické a ich kvantitatívny aspekt je semiekvivalentný.

XVII.a.1 Špan.: ***transacción virtual***, XVII.a.2 ***transacción electrónica***, XVII.a.3 ***transacción en línea***

XVII.b.1 Slov.: ***elektronická transakcia***, XVII.b.2 ***bezhotovostná transakcia***

XVII.c.1. Angl. ***electronic transaction***, XVII.c.2. ***non-cash transaction***, XVII.c.3. ***online transaction***, XVII.c.4. ***digital transaction***

Porovnaním jednotlivých jazykov je možné pozorovať, že angličtina má najvyšší počet variantov, je teda najproduktívnejšia.

4.3 Asymetrická ekvivalencia FJ

Do tejto skupiny patria ekvivalenty, ktoré majú rozdielnú komponentovú štruktúru, a teda rozdielnú motivovanosť, tenor je identický, vehikul je odlišný (Ďurčo 2012, s. 93). Do tejto skupiny sme nezaradili ani jednu OFJ z toho dôvodu, že sa nám nepodarilo zistiť OFJ, ktorá by mala odlišné oba komponenty, no identický význam ekvivalentov. Jeden

komponent ekvivalentov z binárnej štruktúry bol vždy zhodný, z toho dôvodu nie je možné zaradiť do tejto skupiny porovnávané OFJ.

Záver

V štúdií sme skúmali španielsko–slovenské ekvivalenty odborných frazém, ktoré obsahovali adjektívum *virtual* – *virtuálny*. Vychádzali sme z výskumov súčasných frazeológov v oblasti obraznosti frazém, prienikov terminológie do frazeológie a ekvivalentnosti frazém, ktoré sme aplikovali na výskumný materiál získaný z terminologickej databázy IATE. Výskum sme začali realizovať začiatkom roku 2019. Analyzovali sme 36 odborných frazém, ktoré sme rozdelili na základe stanovených kritérií do troch skupín podľa stupňa identickosti. Okrem stupňa identickosti sme sledovali aj mieru uplatnenia adjektíva *virtuálny*, a to v ekvivalentoch odborných frazém porovnávaných jazykov, ich varianty a preferencie používania variantov v elektronických médiách v slovenskom jazyku. Na skúmanej vzorke sme zistili, že najvyšší počet odborných frazém obsahovala prvá skupina, ktorá tvorila symetrické ekvivalenty, až 61% analyzovaných OFJ, čím môžeme poukázať na vlastnosť ustálenosti a pravidelnosti tvorby termínov, osobitne ak ide o preberanie termínov z iných jazykov. Okrem tejto vlastnosti niektoré frazémy mali varianty, teda synonymá, a tak z kvantitatívneho hľadiska vytvorili podmnožinu polyekvivalentných a semiekvivalentných OFJ, čo poukazuje na jazykové kompetencie používateľov jazyka a ich preferencie. Výskum ukázal, že pri niektorých OFJ slovenčina uprednostňuje iné adjektívum, ako je adjektívum *virtuálny*. Druhú skupinu tvorili symetricko-asymetrické ekvivalenty. Táto skupina bola podstatne menšia ako prvá, no aj v tejto skupine sme pozorovali varianty OFJ. Posledná skupina predstavovala asymetrickú ekvivalenciu. Po analýze a vyhodnotení sme do tejto skupiny nezaradili ani jednu OFJ, lebo porovnávané ekvivalenty mali jeden komponent z binárnej schémy totožný.

Ďalší výskum by mohlo prehĺbiť získané poznatky v dvoch až troch smeroch. Jeden by mohol byť zameraný na sémantickú zmenu adjektíva *virtuálny*, ktorá bola naznačená v teoretickej časti príspevku. Ďalší výskum by sa mohol venovať frekvencii použitia variantov jednotlivých ekvivalentov v textových korpusoch a sledovať preferencie používateľov jazyka, taktiež sa otvára priestor na porovnanie

výsledkov výskumu z roku 2019 a 2021, po roku pandémie koronavírusu, keď sa virtuálny priestor stal habitatom pre prácu, vzdelávanie, kúpu tovaru, ako aj ďalšie aktivity. Pojmy „homeoffice“, či jeho synonymum „práca z domácnosti“ alebo „dištančné vzdelávania“, či „online vzdelávanie“ sa stali súčasťou života, súvisia s virtuálnym priestorom.

Poznámky

- (1) Cualquiera de las textualidades electrónicas se percibe en la fuente de una multiplicidad de textos y de códigos, y a su vez en referentes que pasan a través de un “canal virtual”: la red, canal o canales que se disuelven en su “sin destino” (s. 118)
- (2) Del lat. mediev. *virtualis*, y este der. del lat. *virtus* 'poder, facultad', 'fuerza', 'virtud'. <http://dle.rae.es>
- (3) *Virtüale* agg. [dal lat. mediev. (dei filosofi scolastici) *virtualis*, der. di *virtus* «virtù; facultà; potenza»: v. *virtù*]. <http://www.treccani.it>
- (4) Zo španielskeho jazyka preložila autorka príspevku.
- (5) <http://slovníky.juls.savba.sk/>
- (6) Má dvojaký význam, vo všeobecnom jazyku predstavuje FJ patriacu do skupiny europeizmov a vo všeobecnom jazyku patrí do odboru informatiky.
- (7) <https://iate.europa.eu>
- (8) Virtuálna voda zahŕňa všetku vodu, ktorá sa použila pri pestovaní, výrobe, balení či dovoze potravín alebo iných výrobkov, ktoré bežne počas dňa používaš. Virtuálna voda je v podstate "skrytá" voda za samotným produktom a obsahuje ju všetko, čo kupujeme či konzumujeme. <https://noizz.azet.sk/enviro/virtualna-voda/mxmzt6p>
- (9) EurLex (<https://eur-lex.europa.eu>)
- (10) <http://slovníky.juls.savba.sk/>
- (11) <https://terminologickyportal.sk>

Literatúra

- BENČEKOVÁ, M.: *Komparácia frazém z prostredia politologických textov (slovensko-anglická perspektíva)*. In: Ďuricová Alena (ed.), *Od textu k prekladu*, č. IX, Praha, Jednota tlumočníků a překladatelů, 2014, s. 25 – 38.
- BENČEKOVÁ, M., KUBEKOVÁ, J., POLČICOVÁ, M.: *Metaforické a frazeologické aspekty politického diskurzu v multilingválnom prostredí*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2018. 104 s.
- CABRÉ, M. T., ESTOPÁ, R., LORENTE, M.: *Terminología y fraseología*. In: *Terminología, Ciencia y Tecnología*, Actas del V Simposio Iberoamericano de Terminología México, DF, 1996, s. 67 – 81.
- CABRÉ, M. T.: *Importancia de la terminología para la comunicación en las lenguas europeas*. In: *Lingua e stile*. Año XXXVI, č. 2, agosto, 2001, s. 383 – 394.
- CORPAS PASTOR, G.: *Manual de fraseología española*. Madrid: Gredos 1996.
- CORPAS PASTOR, G.: *Las lenguas de Europa: estudios de fraseología, fraseografía y traducción*. Granada: Comares, 2000.

- COPRAS PASTOR, G.: *La creatividad fraseológica: efectos semántico pragmáticos y estrategias de traducción*. In: Paremia, 10, Madrid, 2001.
- CORPAS PASTOR, G.: *Diez años de Investigación en fraseología: Análisis sintáctico-semánticos, contrastivos y traductológicos*. Vervuert, Madrid, 2003.
- ČERMÁK, F.: *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolínium. 2007.
- DIMEO, C.: *Literatura de prisa. Escrituras digitales de la poesía en las plataformas electrónicas*. In: Narrativas Mutantes: anomalía viral en los genes de la ficción, 1a edición. Bukurešť: Ars Docendi, 2018, s. 180 – 192.
- DOBROVOLSKIJ, D.: *Phraseologie als Objekt der Universalienlinguistik*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1988.
- ĐURCO, P.: *Typológia ekvivalentnosti vo frazeológii – na príklade ruských slovenských a nemeckých parémií*. In: Slovo v slovníku, Bratislava: SAV, 2012, s. 91 – 102.
- GARCÍA-PAGE SÁNCHEZ, M.: *Introducción a la fraseología española. Estudio de las locuciones*. Barcelona: Anthropos Editorial 2008.
- GONZÁLEZ REY, I.: *La phraséologie du français*. Toulouse, Presses universitaires du Mirail, 2002.
- GUTIÉRREZ RUBIO, E.: *Tauromaquia en traducción: Motivación fraseológica y estrategias traductológicas (español-checo)*. In: Linguistica Pragensia, 2016, 26, 1, s. 48 – 60.
- KUBEKOVÁ, J., MEŠKOVÁ, L.: *Difficulties in translating terminological phrasemes in economic print media from French, Spanish and English into Slovak - a contrastive approach*. In: Journal of social sciences. - [s. l.] [s. n.], 2015. - Vol. 11, no. 3 (2015), s. 304 – 316 <http://thescipub.com/abstract/10.3844/jssp.2015.304.316>.
- KUBEKOVÁ, J., MEŠKOVÁ, L.: *Les phrasèmes terminologiques en intercompréhension des langues romanes*. In: Fraseologia e Paremiologia: passato, presente, futuro. - 1. vyd. - Miláno: FrancoAngeli, 2017. s. 507 – 517.
- KUBEKOVÁ, J., (a): *Unidades fraseológicas en la lengua general y en la lengua de especialidad con nombres de color*. In: Fraseologia, paremiologia e lessicografia : III Convegno dell'Associazione italiana di fraseologia e paremiologia Phrasis : Academia della Crusca - Università degli Studi di Firenze 19.-21. október 2016. Roma : Aracne editrice, 2018. s. 267 – 280.
- KUBEKOVÁ, J., (b): *Confronto interlinguistico della fraseologia tra l'italiano, il francese, lo spagnolo e lo slovacco nel contesto fraseodidattico*. PHRASIS, Rivista di studi fraseologici e paremiologici [Online], 2, 2018, s. 76 – 92. <http://www.phrasis.it/rivista/index.php/rp/article/view/26>
- LEVICKÁ, J.: *Neologizmy a terminologické plánovanie*. In: J. Levická – K. Viestová (eds.), Neologizmy v terminológii marketingu vedecký seminár o problematike neologizmov v obchodných disciplínach, 2010, s. 70 – 80.
- MELLADO BLANCO, C.: *Parámetros específicos de equivalencia en las unidades fraseológicas (con ejemplos del español y el alemán)*. In: Revista de Filología, 33; 2015, s. 153 – 174
- MLACEK, J., ĐURČO, P.: *Frazeologická terminológia*, 1995. http://www.juls.savba.sk/ediela/frazeologicka_terminologia/
- MLACEK, J.: *Frazeológia a terminológia*. In: Jazykovedné štúdie, 15, 1980, s. 181 – 187.
- MLACEK, J.: *Štúdie a state o frazeológii*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2007.

- MEŠKOVÁ, L., OLEJAROVÁ, M.: *Les Phrasèmes spécialisés du domaine de la finance*. In: Phraseologie und Parömiologie band 15, Phraseologismen als Gegenstand sprach-und kulturwissenschaftlicher Forschung. Baltmannsweiler Schneider Verlag Hohengehren, 2004, s. 325 – 335.
- MOGORRÓN HUERTA, P.: *Locuciones verbales, traducción y perdida de equivalencia*. In: Fraseología y paremiología: enfoques y aplicaciones, Biblioteca Fraseológica y Paremiológica, Madrid, 2014, s. 79 – 96.
- PAMIES BERTRÁN, A.: *Modelos icónicos y archimetáforas: algunos problemas metalingüísticos en el ámbito de la fraseología*. In: Language Design, 4, 2002, s. 9 – 20.
- PAMIES BERTRÁN, A.: *El algodón no engaña: algunas observaciones sobre la motivación en fraseología*. In: Durante, (ed.), Fraseología y paremiología: enfoques y aplicaciones. Madrid: Instituto Cervantes, 5, Serie «Monografías» (Biblioteca fraseológica y paremiológica), 2014, s. 33 – 50.
- REICHWALDEROVÁ, E., SLIACHANOVÁ, V.: *Vybrané anglicizmy v španielskej futbalovej terminológii*. In: Od textu k prekladu III, ed. Alena Ďuricová ; rec. Elena Baranová. - Praha : Jednota tlumočníků a překladatelů, 2008, s. 164 – 171.
- REICHWALDEROVÁ, E.: *Basketbalová terminológia pre prekladateľov a tlmočníkov*. In: Od textu k prekladu 4, ed. Alena Ďuricová ; rec. Elena Baranová. - Praha : Jednota tlumočníků a překladatelů, 2009, s. 140 – 149.
- ŠINKOVÁ, M.: *Las formaciones parasintéticas en el español moderno (1726–1904). La morfología paradigmática y la motivación léxica desde la perspectiva diacrónica*. Brno: Masarykova univerzita. 480 s. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2017, 474 s.
- WACHTARCZYKOVÁ, J.: *Mapa slovenského internetu – diskurzívna topografia a zonácia virtuálnej slovenčiny*. In: Jazykovedný časopis, 2010, Vol. 61, 1, s. 15 – 30.

Internetové zdroje

<https://eur-lex.europa.eu>
<https://google.es>
<https://google.sk>
<https://iate.europa.eu>
<https://www.linguee.com>
<https://www.linguee.es>
<https://slovníky.juls.savba.sk>
<https://terminologickyportal.sk>

Resumé

Qualitative equivalence of Spanish and Slovak binary terminological phrasemes with the adjective virtual-virtuálny

The main focus of the study is the qualitative inter-lingual confrontation of phraseological units within language for specific purposes. We have directed our attention to formal and structural aspect, more specifically to the qualitative viewpoint of equivalents of binary phrases and phrasal idioms between Spanish, as the source language, and Slovak, as the target language, which contain the adjective *virtual* (Spanish) – *virtuálny* (Slovak). The study is based on the

Multilingual terminological database IATE, which provided us with relevant material for the performed analysis. Within the analysis, we observed motivation, metaphor, components of equivalents of the phrase, as well as the equivalents themselves in both compared languages. Besides Spanish and Slovak, in some cases, we also compared the LSP phrases with their English equivalents.

REFLEXIA PREKLADOV SLOVENSKEJ PRÓZY V NEMECKOM JAZYKOVOM A KULTÚRNOM PRIESTORE (ROKY 2000 – 2020)

Andrej Zahorák

Katedra translatológie, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre
azahorak@ukf.sk

Kľúčové slová: preklady slovenskej literatúry, nemecký jazykový a kultúrny priestor, bibliografický výskum

Key words: translations of Slovak literature, German linguistic and cultural space, bibliographic research

Úvod

Dejiny prekladu súvisia s dejinami národa, reflektujú jeho spoločenskú, kultúrnu i vzdelanostnú úroveň a právo na rozvíjanie národného jazyka. Za indikátor kultúrneho, spoločenského a intelektuálneho rozvoja spoločnosti pritom možno považovať preklad umeleckých i spoločenskovedných textov (Biloveský, 2020, s. 56). K. Bednárová (2015, s. 12) upozorňuje na skutočnosť, že slovenský kultúrny a prekladový priestor tvorí súčasť európskeho, resp. stredoeurópskeho kultúrneho priestoru a disponuje viacerými osobitosťami, „ktoré vtlačali prekladovej situácii isté charakteristické znaky od konštituovania prekladu takmer až podnes.“ Reč je o geopolitickej situácii a jej vplyvu na jazykovú situáciu na Slovensku, o prítomnosti politického gesta, vývine jazyka a ďalších faktoroch. Hoci sa autorka primárne orientuje na mapovanie a priblíženie umeleckého prekladu na Slovensku z dejinného hľadiska s reflektovaním stavu slovenského kultúrneho priestoru (v centre jej záujmu stoja predovšetkým preklady do slovenčiny), istú analógiu, samozrejme, v závislosti od skúmaného časového obdobia, možno nájsť aj pri prekladoch zo slovenčiny do cudzích jazykov.

Translatologické, literárnovedné a literárnohistorické výskumy sa v tomto smere zameriavajú predovšetkým na zmapovanie a recepciu inonárodných literatúr na Slovensku od najstarších čias až po súčasnosť v prekladovej relácii cudzí jazyk – slovenčina. Podnetným sa však javí aj výskum slovenskej literatúry v preklade do iných jazykov a jazykových oblastí, v našom prípade nemeckej. Nazdávame sa, že takto orientovaný výskum poskytuje priestor na skompletizovanie a doplnenie bibliografických údajov preložených diel najmä z posledných dvoch dekád

a v značnej miere môže prispieť k reflektovaniu stavu problematiky prekladov slovenskej literatúry v germanofónnych krajinách.

Slovenská literatúra v nemeckom jazykovom, kultúrnom a prekladovom priestore včera a dnes

Keďže slovenčina patrí k tzv. málo rozšíreným jazykom, nie je prekvapujúce, že inonárodná (prekladová) literatúra a jej recepcia značne prevyšuje vlastnú slovenskú produkciu, rovnako ako export diel slovenských autorov do cudzích jazykov (porov. Pánisová, 2014 s. 7). V nemeckom jazykovom a kultúrnom priestore, ktorý tvorí primárnu oblasť nášho záujmu, je slovenská literatúra ešte stále považovaná za pomerne neznámu, a to aj napriek tomu, že Slovensko a Nemecko sú si geograficky blízke a Slovensko dokonca hraničí s inou nemecky hovoriacou krajinou – Rakúskom. Podľa U. Raßloff (2005, s. 367 – 368), ktorá sa venuje výskumu slovenskej literatúry v nemeckých prekladoch, ako dôvod „obmedzeného“ prijatia a recepcie slovenskej literatúry neobstoí ani skutočnosť, že slovenská kultúra je pomerne malá. Situáciu demonštruje na príklade, že v súčasnosti do nemeckého jazykového a kultúrneho priestoru čoraz viac preniká napríklad islandská literatúra, pričom islandskú kultúru nemožno považovať za veľkú či dominantnú. Negatívny jav nemožno ospravedlniť ani nedostatkom prekladov do nemčiny, keďže slovenskí autori sa do nemčiny prekladali aj stále prekladajú (pozri Richter, 1999; Šmatlák, Petrík, Richter, 2003).

Výskumu slovenskej literatúry v nemeckom prekladovom (recepčnom) kontexte sa venoval aj M. Žitný (2005), ktorý vymedzuje pozitívne i negatívne faktory ovplyvňujúce preklady slovenskej literatúry do nemčiny, pričom primárne sa orientuje na výskum predprevratovej, medzivojnovnej literatúry, literatúry prvej Slovenskej republiky, obdobie rokov 1945 – 1989 ako aj literatúru posledných desiatich rokov 20. storočia s presahom do 21. storočia (2015, s. 88 – 89). K pozitívnym faktorom Žitný zaraďuje geografickú blízkosť, intenzívne kultúrne vzťahy v minulosti (zástoj nemeckej reformácie v kultúrnom vývoji Slovenska) a k záporným faktorom radí ideologické protirečenie, obmedzenia v oblasti politiky, kultúry, subsumovanie slovenskej pod českú literatúru a pod.

Niekedy sa za prekážku v recepcii slovenskej literatúry a kultúry v nemeckom jazykovom priestore považuje dlhá absencia vlastného štátu, ktorá sa skončila až vznikom Slovenskej republiky v roku 1993. Zákonite sa však vynára otázka, či a do akej miery obmedzenú recepciu slovenskej literatúry ovplyvňuje práve táto skutočnosť a či za nedostatok znalostí o slovenskej kultúre v západnej Európe, a teda aj v Nemecku, nie je z veľkej časti zodpovedná politická izolácia Československa. Vzhľadom na politické zmeny by sa však situácia po roku 1989 musela (mala?) zásadne zmeniť. Práve z toho dôvodu si U. Raßloff (2005, s. 367 – 369) pri výskume recepcie slovenskej literatúry v nemčine volí za východisko rok 1989, pričom čiastočne mapuje slovenské preklady do nemčiny do roku 2005. Našou intenciou je skompletizovať a rozšíriť bibliografický zoznam preložených prozaických diel slovenských autorov do nemčiny o ďalších, takmer 15 rokov, a doplniť tak absentujúci priestor.

Teoretické východiská a metodika výskumu

V príspevku sa zameriavame na bibliografický výskum prekladov slovenskej literatúry (prózy) do cudzích jazykov s primárnym zameraním na preklady do nemčiny, pričom v teoretickej rovine vychádzame a zároveň nadväzujeme na práce L. Knězeka (1970), L. Pánisovej (2014), K. Bednárovej (2015), ako aj L. Richtera (1999), U. Raßloff (2005) a M. Žitného (2015), ktorí sa venujú problematike prekladovej recepcie slovenskej literatúry v nemeckej jazykovej oblasti. Zameriame sa na zmapovanie prekladov slovenskej prózy v nemeckom jazykovom a kultúrnom priestore v rámci posledných dvoch dekád, t.j. od roku 2000 do roku 2020, keďže práve toto obdobie poskytuje najväčší priestor na doplnenie absentujúcich údajov.

V rámci rešeršovania primárne vychádzame z celosvetovej bibliografie prekladov *Index Translationum*, dostupných záznamov a fondov Slovenskej národnej knižnice v Martine, bibliografického súpisu prekladov slovenskej literatúry do cudzích jazykov z Literárneho informačného centra (LIC), ako aj z osobnej komunikácie a konzultácii s oddelením zahraničných projektov LIC.

Literárne informačné centrum (LIC) je koncepčným dokumentačným pracoviskom v oblasti pôvodnej literárnej tvorby v Slovenskej republike i slovenskej literárnej tvorby v zahraničí. Je príspevkovou organizáciou Ministerstva kultúry SR

(pozri <https://www.litcentrum.sk/institucia/literarne-informacne-centrum/o-institucii>). LIC sa zameriava na systematickú dokumentačnú, informačnú, edičnú a prezentačnú činnosť slovenskej literatúry doma i v zahraničí. V roku 1996 LIC založilo grantový systém SLOLIA, ktorého cieľom je podporovať prekladanie a vydávanie slovenskej literatúry v zahraničí. Od roku 1996 do roku 2020 vyšlo s podporou grantového programu SLOLIA v nemeckom preklade 60 slovenských diel. Dodávame, že uvedený grant finančne podporuje vznik väčšiny prekladov súčasnej slovenskej literatúry (nielen) do nemeckého jazyka (angličtina – 38 diel, čeština – 128 diel, francúzština – 35 diel, maďarčina – 93 diel, poľština – 65 diel, ruština – 29 diel a i.).

Preklady slovenskej prózy v nemeckom jazykovom a kultúrnom priestore v rokoch 2000 – 2020

Vo výskume sa zameriavame na knižne publikované preklady slovenskej prózy vrátane antológií v posledných dvoch dekádach, t.j. od roku 2000 do roku 2020. Uvedomujeme si, že niektoré publikačné jednotky nám mohli uniknúť, a preto bude zoznam potrebné dopĺňať a aktualizovať, avšak napriek tomu sa nazdávame, že predstavuje doposiaľ najkomplexnejší bibliografický súhrn knižne publikovaných prekladov slovenskej prózy do nemčiny za ostatných 20 rokov a vhodne dopĺňa bibliografický prekladový priestor v období posledných dvoch dekád. Pri prekladoch vždy uvádzame meno autora (zostavovateľa), názov titulu, rok vydania, krajinu vydania, vydavateľstvo a meno prekladateľa/prekladateľky (pozri *Chronologický zoznam knižne vydaných prekladov slovenskej prózy do nemeckého jazyka 2000 – 2020*). Výskum plánujeme systematicky rozšíriť aj o preklady slovenskej prózy do nemčiny, ktoré boli publikované časopisecky a taktiež o knižné a časopisecké preklady slovenskej poézie.

V rozpätí rokov 2000 – 2020 vyšla v nemeckom preklade prozaická tvorba nasledujúcich autorov a autoriek: Dušana Dušeka (2003, *Zu Fuß in den Himmel*, orig. *Pešo do neba*), Ladislava Ťažkého (2004, *Wiener Blut*, orig. *Evanjelium čatára Matúša I, II*), Dušana Šimka (2005, *Esterházys Lakai*, orig. *Esterházého lokaj*), Antona Hykischu (2007, *Zeit der Meister*, orig. *Čas majstrov I – II.*; 2018, *Es lebe die Königin*, orig. *Milujte kráľovnú*), Jozefa Banáša (2010, *Jubelzone*, orig. *Zóna nadšenia*).

Dramatický príbeh priateľstva a lásky (1968-2008)), Daniely Kapitáňovej, ktorá svoj román publikovala pod pseudonymom Samko Tále (2010, *Buch über den Friedhof*, orig. *Samko Tále: Kniha o cintoríne*), dielo *Slowakei – Slovensko* od kolektívu autorov (2010, orig. *Slovensko. Dejiny, Divadlo, Hudba, Jazyk, Literatúra, Ľudová kultúra, Výtvarné umenie, Slováci v zahraničí*), ktoré v nemčine vyšlo rozšírené oproti pôvodnému slovenskému vydaniu o kapitolu *Film*, Pavla Rankova (2014, *Es geschah am ersten September (oder ein andermal)*, orig. *Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy)*); 2020, *Mütter*, orig. *Matky*), Moniky Kompaníkovej (2014, *Das fünfte Schiff*, orig. *Piata loď*; 2019, *Am Zusammenfluss*, orig. *Na sútoku*), Zusky Kepplovej (2017, *57 Kilometer von Tashkent*, orig. *57 km od Taškentu*), Svetlany Žuchovej (2017, *Bilder aus dem Leben von M.*, orig. *Obraty zo života M.*), Etely Farkašovej (2017, *Herbstfreundschaften*, orig. *Nedelné fotografie*), Ivony Kollárovej (2017, *Freier Verleger ~ denkender Leser*, orig. *Slobodný vydavateľ, mysliaci čitateľ*), Márie Bátorovej (2018, *Mitte*, orig. *Stred*), Radoslava Rochallyi (2019, *Mythra Invictus: Das Schicksal des Menschen*, orig. *Mythra Invictus: O údele človeka*), Petra Krištúfka (2019, *Das Haus des tauben Mannes*, orig. *Dom hluchého*), Ľuboša Juríka (2019, *Der kurze Frühling des Alexander Dubček*, orig. *Alexander Dubček. Rok dlhší ako storočie*), Rút Lichnerovej (2019, *Das blinde Fischlein*, orig. *Slepá rybka*), Vladimíra Ballu (2019, *Im Namen des Vaters*, orig. *V mene otca*), Etely Farkašovej (2020, *Stilleben eines frühen Abends*, orig. výber z poviedok autorky), Petra Balka (2020, *Zusammen sind wir unbesiegbar*, orig. *Vtedy v Lošonci. Via Lošonc*).

Slovenskú literatúru pre deti a mládež v nemeckom preklade reprezentujú v analyzovanom období dvaja autori – Miroslav Demák a jeho rozprávkový príbeh *Die Geige*, (2008, orig. *Husle*) a dvojjazyčná publikácia Jany Bodnárovej *Čo som videla pri jazere. Was ich am See zu sehen bekam* (2003). Jej špecifickosť spočíva v tom, že bola vydaná na Slovensku.

V rámci nášho výskumu v sledovanom období osobitne vyčleňujeme antológiu. V období rokov 2000 – 2020 vyšli v nemeckom preklade: nemecké vydanie výberu krátkych textov viažucich sa k Bratislave pod názvom *Europa erlesen Bratislava* (2001), rakúsko-slovenská antológia *Stromungen-Prúdenia* (2001), nemecké vydanie antológie slovenských autorov pod názvom *Annäherung. Eine Anthologie* (2001), nemecké vydanie výberu z diel slovenských autorov *Comma.edition*

Slowakische Anthologie (2006), dvojjazyčná nemecko-slovenská antológia *Den Spiegel bewegen. Slowakische Literatur der Gegenwart* (2011) zahŕňajúca tvorbu 17 súčasných slovenských autorov a autoriek, ako napríklad Pavla Rankova, Veroniky Šikulovej, Moniky Kompaníckovej, Michala Hvoreckého a iných, nemecké vydanie 14 slovenských prozaikov *Die schöne, kalte Freiheit. 14 Autorinnen aus der Slowakei* (2013).

Z hľadiska počtu preložených diel v sledovanom období k najčastejšie prekladaným autorom a autorkám patria Michal Hvorecký, Jana Beňová a Jana Juráňová. Bližšie priblížime ich preložené diela v analyzovanom období vzhľadom na žánrovo-tematickú rovinu.

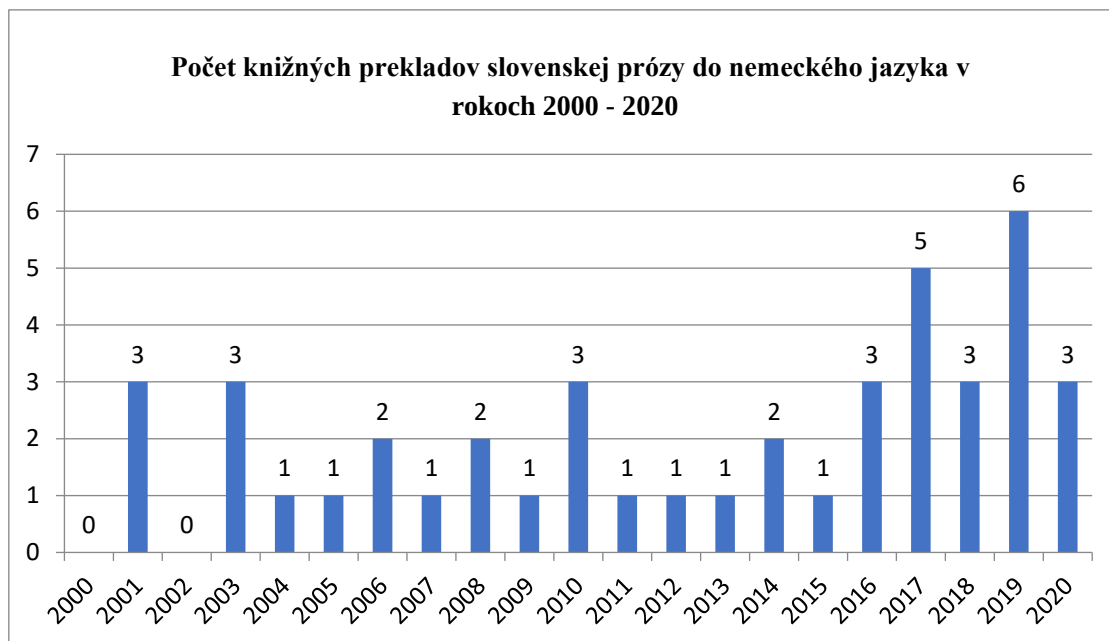
Tvorba Michala Hvoreckého je širokospektrálna, píše fantastiku, alternatívnu históriu, dobrodružné cestopisy i autobiografickú prózu. V nemeckom preklade mu vo vydavateľstve Klett-Cotta v rokoch 2000 – 2020 vyšli romány *City: Der unwahrscheinlichste aller Orte* (2006, orig. *Plyš*), *Eskorta* (2009, orig. *Eskorta*), *Tod auf der Donau* (2012, orig. *Dunaj v Amerike*), poviedka *Das allerschlimmste Verbrechen in Wilsonstadt* (2016, orig. *Najhorší zločin vo Wilsonove*) a román *Troll* (2018, orig. *Trol*). K najnovšie preloženým prozaickým dielam patrí román *Tahiti Utopia*, ktorý vyšiel v roku 2021. Hvorecký vo svojich dielach spracováva kontroverzné a provokatívne témy, ako napríklad závislosť na pornografických filmoch, ktorá ničí život jednotlivcovi i celej generácii (*Plyš*), eskortné služby poskytované mladým mužom (*Eskorta*) či boj s falošnými internetovými správami (*Trol*). Do nemčiny bol preložený aj dobrodružný cestopis spracovávajúci plavbu na Dunaji s kriminálnou zápletkou (*Dunaj v Amerike*) a próza reflektujúca dejiny Bratislavy (*Najhorší zločin vo Wilsonove*). K najnovším prekladom súčasnej slovenskej prózy do nemčiny patrí román *Tahiti Utopia* predstavujúci alternatívnu verziu dejín, v ktorej neexistuje Slovensko v Európe a Slováci sa pod vedením významnej osobnosti slovenských dejín – Milana Rastislava Štefánika, rozhodnú odísť do Francúzskej Polynézie – na Tahiti, kde si plánujú vytvoriť vlastnú kolóniu.

Jana Beňová píše prózu i poéziu. V nemeckom preklade vyšiel jej román *Parker* (2008, orig. *Parker, Lúboštný román*), v ktorom strieda prozaické a lyrické pasáže, pričom vykresľuje významné momenty a spomienky s cieľom sprostredkovania reálnej zážitkovosti. Analogický žáner (prelínanie románu s lyrickými pasážami)

využíva aj vo svojom románe *Abhauen!* (2015, orig. *Preč! Preč!*) ktorý sa zaoberá otázkou zložitosti vzťahov a života. Beňovej román *Plán odprevádzania (Cafe Hyena)* (2017, v nemeckom preklade *Cafe Hyena*) získal v roku 2012 Cenu Európskej únie za literatúru a bol preložený do viacerých svetových jazykov vrátane nemčiny, angličtiny, francúzštiny, taliančiny, slovinčiny či arabčiny. Dejovú líniu tvorí život a vnútorný svet mladej spisovateľky žijúcej v Petržalke, ktorá trávi čas v svojráznej kaviarni.

Jana Juránová je prozaička, dramatická a prekladateľka. Jej život a tvorba sú späté s feministickou vzdelávacou a publikačnou organizáciou ASPEKT. V nemeckom preklade vyšli jej diela *In ein Netz gehüllt* (2003, orig. *Do siete odetá*), *Eine unerledigte Angelegenheit* (2016, orig. *Nevybavená záležitosť*) a *Meine sieben Leben* (2016, orig. *Mojich sedem životov. Agneša Kalinova v rozhovore s Janou Juránovou*). Ide o knižný rozhovor so známou tvárou Kultúrneho života a Slobodnej Európy – novinárkou, redaktorkou, prekladateľkou a filmovou i politickou publicistkou Agnešou Kalinovou. Na rok 2022 je naplánovaný nemecký preklad najnovšieho románu autorky s názvom *Naničhodnica* (2020).

Na základe zistení z bibliografického výskumu preložených diel v sledovanom období možno konštatovať, že slovenská prozaická tvorba v nemeckých prekladoch sa vyznačuje žánrovou i tematickou pestrosťou – zastúpenie majú rôzne druhy románov – historický (Anton Hykisch – *Es lebe die Königin*), l'úbostný (Jana Beňová – *Parker*), autobiografický (Peter Balko – *Zusammen sind wir unbesiegbar*), novely reflektujúce osobné a spoločenské problémy (Rút Lichnerová – *Das blinde Fischlein*, Svetlana Žuchová – *Bilder aus dem Leben von M*) ako aj literatúra faktu (Ivona Kollárová – *Freier Verleger ~ denkender Leser*). Čo sa týka krajiny vydania, 25 diel bolo publikovaných v Rakúsku vo vydavateľstvách Wieser Verlag, Drava Verlag či Residenz Verlag a 17 v Nemecku vo vydavateľstvách ako napríklad Klett-Cotta, Arco Verlag či Anthea Verlag. V sledovanom období sme nezaznamenali preklady, ktoré by boli publikované vo Švajčiarsku.

Graf 1 Počet knižných prekladov slovenskej prózy do nemeckého jazyka v rokoch 2000 - 2020

Z grafu znázorňujúceho počet knižne publikovaných prekladov slovenskej prózy do nemčiny v období rokov 2000 – 2020 vyplýva, že od roku 2000 do roku 2016 bol počet prekladov pomerne nízky – tri publikácie zaznamenávame v rokoch 2001, 2003 a 2010, v rokoch 2006, 2008 a 2014 sú to dve publikačné jednotky, v rokoch 2004, 2005, 2007, 2009, 2011, 2012, 2013 a 2015 jedna publikačná jednotka, pričom v rokoch 2000 a 2002 sme dokonca nezaznamenali žiaden knižne publikovaný preklad slovenskej prózy. Situácia sa zlepšuje, resp. istým spôsobom stabilizuje od roku 2016 (v rokoch 2016, 2018, 2020 vyšli tri publikačné jednotky), v rokoch 2017 a 2019 zaznamenávame najvyšší počet prekladov v rámci skúmaného obdobia – päť, resp. šesť knižne publikovaných prekladov slovenskej prózy.

Záver

Cieľom príspevku bolo zmapovať knižné preklady slovenskej prózy do nemčiny v rozpätí rokov 2000 – 2020. Podľa zistení vyplývajúcich z nášho bibliografického výskumu vyšlo v sledovanom období v nemeckom preklade 43 publikačných jednotiek. Najviac prekladov slovenskej prózy sme zaznamenali v rokoch 2017 (5 publikačných jednotiek) a 2019 (6 publikačných jednotiek),

naopak v rokoch 2000 a 2002 sme nezaznamenali žiaden knižný preklad. Z hľadiska žánru sú v prekladovej tvorbe zastúpené romány (biografické, historické, l'úbostné), novely ako aj literatúra faktu či antológie. K najprekladanejším súčasným autorom a autorkám v sledovanom období patria Michal Hvorecký, Jana Beňová a Jana Juráňová.

V ďalšej fáze výskumu sa chceme zamerať na preklady prózy publikované časopisecky a taktiež na preklady slovenskej poézie. Prvotné zistenia prezentované v tomto príspevku dopĺňajú bibliografický priestor o reflektovanie najnovších prekladov slovenskej prózy do nemčiny a veríme, že zároveň otvárajú priestor na podrobnejší výskum recepcie konkrétnych diel slovenskej literatúry v nemeckom jazykovom a kultúrnom prostredí.

Chronologický zoznam knižne vydaných prekladov slovenskej prózy do nemeckého jazyka (2000 – 2020)

Autor/ zostavovateľ	Dielo	Rok vydania	Vydavateľstvo	Krajina vydania	Preklad
Renata Sakohoess, Rotraut Hackermuller	Europa erlesen Bratislava	2001	Wieser Verlag	Rakúsko	R. Sakohoess, R. Hackermuller , Z. Becker, G. Just, U. Macht
Johannes Diethart	Stromungen- Prúdenia	2001	Osterreichische s Literaturforum	Rakúsko	I. Stahlová, J. Stahl, E. Ehrgangová, P. Kruger
Zdenka Becker	Annäherung. Eine Anthologie	2001	Die Brücke International	Rakúsko	Z. Becker, Karl-Heinz Jähn, G. Just, A. Repka
Dušan Dušek	Zu Fuß in den Himmel	2003	Wieser Verlag	Rakúsko	J. Eigner

Jana Bodnárová	Čo som videla pri jazere. Was ich am See zu sehen bekam	2003	BAUM	Slovensko	R. Sakohoess
Jana Juráňová	In ein Netz gehüllt	2003	Wieser Verlag	Rakúsko	A. Repka
Ladislav Ťažký	Wiener Blut	2004	Mandelbaum Verlag	Rakúsko	G. Just
Dušan Šimko	Esterházys Lakai	2005	Arco Verlag	Nemecko	U. Rassloff
Michal Hvorecký	City: Der unwahrscheinlichste aller Orte	2006	Tropen Verlag	Nemecko	M. Kraetsch
Vladimír Balla, Jana Beňová, Andrej Hablák, Michal Hvorecký, Monika Kompaníková, Katarína Kuchelová	Comma.edition Slowakische Anthologie	2006	Verein zur Förderung zeitgenössischer Literatur, Kunst und Philosophie e.V.	Nemecko	A. Koch-Reynolds, M. Kraetsch, A. Repka, Ľ. Somolayová
Anton Hykisch	Zeit der Meister	2007	Wieser Verlag	Rakúsko	J. Eigner
Jana Beňová	Parker	2008	Erata Literaturverlag	Nemecko	A. Koch-Reynolds
Miroslav Demák	Die Geige	2008	Bosanska Riječ	Nemecko	B. Kleidt
Michal Hvorecký	Eskorta	2009	Klett-Cotta	Nemecko	M. Kraetsch
Jozef Banáš	Jubelzone	2010	Weltbuch Dresden	Nemecko	L. Heinzl
kolektív autorov	Slowakei – Slovensko	2010	Wieser Verlag	Rakúsko	A. Koch-Reynolds

Daniela Kapitáňová	Samko Tále: Buch über den Friedhof	2010	Wieser Verlag	Rakúsko	I. Šebesta
Daniela Humajová, Monika Banášová	Den Spiegel bewegen. Slowakische Literatur der Gegenwart	2011	Verlag Karl Stutz	Nemecko	A. Repka, M. Kraetsch, I. Sebesta, G. Tesche, N. Lenz, M. Banášová, A. Utler, R. Horváth, D. Uhríková
Michal Hvorecký	Tod auf der Donau	2012	Klett-Cotta	Nemecko	M. Stavarič
Daniela Humajová	Die schöne, kalte Freiheit.	2013	Osterreichisch-slowakischer Kulturverein Wien	Rakúsko	M. Kraetsch, N. Lenz, A. Reynolds
Pavol Rankov	Es geschah am ersten September (oder ein andermal)	2014	Wieser Verlag	Rakúsko	I. Šebesta
Monika Kompaníková	Das fünfte Schiff	2014	Verlag Karl Stutz	Nemecko	N. Lenz
Jana Beňová	Abhauen!	2015	Residenz Verlag	Rakúsko	A. Koch-Reynolds
Jana Juráňová	Eine unerledigte Angelegenheit	2016	Wieser Verlag	Rakúsko	I. Šebesta
Jana Juráňová/ Agneša Kalinová	Meine sieben Leben	2016	Gabriele Schäfer Verlag	Nemecko	S. Gruber, A. Reynolds
Michal Hvorecký	Das allerschlimmste Verbrechen in Wilsonstadt	2016	Klett-Cotta	Nemecko	M. Kraetsch
Zuska Kepplová	57 Kilometer von Tashkent	2017	Drava Verlag	Rakúsko	V. Szeherova
Svetlana Žuchová	Bilder aus dem Leben von M.	2017	Drava Verlag	Rakúsko	A. Reynolds
Jana Beňová	Cafe Hyena	2017	Residenz Verlag	Rakúsko	A. Reynolds
Ivona Kollárová	Freier Verleger ~ denkender Leser	2017	Garamond Verlag	Nemecko	P. Zigman
Etela Farkašová	Herbstfreundschaften	2017	Pilum Literatur Verlag	Rakúsko	E. Ehrgangová

Anton Hykisch	Es lebe die Königin	2018	Wieser Verlag	Rakúsko	G. Just
Mária Bátorová	Mitte	2018	Pilum Literatur Verlag	Rakúsko	P. Krüger
Michal Hvorecký	Troll	2018	Klett-Cotta	Nemecko	M. Kraetsch
Radoslav Rochallyi	Mythra Invictus: Das Schicksal des Menschen	2019	EOCN	Nemecko	–
Peter Krištúfek	Das Haus des tauben Mannes	2019	Braumüller	Rakúsko	M. Kraetsch
Ľuboš Jurík	Der kurze Frühling des Alexander Dubček	2019	Anthea Verlag	Nemecko	S. Gruber, E. Gruber
Rút Lichnerová	Das blinde Fischlein	2019	Drava Verlag	Rakúsko	R. Eberstaller
Vladimír Balla	Im Namen des Vaters	2019	Wieser Verlag	Rakúsko	Marie-Theres Cermann
Monika Kompaníková	Am Zusammenfluss	2019	Drava Verlag	Rakúsko	A. Reynolds
Etela Farkašová	Stilleben eines frühen Abends	2020	Pilum Literatur Verlag	Rakúsko	E. Ehrgangová
Pavol Rankov	Mütter	2020	Anthea Verlag	Nemecko	I. Šebesta
Peter Balko	Zusammen sind wir unbesiegbar	2020	Paul Zsolnay Verlag	Rakúsko	Z. Ciklaminy

Literatúra

- BEDNÁROVÁ, K. *Rukoväť dejín prekladu na Slovensku I (18. a 19. storočie)*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2015, 74 s.
- BEDNÁROVÁ, K. *Rukoväť dejín prekladu na Slovensku II. (Situácia slovenského umeleckého prekladu v 20. storočí)*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2015, 66 s.
- BILOVESKÝ, V. Anglofónne texty spoločenskovedného charakteru v slovenských prekladoch po roku 1989. In: *Kritika prekladu*, 2020, č. 2, s. 56 – 75.
- Kněžek, L. *Slovenská literatúra v prekladoch 1945 – 1966*. Martin : Matica slovenská, 1970, 388 s.
- LIC – SLOLIA. [online]. Dostupné na: <https://www.litcentrum.sk/institucia/slovia>
- Pánisová, Ľ. *Slovenská literatúra v anglickom preklade – história a súčasnosť (1832 – 2013)*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014, 164 s.
- RASSLOFF, U. „Der nahe ferne dunkle Rand.“ Siowakische Literatur in deutschen Übersetzungen seit 1989. In: *Germanistisches Jahrbuch Tschechien-Slowakei*, 13/1-2, 2005, s. 367 – 382.
- RICHTER, L. *Slowakische Literatur in deutschen Übersetzungen*. Martin : Matica slovenská, 316 s.

ŠMATLÁK, S. – PETRÍK, V. – RICHTER, L. *Geschichte der slowakischen Literatur und ihrer Rezeption im deutschen Sprachraum*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 391 s.

ŽITNÝ, M. Prekladová recepcia slovenskej literatúry v nemeckej jazykovej oblasti. In: Slovenská literatúra v preklade. Zborník z medzinárodnej odbornej konferencie. Nitra : Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2015, s. 88 – 99.

Príspevok je výstupom projektu VEGA 2/0166/19 *Preklad ako súčasť dejín kultúrneho procesu III. Preklad a prekladanie - texty, osobnosti, inštitúcie v interdisciplinárnych a transdisciplinárnych vzťahoch*.

Resumé

Reflection on Translations of Slovak Prose in the German Linguistic and Cultural Space (years 2000 - 2020)

The paper focuses on mapping book translations of Slovak literature (prosaic works) into German in the period 2000 - 2020. In the theoretical part, the author focuses on factors influencing the position of Slovak translation literature in the German linguistic and cultural space. Within the results of bibliographic research, he presents the mapping of translation space with an emphasis on book translations of Slovak prose in the last two decades. The article provides a comprehensive overview of translations of Slovak literature into German (including basic information about the author, year and country of publication, publishing house, and translator), while paying specific attention to the genre-thematic characteristics of works by the most translated contemporary Slovak authors in the analysed period.

PREKLADATEĽSKÉ KOMPETENCIE AKO PRENOSNÉ ZRUČNOSTI A PREKLAD AKO PROSTRIEDOK ICH ROZVOJA

Dominika Vargová

Fakulta aplikovaných jazykov, Ekonomická univerzita v Bratislave

dominika.vargova@euba.sk

Kľúčové slová: , translatológia, prekladateľské kompetencie, prenosné zručnosti, preklad, trh práce

Keywords: translology, translation competence, transferable skills, translation, labour market

Úvod

Pri každej profesii sa počíta s tým, že na jej výkon bude jednotlivec viac či menej pripravený a že pred uvedenou prípravou a počas nej sa u neho prejaví predispozícia vykonávať ju na kvalitnej úrovni. Pod prípravou rozumieme formálne vzdelanie, predispozície zas tvorí prostredie, z ktorého jednotlivec vychádza, jeho talent, jedinečnosť danej osoby. Uvedené platí aj v prípade profesie prekladateľa a/alebo tlmočníka. Dokážeme predpokladať, prečo sa osoba pre štúdium prekladateľstva a tlmočníctva rozhodne – okrem iného sú faktorom aj vlohy, čiže vrodené schopnosti (viac o vrodených vlastnostiach ako kritériách posudzovania talentových predpokladov pre štúdium prekladateľstva a tlmočníctva píše Šveda, P. – Poláček, I., 2015), a špecifické zručnosti. Diapazón posledne menovaných sa v priebehu štúdia a praxe rozširuje. Súbor týchto daností podlieha metamorfóze vplyvom aktuálnej doby, v ktorej je prekladateľ a/alebo tlmočník činný, a mení sa aj v závislosti od povahy očakávaní trhu práce. Nadstavbu k spomínaným vlohám mu vo forme zručností špecifických pre konkrétny odbor dokáže poskytnúť vysokoškolské vzdelanie, pričom sa očakáva, že bude reflektovať aktuálne spoločenské zmeny a pomery s ohľadom na charakter dopytu.

Diskusia o „výbave“ prekladateľa nie je témou novou; slovenská translatológia čerpá svoje východiská z diel Popoviča či Mika. Popovič v tomto kontexte používa termín „skúsenostný komplex“. Tvorí ho spoločenské, filozofické, psychologické a rôzne ďalšie názory a skúsenosti jednotlivca, ktorý sa profesne prekladu venuje (cit. podľa Janecová, 2014, s. 51). Mikov skúsenostný komplex predpokladá úroveň zvládnutia prekladu, predovšetkým v recepčnom procese (Miko, 1970, s. 14). Keníž

(2008) pripomína, že čím je tento komplex nižší, tým je väčšia pravdepodobnosť, že sa prekladateľ dopustí chýb v cieľovom texte v dôsledku hypnózy originálu. Kompetencie prekladateľa ďalej systematicky skúma významná slovenská translatologička, E. Gromová (2004). Problematika týkajúca sa skúseností a kompetencií pri preklade/tlmočení sa prehľbuje vďaka kontinuálnemu vedeckému skúmaniu, inováciám v oblasti informačných technológií, spoločenským pomeroch, v ktorých táto profesia funguje atď.

Téma kompetencií absolventa odboru filológia, konkrétne programu prekladateľstvo a tlmočníctvo (1), sa venuje množstvo slovenských a zahraničných teoretikov z oblasti translatológie, ako aj ľudí z prekladateľskej praxe. Mnohé slovenské univerzity začali v uvedenom študijnom programe nastavovať štruktúru vzdelávania v súlade s modelom kompetencií, navrhnutým skupinou odborníkov pre výučbu prekladu OPTIMALE. V roku 2006 sa z iniciatívy Generálneho riaditeľstva Európskej komisie pre preklad spustil projekt Sieť európskych magisterských prekladateľských študijných programov (EMT) s cieľom zabezpečiť kvalitu prekladu v spolupráci s európskymi vysokými školami. Na Slovensku sa členom tejto siete stala Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, konkrétne Katedra translatológie na Filozofickej fakulte. V nadväznosti na to sa pri zostavovaní náplne študijného programu riadi súborom kompetencií, rámcovo definovaných a vždy aktualizovaných uvedenou sieťou (v súčasnosti je to rámec na roky 2018 – 2024) (EMT Competence Framework, 2017).

Koželová (2019), rovnako ako aj Makarian (2005, s. 50) a množstvo ďalších autorov uvádza súbor zručností, ktorými by prekladateľ mal disponovať v prípade venovania sa audiovizuálnemu prekladu. Kulišová (2013) v rámci budovania modelu tlmočníka píše o mimolingvistických schopnostiach a zručnostiach ako nadstavbe k jazykovej kompetencii. V pozornosti Gromovej (2012) je rozšírenie spektra zručností prekladateľov a tlmočníkov pod vplyvom meniacich sa podmienok na trhu práce a reflexia tohto faktu vo vysokoškolskej príprave v tomto odbore. Djovčoš (2012) vo svojom monografickom diele *Kto, čo, ako a za akých podmienok prekladá: prekladateľ v kontexte doby* ponúka podrobný prehľad kompetencií z perspektívy domácich a zahraničných teoretikov.

Množstvo autorov tému kompetencií prekladateľov a tlmočníkov analyzuje v kontexte konkrétnych podmienok práce prekladateľa alebo tlmočníka. Napríklad Raquel de Pedro Ricoy (2010, s. 103) píše o kompetenciách, nezávislých od jazykového kontextu, a o potrebe ich rozvíjať v rámci výučby komunitného tlmočenia. Lizaveta Madej (2020) vo svojej štúdii približuje osobu diplomatického tlmočníka a odlišnosti v jeho náplni práce v porovnaní s ostatnými tlmočníkmi, pričom dokonca jeho kompetencie kategorizuje podľa miesta výkonu práce. Kompetenciám, ktoré je nutné rozvíjať na zabezpečenie kvality odborného prekladu, venuje svoj príspevok Kraviarová (2014). Pochopiteľne, množstvo výstupov sa venuje aj zručnostiam prekladateľa aplikovaným pri preklade textov napísaných v umeleckom štýle (Huťková 2003, Keníž 2018), či pri súdnom preklade a tlmočení (Guldanová, 2013).

V tomto príspevku však nazeráme na zručnosti, ktoré sa rozvíjajú pri preklade, cez optiku ich uplatnenia aj v iných profesiách, a to v súlade s očakávaniami trhu práce. Tieto zručnosti vnímame ako prostriedky úspešného zamestnania sa absolventov prekladu aj v iných odvetviach ako je prekladateľský priemysel. Aby boli jasne zadefinované, využijeme ich systémové začlenenie tak, ako ich uvádzajú Lisá a Newman (2020):

- a) generické, alebo tzv. prenosné zručnosti/kompetencie (napr. tímová práca, komunikačné zručnosti, organizačné zručnosti, plánovanie),
- b) zručnosti špecifické pre určitý odbor, alebo sektor (napr. zručnosti z oblasti inžinierstva, práva, sociálnej práce),
- c) osobné charakteristiky (napr. sebadôvera, psychická odolnosť, lojalita, integrita a pod.).

Súbor týchto zručností zvyšuje potenciál uchádzača o zamestnanie, v posledných rokoch označovaný pojmom „zamestnatel'nosť“. Zamestnatel'nosť zahŕňa schopnosť nájsť si prvé zamestnanie na trhu práce, schopnosť udržať si ho a zvládať obdobie prechodu z jedného zamestnania do druhého a v prípade straty zamestnania nájsť si nové (Šprlák, 2017). Faktorov, ovplyvňujúcich zamestnatel'nosť, je samozrejme viacero – niektoré uchádzač o zamestnanie ovplyvniť vie, niektoré nie. V našom príspevku sa budeme venovať tým, ktoré ovplyvniť dokážeme, a to zručnostiam, uvedeným v bode a). V našom príspevku na

nich budeme odkazovať termínom „prenosné zručnosti“. Nechceme nijako naznačiť, že by zručnosti v bode b) mali byť marginalizované, považované za menej dôležité. Náš príspevok vlastne niektoré zručnosti špecifické pre odbor prekladu a tlmočenia identifikuje ako prenosné, t. j. rozširujeme tým kategóriu prenosných zručností o vybrané prekladateľské kompetencie, ktoré je podľa nás možné „preniesť“ aj do iného odvetvia. Tiež sa nedomnievame, že by sa mal obsah predmetu preklad do/z cudzieho jazyka akokoľvek meniť. Taktiež nie je našim cieľom odradiť študentov od profesie prekladateľov a spochybniť výber zamerania ich štúdia, výber študijného odboru, programu, či predmetu zameraného na preklad. Práve naopak. Vedomosť o tom, ktoré zručnosti môžeme klasifikovať ako prenosné a demonštrovanie spôsobu, akým vedia obohatiť ich osobný a pracovný život, im pomôže otvoriť dvere na trhu práce tak, že budú mať viac možností pri voľbe budúceho povolania. Čo však považujeme za cieľ nášho príspevku je upriamenie pozornosti na túto problematiku predovšetkým pedagógov. Pedagóg by mal dokázať jasne odlíšiť zručnosti, ktoré sú pre preklad špecifické a zručnosti, rozvíjajúce sa v rámci prekladu, ale spadajúce do prvej kategórie – kategórie prenosných zručností. Prepojenie štúdia a praxe je nevyhnutné pretaviť aj do spôsobu prístupu k zostavovaniu náplne seminárov z predmetu (dovoľme si povedať akéhokoľvek predmetu, nielen prekladu) a k výkladu teórie (akejkol'vek disciplíny, nielen translatológie).

Aktuálna situácia na trhu práce

Nachádzame sa v bode, v ktorom môžeme s istotou povedať, že absolventi programu prekladateľstva si skutočne v sfére prekladu prácu nemusia nájsť, a to či už z vlastných pohnútok, alebo z dôvodu externých faktorov, ovplyvňujúcich ich ďalšie kariérne smerovanie (dopyt, nároky zamestnávateľov, spoločensko-politická situácia, mimoriadne okolnosti). Tento trend naznačuje aj štúdia, mapujúca zamestnanosť absolventov Filozofickej fakulty UK (Eckerová et al., 2018). Z počtu študentov z absolventskeho ročníka 2016 sa do prieskumu zapojilo 207, z toho osemnásť (8,7 %) boli absolventi odboru prekladateľstvo tlmočníctvo. Počas štúdia pracovalo už 181 študentov (87,4 %), pričom je potrebné podotknúť, že väčšina našla pracovné uplatnenie mimo svojho odboru (ibid., s. 11, graf č. 5). Na základe uvedených dát môžeme skonštatovať, že celkovo sa po skončení štúdia oslovení

absolventi FiF UK vo svojom odbore uplatnili (41,2 %), no prekladatelia a tlmočníci sa spomedzi všetkých odborov uplatnili v najväčšej miere mimo svojho vyštudovaného odboru (44,4 %) (ibid., s. 18 – 19). Čo sa týka kritéria využitia zručností nadobudnutých v praxi, celkovo za všetky odbory ukazovatele vykazujú stredné hodnoty, z čoho možno vyvodiť záver, že „výsledky indikujú potrebu modernizácie vzdelávacieho obsahu, ale aj metód vzdelávacej práce so zámerom zlepšenia uplatniteľnosti absolventov v praxi, najmä čo sa týka ich „kompetenčného profilu“ (ibid., s. 22). V tomto smere však z toho „vyšli najlepšie“ absolventi prekladateľstva a tlmočníctva, pretože títo absolventi využívali uvedené zručnosti najviac spomedzi všetkých opýtaných (ibid., s. 27). To si dovoľujeme považovať za dobrý signál v tom zmysle, že zručnosti, nadobudnuté počas štúdia, dokázali absolventi prekladateľstva uplatniť aj v inom ako prekladateľskom odvetví, že nie všetky sú úzkoprofilové, a že neostávajú nevyužité.

Novšie údaje dokazujú, že trend zamestnania sa mimo svojho odboru sa zvyšuje. V roku 2018 dosiahlo II. stupeň vysokoškolského vzdelania na UK v odbore Prekladateľstvo a tlmočníctvo: anglický jazyk a kultúra (v kombinácii) 42 absolventov. Z toho len 4 % pracovali vo vyštudovanom odbore vzdelania. Pre doplnenie uvedieme, že absolventi rovnakého odboru na iných vysokých školách sa tiež vo výraznej miere zamestnali mimo svojho odboru. V Nitre sa prekladom a/alebo tlmočením po skončení školy v roku 2018 profesne venovalo len 10 % z 28 absolventov. Dáta z rovnakého roku hovoria o tom, že ani jeden prekladateľ a tlmočník z Prešovskej univerzity sa v odbore nezamestnal. V prípade Univerzity Mateja Bela, na ktorej v roku 2018 skončilo štúdium 34 študentov, je situácia o niečo optimistickejšia – 26 % absolventov pracovalo vo vyštudovanom odbore (údaje získané prostredníctvom MPSVR SR, n.d.). Tieto počty potvrdzujú fakt, že vo vyštudovanom odbore sa skutočne zamestná nízke percento absolventov.

Celkovo môžeme konštatovať, že absolventi tohto odboru sa dokážu úspešne zamestnať bez ohľadu na vývoj v tomto segmente služieb, čo však nenaznačuje degradáciu odboru. V tomto príspevku sa otázke jeho perspektívy vzhľadom k súčasnej situácii na trhu práce a dopytu po prekladateľoch a tlmočníkoch nebudeme venovať, pretože ju nepovažujeme za opodstatnenú, a ani nie je predmetom našej analýzy. Uvedeným hodnotám je potrebné sa venovať a uvedomiť

si ich význam preto, že vzdelávanie v odbore nemusí znamenať, že sa absolvent v danom odbore aj zamestná. Potvrdzuje to aj medzinárodný prieskum schopností a zručností PIAAC, z ktorého vyplýva, že odborový nesúlad v Slovenskej republike je v porovnaní s ostatnými krajinami zúčastnenými v tomto prieskume o niečo vyšší, čo v našom prípade môže byť dané aj charakterom štúdia (Martinák, 2016). Ak sme si toho ako pedagógovia vedomí, je potrebné túto skutočnosť ďalej spracovať a pretaviť do výučby. V procese výuky by sme považovali za vhodné vytvoriť priestor na demonštráciu širšej – a v prípade možnosti až univerzálnej – uplatniteľnosti nadobúdaných prenosných vedomostí a zručností. Na to, aby bol vysokoškolský pedagóg schopný študentom tieto vedomosti a zručnosti v širšom kontexte podať, musí o nich vedieť najskôr on, až potom študenti.

Študenti sa už nechávajú počuť, že by chceli „mať vo svojej vysokoškolskej príprave viac praktických a aplikovaných súčastí výuky a tiež väčší dôraz na tzv. mäkké zručnosti (komunikácia, tímová práca, kreativita, otvorenosť inováciám), cudzie jazyky a pripravenosť pôsobiť v medzinárodnom prostredí“ (CEM, 2018, s. 6). Absolventi sa k nim pridávajú: Takmer tri štvrtiny z nich hodnotia nadobudnuté zručnosti a vedomosti z hľadiska uplatnenia na trhu práce ako orientované príliš teoreticky (Blanár, 2017 s. 44). Zamestnávateľia kontrujú: „...kriticky vnímajú teoretickú a ešte výraznejšie praktickú pripravenosť absolventov vysokých škôl pre potreby trhu práce ako aj niektoré kompetencie potrebné pre výkon práce. [...] Z toho vyplýva aj ďalší zásadný problém, a to je nedostatok odbornej praxe získanej počas vysokoškolského štúdia. Zamestnávateľia tento nedostatok, spolu s nedostatočným prepojením teórie a praxe a so zastaranosťou vzdelávacieho systému a prílišnou teoretickou orientáciou vysokoškolského vzdelávania deklarovali ako najvýraznejšie problémy v príprave absolventov vysokých škôl pre trh práce.“ (Janková, 2015, s. 74).

Prieskumy zväčša poskytujú dáta o počte zamestnaných absolventov tej ktorej univerzity alebo vysokej školy, a tým nastavujú zrkadlo vzdelávacím inštitúciám, do akej miery sú úspešné v príprave svojich študentov zamestnať sa. Na základe týchto výstupov sa potom zostavujú rebríčky najžiadanejších absolventov z pohľadu zamestnávateľov. Z prieskumu z roku 2015 však vyplýva, že „zamestnávateľia väčšinou prihliadajú na vlastné skúsenosti so zamestnávaním absolventov pri

hodnotení vysokých škôl a iba približne tretinu z nich ovplyvňujú aj rankingy, ktoré zverejňujú niektoré agentúry“ (ibid., s. 56). Znamená to, že snaha zaradiť vysokú školu v rebríčku úspešnosti podľa zamestnatel'nosti je jedna vec, a snaha reálne naplniť očakávania zamestnávateľov a v nadväznosti na to – očakávania absolventov, je vec druhá. Vedenie vysokých škôl a pedagógovia by toto mali mať na zreteli, pretože PR konkrétnej školy ovplyvňuje výber vysokej školy ako záujemcom, tak aj neskôr výber absolventov zamestnávateľmi.

Problematika uplatniteľnosti absolventov vysokých škôl a ich kompetencií je nesmierne široká a komplexná. V nami citovaných odkazoch sme preto chceli do centra pozornosti uviesť len ukazovatele súvisiace s témou prepojenia štúdia a praxe, rozvíjaných a očakávaných zručností, a to všetko v kontexte štúdia prekladu a tlmočenia, pričom my sa budeme venovať prenosným zručnostiam kultivovaným na predmete preklad z/do cudzieho jazyka. Naším zámerom je prostredníctvom uvedených informácií a konkrétnych ukazovateľov už v úvode apelovať na pedagógov, aby ešte intenzívnejšie vnímali podmienky na trhu práce, reálnu situáciu vzhľadom na dopyt zo strany zamestnávateľov, a na to nadväzujúcu pripravenosť absolventov našich vysokých škôl v odbore filológia, programe prekladateľstvo a tlmočníctvo na adekvátne uplatnenie sa.

Kompetencie rozvíjané na preklade – ktoré sú prenosné?

Predpokladom na zapojenie sa do procesu prekladu je znalosť materinského a cudzieho jazyka na vysokej úrovni. K uvedenej jazykovej kompetencii sa pridružuje ovládanie kultúry východiskového a cieľového jazyka. O prekladateľovi teda môžeme hovoriť, že by mal byť bilingválny, ale aj bikultúrny. K uvedeným sa však pripájajú ďalšie zručnosti, kompetencie a vedomosti, bez ktorých nie je možné vypracovať kvalitný preklad.

Sieť európskych magisterských prekladateľských študijných programov (EMT, 2017) vypracovala Rámec kompetencií pre obdobie rokov 2018 – 2024, ktorý kompetencie združuje do piatich oblastí: jazyk a kultúra, preklad, technológie, osobné a sociálne zručnosti, poskytovanie služieb. Každá z vymenovaných oblastí poskytuje prehľad o základných alebo najdôležitejších zručnostiach, ale neposkytuje komplexný zoznam všetkých kompetencií, ktorými má prekladateľ

disponovať – ten si dopĺňa každá vzdelávacia inštitúcia samostatne podľa zamerania štúdia a sledovaného profilu absolventa:

1. Jazyk a kultúra: táto oblasť zahŕňa jazykovú kompetenciu, sociolingvistické a komunikačné zručnosti a interkultúrnu kompetenciu.

2. Preklad: prekladateľská kompetencia je ťažiskovou kompetenciou a je chápaná široko – jej súčasťou je strategická, metodologická a tematická kompetencia. V tejto oblasti sa počíta s tým, že prekladateľ bude vedieť pracovať s rôznymi, špecifickými typmi písomného a ústneho prekladu, vrátane lokalizácia a audiovizuálneho prekladu. Rovnako bude schopný spracovať aj strojový preklad.

3. Technológie: názov tejto oblasti napovedá o tom, že technológie sú bežnou súčasťou prekladateľského procesu a prekladateľ ich má ovládať – od vyhľadávacích cez rôzne IT aplikácie a softvéry až po nástroje počítačom podporovaného prekladu.

4. Osobné a sociálne zručnosti: do skupiny týchto zručností prakticky zaradíme zručnosti, charakterizované ako mäkké, napr. tímová práca, schopnosť plniť termíny, zvládať stres atď.

5. Poskytovanie služieb: vedieť poskytovať jazykové služby znamená mať prehľad o aktuálnej situácii na trhu práce, dopyte a požiadavkách, vedieť osloviť a udržať si klientov, zabezpečiť kvalitu pracovných výstupov a pod.

Kompetencie z jednotlivých oblastí Rámca EMT sa prelínajú alebo sú plne totožné s kompetenciami, spracovávanými našimi domácimi, ako aj zahraničnými teoretikmi prekladu. U každého môžeme nájsť svoju kategorizáciu prekladateľských kompetencií; kompetenčné modely prechádzali modifikáciou od 80. rokov 20. storočia vplyvom historických, politických a spoločenských zmien (Esfandiari et al., 2015, s. 45). Mnohí sa zhodujú na tom, že prekladatelia by mali byť vybavení súborom prenosných zručností, ktoré by im umožnili sebaisto pracovať s akýmkoľvek textom napísaným na akúkoľvek tému v akejkoľvek situácii a v akomkoľvek čase než tvarovať hotový produkt v špecializovanom odbore (Horbačauskienė et al., 2017, s. 148). My však chceme prekročiť pomyselnú hranicu poskytovania jazykových služieb a z toho dôvodu, že reálna situácia hovorí o tom, že absolventi prekladu a tlmočenia sa uplatňujú aj v iných sférach; vybrané kompetencie z profilu prekladateľa demonštrujeme vo svetle ich využitia v iných odvetviach. Uvedeným potvrdíme našu hypotézu, že prekladateľský proces, od

úplného začiatku až po koniec, dokáže človeka pripraviť aj na vykonávanie inej profesie, ako prekladateľskej. Pri prekladaní si totiž dokážeme osvojiť také spôsoby správania, ktoré nám umožnia flexibilnejšie sa prispôbiť rôznym okolnostiam, vyplývajúcim z nášho pôsobenia v profesii.

1. Komunikačná kompetencia

Devízou prekladateľa s vysokoškolským vzdelaním v odbore je to, čím sa líši od „bežného“ používateľa cudzieho jazyka, a to je komunikačná kompetencia na úrovni transferu významu – prekladateľ sa usiluje cieľovej skupine, čitateľom svojho prekladu, sprostredkovať ten istý zážitok, aký by mali pri čítaní pôvodného diela. Pracuje s rovnakým zámerom, aký mal autor pôvodného diela. Preklad má mať na čitateľa rovnaký účinok, aký by mal originál. Pochopiteľne, komunikatívna kompetencia je relatívna, pretože ju ovplyvňujú ďalšie premenné, ktoré ju dotvárajú a prispievajú tak ku žiaducemu efektu komunikácie (jazyková kompetencia, psycholingvistika, sociolingvistika atď.); závisí od situácie a účastníkov konkrétného komunikačného aktu (Al-Shamiry, 2020, s. 447). Pri preklade však vieme u študentov schopnosť efektívne komunikovať trénovať tak, aby v praxi ľahšie dosiahli komunikačný cieľ aj v prípade, že autorom komunikačného zámeru budú oni sami, a to aj v inej forme komunikácie ako písomnej. Dovoľujeme si teda vysloviť myšlienku, že predpokladom na dosiahnutie vysokej úrovne komunikačnej kompetencie je skúsenosť s prekladom. Rovnaké presvedčenie vyjadrila aj Juliane House (1981, s. 3), ktorá tvrdí, že preklad môže hrať skutočne užitočnú úlohu pri rozvoji komunikačných schopností študentov. Cieľom tejto prenosnej zručnosti by bolo viesť komunikáciu v záujme dosiahnutia svojich cieľov.

2. Interkultúrna kompetencia

Interkultúrna kompetencia sa často v kontexte translatologických štúdií vykladá ako vedomosť o reáliách krajiny, ktorej jazyk sa študenti učia; je chápaná ako všeobecný prehľad o zvykoch a tradíciách, dejinách, geografii, politike, náboženstve, umení atď. „Mnohé inštitúcie zabezpečujúce odbornú prípravu prekladateľov tradične kladú veľký dôraz na kultúrne znalosti, a tie sú nepochybne základným stavebným kameňom aj pre kultúrnu kompetenciu. V rámci toho sa však

nie celkom venuje pozornosť prvku „inter“, t.j. myšlienke pohybu medzi dvoma entitami alebo pôsobenia v hybridnom priestore dvoma entitami alebo schopnosti plynule sa prispôbiť situáciám, v ktorých zároveň pôsobia viaceré odlišné kultúry“ (Tomozeiu et al., 2016, s. 253, vlastný preklad). Nazdávame sa preto, že je potrebné rozlišovať medzi interkultúrnou a kultúrnou kompetenciou, a to aj napriek tomu, že mnoho translatológov ich považuje za synonymné (Koželová, 2018, s. 56). Interkultúrnou kompetenciou by sme skôr charakterizovali ako schopnosť zvládnuť úlohu mediátora medzi dvoma odlišnými kultúrami vo všetkých fázach prekladu, ovládanie kultúrnych reálií zas chápeme ako kultúrnou kompetenciou a jednu zo zložiek interkultúrnej kompetencie, výrazne sa prejavujúcej v tej fáze prekladateľského procesu, kedy sa prekladateľ usiluje určiť kultúrne referencie vo východiskovom texte, a následne ich funkčne preniesť do cieľového textu. Študenti prekladu si kultúrnou kompetenciou kultivujú predovšetkým na základe práce s textom. Interkultúrnou kompetenciou tvorí niekoľko ďalších subkompetencií, napr. sebareflexia vlastnej a cudzej kultúry, schopnosť reagovať medzi vlastnou a cudzou kultúrou, akceptácia kultúrnych rozdielov atď. Pri týchto záveroch sa opierame o skôr prezentovaný komplexný model interkultúrnej kompetencie autorky Yarosh (2015). Na základe uvedených subkompetencií dokážeme interkultúrnou kompetenciou zaradiť medzi prenosné zručnosti, a to za predpokladu, že u študentov podporíme aktivity presahujúce prácu s textom. Hovoríme o extrakulikulárnych aktivitách – úlohou vyučujúceho by bolo motivovať študentov, aby sa im venovali mimo výučby a na seminároch by ich overeniu venoval toľko priestoru, koľko mu učebné osnovy dovoľujú. Pod uvedenými aktivitami rozumieme napr. absolvovanie pobytu v zahraničí (napr. študijného pobytu), stretnutia so študentami z iných kultúr, sledovanie zahraničnej filmovej produkcie a literárnej tvorby v cudzom jazyku, organizácia kultúrnych podujatí pre domácich a zahraničných študentov na akademickej pôde a pod. Na seminári z prekladu by skúsenosti zo spomínaných aktivít študenti zúročili pri analýze textov s interkultúrnou tematikou a celkový výstup zhodnotili v praxi prenesením zručnosti „ad hoc“.

3. Rešeršná kompetencia. Informačná gramotnosť

Dovolili by sme si hned' úvodom konštatovať, že väčšina študentov vie, „kde“ hľadať, ale nevedia „čo“ a „ako“ to majú hľadať. Vychádzame zo skúseností z úvodných seminárov z prekladu. Počas nich často zisťujeme, že študenti vedia o možnostiach vyhľadávania a overovania informácií, ale zo začiatku netušia, aký dosah môže na ich preklad mať nedostatočné ovládanie práce s týmito zdrojmi a povrchné spracovanie enormného množstva ponúkaných dát. Ďalšou „nástrahou“ je doba informačnej explózie s požiadavkou na schopnosť orientovať sa v počte a charaktere informácií, na nevyhnutnosť ich validácie, a v neposlednom rade na schopnosť ich efektívne využiť. Pedagóg by mal zabrániť tendencii študentov vnímať „informačnú dobu“ negatívne; študenti niekedy pociťujú frustráciu z toho, že nedokážu identifikovať, ktorý zdroj je vierohodný a ktorý už nie. Zo spomínanej informačnej doby ako „nástrahy“ by sa mala stať „výhoda“. Učitelia by už nemali byť prekvapení, „kde“ danú informáciu študent našiel, ale mali by byť pripravení naučiť ho, ako uvedenú informáciu vyhodnotiť, spracovať a následne účelne využiť na splnenie pracovnej úlohy. Formuje sa tak pozitívny prístup k rešerši ako základného predpokladu rešeršnej kompetencie: ak študentom chýba zvedavosť, keď si neoveria správnosť detailov, ak sa pri vzniku problémov zastavia namiesto toho, aby ich riešili, a odmietajú ich konzultovať so skúsenejšími autoritami v odbore, alebo ignorujú príručky, ich výskumná činnosť sa nebude vyvíjať tak, ako by mala (Vandepitte, 2013, s. 125).

Na seminároch z prekladu sa trénovaniu rešeršnej kompetencie v celom jej širokom zábere študenti venujú vo všetkých fázach prekladu (Koželová, 2018 s. 50). Proces prekladu preto považujeme za výborný prostriedok na kultiváciu tejto kompetencie, ktorú my, v porovnaní s niektorými slovenskými teoretikmi, chápeme ako samostatnú (ibid.) aj z toho titulu, že je, spoločne so schopnosťou získavať a spracovávať informácie, uvedená ako jedna z odborných kompetencií prekladateľa podľa medzinárodnej normy ISO17100:2015(E) (článok 3.1.3, bod c) pre poskytovateľov prekladateľských služieb. Definícia, ktorá podľa nás vystihuje uvedenú kompetenciu najlepšie v jej extenzívnom poňatí, je tá od Štefkovej. Autorka do nej okrem schopnosti získavať a ďalej spracúvať informácie zahŕňa „aj

skúsenosti s používaním rešeršných techník a schopnosť uplatnenia vhodných stratégií na efektívne využívanie dostupných informačných zdrojov“ (Štefková, 2018, s.167–168). Z toho dôvodu sme sa rozhodli prikloniť k anglojazyčnému termínu, zastrešujúcemu súbor viacerých schopností do veľkej miery sa prelínajúcich so schopnosťami, odkazujúcimi na rešeršnú kompetenciu v slovenských zdrojoch – „informačná gramotnosť“ (angl. information literacy) alebo „informačné zručnosti“ (angl. information skills). Maughanová (2001, s. 73) pod informačnou gramotnosťou chápe nielen zapojenie zručností typických pre tzv. nižšie myšlienkové procesy (podľa Bloomovej taxonómie), ale aj zručností vyšších myšlienkových procesov ako schopnosť vyhodnotiť kvalitu a relevantnosť výsledkov vyhľadávania, spoľahlivosť, platnosť, odbornosť a adekvátnosť získaných informácií a schopnosť aplikovať nové informácie v snahe dosiahnuť akademické a pracovné ciele. Z uvedeného môžeme dedukovať, že informačná gramotnosť sa skloňuje nielen v súvislosti s kompetenčnou výbavou prekladateľov. Je základným kameňom celoživotného vzdelávania v prípade všetkých ľudí ochotných sa aktívne zapojiť do chodu informačnej spoločnosti. Ako konštatuje Corrallová (2007), informačná gramotnosť je pre moderný svet plný informácií nevyhnutná a umožňuje osobný, ekonomický, sociálny a kultúrny rozvoj.

Informačnú gramotnosť považujeme za dôležitú výbavu každého človeka a za nevyhnutnú podmienku úspešného začlenenia sa každého absolventa vysokej školy do pracovného života. Rešeršnú kompetenciu považujeme za jednu zo subkompetencií informačnej gramotnosti; pri použití termínu „informačné zručnosti“ nás to dokonca „zvádza“ ku konštatácii, že rešeršná kompetencia je jednou z týchto zručností. Hrdináková píše, že: „Problémy definície a definovania informačnej gramotnosti zrkadlia skutočnosť, že problematika informačnej gramotnosti je naozaj rozsiahla a čiastkové výskumy, ako aj teoretické prístupy zohľadňujú niektoré z jej kontextových faktorov.“ a že „... pojem informačnej gramotnosti má zreteľné a intenzívne prienikové oblasti s inými kompetenčnými oblasťami...“ (Hrdináková, 2011, s. 103 – 104).

Návyk získavať, spracovať a zhodnotiť informácie za účelom vypracovania adekvátneho prekladu absolvent prekladového seminára jednoznačne zúročí aj v ďalších životných situáciách; vo funkcii „prenosných“ zručností nájdú uplatnenie

aj v iných sférach pracovného a súkromného života jednotlivca a v kontexte nárokov spoločnosti 21. storočia o nich vieme dokonca hovoriť ako o „kľúčových“ (viac o kľúčových kompetenciách v dokumente Key Competences for Lifelong Learning, 2019).

4. Sebareflexia, argumentácia, logické myslenie

Proces prekladu sa nekončí odovzdaním prekladu vyučujúcemu, ani jeho prezentáciou pred spolužiakmi. Študent sa k práci vracia pri autokorektúre, ale aj po kritike svojho prekladu od pedagóga alebo kolegu. Na základe konštruktívnej odozvy preklady prepracúva a prispieva k progresu svojich prekladateľských kompetencií. Túto fázu práce s prekladom by mal sprevádzať (nielen v translatológii) často skloňovaný pojem – kritické myslenie. Samozrejme, uplatňovať by ho mal už v prípravnej fáze prekladu a počas neho, no nemenej dôležité je aj pri vrátení sa k úlohe a jej završení. Pod kritickým myslením tu rozumieme schopnosť analyzovať vlastné myšlienkové pochody, objektívne ich zhodnotiť a na základe prijatých záverov prijať také rozhodnutie, ktorým prekladateľ zlepší svoje pôsobenie smerom k okoliu. Učí sa myslieť v širších súvislostiach, zhodnotiť svoju prácu racionálne a s odstupom a reagovať na námietky voči svojmu pracovnému výstupu logickou argumentáciou a prijatím vlastných nedostatkov. V podstate hovoríme o schopnosti sebareflexie, umožňujúcej študentovi „prevziať zodpovednosť za svoju vlastnú prácu“ (Király, 2003, s. 31). V kontexte translatológie Koželová píše o schopnosti „prekladateľa posúdiť kvalitu vlastného prekladu napriek skutočnosti, že jej posúdenie môže byť podmienené istou mierou subjektívnosti. Avšak prekladateľova kompetencia v oblasti hodnotenia a kritiky prekladu by sa nemala vzťahovať len na vlastnú prekladateľskú činnosť. Prekladateľ by mal byť schopný prijať alebo odmietnuť kritiku prekladu vlastného textu na základe relevantnej argumentácie. Zároveň by mal byť schopný uvažovať a vytvoriť si názor aj na hodnotenia, recenzie a prekladové kritiky iných autorov, ktoré sú venované iným, než len jeho vlastným prekladom a mal by k nim vedieť zaujať stanovisko“ (Koželová, 2018, s. 93). Túto kompetenciou nazýva kritickou kompetenciou a navrhuje jej zaradenie do kompetenčného profilu prekladateľa. Sme toho názoru, že kritika prekladu podnecuje sebareflexiu, argumentačné

schopnosti a logické myslenie, ktoré dokáže absolvent prekladu zužitkovať v mnohých profesiách a považujeme tieto vlastnosti za prenosné.

5. Trhová kompetencia

Trhovú kompetenciu dokážeme na prekladovom seminári rozvíjať niekoľkými spôsobmi. Kraviarová (2013, s. 31) navrhuje integráciu kontrolovanej praxe počas štúdia, ktorá študentom napomáha osvojiť si okrem prekladateľských aj trhové kompetencie v oblasti komunikácie s klientom, dodržiavania termínov a zodpovednosti za výsledky vlastnej práce. Ďalšou možnosťou je projektové vyučovanie vytvárajúce priestor pre nácvik samostatnej práce, ale aj práce v skupine, čím dokážeme nasimulovať aktuálne podmienky výkonu prekladateľskej profesie na trhu práce (podrobnejšie o metodike výučby prekladu píše Fifiková, 2018; zástancami projektového vyučovania sú napr. renomovaní teoretici Vienne, 2000 a Gouadec, 2007). Študenti si takýmto spôsobom trénujú zručnosti, ktoré sa od nich budú vyžadovať po absolvovaní štúdia; do popredia by sme chceli uviesť schopnosť pracovať v kolektíve a byť aktívnym členom skupiny ľudí, kedy má každý z jej členov svoju úlohu a jej splnením prispieva k naplneniu spoločného cieľa. Spoluzodpovednosť za výsledky pracovného kolektívu, rôznorodého čo do charakteru osôb, tvoriaceho tento kolektív, ale aj za jeho výsledný produkt alebo službu, ktoré by mali reflektovať vklad každého člena tohto kolektívu, by mala byť záväzkom. Dôsledky by v rámci „tréningu“ pre prax mali pocítiť už študenti. Úspech jednotlivca je previazaný na úspech celého tímu, preto sa jednotlivec musí snažiť s ostatnými aktívne komunikovať, zdravo si presadiť svoj návrh alebo rešpektovať iné názory, prijať poučenie od druhých, ale byť ochotný odovzdať aj svoje know-how. Podpora súťaživosti u študenta sa reflektuje vo zvýšení jeho trhovej kompetencie, aby bol na trhu práce konkurencieschopný.

Ďalšou nuansou trhovej kompetencie prekladateľa je vedomosť o dostupných formách podnikania, o pravidlách, usmerňujúcich činnosť podnikateľských subjektov, o roli orgánov štátnej správy vo vzťahu ku pôsobnosti prekladateľov atď. Študenti prekladu tieto poznatky zužitkujú aj v prípade, že nebudú vykonávať povolanie prekladateľa – cieľom je dať im základné ekonomické a právne povedomie, potrebné nielen v prechodnom období „od absolventa ku

zamestnancovi“, ale na zabezpečenie si aktívneho plnohodnotného života celkovo. Budú poznať odpovede aj na otázky ako: Kto je to prekladateľ „s pečiatkou“? Aká je adekvátna cena za preklad a v nadväznosti na to, aký je rozdiel medzi cenou a hodnotou? Ako si založím živnosť? Aké kritériá musí spĺňať úradný preklad? Ako vyzerá faktúra, a ktoré údaje na nej si obzvlášť všímať? Aké sú základné náležitosti zmluvy? Aké sú moje práva a povinnosti (vo vzťahu ku klientom, úradom atď.)?

Pre rozvoj trhovej kompetencie môže byť prínosné aj členstvo v online záujmových skupinách týkajúcich sa prekladu na sociálnych sieťach alebo sledovanie stránok, súvisiacich s poskytovaním jazykových služieb. Trhová kompetencia aj v tomto smere nadobúda rozmer prenosnej zručnosti, pretože cez uvedené platformy je možné zistiť napríklad aj to, aký je efektívny spôsob získavania klientov, alebo s ktorým moderným softvérom je možné zrýchliť a zefektívniť svoj pracovný výkon.

6. Digitálna (technická) kompetencia

Vzhľadom na to, že digitálnu, alebo technickú kompetenciu chápeme ako prenosnú zručnosť, nezužujeme jej ponímanie v prípade prekladania len na ovládanie nástrojov počítačom podporovaného prekladu. Ak sa totiž absolventi prekladu pracovne umiestnia v inom odvetví ako v odvetví jazykového priemyslu, ovládanie CAT nástrojov ako Trados, Memsource, Transit atď., nevyužijú. Máme za to, že súčasťou výučby prekladu by určite mali byť základy práce s takýmito pomôckami, ale s pokročilými funkciami takýchto softvérov by sa študenti mohli oboznamovať na voliteľných predmetoch, a čo považujeme za ešte vhodnejšie – workshopoch vedených odborníkmi priamo od dodávateľov CAT nástrojov alebo z prekladateľských agentúr. Náš postoj vysvetlíme tromi argumentami. Prvým je fakt, že málokto vysokškolský pedagóg sa popri svojej pedagogickej a vedeckej činnosti venuje CAT nástrojom do takej hĺbky a v takej frekvencii, aby bol schopný študentom odovzdať všetky aktuálne poznatky a výhody práce s nimi. Je mimoriadne náročné udržiavať krok s rýchlym rozvojom informačno-komunikačných technológií. Druhým argumentom je rýchle tempo inovácií. Aj Bernardiniová (2004, s. 21) konštatuje, že technológie, o ktorých sa študenti učia, „rýchlo zastarávajú“. My s ňou nemôžeme nesúhlasiť: to, čo sa študenti naučia počas

prvého stupňa vysokoškolského štúdia, nebude už celkom platiť počas druhého stupňa, a po absolvovaní štúdia sa naplno potvrdzuje, že výučba nedokáže reflektovať prudký technologický vývoj. Úlohu tu hrá aj nasledovný faktor: “Vzhľadom na nie vždy jednoduchú prístupnosť k týmto nástrojom je používanie týchto softvérov v edukačnej praxi pre budúcich prekladateľov a tlmočníkov determinované zakúpením spomenutých (či iných) programov zo strany inštitúcie, čo nie vždy predstavuje reálnu premennú” (Lancková – Michalčíková, 2014, s. 78). A práve naším návrhom by sa tieto nedostatky mohli minimalizovať. Na jeho podporu si dovoľíme poukázať na autorky Andremanovú a Rogersovú, ktoré na margo zastúpenia všeobecných a odborných predmetov vo vysokoškolskom štúdiu na jednej strane a dopytu praxe po odbornosti na druhej strane vo svojom príspevku zaujímajú nasledovné stanovisko: aby sa preklenul rozdiel medzi vzdelávaním a praxou, navrhujú, aby krátke odborné kurzy spadali do kompetencie potenciálnych zamestnávateľov alebo odborných združení, zatiaľ čo akademické inštitúcie (vysoké školy a univerzity) by zabezpečovali výučbu všeobecnejšie koncipovaných predmetov, ktoré by študentom poslúžili ako východiská pre ďalšiu špecializáciu. Do istej miery považujú za vhodnejšie, aby mali úzke profilovanie študenta na starosti odborné organizácie alebo profesijné združenia než vysoké školy, pretože prekladatelia z povolania ako priami účastníci trhu si jasne uvedomujú jeho špecifické požiadavky. V pôsobnosti vysokých škôl by ostalo vzdelávanie študentov v oblasti výskumu, hodnotiacich aktivít a prekladateľských metód, t. j. oboznámenie študentov s prenosnými zručnosťami (Anderman – Rogers, 2000, s. 68).

Náš tretí argument sa opiera o naše osobné skúsenosti z výučby. Študenti minimálne alebo vôbec neovládajú prácu s textovými editormi a tabuľkovými procesormi. Naopak, sú kreatívni pri práci so softvérmí využívajúcimi multimediálny obsah. Úlohou pedagóga je pomôcť im prekonať prípadnú „mentálnu prekážku“ prameniaku z nedostatku vedomostí o tom, ako uvedené programy ovládať. Následne je možné ukázať im, aké pokročilé funkcie program má. Až po zvládnutí práce s textom pomocou „základných“ softvérov môžeme prejsť na prácu s prekladom s CAT nástrojmi.

Akýkoľvek softvér sa pedagóg rozhodne na seminároch z prekladu využívať, mal by sa, tak ako píše Baer a Koby, zamerať skôr na odovzdanie procedurálnych poznatkov v súvislosti s jeho používaním, teda na metódy a postupy pri práci s konkrétnou digitálnou pomôckou. Študentom tento prístup pomôže zvládnuť prácu s týmito technológiami aj v prípade zmien, ktoré vývoj nevyhnutne prináša (cit. podľa Katan 2008, s. 10). Autori ďalej konštatujú: „Naším základným pedagogickým cieľom musí byť získanie koncepčných vedomostí. Vzhľadom na to, že sa princípy fungovania nástroja budú meniť (často v priebehu mesiacov), musia sa študenti naučiť koncepčné princípy, z ktorých vychádza každý nástroj, aby boli schopní vidieť nad rámec rozdielností v ich rozhraní a našli to, čo majú spoločné.“ (ibid., vlastný preklad) Sme toho názoru, že takýto prístup – bez ohľadu na typ CAT nástroja, alebo všeobecne akéhokoľvek softvéru – umožní študentom získať digitálnu kompetenciu vo funkcii prenosnej zručnosti.

7. Kreativita

V súčasnosti sa vyvíja nesmierny tlak na originalitu. Jej prejavy sa dostávajú do mašinerie trhu s cieľom dať jej predajnú podobu a profitovať na nej. Do tohto reťazca vedome vstupuje aj náš absolvent, a to v záujme dosiahnutia vlastných cieľov – osobného ohodnotenia, zárobku atď. Preto sme presvedčení, že je dôležité venovať pozornosť rozvoju originálneho prejavu a kreatívneho myslenia študentov.

Význam slova „kreativita“ sa však v rôznych kontextoch stráca, respektíve neinterpretuje správne, pretože v niektorých ponukách práce a popisoch pracovných činností figuruje nielenže nesmierne často, ale nie je jasne definovaný v kontexte podmienok výkonu konkrétneho zamestnania. Pojem „kreativita“ sa totiž neobmedzuje len na tvorivú činnosť v oblasti kreatívneho priemyslu, napr. kreatívcov v reklamných agentúrach, umelcov a pod. Kreatívni musia byť aj cukrári, floristi, či kaderníci. S ohľadom na budúcnosť a perspektívu využívania informačných technológií naprieč celému spektru profesií v tých najrôznejších odvetviach sa však kreativita vyžaduje a bude ešte naliehavejšie vyžadovať od vývojárov najrôznejších softvérov a aplikácií, architektov, technikov (napr. zvukových technikov), pracovníkov v oblasti výroby, ale aj od zamestnancov knižníc, múzeí a galérií (Easton – Djumalieva, 2018). Kreativita týchto

zamestnancov kráča „ruka v ruke“ s ich digitálnymi kompetenciami: využijú ju pri spracovávaní úloh, ktoré sa nejakým spôsobom vymykajú bežnej rutine, pri riešení problémov, a pri vytváraní digitálneho obsahu.

Pri preklade dokážeme simulovať situácie, ktoré si vyžadujú tvorivý prístup a zadať úlohy, vyžadujúce si „ad hoc“ riešenie a podporiť kreativitu študentov so zreteľom na jej rôzne formy. Jääskeläinen (2011, s. 131) náš zámer potvrdzuje, keď hovorí, že „kreatívne riešenie problémov je súčasťou akéhokoľvek typu prekladu, nielen prekladu kreatívnych textov v literatúre“.

Príkladom môže byť aj požiadavka na študentov pripraviť viacero variantov preložených textov v cieľovom jazyku a následne výber najvhodnejšieho v závislosti od účelu.

Záver

Ak by sme mali uviesť, aký je cieľ vzdelávania striktne v kontexte požiadaviek trhu práce, tak by sme ním stanovili zamestnateľnosť. Právo tento faktor podmienil náš prístup k prekladateľským zručnostiam ako prenosným, t. j. uplatniteľným aj pri iných pracovných činnostiach, nielen pri preklade. Dovolili sme si zájsť ďalej; pracovali sme s predpokladom, že absolventi prekladu sa môžu zamestnať aj v diametrálne odlišnom odvetví ako v odvetví jazykových služieb. Ako argument nám poslúžili údaje o uplatnení absolventov programu prekladateľstvo a tlmočníctvo a prieskumy medzi študentami, zamestnávateľmi a relevantnými úradmi. Potvrdzujú, že trend zamestnania sa absolventov mimo svojho vyštudovaného oboru rastie. Táto premenná určila aj náš výber prekladateľských kompetencií tak, aby sme predstavili ich širší záber za aktuálnych podmienok indikujúcich nerovnováhu medzi vzdelávacím systémom a očakávaniami zamestnávateľov. Napriek vyššie uvedenému nepokladáme za správne, aby kurz, akým sa vzdelávanie vydá, výhradne určoval trh. Spoločnosť pre svoj rozvoj nepochybne potrebuje fungujúcu ekonomiku, ale tá bez vzdelaných a uvedomelých ľudí, ktorí vytvárajú hodnoty na to, aby žili šťastnejšie a kvalitnejšie, nie je reálna. Preto si myslíme, že ak o prenosných zručnostiach budú oboznámení aj študenti, tieto vedomosti budú stimulovať ich sociálnu inklúziu a pocit osobného uspokojenia.

Turek kompetencie vymedzuje ako „spôsobilosť človeka preukázať vedomosti, zručnosti, schopnosti v praktickej činnosti. Majú nadpredmetový charakter a ich realizácia je viazaná skôr k metódam vyučovania ako k obsahu učiva“ (cit. podľa Suchožová, 2014, s. 16). Predovšetkým druhá časť Turekovej definície približuje náš prístup k prekladateľským kompetenciám. Naším zámerom nie je poukázať na nevyhnutnosť zmeny obsahu vzdelávania študijného programu, ani toho, „čo“ sa učí, ale demonštrovať ďalší možný prístup k tomu, „ako“ učiť. Prekladateľské kompetencie považujeme za širokospektrálne a so zreteľom na dynamické zmeny v osobnom, pracovnom a spoločenskom živote sa ich obsah rozvíja. Absolvovaním študijného programu zameraného na preklad sa študent nestáva profesionálnym prekladateľom, ale začína sa jeho kariérna cesta, ktorej naplnením môže byť profesia prekladateľa, ale nemusí. Mali by sme rátať s ďalšími scenármi, napríklad že nie všetci absolventi sa rozhodnú pre prekladateľskú dráhu, alebo že niektorí zostanú pôsobiť v akademickej sfére. Andermanová a Rogersová k poslednému variantu dodávajú: „Predmety na univerzite by teda nemali byť riadené trhom, ale mali by brať na zreteľ podmienky na trhu práce.“ (Anderman – Rogers, 2000, s. 68, vlastný preklad).

Prekladateľské kompetencie predstavené v našej štúdii považujeme za multiprofesijne vyžadované kompetencie, niektoré z nich sa dokonca prelínajú s kľúčovými kompetenciami potrebnými pre celoživotné vzdelávanie sa (Key Competences for Lifelong Learning, 2019). Ak je cieľom vzdelávania 21. storočia kreovanie pracovne aktívneho člena spoločnosti, ochotného sa neustále vzdelávať, prispôsobivého a pripraveného na zmeny, vplývajúce na jeho pracovné pôsobenie, a podieľajúceho sa na zvýšení kvality životného prostredia, rozvíjanie prekladateľských kompetencií ako prenosných nebude možnosťou, ktorú si naše vzdelávacie inštitúcie budú môcť zvoliť, ale povinnosťou, ktorú budú potrebovať splniť. Ponúka sa viac spôsobov, ako uvedené dosiahnuť; Chur hovorí o troch formách výučby prenosných zručností: môžu byť implicitne integrované v kurzoch, ďalej sa môžu vyučovať explicitne v oddelených kurzoch ako súčasť kurikula odboru, alebo môžu byť vyučované explicitne v oddelených kurzoch ako voliteľné a dostupné pre študentov rôznych odborov (cit. podľa Vančo et al., 2016, s. 7). Naš príspevok reflektuje prvú možnosť. Problematika modelu prekladateľských

kompetencií je mimoriadne komplexná a na ich systemizáciu sú ponúkané rôzne pohľady, no možno práve ich percepcia ako prenosných zručností by mohla prispieť k stabilizácii ich rámca. Určite by sme však privítali širšiu akademickú diskusiu o realizácii ďalších možností výučby prenosných zručností v rámci posilnenia kompetenčnej výbavy vysokoškolákov, a to nielen na preklade.

Poznámky

(1) Na základe Sústavy nových študijných odborov, platnej od 1. 9. 2019 (Dostupné na internete https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/prilohy/SK/ZZ/2019/244/20190901_5173916-2.pdf [cit. 03.03.2021]), došlo k zmene názvoslovia študijného odboru prekladateľstvo a tlmočníctvo na odbor filológia. Ďalej v texte preto pri zmienke o študentoch, ktorí štúdium absolvovali pred prijatím vyššie uvedeného dokumentu, uvádzame pôvodný názov odboru, t.j. odbor prekladateľstvo a tlmočníctvo.

Literatúra

- AL-SHAMIRY, R. A. M. *Communicative Competence of the Saudi Learners of English at the Faculty of Languages and Translation*, King Khalid University. In: Journal of Language Teaching and Research, Vol. 11, No. 3, máj 2020, s. 446 – 461. Dostupné na internete <http://www.academypublication.com/ojs/index.php/jltr/article/view/jltr1103446461> [cit. 06.01.2021].
- ANDERMAN, G. – ROGERS, M. *Translation Training between Academia and Profession: A European Perspective*. In: Schäffner, Ch. – Adab, B. (eds.) *Developing Translation Competence*. Amsterdam Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2000, s. 63 – 73. BERNARDINI, S. *The Theory behind the Practice: Translator Training or Translator Education*. In: Malmkjær, K. (ed.) *Translation in Undergraduate Degree Programmes*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2004, s. 17 – 30.
- BLANÁR, F. *Vnímanie úrovne pripravenosti pre trh práce zo strany absolventov vysokých škôl a zamestnávateľov*. In: Academia 4/2017, s. 40 – 53. Dostupné na internete: https://www.cvtisr.sk/buxus/docs//ACADEMIA/2017/academia_4-2017.pdf [cit. 08.02.2021]. CORRALL, S. *Benchmarking strategic engagement with information literacy in higher education: towards a working model*. In: Information Research 12(4), 2007, článok č. 328. Dostupné na: <http://d-scholarship.pitt.edu/25116/2/paper328.html> [cit. 26.01.2021]. DJOVČOŠ, M. *Kto, čo, ako a za akých podmienok prekladá: prekladateľ v kontexte doby*. Banská Bystrica: Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela, 2012, 163 s.
- EASTON, E. – DJUMALIEVA, J. *Creativity and the future of skills* [online]. London: Nesta, 13. november 2018, 10 s. Dostupné na internete: https://media.nesta.org.uk/documents/Creativity_and_the_Future_of_Skills_v6.pdf [cit. 11.01.2021].

- ECKEROVÁ, L. – LUBELCOVÁ, G. – SZAPUOVÁ, M. *Zamestnanosť/zamestnatel'nosť absolventiek a absolventov Filozofickej fakulty UK vo svetle pilotného výskumu*. In: *Academia* 4/2018, s. 3 – 29. Dostupné na internete: <https://www.cvtisr.sk/buxus/docs//ACADEMIA/2018/4-2018 ACADEMIA web.pdf> [cit. 08.02.2021].
- ESFANDIARI, M.R. – SEPORA, T. – MAHADI, T. *Translation Competence: Aging Towards Modern Views*. In: *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 192 (2015), s. 44 – 53. Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042815034783> [cit. 25.01.2021].
- FIFIKOVÁ, D. *Metodika výučby prekladu z/do cudzieho jazyka*. In: *Moderné trendy vo výučbe cudzích jazykov*. Brno: Tribun EU, 2018, s. 53 – 74.
- GOUADEC, D. *Translation as a Profession*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2007, 409 s.
- GROMOVÁ, E. *Kompetencie prekladateľa*. In: Keníž, A. (ed.) *Letná škola prekladu 2: Kvalita prekladu a prekladateľské kompetencie*. Bratislava: AnaPress, 2004, s. 35 – 43.
- GROMOVÁ, E. *Preklad a tlmočenie v kontexte nových výziev a perspektív*. In: Biloveský, V. (ed.) *Preklad a tlmočenie 10. Nové výzvy, prístupy, priority a perspektívy*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela Fakulta humanitných vied Banská Bystrica, 2012, s. 19 – 26. Dostupné na internete <http://www.konferenciapat.ff.umb.sk/app/cmsFile.php?disposition=i&ID=913> [cit. 05.01.2021].
- GULDANOVÁ, Z. *Problém preložiteľnosti/nepreložiteľnosti v kontexte súdneho tlmočenia/prekladu*. In: Guldánová, Z. (ed.) *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia II*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2013, s. 51 – 60. Dostupné na internete https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kgn/transius/na_stiahnutie/Zbornik KONTEXTY sudneho prekladu a tlmocenia II..pdf [cit. 05.01.2021].
- HORBAČAUSKIENÈ, J. – KASPIRAVIČIENÈ, R. – PETRONIENÈ, S. *Translation studies: Translation training vs employer's expectations*. In: *Journal of Language and Cultural Education*, 2017, 5(1). Dostupné na internete: <https://content.sciendo.com/view/journals/jolace/5/1/article-p145.xml?language=en> [cit. 05.02.2021].
- HOUSE, J. *A model for translation quality assessment*. (2. ed.) Tübingen: Narr, 1981. 344 s.
- HRDINÁKOVÁ, Ľ. *Informačná gramotnosť ako kľúčová kompetencia pre 21. storočie* [online]. Bratislava: Stimul, 2011, 200 s. Dostupné na: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kkiv/Granty_a_projekty/Inwent/LH_gramotnost.pdf [cit. 06.02.2021].
- HUŤKOVÁ, A. *Vybrané kapitoly z teórie prekladu literárno-umeleckých textov*. Banská Bystrica: Filologická fakulta, 2003, 108 s.
- JÄÄSKELÄINEN, R. *Studying the Translation Process*. In: Malmkjaer, L. – Windle, K. (eds.) *The Oxford Handbook of Translation Studies*, Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 123 – 135.

- JANECOVÁ, E. *Audiovizuálny preklad: teória vs. prax*. In: Gromová, E. – Janecová, E. (eds.) *Audiovizuálny preklad: výzvy a perspektívy*. Nitra: Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2014, s. 51 – 60.
- JANKOVÁ, M. *Zamestnávateľský prieskum* [online]. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR. Odbor metodiky a tvorby informácií školstva, 2015, 74 s. Dostupné na <https://www.cvtisr.sk/buxus/docs/VS/absolvent/zamestnavatelja.pdf> [cit. 22.01.2021].
- KATAN, D. *University Training, Competencies and the Death of the Translator: Problems in Professionalizing translation and in the Translation Profession*. In: Musacchio, M.T. – Sostero, G. H. (eds.) *Tradurre: Formazione e Professione*, Padova: CLEUP, 2008, s. 113 – 140.
- KENÍŽ, A. *Preklad ako hra na invariant a ekvivalenciu*. Bratislava: AnaPress Bratislava, 2008, 96 s.
- KENÍŽ, A. *Didaktika prekladu textov umeleckej literatúry*. In: Djovčoš, M. – Šveda, P. et al. (eds.): *Didaktika prekladu a tlmočenia na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2018, s. 47 – 69.
- KIRALY, D. *From teacher-centred to learning-centred classrooms in translator education: Control, chaos or collaboration?* In: Pym, A. et al. (eds.) *Innovation and E-Learning in Translator Training: Reports on Online Symposia*. Tarragona: Universitat Rovira I Virgili, 2003, s. 27 – 31.
- KOŽELOVÁ, A. – KULBAK, G. *Vybrané problémy prekladu: prekladateľské kompetencie a audiovizuálny preklad*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2019, 129 s. Dostupné na internete: <https://www.unipo.sk/public/media/32737/Monogr.%20Koželová-Kulbak2019%20FINAL%20s%20paginaciou.pdf> [cit. 20.01.2021].
- KOŽELOVÁ, A. *Prekladateľské kompetencie v kontexte domácej translatológie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2018, 157 s. Dostupné na internete: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Kozelova3> [cit. 20.01.2021].
- KRAVIAROVÁ, Z. *Integrovaná výučba odborného prekladu*. In: Kozáková, L. – Machová, L. (eds.) *Prekladateľské listy 3*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014, s. 66 – 81.
- KRAVIAROVÁ, Z. *Výučba odborného prekladu: nové východiská*. In: *Teória a prax prípravy budúcich translatológov a učiteľov anglického jazyka: zborník z medzinárodnej elektronickej konferencie*, Banská Bystrica, 26. júna 2013. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2013, s. 23 – 33.
- KULIHOVÁ, A. *Osvojovanie si princípov etiky prekladu a tlmočenia v procese výučby jazyka*. In: OPERA SLAVICA, XXIII, 2013, 4, s. 252 – 260. Dostupné na internete: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/129032/2_OperaSlavica_23-2013-4_37.pdf?sequence=1 [cit. 27.01.2021].
- LANCKOVÁ, M. – MICHALČÍKOVÁ, J. *Z elementárnej propedeutiky pre študentov translatológie. E-nástroje*. In: *E-learning a vyučovanie jazykov v akademickom prostredí*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2014, s. 77 – 86. Dostupné na internete: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Brodnanska2/subor/Lanckova.pdf> [cit. 17.01.2021].

- LISÁ, E. – NEWMAN, D. *Zamestnatel'nosť a kariérové zručnosti študentov a absolventov vysokých škôl v kontexte zamestnávateľských očakávaní* [online]. In: Kariérové poradenstvo v teórii a praxi, 2020 (17), str. 47 – 58. Dostupné na internete: https://www.euroguidance.sk/document/casopis/17/05_kpj_1_2020_17_lisa_newman.pdf [cit. 26.01.2021].
- MADEJ, L. *Komparácia diplomatického tlmočenia v Rusku a na Slovensku*. In: Štefančík, R. (ed.) *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie V*. Bratislava: Ekonóm, 2020, s. 182 – 189.
- MAKARIAN, G. *Dabing: Teória, realizácia, zvukové majstrovstvo*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2005, 123 s.
- MARTINÁK, D. *Filozof úradníkom, učiteľ pokladníkom. Analýza nesúladu kvalifikácie a zručností s požiadavkami na trhu práce* [online]. Bratislava: Inštitút vzdelávacej politiky Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR, Komentár 02/2016, 10 s. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/data/att/9645.pdf> [cit. 07.02.2021].
- MAUGHAN, P. D. *Assessing Information Literacy among Undergraduates: A Discussion of the Literature and the University of California-Berkeley Assessment Experience*. In: *College & Research Libraries* Vol. 62, No. 1 (2001), s. 71 – 85. Dostupné na internete: <https://crl.acrl.org/index.php/crl/article/view/15422/16868> [cit. 11.02.2021].
- MIKO, F. *Text a štýl: K problematike literárnej interpretácie*. Bratislava: Smena, 1970, 167 s.
- PYM, A. *Redefining Translation Competence in an Electronic Age*. In: *Defence of a Minimalist Approach*. In: *Meta. Journal des traducteurs*, 48 (4), 2003, s. 481 – 497. Dostupné na internete: <https://www.erudit.org/fr/revues/meta/2003-v48-n4-meta725/008533ar.pdf> [cit. 08.02.2021].
- RICOY, R. de P. *Training Public service interpreters in the UK: A fine balancing act*. In: *The Journal of specialised Translation*, issue 14, 2010, s. 100 – 120. Dostupné na internete: https://jostrans.org/issue14/art_depedro.pdf [cit. 08.02.2021].
- SUCHOŽOVÁ, E. *Rozvíjanie a hodnotenie kľúčových kompetencií v edukačnom procese*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2014. Dostupné na internete: https://archiv.mpc-educ.sk/sites/default/files/publikacie/rozvijanie_a_hodnotenie_klucovych_komp_etencii_-_po_recenziach_-_s_isbn_-_na_webe.pdf [cit. 08.02.2021].
- ŠPRLÁK, T. *Poradenstvo na úradoch práce: prvé kroky k rámcu zručností pre riadenie kariéry a faktorov zamestnatel'nosti?* [online]. 07/09/2017. Dostupné na internete: <https://epale.ec.europa.eu/sk/blog/poradenstvo-na-uradoch-prace-prve-kroky-k-ramcu-zrucnosti-pre-riadenie-kariery-faktorov> [cit. 07.02.2021].
- ŠTEFKOVÁ, M. *Úradný preklad a úradné tlmočenie – od nárokov praxe k modelom vzdelávania*. In: Djovčoš, M. – Šveda, P. et al. (eds.) *Didaktika prekladu a tlmočenia na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2018, s. 154 – 177.
- ŠVEDA, P. – POLÁČEK, I. *Trendy v posudzovaní talentových predpokladov pre štúdium tlmočenia*. In: Biloveský, V. (ed.). *Tlmočenie v interdisciplinárnej perspektíve so zameraním na osobnostné charakteristiky a kognitívne aspekty*. Banská Bystrica: Univerzita Matej Bela v Banskej Bystrici, Filozofická fakulta, 2015, s. 60 – 70.

- TOMOZEIU, D. – KOSKINEN, K. – D'ARCANGELO, A. (2016). *Teaching intercultural competence in translator training* [online]. In: The Interpreter and Translator Trainer, 10:3, 2016, s. 251 – 267. Dostupné na internete: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1750399X.2016.1236557?needAccess=true> [cit. 08.02.2021].
- VANČO, M. et al. *Analýza získavania prierezových kompetencií na slovenských vysokých školách* [online]. Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, 2016, 46 s. Dostupné na <https://www.minedu.sk/data/att/10091.pdf> [cit. 25.01.2021].
- VANDEPITTE, S. *Research competences in translation studies*. In: Babel 59: 2 (2013), s. 125 – 148. Dostupné na internete: <https://pnuwritingstudio.files.wordpress.com/2014/04/trnslation-standards93718725.pdf> [cit. 05.01.2021].
- VIENNE, J. *Which Competences Should We Teach to Future Translators, and How?* In: Schäffner, Ch. – Adab, B (eds.). *Developing Translation Competence*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2000, s. 91 – 100.
- YAROSH, M. *Translator Intercultural Competence: A Model, Learning Objectives and Level Indicators*. In: Cui, Y. – Zhao, W. (eds.) *Handbook of Research on Teaching Methods in Language Translation and Interpretation*. Hershey, PA: IGI Global, 2015, s. 160 – 178.

Internetové zdroje

- CENTRUM EDUKAČNÉHO MANAŽMENTU PRI FAKULTE MANAGEMENTU UK. *Stručná úvodná informácia o vybraných výsledkoch prieskumu medzi vysokoškolskými* [online]. Jún 2018. Dostupné na internete: <http://www.cem-uk.sk/projekty/prieskumy/prieskum-medzi-slovenskymi-studentmi-vysokych-skol/?IDe=41701&IDcheck=1d71a19cc2c75149eb29467c7e18c357> [cit. 05.01.2021].
- EMT Board. *EMT Competence Framework 2017* [online]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/emt_competence_fw_2017_en_web.pdf [cit. 06.01.2021].
- EUROPEAN COMMISSION. *Key Competences for Lifelong Learning* [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. Dostupné na <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/297a33c8-a1f3-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-en> [cit. 06.01.2021].
- ISO17100:2015(E) (článok 3.1.3, bod c) s. 6. Dostupné na internete: <https://www.password-europe.com/images/PWE/PDF/ISO-17100-2015.pdf> [cit. 09.01.2021].
- MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY (MPSVR SR) n.d. Dostupné na <https://uplatnenie.sk> [cit. 05.01.2021].

Resumé

Translation competence as transferable skills and translation as means for their development

The study suggests a new vision of translation competence instruction formed on the basis of observing current trends in the labour market in Slovakia, taking into

account the fact that many graduates of translation and interpreting find employment in other professions than those including the provision of translation and interpreting services. To make the pedagogical process reflect new circumstances our student will be facing after graduation, we propose teaching translation competence as transferable skills, i.e. as skills they would be able to use in professions from different career fields. In the submitted study, besides giving reasons for perceiving the selected number of translation competence as transferable, we also point out the possibility of teaching them within the course of translation seminar: by considering to take a different approach to teaching translation for the sake of training not only a graduate of translation, but in a bigger picture – a person prepared to become a full-fledged citizen in terms of employability and rising demands of the 21st century society.

INTERKULTURALITA V UNIVERZITNOM PRIESTORE. REFLEXIA ROZVÍJANIA CUDZOJAZYČNÝCH KOMPETENCIÍ

Eva Reichwalderová – Jana Pecníková

Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica

eva.reichwalderova@umb.sk, jana.pecnikova@umb.sk

Kľúčové slová: interkulturalita, plurilingvizmus, multikulturalizmus, výučba cudzích jazykov, internacionalizácia

Key words: interculturality, plurilingualism, multiculturalism, foreign language teaching, internationalization

Téma kultúrnych rozdielov, interkulturality i potreby internacionalizácie vysokoškolského štúdia rezonujú v súčasnom európskom priestore už dlhšie. V oveľa väčšej miere sú však uvádzané v spojitosti s nástrahami globalizácie, (i)migrácie či obavami pred prejavmi terorizmu, fundamentalizmu a neofašizmu. Kultúrne odlišnosti sú v súčasnosti častými dôvodmi sporov a to nielen na úrovni individuálnej či regionálnej, ale najmä národnej a nadnárodnej. Na rozdiel od hľadania „zjednotenia v rozdielnosti“ sa nezriedka upriamuje pozornosť na (neprekonateľné) rozdiely. Primárnou funkciou interkultúrnej komunikácie je lepšie pochopenie, vzájomné porozumenie a vhodná interpretácia podobných i odlišných kultúrnych prejavov. A práve to by malo byť obsahom (aj) univerzitného vzdelávania, bez ohľadu na ročník či študijný odbor.

Pozorujeme, že v slovenskom univerzitnom prostredí je oblasť interkulturality a interkultúrnej komunikácie spájaná najmä s jazykovým a tiež ekonomickým vzdelávaním, nakoľko poznanie jazyka a kultúrnych odlišností je v dnešnej globalizovanej spoločnosti nevyhnutnou podmienkou pre úspešné obchodné rokovanie. (1) Špecifický prístup vo vzťahu k potrebe rozvíjať a zveľaďovať interkultúrny rozmer univerzitného vzdelávania je však potrebný nielen oblasti ekonomickej, ale je žiaduce vnímať ho komplexnejšie, pretože sa dotýka viacerých oblastí života i vedných disciplín.

Cieľom príspevku je priniesť interdisciplinárny náhľad do tejto problematiky z pohľadu humanitných vied a zamerať pozornosť na oblasť filológie a translatológie, pretože si myslíme, že práve zvládnutie komunikácie v cudzom jazyku predstavuje základný predpoklad pre pochopenie komunikačných prejavov

príslušníkov odlišných kultúrnych identít a je jednou z podmienok úspešnej interkultúrnej komunikácie, teda aj rozvoja interkulturality.

1. Od multikulturalizmu k interkulturalite

V súčasnosti sa stretávame s tvrdeniami, že koncept multikulturalizmu nahrádza interkulturalita, preto by sme chceli aspoň v krátkosti uviesť genézu vývoja týchto dvoch modelov.

Multikulturalizmus je označovaný za predchodcu interkulturality a podľa mnohých kritikov je to dnes už nefunkčný model. V USA bol multikulturalizmus počas dlhého obdobia základnou témou kultúrnych štúdií. (porov. Asikas, 2019) V tomto kontexte bol chápaný ako kozmopolitný životný štýl a filozofia obhajujúca zachovanie pôvodnej kultúrnej, etnickej, rasovej a náboženskej identity. (porov. Soukup, 2011) Mnohí kritici ho označovali za formu „pozitívnej diskriminácie“. Dnes je vnímaný spoločnosťou skôr v negatívnej konotácii, pritom pojem multikulturalizmus sa využíval na pomenovanie najrozmanitejších procesov, ktoré sprevádzali globalizáciu.

V koncepte multikulturalizmu rozlišujeme dve dimenzie. V prvom rade následkom globálnych zmien (migrácií a i.) vzniká spoločnosť, ktorá je charakteristická kultúrnou, rasovou a etnickou rôznorodosťou, teda koexistenciou heterogénnych kultúrnych vzorcov. Druhá dimenzia reflektuje politické snahy vlád zaistiť na svojom území rovnosť príležitostí pre príslušníkov odlišných kultúr, ktorí si chcú uchovať svoju kultúrnu identitu. „Formulka «žijeme spolu» zaznieva často v politických prejavoch, zatiaľ čo skutočné zbližovanie/zmiešavanie sa vytráca.“ (Durpaire, 2012) Multikulturalizmu bolo a dodnes je vyčítané, že nevedie k zbližovaniu kultúrnych komunít, ale skôr dochádza k tvorbe izolovaných kultúrnych celkov, ktoré nažívajú vedľa seba. Podľa Halla (1996) je to následok globálnych zmien, keď dochádza k rozpadu tradičnej kultúrnej homogenity, čo prispieva k vzniku „lokalizmov“, adaptácii globálnych prejavov na lokálnej úrovni.

Multikulturalizmus sa tiež označuje ako model súžitia rozdielných kultúr v demokratických štruktúrach, ktorý je a ostáva otvoreným a neukončeným fenoménom. „Postmodernizmus predložil špecifické pojetí kultury jako kolektivní identity, jež se stalo základem politického programu multikulturalismu.“ (Horáková,

2012, s. 201) Multikulturalizmus kladie dôraz na kultúrnu inakosť, menšiny a kultúrne odlišnosti. Kultúrna identita sa v ňom stáva pomyslenou značkou sociálnej diferenciácie. „Spíše než teorií je tedy multikulturalismus účelově vytvořeným deskriptivním schématem či modelem společenské reality, založeném na pojetí kultury jako kolektivní identity.“ (Horáková, 2012, s. 203) Multikulturalizmus vo svojej podstate predpokladá existenciu kultúr a akcentuje kultúrne diferenciácie. Jeho problémom je však snaha ukotviť kultúru, ohraničiť ju v dobe, keď vznikajú nové, zmiešané kultúry (hybridy kultúry) presahujúce regionálnu i národnú úroveň.

Síce existujú mnohé kritiky multikulturalizmu, faktom je, že existuje. „Multikultúrna osobnosť je tá, ktorá sa naučila ako sa učiť kultúru.“ (Allan, 2003, s. 84) Takýto jedinec aj do multikultúrnej/interkultúrnej komunikácie vstupuje bez pocitu zmätku a mystifikácie. Ako dodáva Allan (2003, s. 84): „Taktiež ten, kto dosiahol osobnostný rozvoj ako výsledok stretu s kultúrnou diverzitou, zlepšil a rozšíril si vlastnú individuálnu kultúrnu identitu. Takáto osoba potom môže byť charakterizovaná ako niekto, kto získal multikultúrnu identitu.“ Multikultúrna identita je považovaná za plastickú formu, založenú na otvorenosti, osobných kompetenciách, autonómii, flexibilita, kreativite a reflexívnosti.

Rozdiel v prístupe k tomuto pojmu vnímame v dvoch kontextoch: ak ho definujeme v kultúrno-historickom kontexte vývoja spoločnosti alebo ako súčasnú situáciu. Napriek mnohým kritikom tohto konceptu je „realitou stretávanie, prelínanie globálneho a lokálneho, pričom na jednej strane sa kultúrna rozmanitosť podporuje a na strane druhej rastie posilňovanie lokálnej kultúry a zdôrazňuje sa význam kultúrnej identity.“ (Darulová – Košťálová, 2010, s. 48) Ako však ukázal spoločenský vývoj, tak na začiatku 21. storočia sa pojem multikulturalizmus začal nahrádzať iným, ktorý presahuje multikultúrne hranice, nerozoznáva kultúrne hranice takým spôsobom ako multikulturalizmus a v súvislosti s migráciami ústi do pozitívnej integrácie, ktorá si vyžaduje poznanie hodnôt a kultúrneho systému, iného, ako toho, na aký je jedinec zvyknutý. V tom je to podstata interkulturality.

Interkulturalita a multikulturalizmus ostávajú dva úzko prepojené pojmy, ktoré sa z istého uhlu pohľadu navzájom dopĺňajú. Rozdielom je, že pokiaľ multikulturalizmus vníma kultúry ako oddelené entity žijúce vedľa seba

a vyzdvihuje uchovávanie ich jedinečnosti, tak interkulturalita sa pokúša nájsť vzájomné prepojenia medzi odlišnými kultúrnymi systémami. (porov. Pecníková – Slatinská, 2017) Súčasnosť ukazuje, že oba koncepty je potrebné neustále aktualizovať, oba koncepty majú svojich kritikov i prívržencov. Avšak, nie je vylúčené, že ich v blízkej budúcnosti nahradí úplne nový koncept, ktorý dokáže lepšie a presnejšie reagovať na neustále sa meniacu situáciu v globálnej kultúre.

2. Jazyk ako základná interkultúrna kompetencia

Interkultúrna komunikácia si vyžaduje osvojenie interkultúrnych kompetencií. Je to najmä jazyková vybavenosť a znalosť kultúrnych špecifik komunikačných partnerov. (porov. Pondelíková, 2020) Pri interkultúrnej komunikácii musí byť komunikant pripravený na neočakávané a neobvyklé reakcie, na cudzí (nie materinský) komunikačný jazyk, odlišné neverbálne prejavy, otvorenosť, resp. uzavretosť, špecifické komunikačné rituály a spoločenské správanie v duchu miestnych spoločenských konvencií. Vyvstáva preto otázka, do akej miery je táto príprava na život v interkultúrnej spoločnosti súčasťou vzdelávania na slovenskej vysokej škole a akým spôsobom reflektujeme potrebu zaviesť ju do praxe.

Slovensko je z globálneho pohľadu relatívne malá krajina, ktorej základom je otvorená ekonomika, čo znamená, že Slovensko je závislé od zahraničných investícií. Komunikácia so zahraničnými investormi si vyžaduje nielen odbornú pripravenosť, ale i dobrú cudzojazyčnú úroveň. Uvedomujeme si, že v prípade potreby je možné na rokovanie prizvať profesionálneho tlmočníka a v tom prípade je jazyková a interkultúrna „zodpovednosť“ v jeho náplni práce. Nejde však len o ekonomickú sféru, kde je potrebná (inter)kultúrna kompetencia prekladateľa a tlmočníka. Stáva sa kľúčovou aj v rámci komunitného alebo úradného prekladu a tlmočenia; od miery jej zvládnutia závisia osudy jednotlivcov i celých rodín.

Slovenský jazyk je jedným zo slovanských jazykov, ale nepatrí medzi svetové jazyky. Jeho znalosť sa obmedzuje na územie krajiny a menšie minority, ktoré žijú v zahraničí. Z tohto pohľadu sa pre slovenskú populáciu javí nevyhnutná znalosť minimálne jedného, respektíve dvoch cudzích jazykov, ktoré (najmä vysokoškolsky vzdelaným ľuďom) výrazne zvyšujú možnosť získať želanú pracovnú pozíciu.

Komunikačná jazyková kompetencia komunikátora a komunikanta sa aktivuje pri jazykových činnostiach ako recepcia, produkcia, interakcia, ale tiež mediácia (sprostredkovanie), najmä ak hovoríme o tlmočení alebo prekladaní. Písomné i ústne činnosti mediácie umožňujú sprostredkovanú komunikáciu v prípade, že sa komunikácie zúčastňuje tretia osoba, ktorá cudzí jazyk neovláda. Mediačné jazykové činnosti – spracovanie alebo parafrázovanie existujúceho ústneho alebo písomného textu – sú základným predpokladom jazykového fungovania v akejkoľvek spoločnosti. Funkčná komunikácia je možná, keď je jazyková kompetencia používateľov cudzieho v rovnováhe s kompetenciou sociolingválnou a pragmatickou. So zreteľom na tému predkladaného príspevku súhlasíme s konštatovaním, že „sociolingválna zložka výrazne ovplyvňuje celú jazykovú komunikáciu medzi predstaviteľmi rozličných kultúr, hoci sa často stáva, že účastníci komunikácie si jej vplyv vôbec nemusia uvedomovať.“ (SEER pre jazyky, 2017, s. 17)

3. Rozvíjanie jazykových a interkultúrnych kompetencií na UMB

V tejto časti príspevku sa zameriavame na aplikovanie interkultúry vo vysokoškolskom priestore, pokúsime sa analyticky zhodnotiť aktivity realizované na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela (ďalej FF UMB) v Banskej Bystrici. Svojim charakterom je táto inštitúcia predurčená na prípravu budúcich interkultúrnych mediátorov, či už prekladateľov, tlmočníkov, učiteľov, no najmä jazykovo kompetentných pracovníkov v súkromnej sfére, treťom sektore a pod. Jazyková pripravenosť, teda osvojenie cudzieho jazyka ako interkultúrnej kompetencie, je základným pilierom našej analýzy spracovanej vo forme kvalitatívnej prípadovej štúdie.

3.1 Zvýšený záujem o štúdium románskych jazykov

Na Slovensku, rovnako ako vo väčšine globalizovaného sveta, sa u vysokoškolsky vzdelaných ľudí predpokladá, že majú dobrú znalosť anglického, prípadne iného cudzieho jazyka. V zmysle tézy: „angličtina je nevyhnutnosť, ovládanie každého ďalšieho cudzieho jazyka je konkurenčnou výhodou“ na Katedre romanistiky FF UMB už tri akademické roky intenzívne pracujeme na príprave atraktívnej ponuky štúdia francúzskeho, španielskeho a talianskeho jazyka pre

študentov UMB, ktorí tieto jazyky neštudujú ako študijný program (v rámci študijného odboru filológia alebo učiteľstvo a pedagogické vedy), ale z osobných alebo profesijných dôvodov majú záujem sa naučiť nový románsky jazyk, prípadne sa v ňom chcú ďalej zdokonaľovať.

Ponuka výberových predmetov je/bola vždy otvorená všetkým študentom UMB, bez ohľadu na ich študijný odbor, stupeň štúdia, národnosť alebo materinský jazyk. Predpokladali sme, že preexponovaný záujem o výučbu anglického jazyka naprieč slovenským školským systémom je potrebné obohatiť o iné, možno primárne menej preferované, ale o to viac kultúrne špecifické, románske jazyky. Uvedomovali sme si, že pridanou hodnotou našej jazykovej ponuky sú aj „ministerskí“ lektori, rodení hovoriaci, ktorých úlohou je, okrem samotnej výučby jazyka, aj šírenie a približovanie kultúrnych špecifik krajiny, v ktorej sa daným románskym jazykom hovorí.

Na základe kvantitatívnej analýzy sa potvrdil náš predpoklad, že univerzitní študenti si uvedomujú nevyhnutnosť rozširovania vlastného jazykového portfólia v súlade s myšlienkou európskeho plurilingvizmu a štúdium románskych jazykov považujú za potrebné. Kým v akademickom roku 2018/19 študovalo v rámci výberových predmetov románske jazyky 95 študentov, o dva roky neskôr, v práve prebiehajúcom akademickom roku 2020/21 je ich už takmer 600 (zdroj: AIS2 UMB, konzultované dňa 8.4.2021).

Akademický rok 2018/19	študentov spolu
Francúzština 1	15
Francúzština 2	7
	22
Španielčina A1	16
Španielčina A2	11
Španielčina B1	8
Španielčina B2	5
	40

Taliančina A1	15
Taliančina A2	11
Taliančina B1	4
Taliančina B2	3
	33
95 študentov	

Tabuľka č. 1: Výberové predmety – románske jazyky v ak. roku 2018/19

Akademický rok 2019/20	študentov spolu
Francúzština 1	25
Francúzština 2	10
	35
Španielčina A1	70
Španielčina A2	39
Španielčina B1	17
Španielčina B2	11
	137
Taliančina A1	64
Taliančina A2	30
Taliančina B1	3
Taliančina B2	2
	99
271 študentov	

Tabuľka č. 2: Výberové predmety – románske jazyky v ak. roku 2019/20

Akademický rok 2020/21	1. stupeň (Bc.)	2. stupeň (Mgr.)	3. stupeň (PhD.)	študentov spolu
Francúzština 1 (ZS)	39	17	2	58
Francúzština 2 (LS)	40	6	4	50
				108
Španielčina A1 (ZS+LS)	82+98	30+24	2+0	236

Španielčina A2 (ZS+LS)	4+38	2+7	0+0	51
Španielčina B1 (ZS)	12	4	0	16
Španielčina B2 (LS)	10	4	0	14
				317
Taliančina A1 (ZS+LS)	36+63	10+17	0+0	126
Taliančina A2 (ZS+LS)	1+26	2+3	0	32
Taliančina B1 (ZS)	8	1	0	9
Taliančina B2 (LS)	2	3	0	5
				172
597 študentov				

Tabuľka č. 3: Výberové predmety – románske jazyky v ak. roku 2020/21

Uvedomujeme si dôležitosť procesu propagácie výučby jazykov ako výberového (a teda úplne dobrovoľného) predmetu, ktorý spočíva v kvalitnej marketingovej komunikácii, či už z pozície katedry, fakulty alebo vedenia univerzity. Na druhej strane, predpokladáme, že rastúci záujem o štúdium jazykov v online priestore mohol byť do značnej miery spôsobený aj aktuálnou pandemickou situáciou. Vládou prijaté opatrenia v súvislosti s minimalizovaním rizík šírenia ochorenia COVID-19 počas uplynulého i tohto kalendárneho roka presunuli univerzitných študentov z posluchární a internátov do súkromných interiérov bytov alebo domov. Dištančné vzdelávanie so sebou prináša množstvo komplikácií, ale na základe našich skúseností tiež ukazuje, že študenti chcú „voľný“ čas využívať zmysluplne a záujem o štúdium jazykov výrazne stúpol, keďže sa študenti z iných fakúlt nemuseli fyzicky premiestňovať na FF UMB, kde sa počas prezenčnej formy výučby hodiny francúzskeho, španielskeho a talianskeho jazyka bežne vyučujú.

Výučbu sme realizovali v zmysle rozvíjania jazykovej aj interkultúrnej kompetencie súčasne, v zmysle tvrdenia Kubekovej (2017, s. 59): „predpokladom pre kreovanie kvalitných interkultúrnych vzťahov v multikultúrnej spoločnosti je edukácia v oblasti kultúrnej inteligencie ako jeho nevyhnutný nástroj. Multietnická spoločnosť, okrem svojej kultúrnej rozmanitosti je konfrontovaná s rôznorodými lingvistickými systémami.“ Z tohto dôvodu vnímame zvýšený záujem o dobrovoľné štúdium románskych jazykov za pozitívny signál v rozvoji interkultúrneho

prostredia na FF UMB. Študenti si cez jazykové znalosti rovnako rozširujú povedomie aj o danej kultúre, čo vedie k pozitívnej motivácii.

V súvislosti so znalosťou aspoň jedného románskeho jazyka sa pre študentov otvára možnosť využitia metódy interkomprehenzie, ktorá je založená na premise, že ovládanie jedného cudzieho jazyka pomáha pri porozumení ďalšieho príbuzného jazyka z tej istej jazykovej rodiny (francúzsky, španielsky, taliansky, portugalský, rumunský, katalánsky atď.). Študenti románskych jazykov môžu svoje znalosti rozvíjať aj v rámci interkultúrneho modulu pre romanistov, ktorý tvoria dva povinne voliteľné predmety ponúkané v rámci bakalárskeho stupňa štúdia: Interkultúrna komunikácia a Interkomprehenzia v rámci románskych jazykov.

3.2 Integrácia zahraničných študentov a aktivity v cudzích jazykoch na UMB

Od roku 2019 sa pod vedením prof. PaedDr. Dany Hanesovej, PhD. z Pedagogickej fakulty UMB realizuje projekt v rámci grantovej schémy KEGA: *Plurilingválny a interkultúrny edulab na podporu stratégie internacionalizácie univerzity*, na ktorom spolupracujú zástupcovia takmer všetkých fakúlt UMB. Cieľom projektu je vytvoriť na univerzite plurilingválny a interkultúrny **edulab** – dlhodobý udržateľný model efektívneho rozvíjania plurilingválnej a interkultúrnej kompetencie učiteľov a študentov univerzity, čo výraznou mierou prispeje k implementácii stratégie internacionalizácie univerzity. Jednou z ciest dosiahnutia vytýčeného cieľa bolo vytvorenie nového výberového service-learningového (2) predmetu GELS - Global Encounters in Local Settings (Globálne stretnutia v lokálnych kontextoch), kde si slovenskí i zahraniční študenti a učitelia môžu rozvíjať interkultúrnu kompetenciu na základe priamych skúseností s príslušníkmi iných národností a kultúr. Podľa slov Hanesovej (2021): „Service-learning umožňuje podvedomé osvojenie si viacerých dimenzií interkultúrnej komunikácie a celkovej interkultúrnej kompetencie. Študenti získavajú vedomosti o rôznych kultúrach a širší pohľad na ďalšie globálne témy v závislosti od ich špecializácie. Účasť v service-learningových predmetoch má potenciál prispieť k rozvoju globálnych, viacjazyčných, medziludských, sociálnych, interkultúrnych a ďalších globálnych, transverzálnych zručností a spôsobilostí študentov (napr. projektový manažment, aktívne občianstvo, interakcia s komunitou, reflexia, riešenie problémov a tímová

práca, sociálna interakcia a komunikačné schopnosti, ochota riskovať a hľadať výzvy, líderské schopnosti, časový manažment a plánovanie, kritické a reflexívne myslenie). Takéto výsledky možno očakávať predovšetkým v národnostne zmiešaných tímoch študentov.“

Vďaka menovanému projektu sa na web stránke UMB v sekcii medzinárodné vzťahy pravidelne informuje o rôznych typoch aktivít (vzdelávacie, kultúrne, vedecké, komunitné a iné) realizovaných na pôde UMB v cudzích jazykoch. Ako sa môžeme na stránke dočítať, **„Stretnutia s ľuďmi z iných kultúr, ktorí sú súčasťou našej univerzitnej komunity, pokladáme za cenný, autentický zdroj učenia (sa).“** (3)

Iniciatíva, ktorej úlohou je začleniť zahraničné študentstvo prostredníctvom práce v komunite, budovania medziludských vzťahov a tímových skúseností, podporovaním interkultúrneho dialógu, zdokonaľovania a pravidelného precvičovania komunikácie (najmä, aj keď určite nie výlučne) v anglickom jazyku, vznikla aj na pôde FF UMB, konkrétne na Katedre slovenského jazyka a komunikácie, ktorá ponúka niekoľko výberových „C“ predmetov zameraných na kultúrnu mediáciu. Ako sa však môžeme na web stránke dočítať, „predmety nie sú vhodné pre tých, ktorí sú z cudziny a sú na Slovensku prvý rok“ (4), čo síce k rozvoju interkultúrnych vzťahov na prvý pohľad neprospieva, ale na druhej strane si uvedomujeme, že daná podmienka ho ani nevylučuje.

Jednotlivé predmety: *kultúrne a spoločenské začlenenie zahraničného študentstva, implementácia znalostí pri integrácii osôb z cudziny, integrácia osôb z cudziny v praxi* sa realizujú počas celého akademického roka. V rámci aktivít sa slovenskí, prípadne už integrovaní ročníkovo starší zahraniční študenti aktívne podieľajú na činnostiach v oblasti vzdelávania, kultúry, športu a ďalšej záujmovej činnosti pre komunitu zahraničného študentstva na UMB (osoby so štátnym občianstvom iného štátu, ako je Slovenská republika, ktoré sú riadne zapísané na štúdium na UMB). Študenti si navzájom pomáhajú pri realizácii vzdelávacej činnosti – študijné poradenstvo, integrácii do komunít ďalších študentských organizácií pôsobiacich na UMB a poskytuje informácie o ďalších možnostiach vzdelávania na UMB. V neposlednom rade tiež asistuje pri tlmočení, pomoci v sociálnych kontaktoch alebo na úradoch. (5) Menovaná asistencia je pravidelne

vyhodnocovaná, čo nepochybne prispieva k budovaniu interkultúrnych kompetencií slovenských i zahraničných študentov a študentiek.

3.3 Interkultúrna výučba cez medzinárodné projekty na FF UMB

V predchádzajúcej časti sme sa zamerali na konkrétne príklady, akými dochádza k implementácii interkultúrnych trendov v lokálnom prostredí, v rámci domácej inštitúcie. Nie sú to však iba tieto aktivity, ktoré na FF UMB prebiehajú. Na úrovni katedier, ktoré sa zameriavajú na cudzie jazyky a kultúry sa už dlhodobo presadzuje interkultúra aj v podobe spoločných projektov so zahraničnými univerzitami, čo je ďalšia z možností, ktorou sa študenti i vyučujúci priamo dostávajú do interkultúrnych interakcií (porov. Šuša, 2015).

Príkladom takejto spolupráce je projekt Erasmus+ (Strategické partnerstvá) – DECLAME´FLE (*Development of a Collaborative Space for French as a Foreign Language: Literature, Migration, Exile and Learning*). Projekt DECLAME´FLE sa zameriava na výučbu francúzštiny ako cudzieho jazyka, v prepojení na súčasné spoločenské otázky v oblasti vzdelávania, literatúry, migrácie a exilu. Hlavným cieľom projektu je tvorba spoločnej otvorenej medzinárodnej platformy, v rámci ktorej spolupracujeme pri integrácii spoločenských tém, spracovaných cez literárne texty, do prípravy budúcich učiteľov, prekladateľov a tlmočníkov z/do francúzskeho jazyka. Projekt tak priamo smeruje k tomu, aby sa zlepšila ich jazyková a interkultúrna kompetencia. Základom práce so študentmi je predovšetkým literárna, jazyková a interkultúrna analýza korpusu vybraných literárnych diel po francúzsky píšucich autorov nefrankofónneho pôvodu, ktorí vo svojich dielach rozvíjajú z rôznych uhlov pohľadu tému migrácie a exilu.

Medzinárodný riešiteľský kolektív tvoria vyučujúce a vyučujúci z troch partnerských univerzít, spomedzi ktorých je hlavným koordinátorom projektu francúzsky tím z Université Rennes II Haute-Bretagne. Ďalej na projekte spolupracuje Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu (Poľsko) a Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, ktorej projektový tím tvoria frankofónni vyučujúci. Banskobystrickí vyučujúci pripravili pre letný semester akademického roka 2020/21 sériu workshopov prepojených na tému projektu, ktoré rozvíjali

interkultúrne kompetencie ako našich, tak aj zahraničných študentov i vyučujúcich z partnerských univerzít.

Aj z tohto dôvodu si myslíme, že popri znalosti cudzieho jazyka je rovnako dôležité poznanie daného kultúrneho priestoru. Je to prehľad historicko-kultúrno-umeleckého vývoja, ktorý je neoddeliteľnou súčasťou života v interkultúrnej spoločnosti (porov. Šuša, 2016). Poznanie inakosti a pochopenie inakosti je to, čo v praxi prekonáva multikultúrne vzdelávanie (viem, že existujú iné kultúry, ale nepoznám ich) a vedie k rozvoju interkultúrnej identity (viem, že existujú iné kultúry a poznám ich).

Záver

V príspevku sme predstavili širší pohľad na rozvoj interkulturality v prostredí vysokej školy, cielene cez analýzu vybraných príkladov z FF UMB. Vzhľadom k tomu, že obe autorky príspevku pracujú ako odborné asistentky na FF UMB a jedna z autoriek je zároveň aj členkou riešiteľského tímu spomínaného projektu KEGA, analyzovali sme primárne ponuku našej fakulty, pričom sme vychádzali z dostupných zdrojov zverejnených na web stránke fakulty a univerzity. Zamerali sme sa na ponuku výberových a povinne voliteľných predmetov, ktoré majú študenti možnosť absolvovať s cieľom rozšíriť svoje jazykové a interkultúrne kompetencie.

V súvislosti s predloženou analýzou len potvrdzujeme závery Hanesovej (2021): „Výhodou takto koncipovanej výučby je jeho aplikovateľnosť naprieč odbormi a stupňami vzdelávania, a vďaka online technológiám aj bez ohľadu na formu štúdia. Ďalším pozitívom je, že vďaka funkčnej syntéze viacerých pedagogických inovácií v jednom predmete, najmä výučby zameranej na študentov zabezpečujúcej ich autonómiu, slobodnú vôľu a osobnú zodpovednosť, globálneho pohľadu na vzdelávanie, interkultúrneho rozvoja, autentickejšieho projektového a skupinového práce, národnostnej a kultúrnej rozmanitosti, dostanú študenti do viackrát príklady dobrej, zmysluplnej pedagogickej praxe.“

Dištančná forma štúdia vyriešila problémy geografického charakteru, študenti sa za jazykovými kurzami nemuseli presúvať medzi jednotlivými fakultami, ale prostredníctvom rôznych internetových platforiem sa pod vedením vyučujúcich naučili využívať a rozumieť novým formám výučby, spoliehať sa na výhody

audiovizuálneho priestoru, ktoré umožnili realizáciu aktivít aj v rámci medzinárodných projektov.

Okrem toho sme poukázali na to, že študijný odbor filológia, najmä však translatologické a učiteľské študijné programy, má nespochybniteľné predpoklady byť platformou rozvoja interkultúrnych kompetencií. Pre rozvoj multikultúrnej resp. interkultúrnej osobnosti je však okrem pestrej ponuky a kvality cudzojazyčného vzdelávania potrebné do vzdelávacieho procesu postupne pridávať nové obsahy, inovatívne a flexibilne reagovať na meniacu sa dobu i požiadavky trhu.

Na záver by sme radi konštatovali, že aj napriek veľmi dobre etablovanému interkultúrnemu vzdelávaniu v oblasti biznisu a ekonomických smerov (porov. Benčíková, 2018), zistili sme, že táto téma sa nedá izolovať na vybraný odbor, ale postupne sa považuje za nevyhnutnú výbavu všetkých absolventov vysokých škôl. Ako nám potvrdzujú priame skúsenosti zo spomínaného projektu DECLAME´FLE, je to aj téma, ktorú rozvíjajú aktuálne naši francúzski či poľskí partneri a venujú jej zvýšenú pozornosť. Preto je dôležité interkultúru rozvíjať nielen v rámci samotnej univerzity, ale aj v spolupráci s medzinárodnými partnermi.

Poznámky

- (1) Pozri bližšie napr. SPIŠIAKOVÁ, M. – KITTOVÁ, Z. (2020).
- (2) K pedagogickej stratégii service-learningu pozri bližšie napr. BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A. [et al.] (2014).
- (3) <https://www.umb.sk/medzinarodne-vztahy/aktivity-na-umb-v-cudzich-jazykoch/> [cit. 2021-10-04]
- (4) <https://www.ff.umb.sk/o-fakulte/aktualne-oznamy/ponuka-predmetov-pre-studentstvo.html> [cit. 2021-10-04]
- (5) <https://www.ff.umb.sk/katedry/katedra-slovanskych-jazykov/oznamy-katedry/vyberove-c-predmety-tip-na-zs-2021-2022.html> [cit. 2021-10-04]

Literatúra

- ALLAN, M.: *Frontier Crossing*. In: Journal of Research and International Education, Vol. 2. London: Sage, 2003, s. 83-109.
- ASIKAS, J.: *Cultural Studies in the Classroom and Beyond*. Chicago: Palgrave Macmillan, 2019, 346 s.
- BENČIKOVÁ, D.: *Cultural Intelligence: Its Assesment and Enhancement in Slovak Enterprises*. Banská Bystrica: Belianum, 2018. 188 s.
- BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A. [et al.]: *Experiences with implementation of service-learning at Matej Bel University in Banská Bystrica*. In: European researcher:

- international multidisciplinary bilingual scientific journal. Sochi: Academic publishing house Researcher, 2014. Vol. 77, no. 6-2 (2014), s. 1182 – 1188.
- DARULOVÁ, J. – KOŠTIALOVÁ, K.: *Multikultúrnosť a multietnicita*. Banská Bystrica: ÚVV UMB, 2010, 274 s.
- DIMEO ÁLVAREZ, C. F.: *Teach to teach the language : second language practices and methods*. In: *Engaging teacher candidates and language learners with authentic practice*. Hershey: IGI Global, 2019, s. 103 – 117.
- DURPAIRE, F.: *Nous sommes tous la France!* Paris: Philippe Rey, 2012, 143 s.
- HANESOVÁ, D.: *Študentské projekty podporujúce aj rozvoj urbánnej kultúry (Reflexia príkladu dobrej praxe)*. In: *Development of Urban Culture / Rozvoj urbánnej kultúry*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Banská Bystrica: DALI BB, 2021. (v tlači)
- HORÁKOVÁ, H.: *Kultúra jako všelék?* Praha: Slon, 2012, 318 s.
- CHOVANCOVÁ, K.: *Intercomprehension as a method of translators' and interpreters' training*. In: SGEM 2014: conference on psychology & psychiatry, sociology & healthcare, education. Education & educational research, Albena, Bulgaria, 3 - 9 September 2014. Vol. III. Sofia: STEF92, 2014, s. 449 – 454.
- CHOVANCOVÁ, K. – REICHWALDEROVÁ, E.: *Využitie interkomprehenzie v odbornej príprave prekladateľa – tlmočníka*. In: *Preklad a tlmočenie 11. Má translatológia dnes ešte čo ponúknuť? II*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2014, s. 88-94.
- CHOVANCOVÁ, K. [et al.]: *Multilingválne spracovanie informácií: interkomprehenzia v cudzích jazykoch*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2015, 92 s.
- KUBEKOVÁ, J.: *Interkomprehenzia ako východisko pre interkultúrny dialóg*. In: *Kultúrna inteligencia ako dôležitý predpoklad konkurencieschopnosti Slovenska v globálnom prostredí: zborník vedeckých štúdií II*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2017, s. 57 – 62.
- KUBEKOVÁ, J. – PAZ BONET, M.: *Los estereotipos como punto de partida para la enseñanza de la comunicación intercultural*. In: *Acta Linguistica No 9: teaching foreign languages at universities*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2013, s. 58-63.
- MICHALČÍKOVÁ, J.: *Niekoľko poznámok k migrácii a komunitnému tlmočeniu u nás a v Španielsku*. In: *Jazykovedné, literárnovedné a didaktické kolokvium XVII*. Zborník vedeckých prác a vedeckých štúdií. Bratislava: Z-F LINGUA, 2012, s. 35-41.
- PECNÍKOVÁ, J. – SLATINSKÁ, A.: *Jazyk-kultúra-identita*. Banská Bystrica: Belianum, 2017, 124 s.
- PONDELÍKOVÁ, I.: *Úvod do medzinárodných kultúrnych vzťahov a interkultúrnej komunikácie*. Banská Bystrica: Dali BB, 2020, 95 s.
- SOUKUP, V.: *Antrpologie. Teorie člověka a kultury*. Praha: Portál, 2011, 741 s.
- SPIŠIAKOVÁ, M. – KITTOVÁ, Z.: *Labour Market Requirements for Foreign Language Education with a Focus on Spanish*. In: *Advanced Education*, Kyiv: National Technical University of Ukraine, Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute. 2020, č. 14, s. 29 – 37. Dostupné online: <http://ae.fl.kpi.ua/article/view/196817> [cit. 2021-10-04].

- Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky. Učenie sa, vyučovanie, hodnotenie.* Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2017, 255 s.
- ŠUŠA, I.: *Jazyky v edukácii.* In: *Jazyky krajín V4 v súčasnej Európe. Jazyk ako prostriedok na vyjadrenie a formovanie identity.* Zost. Anita Huťková – Ivan Šuša. Banská Bystrica: FF UMB, 2016, s. 231 – 240.
- ŠUŠA, I.: *Využitie komparatívneho prístupu vo vyučovaní literárnej vedy.* In: *Slavica Litteraria*, roč. 18, č. 1, 2015, s. 103 – 113.
- VESELÁ, D.: *Tlmočenie ako sprostredkovaná interkultúrna komunikácia.* In: *Cizí jazyk v kontextu multikulturní Evropy: sborník z mezinárodní konference vysokoškolských pedagogů z pedagogických, filozofických i dalších fakult vysokých škol z ČR a SR.* Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2008. s. 247 – 250.

Príspevok vznikol ako výstup z projektu KEGA 004UMB-4/2019 *Plurilingválny a interkultúrny edulab na podporu stratégie internacionalizácie univerzity.*

Resumé

Interculturality in university space. Reflection of the foreign language competences development

In the paper we deal with the topic of interculturality in a chosen Slovak university. We analyse selected examples of the implementation of intercultural activities in Matej Bel University, with emphasis on the Faculty of Arts. The aim of the paper is to bring an interdisciplinary insight and qualitative analysis. We focus on the field of philology and translation studies. The analysis of the cases led to the conclusion that a foreign language is a basic intercultural competence, which is a key prerequisite for understanding of different cultural identities and thus the development of interculturality. At the Faculty of Arts, MBU, we carry out several activities to support interculturality and to increase the quality and interest of students in this topic.

KVALITA TLMOČENIA UŠAMI POSLUCHÁČOV: JE ROZDIEL MEDZI POSUDZOVANÍM VÝKONU ŠTUDENTA A PROFESIONÁLA?

Eva Hucková – Pavol Šveda

Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
evahuckova2@gmail.com, pavol.sveda@uniba.sk

Kľúčové slová: simultánne tlmočenie, vnímaná kvalita, komparatívna štúdia
Key words: simultaneous interpreting, perceived quality, comparative study

Nedávny rozvoj odbornej praxe medzi študentmi prekladateľstva a tlmočníctva otvoril zaujímavú otázku kvality prekladu a tlmočenia poskytovaných študentmi odboru v porovnaní s prácou profesionálov. Keďže tematike prekladov z tejto perspektívy sa už istá pozornosť venovala (napr. Djovčoš 2012), rozhodli sme sa vo výskume, ktorý bol pretavený do diplomovej práce (Gočálová 2020), zamerať na oblasť tlmočenia, konkrétne na otázku kvality tlmočenia z pohľadu poslucháča. Motiváciou nášho výskumu bola snaha overiť si, do akej miery dokáže bežný používateľ tlmočenia rozoznať prácu študenta od práce profesionála. Naše zistenia, ktoré sú výsledkom výskumu uskutočneného medzi laickými poslucháčmi, poukazujú na to, že v niektorých prípadoch môžu byť rozdiely v kvalite len výsledkom subjektívnej zaujatosti a kritickejšieho posudzovania práce študentov v porovnaní s prácou profesionálov. Zistenia tohto výskumu naznačujú, že hoci v istých situáciách môže byť výkon študenta plne porovnateľný s výkonom profesionálneho tlmočníka, poslucháč, ktorý je informovaný o tom, že mu tlmočí študent, bude jeho výkon hodnotiť kritickejšie. Naopak poslucháč, ktorý o rozdiely v statuse tlmočníkov informovaný nebude, bude daný výkon hodnotiť objektívnejšie.

Kvalita v tlmočení a jej výskum

Otázka kvality tlmočenia, či už analyzovaná z pohľadu iných tlmočníkov a výskumníkov tlmočenia alebo z pohľadu jeho užívateľov bola a je predmetom dlhého radu výskumných prác zahraničných autorov (napr. Moser-Mercer, 1996; Kahane, 2000; Le Féal, 1990 a ďalší), ale aj domácich výskumníkov (napr. Melicherčíková 2014, 2017; Hodáková 2016, 2019, Šveda 2016). Samotná otázka definície kvality v tlmočení prináša viacero pohľadov a názorov, od princípu

hodnotenia kvality cez prizmu vernosti originálu (napr. Gile 1991, Jones 1998) až po pohľad Barbary Moser-Mercer, ktorá tvrdí, že kvalitu môžeme hodnotiť len so zreteľom na podmienky, v ktorých tlmočenie prebieha (1996), a teda neexistuje univerzálny kľúč k tomu, ako ju definovať. Ako teda hodnotiť kvalitu tlmočenia? Nech sa už prikloníme ku ktorejkoľvek z definícií kvalitného tlmočnického výkonu, alebo sa pokúsime určiť vlastnú definíciu, musíme mať na zreteli, čo je cieľom tlmočenia, na čo samotná činnosť slúži a prečo vlastne vznikla potreba vykonávať ju. Danica Seleskovitch hovorí, že „tlmočenie by malo byť vždy posudzované z pohľadu poslucháča“ (1989, s. 236). V podobnom duchu definuje poslanie a zmysel tlmočenia aj Medzinárodná asociácia konferenčných tlmočníkov (AIIC), ktorá za prvoradú úlohu konferenčného tlmočníka pokladá „pretlmočiť význam správy jedného komunikanta do jazyka druhého komunikanta, ktorý by jej významu bez pomoci tlmočníka neporozumel“ (2020).

Otázka percepcie kvality pri tlmočení sa stala predmetom viacerých výskumov. Jedným z prvých výskumov v tejto oblasti bol výskum Hildegund Bühler (1986), v ktorom definovala šesťnásť jazykových a mimojazykových kritérií – prízvuk, príjemný hlas, významová zhoda, úplnosť, gramatická správnosť, terminologická presnosť, vhodný štýl, príprava tlmočníka, výdrž, vyrovnanosť, príjemné vystupovanie, spoľahlivosť, schopnosť pracovať v tíme a pozitívna dosiahnutá spätná väzba (s prvými siedmimi kritériami často pracujú aj neskoršie výskumy v rovnakej oblasti). Výskum analyzoval len perspektívu tlmočníkov a analyzoval ich prioritizáciu jednotlivých kritérií. Na výskum Bühler o tri roky neskôr nadviazala Ingrid Kurz (1989), ktorá sa na tlmočnický výkon pokúsila nazrieť očami nezaujatého poslucháča. Tému hodnotenia a posudzovania kvality tlmočenia jeho poslucháčmi sa Kurz venovala aj vo svojich ďalších výskumoch (1993, 2001, 2003). Jej známa štúdia z roku 1993 potvrdila, že klienti prikladali najvyššiu prioritu významovej zhode v texte. Za najmenej dôležitý faktor pokladali prízvuk tlmočníka v cudzom jazyku. Na druhej strane, rovnaký výskum uskutočnený medzi tlmočníkmi preukázal rozdielnú perspektívu. Hodnotenia tlmočníkov sa neodlišovali len v hodnotení tohto faktora – štúdia preukázala, že tlmočníci všetkým faktorom všeobecne prikladajú vyššiu dôležitosť ako iné skupiny hodnotiteľov. K podobnému záveru dospela Kurz aj vo svojej porovnávacej štúdii z roku 2001. Jej

výskum preukázal, že tlmočníci majú od výkonu svojich kolegov vyššie očakávania ako delegáti.

Jednou z najrozsiahlejších štúdií v oblasti percepcie tlmočenia je štúdia Petra Mosera z roku 1996, ktorá vychádza z hypotézy rôznych očakávaní medzi rôznymi skupinami poslucháčov. Moser (1996), ktorý realizoval svoj výskum na viacerých konferenciách, dospel k záveru, že na podujatiach, kde sa tlmočia všeobecne zamerané prejavy, terminologická presnosť medzi poslucháčmi nehrá príliš dôležitú úlohu. S rastúcim vekom a skúsenosťami s počúvaním tlmočenia sa však dôležitosť tohto faktoru zvyšuje. Naopak, skúsenejší poslucháči sú voči tlmočníkom zhovievavejší, pokiaľ ide o ich rečnícke schopnosti. Tie sú podľa štúdie dôležitejšie pre ženy ako pre mužov.

Z neskorších výskumov subjektívneho hodnotenia kvality tlmočenia by sme spomenuli ešte výskumy Ángely Collados Aís (2007 a 2010). V štúdii z roku 2007, do ktorej bolo zapojených takmer 200 účastníkov, skúmala autorka (okrem iného) očakávania poslucháčov. Najdôležitejším z jedenástich kritérií (prízvuk, príjemný hlas, plynulosť prejavu, logická súdržnosť, významová súdržnosť, úplnosť, terminologická presnosť, adekvátnosť štýlu, intonácia, výslovnosť, gramatická správnosť) bolo kritérium logickej súdržnosti textu. V druhej časti výskumu analyzovali účastníci nahrávky tlmočenia, vypočuli si jednu nahrávku s kvalitným tlmočením a jednu pozmenenú nahrávku, kde bol výkon tlmočníka zámerne horší v určitom parametri (tlmočník napr. zámerne zle vyslovoval niektoré slová alebo nepoužíval správnu gramatiku a pod.). Výskum ukázal, že v prípadoch, keď bola účastníkovi prehraná nahrávka zameraná na horší výkon v nemerateľnom parametri ako príjemný hlas, prízvuk alebo výslovnosť, ktorý sa dá hodnotiť subjektívne, výkon tlmočníka účastníci hodnotili ako horší vo všetkých smeroch, aj objektívne zmerateľných parametroch. Naopak, ak si účastník vypočul nahrávku, ktorá zámerne obsahovala chyby v oblasti významovej súdržnosti, logickej súdržnosti alebo terminologickej presnosti, účastník mal tendenciu posudzovať výkon tlmočníka ako celkovo lepší, a to vo všetkých parametroch. Vyplýva z toho, že obsahové chyby sú pre poslucháča ťažko odhaliteľné a zameriava sa skôr na formálnu stránku tlmočenia.

V ďalšej štúdii Collados Aís (2010) boli približne dvadsiati poslucháči rozdelení do dvoch skupín – do prvej skupiny boli zaradení ľudia pracujúci vo vedeckej a technickej sfére, do druhej skupiny študenti tlmočníctva a vyučujúci pôsobiaci na katedrách filológie. Všetci účastníci si vypočuli rovnakú nahrávku simultánneho tlmočenia, na základe ktorej mali hodnotiť kvalitu práce tlmočníka v rovnakých parametroch, ako v predchádzajúcej štúdii (vernosť originálnemu textu, úplnosť, terminologická presnosť, logická súdržnosť, plynulosť, príjemnosť hlasu, výslovnosť, prízvuk a gramatická korektnosť). Collados Aís (2010) dosiahla podobné výsledky ako Kurz vo svojej štúdii realizovanej viac než 20 rokov predtým (Kurz, 1989). Výskum potvrdil, že skupina zameraná na vedeckú a technickú oblasť bola ku tlmočníckej práci benevolentnejšia a hodnotila ju pozitívnejšie ako prísnejšia, humanitne zameraná skupina, a to vo všetkých analyzovaných faktoroch. Podľa Collados Aís (2010) môžeme teda predpokladať, že ľudia, ktorí sa jazykom zaoberajú v profesijnom živote, sú voči výkonom tlmočníkov kritickejší a kritériám prisudzujú vyššiu dôležitosť, ako ľudia zaoberajúci sa inými oblasťami.

Metodika

Ako sme si vytýčili v úvode tohto príspevku, cieľom nášho výskumu bolo preskúmať, ako budú hodnotiť výkony dvoch tlmočníkov, študenta a profesionála dve skupiny poslucháčov: skupina informovaná o kvalifikačnom rozdieli medzi tlmočníkmi a neinformovaná, kontrolná skupina, ktorá by danú informáciu nedostala. Na základe teoretických poznatkov z oblasti percepcie tlmočenia a výsledkov predchádzajúcich realizovaných výskumov v tejto oblasti sme pre výskum formulovali nasledovnú hypotézu:

H: Vopred poskytnutá informácia o tom, že jeden z prejavov tlmočí študentka, spôsobí významnejší rozdiel medzi hodnotením jej výkonu v porovnaní s výkonom profesionálnej tlmočnice.

Hypotézu sme sa rozhodli dokazovať pomocou praktického výskumu, v ktorom mali obe skupiny poslucháčov za úlohu hodnotiť výkon dvoch tlmočníčok. Každý účastník výskumu mal počas osobného stretnutia za úlohu vypočítať si dve

nahrávky tlmočenia z anglického do slovenského jazyka v dĺžke približne dve minúty. Na prvej nahrávke bol zachytený tlmočnický výkon študentky tlmočenia, na druhej tlmočnický výkon profesionálnej tlmočníčky. Po vypočutí nahrávok účastníci vyplnili dotazník, v ktorom mali zhodnotiť výkon jednotlivých tlmočníčok. Pred vykonaním experimentu sme predpokladali, že informovaná skupina, ktorá informáciu o identite tlmočníčok získala dopredu, bude výkony tlmočníčok hodnotiť s výraznejším rozdielom ako neinformovaná skupina, ktorá nevedela, či na jednotlivých nahrávkach ide o študentku alebo profesionálnu tlmočníčku. Vychádzali sme z predpokladu, že ak budú účastníci informovanej skupiny vo väčšej miere považovať výkon profesionálky za lepší ako výkon študentky v porovnaní s neinformovanou skupinou, prvá hypotéza sa potvrdí.

Výskum prebiehal od decembra 2019 do januára 2020. Účastníci výskumu boli oslovení individuálne tak, aby vytvorili aj pri obmedzenom počte respondentov čo najpestrejšiu vzorku zastupujúcu rôzne vekové kategórie, rôzne stupne vzdelania a jazykovej kompetencie a tiež rôzne stupne predchádzajúcej skúsenosti s tlmočením. Výsledkom tohto procesu rozdeľovania bolo rozdelenie celkového počtu 42 účastníkov, do dvoch skupín tak, aby zloženie oboch skupín bolo rovnomerné. Pri rozdeľovaní účastníkov do skupín sme sa zamerali predovšetkým na dva faktory: pohlavie a vek. Do prvej (informovanej) skupiny bolo zaradených 20 účastníkov, do druhej (neinformovanej) skupiny 22. Nášho výskumu sa zúčastnilo celkovo 16 mužov a 26 žien. Aj keď je počet žien celkovo vyšší, účastníci boli rovnomerne rozdelení do skupín. Priemerný vek účastníkov bol 36 rokov v oboch výskumných skupinách. Z pohľadu najvyššieho dosiahnutého vzdelania dominovali v celkovej vzorke ľudia s vysokoškolským vzdelaním (37), len päť účastníkov malo stredoškolské vzdelanie. Ich rozdelenie do skupín bolo opäť čo najrovnomernejšie. Z pohľadu subjektívneho hodnotenia znalosti anglického jazyka, považuje najviac účastníkov (26 %) svoju znalosť za mierne pokročilú (B1). Najmenej ľudí (14 %) sa považovalo v anglickom jazyku za začiatovníkov (A1 – A2). Zaujímavé bolo, že až 24 % účastníkov označilo, že anglický jazyk ovláda na veľmi vysokej úrovni – C1. Dodávame len, že išlo o subjektívne hodnotenie jednotlivých účastníkov. Z celkového počtu účastníkov 42 mala výrazná väčšina účastníkov v minulosti

možnosť počúvať niektorý typ tlmočenia. Skúsenosť s tlmočením nemalo len sedem účastníkov, pričom všetci z nich mali nad 42 rokov.

Každý účastník bol na začiatku oboznámený s jednotlivými časťami výskumu a ich priebehom a následne vyplnil prvú časť dotazníka – základné informácie o pohlaví, veku, najvyššom dosiahnutom vzdelaní, úrovni ovládania anglického jazyka a predchádzajúcej skúsenosti s tlmočením. Po vyplnení základných informácií sme účastníka stručne oboznámili s priebehom výskumu, pričom táto druhá časť prebiehala dvojako. Každého účastníka sme vopred zaradili do jednej z dvoch skupín (informovanej alebo neinformovanej), s čím vopred nebol oboznámený. Účastníci zaradení do neinformovanej skupiny nedostali informáciu o tom, či prejav tlmočí študentka alebo profesionálna tlmočnica. Povedali sme im len to, že prejavy tlmočia dve rôzne tlmočnice. Účastníci zaradení do informovanej skupiny dostali do rúk mierne pozmenený dotazník, kde sa nachádzala informácia o tom, že prvý prejav tlmočí študentka tlmočenia a druhý profesionálna tlmočnica, pričom táto informácia im bola v ústnej podobe opakovaná aj počas experimentu. Úlohou oboch skupín účastníkov bolo, na škálach od 1 (veľmi pozitívne hodnotenie) do 5 (veľmi negatívne hodnotenie) hodnotiť šesť rôznych parametrov výkonu u oboch tlmočníc. Pri zostavovaní tejto časti dotazníka sme vychádzali najmä z už realizovaných výskumov, ktoré sme bližšie opísali vyššie (Gile, 1990; Moser, 1996; Kurz, 1989 a 2003). Účastníci hodnotili nasledujúce parametre výkonu tlmočníc: hlasový prejav, rétorické schopnosti, terminologická presnosť, plynulosť, logická súdržnosť a úplnosť prejavu. Jednotlivé údaje hodnotitelia vyplňali bezprostredne po vypočutí nahrávok. Pričom na záver mali ešte priestor dodatočne svoje odpovede upraviť a tiež zodpovedať na otázky porovnávajúce oba výkony, konkrétne označiť tlmočnický výkon, ktorý hodnotili ako lepší a presvedčivejší, pričom okrem zakrúžkovania jedného alebo druhého výkonu bola možná aj odpoveď „hodnotím ich ako rovnako dobré“.

Pre náš výskum sme si vybrali dve nahrávky simultánneho tlmočenia z anglického do slovenského jazyka v podobnom časovom rozsahu (cca. 2 minúty). Tlmočené texty boli zamerané na podobnú tému a mali identického rečníka. Ako originál poslúžili dve video nahrávky úryvkov prejavov z konferencie TED Talks. Prvá nahrávka je úryvkom z tlmočnického výkonu študentky tlmočenia. Nahrávku

sme vybrali ako jednu zo siedmich nahrávok tlmočenia rovnakého textu realizovaných študentmi druhého ročníka magisterského stupňa v odbore OPT. Pri výbere materiálu sme si zadefinovali niekoľko požiadaviek, podľa ktorých sme hľadali čo najpodobnejšie prejavy vhodné na pretlmočenie. Prvou z nich bolo, že texty by mali byť zamerané na podobnú tému, nie však totožné, čo sa nám splniť podarilo. Náročnejšou úlohou však bolo vybrať dva prejavy s veľmi podobnou náročnosťou. Inšpirovali sme sa výskumom Helle V. Dam (2001), ktorá pri porovnávaní náročnosti originálnych textov považuje za kritické premenné frekvenciu výskytu špecializovaných termínov, čísel, ale najmä priemerný počet slov vo vete a slov za minútu. Na základe informácií zozbieraných zo spomenutých zdrojov sme zostavili vlastnú tabuľku pre porovnanie náročnosti zdrojových textov.

Porovnanie náročnosti tlmočených textov	Profesionálka	Študentka
Počet terminologicky zameraných výrazov (bez opakovania)	5	4
Počet zložitejších čísel	2	1
Počet slov celkovo	253	196
<i>Priemerný počet slov za minútu</i>	107	107
Priemerný počet slov vo vete	13,5	10,5

Tabuľka 1: Porovnanie náročnosti zdrojových textov

V Tabuľke 1 ďalej uvádzame parametre jednotlivých zdrojových textov. Keďže prvý text je mierne dlhší ako druhý, musíme tieto údaje previesť na počet slov za minútu. Táto hodnota je zobrazená v nasledujúcom riadku. Naším kritériom bolo nájsť prejav, ktorý by mal priemerný počet slov za minútu nižší, ako 120, keďže viaceré zdroje uvádzajú túto hodnotu ako hraničnú pre kvalitné tlmočenie (napr. Gerver 1969, 1975). V oboch prejavoch bola vypočítaná hodnota 107 slov za minútu, môžeme teda zhodnotiť, že obidva prejavy sú v tomto smere rovnako náročné. Profesionálna tlmočička (vek okolo tridsať rokov), bola akreditovaná pre prácu v EÚ a mala za sebou odtlmočených viac ako 100 dní na vrcholových podujatiach, absolvovala tiež Európsky kurz konferenčného tlmočenia. Študentka tlmočenia bola

riadna študentka druhého ročníka magisterského programu filológia so zameraním na prekladateľstvo a tlmočníctvo.

Pri overovaní porovnateľnosti oboch nahrávok sme sa rozhodli vylúčiť obsahovú analýzu, pretože účastníci výskumu nemali možnosť porovnávať obsah originálu a pretlmočeného textu a zameriavali sa výlučne na formálnu stránku. Pre zabezpečenie relevantnosti našich zistení bolo dôležité uistiť sa, že ak budú rozdiely medzi nahrávkami tlmočení, budú len veľmi mierne a nebudú môcť negatívne ovplyvniť hodnotenie jednotlivých respondentov. Po vykonaní analýzy zameranej na vybrané aspekty formálnej stránky tlmočnického prejavu sme zistili, že výkon profesionálnej tlmočnice bol objektívne v niektorých (nie však vo všetkých) ohľadoch len mierne lepší ako výkon študentky tlmočenia. V jednom ohľade zasa bol lepší výkon študentky. Celkovo nám analýza formálnych aspektov potvrdila, že prejavy sú dostatočne porovnateľné a tým aj použiteľné v našom výskume. Jednotlivé aspekty hodnotenia formálnej stránky tlmočnického výkonu sú zachytené v Tabuľke 2.

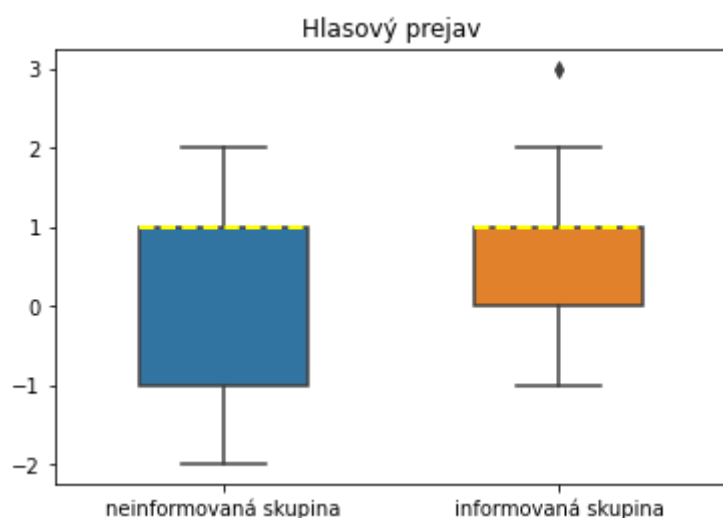
Sledované kritérium	Študentka	Profesionálka
Nesprávne začaté vety	0	0
Hezitačné zvuky/plné pauzy	6	3
Nedokončené vety	0	0
Opravy	0	1
Redundantné zvuky (kašeľ, smiech, nadávky a pod.)	0	0
Opakovanie	0	0
Chyby vo výslovnosti	0	0
Jazyková interferencia	0	0
Štylistické chyby	1	0

Tabuľka 2: Porovnanie tlmočnických výkonov študentky a profesionálky

Výsledky výskumu

Pri vyhodnocovaní zistení sme sa rozhodli nepoužívať len obyčajný aritmetický priemer odpovedí jednotlivých skupín. Nepovažujeme ho za dostatočný spôsob vyhodnocovania výskumu, keďže v našom výskume by sme jeho použitím riskovali, že jedna vychylujúca hodnota by hodnotu priemeru výrazne zvýšila alebo znížila a výsledky výskumu by sa tak mohli stať skreslenými. Rozhodli sme sa preto v odpovediach hľadať strednú hodnotu – medián odpovedí. Ten však nie je jedinou hodnotou, ktorá nám môže výsledky výskumu priblížiť, preto výsledky výskumu zobrazujeme na prehľadných krabicových grafoch, ktoré okrem strednej hodnoty prinášajú aj minimálnu hodnotu odpovedí, maximálnu hodnotu odpovedí a medzikvartilové rozpätie odpovedí. Tiež sú na nich prehľadne zobrazené vychylujúce odpovede, ktoré sú štatistiky nesignifikantné.

Hlasový prejav

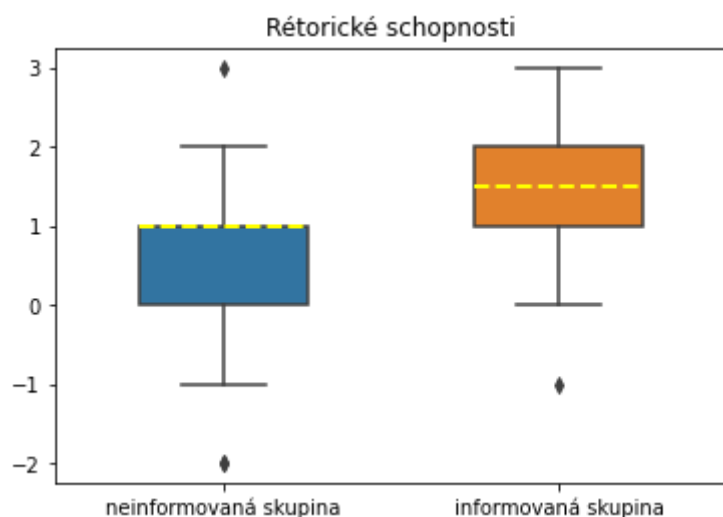

Graf 1: Rozdiel v hodnotení hlasového prejavu dvoch tlmočníčok pri neinformovanej a informovanej skupine účastníkov

Prvým faktorom, ktorý si mali účastníci výskumu všímať počas počúvania nahrávok obidvoch tlmočení, bol hlasový prejav jednotlivých tlmočníčok. Na grafe vidíme rozdiel v hodnotení prvej a druhej tlmočnice (študentky a profesionálky) u oboch skupín. Hodnota „1“ na grafe teda znamená, že hodnota rozdielu hodnotení študentky a profesionálnej tlmočnice bola 1 bod v hodnotení. Keď porovnávame názory dvoch skupín účastníkov cez strednú hodnotu odpovedí (medián), z grafu

môžeme vyčítať, že rozdiel v hodnotení nebol priepastný, väčšina účastníkov z oboch skupín hodnotila hlasový prejav tlmočníčok s rozdielom jedného stupňa (v prospech profesionálnej tlmočnice), čo je na grafe znázornené žltou prerušovanou čiarou. Nie je to však naše jediné zistenie. Môžeme si tiež všimnúť, že viac ako štvrtina účastníkov z prvej (neinformovanej) skupiny, hodnotila hlasový prejav dvoch tlmočníčok s rozdielom „-1“. To znamená, že študentke prisúdila v tejto oblasti o jeden stupeň lepšie hodnotenie ako profesionálnej tlmočnici. Táto situácia pri informovanej skupine nastala u oveľa menšej skupiny respondentov. Informovaná skupina vo väčšine prípadov (55 %) označovala prejav profesionálky za lepší o jeden stupeň alebo prejavy hodnotili ako rovnako dobré (40 %).

Rétorické schopnosti

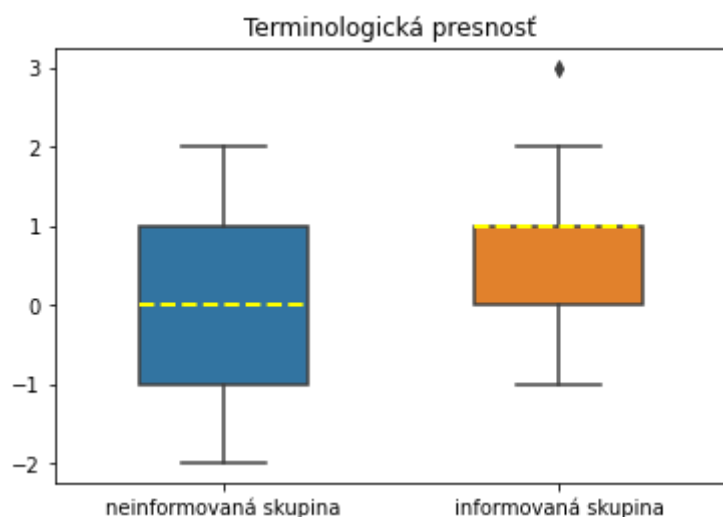

Graf 2: Rozdiel v hodnotení rétorických schopností dvoch tlmočníčok pri neinformovanej a informovanej skupine účastníkov

Druhým hodnoteným faktorom v našom výskume boli rétorické schopnosti tlmočníčok. Medián (žltá prerušovaná čiara) odpovedí naznačuje, že najviac účastníkov (40 %) z neinformovanej skupiny (skupina 1) hodnotilo výkony študentky s rozdielom len jedného stupňa, no mnohí účastníci (25 %), ich hodnotili ako rovnako dobré, teda s nulovým rozdielom. Našlo sa niekoľko účastníkov (10 %), ktorí rečnícky prejav študentky hodnotili dokonca ako lepší (min. hodnota), čo u informovanej skupiny nenastalo. Graf 2 tiež ukazuje, že medián, medzikvartilové rozpätie, maximálna i minimálna hodnota, sú oproti výsledkom neinformovanej

skupiny posunuté smerom nahor, teda informovaná skupina bola v hodnotení tohto faktora celkovo voči výkonu študentky prísnejšia. Rovnaký počet účastníkov patriacich do informovanej skupiny (33 %) hodnotil rétorické schopnosti tlmočníčok s rozdielom jedného a s rozdielom dvoch stupňov. Za zmienku stojí aj skutočnosť, že informovaná skupina označovala takmer jednohlasne za lepšie rétorické schopnosti profesionálnej tlmočnice – minimálna hodnota je na nule (čo vyjadruje hodnotenie bez rozdielu). Pri neinformovanej skupine predstavuje hodnotenie bez rozdielu (nulová hodnota) signifikantný počet odpovedí, teda mnohým účastníkom (25 %) tejto skupiny sa výkony študentky a profesionálky zdali porovnateľné.

Terminologická presnosť

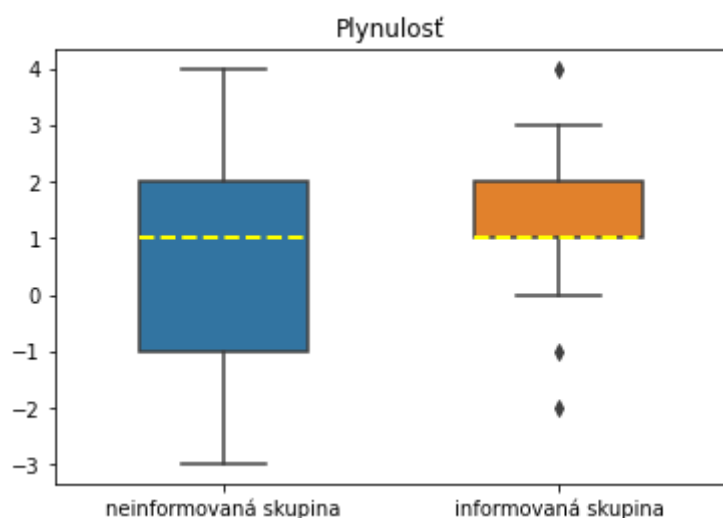

Graf 3: Rozdiel v hodnotení terminologickej presnosti dvoch tlmočníčok pri neinformovanej a informovanej skupine účastníkov

Ďalším kritériom bola terminologická presnosť obidvoch prejavov. Ako vidno v grafe č. 3, neinformovaná skupina (prvá) bola v hodnotení celkovo menej prísna na výkon študentky ako informovaná skupina. Medián odpovedí neinformovanej skupiny bol nula, najväčšia skupina účastníkov (30 %) teda nepozorovala kvalitatívny rozdiel medzi terminologickou presnosťou výkonu študentky a profesionálnej tlmočnice. Viac ako štvrtina účastníkov zo skupiny však hodnotila ako o jeden stupeň lepšiu profesionálku alebo študentku (obidve hranice modrého pol'a). Pri informovanej skupine však väčšina respondentov označila rozdiel

jedného stupňa v prospech profesionálnej tlmočnice, druhou najčastejšou odpoveďou bolo hodnotenie výkonov bez rozdielu. Zaujímavým postrehom však je to, že medzi jednotlivými hodnoteniami pozorujeme u účastníkov z neinformovanej skupiny dosť veľký rozptyl. Našli sa medzi nimi takí, čo považovali za lepšiu o dva stupne študentku, ale aj takí, čo o rovnaký počet stupňov za lepšiu považovali profesionálku. Zaujímavým zistením môže v tomto smere byť, že pri informovanej skupine sa takých, ktorí za terminologicky presnejšiu považovali študentku, našlo výrazne menej a účastníci, ktorí by študentku považovali za lepšiu ako profesionálku o dva stupne, sa nenašli vôbec. Rozptyl medzi rozdielom v hodnotení prvej a druhej tlmočnice z pohľadu neinformovanej skupiny môže byť spôsobený tým, že terminologická presnosť je pri tlmočení jeden z ťažko hodnotiteľných faktorov, čo potvrdili aj váhania a reakcie účastníkov výskumu.

Plynulosť

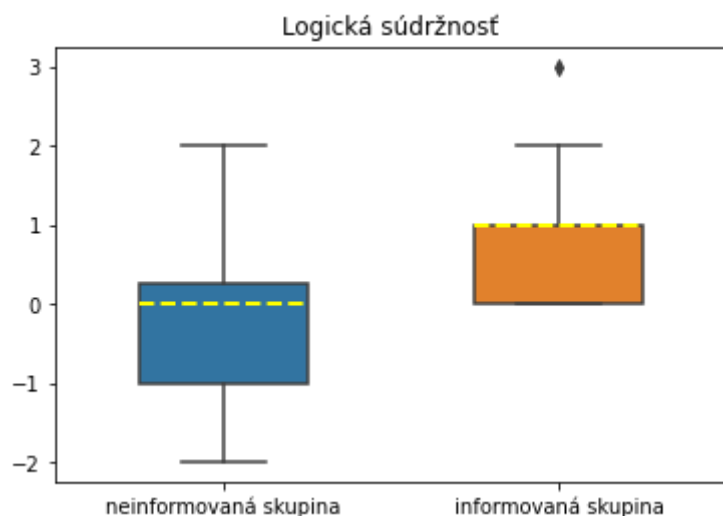

Graf 4: Rozdiel v hodnotení plynulosti prejavu dvoch tlmočníčok pri neinformovanej a informovanej skupine účastníkov

Štvrtou oblasťou hodnotenia kvality prejavu dvoch tlmočníčok bolo hodnotenie plynulosti prejavu. Z grafu č. 4 je zrejmé, že plynulosť bola taktiež faktorom, ktorá sa účastníkom neinformovanej skupiny hodnotila ťažšie. V neinformovanej skupine je stredná hodnota na úrovni jeden, čo znamená že väčšina hodnotiacich si myslela, že profesionálka je v tomto smere o jeden stupeň lepšia ako študentka. Vidieť však pomerne veľký rozptyl v hodnotení. Niektorí

účastníci hodnotili prejav profesionálky až o štyri stupne lepšie, iní, naopak označili prejav študentky za lepšiu o tri stupne. V prípade informovanej skupiny väčšina účastníkov podobne považovala výkon profesionálky za lepšiu o jeden stupeň. Oproti neinformovanej skupine sa však odpovede jednotlivých účastníkov od seba natoľko neodlišovali – väčšina účastníkov sa zmesila do rozptylu jedného až dvoch stupňov. Na rozdiel od neinformovanej skupiny si však účastníci informovanej skupiny nemysleli, že výkon študentky by mohol byť v tomto smere lepšiu ako výkon profesionálky. Aj v prípade plynulosti prejavu sa ukázalo, že táto kategória sa pre účastníkov hodnotila zložitejšie, objavili sa aj reakcie tých, ktorí si uvedomovali, že tento faktor závisí aj od rečníka a teda nie je výhradne v kompetencii tlmočníka. Podobne ako v predchádzajúcej kategórii sa domnievame, že rozptyl hodnotení naznačuje, že aj toto kritérium sa bežnému poslucháčovi tlmočenia hodnotí náročnejšie.

Logická súdržnosť

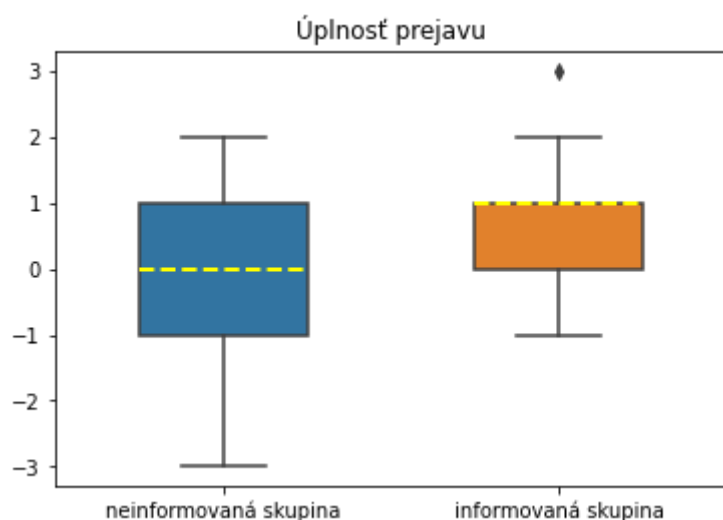

Graf 5: Rozdiel v hodnotení logickej súdržnosti prejavu dvoch tlmočníčok pri neinformovanej a informovanej skupine účastníkov

Piatou kategóriou, ktorú účastníci hodnotili, bola logická súdržnosť prejavu. V tomto ohľade prvá (neinformovaná) skupina hodnotila výkony dvoch tlmočníčok vo väčšine prípadov ako rovnako dobré alebo, dokonca, veľa účastníkov z neinformovanej skupiny hodnotilo výkon študentky ako o stupeň lepšiu. Takýchto účastníkov bolo v neinformovanej skupine podstatne viac ako tých, ktorí za lepšiu

označili výkon profesionálky. Naopak, v informovanej skupine hodnotil najväčší počet účastníkov prejav profesionálnej tlmočnice o stupeň lepšie, druhou najčastejšou odpoveďou bolo hodnotenie bez rozdielu („0“). Zaujímavé je, že minimálna hodnota odpovedí je nulová hodnota, čo znamená, že v informovanej skupine neoznačil výkon študentky za lepšiu žiadnu z účastníkov, naopak v prípade neinformovanej skupiny to bola pomerne častá odpoveď, ako vidieť v grafe č. 5. Ďalším zaujímavým zistením je pomerne veľký rozptyl v prípade neinformovanej skupiny. V tejto skupine bolo široké spektrum odpovedí, od tých, ktoré považovali výkon profesionálky za lepšiu o dva stupne, až po také, ktoré o dva stupne uprednostnili výkon študentky. Celkovo môžeme konštatovať, že práve kategória logickej súdržnosti bola pre nás jedným z najzaujímavejších zistení. Je zrejmé, že rozdiely medzi hodnoteniami oboch skupín respondentov naznačujú, že práve tu je zaujatosť voči výkonu študenta veľmi výrazná.

Úplnosť prejavu

Graf 6: Rozdiel v hodnotení úplnosti prejavu dvoch tlmočníc pri neinformovanej a informovanej skupine účastníkov

Posledným hodnoteným faktorom v našom výskume bolo hodnotenie úplnosti jedného a druhého prejavu. V tejto oblasti pozorujeme podobnú tendenciu ako pri hodnotení terminologickej presnosti prejavov. Účastníci neinformovanej skupiny najčastejšie hodnotili prejavy ako rovnako úplné, signifikantný počet však

považoval výkon profesionálky ale aj študentky za lepší o jeden stupeň. Informovaná skupina najčastejšie hodnotila ako úplnejší prejav profesionálky, hoci časť respondentov v tejto skupine považovala výkony študentky a profesionálky za rovnako dobré. Hodnotenie študentského výkonu ako lepšieho u informovanej skupiny predstavuje len minimálnu hodnotu, za lepší ho teda označila len menej ako štvrtina účastníkov. Pri informovanej skupine sa táto odpoveď vyskytovala oveľa častejšie. Aj v prípade kategórie úplnosť prejavu sa prejavila tendencia väčšieho rozptylu odpovedí v neinformovanej skupine, viditeľná aj pri niektorých predchádzajúcich kategóriách (plynulosť, terminologická presnosť). V tejto skupine sa našlo dostatočné množstvo účastníkov, ktorí študentský prejav hodnotili o dva či dokonca tri stupne lepší ako výkon profesionálky, čo v informovanej skupine nenastalo ani raz.

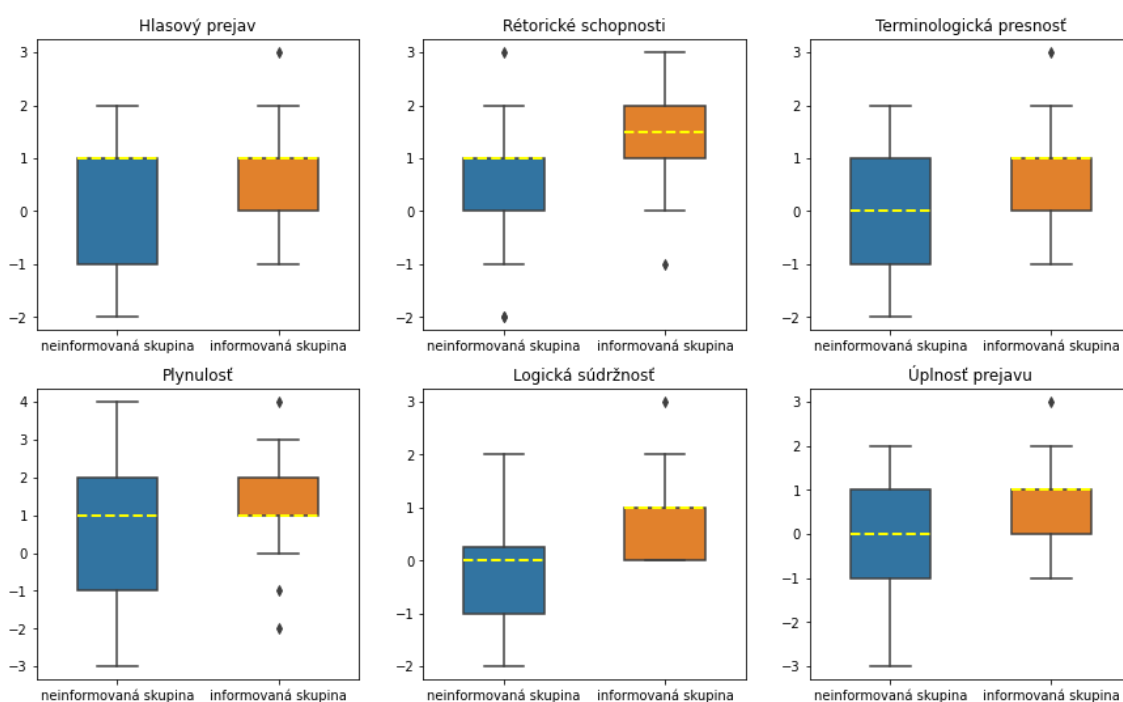
Zhrnutie a interpretácia výsledkov

Cieľom výskumu bolo experimentálne overiť platnosť našej hypotézy, ktorá tvrdila, že vopred poskytnutá informácia o tom, že jeden z prejavov tlmočí študentka, spôsobí významnejší rozdiel medzi hodnotením jej výkonu v porovnaní s výkonom profesionálnej tlmočnice. Vzhľadom na výsledky získané porovnávaním subjektívnych hodnotení dvoch skupín respondentov v šiestich kategóriách, spomedzi ktorých jedna skupina bola informovaná o rozdieli medzi kvalifikáciou oboch tlmočnícok a druhá skupina o tomto rozdieli informovaná nebola (pôsobila teda ako kontrolná skupina), môžeme konštatovať, že našu hypotézu sa podarilo potvrdiť. Naše závery potvrdzujú čiastkové zistenia v rovine rozdielov v stredných nameraných hodnotách (mediánoch), rozdielov v množstve účastníkov, ktorí za lepší považovali prejav študentky a v rovine rozdielov v rozptyle odpovedí.

Rozdiely v mediáne

Prvým zaujímavým zistením nášho výskumu je pozoruhodný rozdiel v mediáne rozdielov, ktoré znázorňuje sumarizačný graf č. 7. Číselné hodnoty, ktoré prehľadne zoradujú jednotlivých šesť kategórií hodnotenia, vyjadrujú rozdiel v hodnotení dvoch výkonov (kladné hodnoty vyjadrujú rozdiel v prospech

profesionálky, záporné hodnoty rozdiel v prospech študentky). Stredná hodnota (medián) je znázornená žltou prerušovanou čiarou. Vidíme, že v štyroch zo šiestich hodnotených faktorov je stredná hodnota odpovedí v porovnaní s neinformovanou skupinou vyššia u informovanej skupiny. To znamená, že v štyroch faktoroch informovaná skupina označila významnejší rozdiel v hodnotení profesionálnej tlmočnice a študentky tlmočenia v prospech profesionálnej tlmočnice. Neinformovaná skupina medzi výkonmi študentky a profesionálky videla menší rozdiel. Konkrétne išlo o nasledovné kategórie: rétorické schopnosti, terminologická presnosť, logická súdržnosť a úplnosť prejavu. Pri zvyšných dvoch kategóriách, hlasovom prejave a plynulosti prejavu, sa prvá a druhá skupina, čo sa týka rozdielu v hodnoteniach jednotlivých výkonov zhodla, pokiaľ berieme do úvahy medián odpovedí.

Graf 7: Zhrnutie výsledkov v šiestich kategóriách

Rozdiel v množstve účastníkov, ktorí za lepší považovali prejav študentky

Medián však nie je jediným kritériom, podľa ktorého môžeme merať výsledky nášho výskumu. Na grafe č. 7 môžeme tiež pozorovať, že neinformovaná skupina oveľa častejšie označovala za lepší prejav študentky. Medzikvartilové rozpätie na

takmer všetkých krabicových grafoch neinformovanej skupiny zahŕňa v sebe hodnotu „-1“, ktorá vyjadruje, že medzi 50 % najčastejších odpovedí danej skupiny môžeme zaradiť odpoveď, že výkon študentky daný účastník hodnotí ako o jeden stupeň lepší v porovnaní s profesionálnou tlmočnicou. Dôležitým zistením je, že táto situácia nastala pri všetkých pozorovaných kritériách okrem rétorických schopností. Zaujímavé je, že minimálna hodnota odpovedí (čierna čiara označujúca spodnú hranicu krabicového grafu) je u neinformovanej skupiny v hodnotení všetkých kritérií nižšie ako minimálna hodnota v krabicových grafoch informovanej skupiny. To znamená, že v neinformovanej skupine viacerí účastníci cítili významnejší rozdiel vo výkone študentky a profesionálky v prospech študentky v porovnaní s informovanou skupinou.

Rozdiely v rozptyle odpovedí

Treťou rovinou, na ktorú sa pri interpretácii zistení chceme zamerať, je rozptyl odpovedí u jednotlivých skupín. V prípade takmer všetkých pozorovaných kritérií (s výnimkou rétorických schopností) je rozptyl odpovedí väčší u neinformovanej skupiny ako u informovanej skupiny. Hodnoty rozdielu v hodnotení študentky a profesionálky sa medzi účastníkmi neinformovanej skupiny teda líšili oveľa viac ako u účastníkov informovanej skupiny. Domnievame sa, že významnú úlohu pri posudzovaní výkonu študentky zohrali predsudky voči jej kvalifikácii. Mohlo sa tak stať, že v prípade nerozhodného postoja sa nakoniec priklonili práve k zvýhodneniu výkonu profesionálky. Zaujímavým zistením je aj vysoký rozptyl hodnôt u neinformovanej skupiny v kategórii „plynulosť prejavu“, čo môže vypovedať o tom, že tento faktor sa nezaujatému poslucháčovi ťažko hodnotí.

Záver

Hodnotenie kvality tlmočenia a konkrétneho výkonu tlmočníka je bezpochyby subjektívna a ťažko exaktne hodnotená oblasť. V prípade nemožnosti hodnotenia výkonu po obsahovej stránke sa poslucháč riadi subjektívnym pocitom, ktorý je definovaný najmä formálnymi parametrami prejavu, ako je logická súdržnosť výpovede, terminológia či plynulosť prejavu. Rovnako dôležitým pri hodnotení výkonu tlmočníka môže byť aj predchádzajúce očakávanie od výkonu tlmočníka.

Náš výskum ukazuje, ako subjektívna zaujatosť časti respondentov voči výkonu tlmočníčky, ktorá má nižšiu kvalifikáciu (označená ako študentka) v prospech tlmočníčky, ktorá je označená ako profesionálka, významne ovplyvňuje to, ako daní respondenti hodnotia jej výkon. Či už sa na opísané výsledky týkajúce sa rozdielu hodnotenia výkonu študentky a profesionálnej tlmočníčky pozrieme cez rozdiel v stredných hodnotách, rozptyl odpovedí v jednotlivých skupinách alebo počet účastníkov v jednotlivých skupinách, ktorí hodnotili prejav študentky ako lepší v rôznych kritériách, všetko nasvedčuje tomu, že účastníci informovanej skupiny sa vo veľkej miere nechali ovplyvniť vopred poskytnutou informáciou o tom, že jeden prejav tlmočí študentka tlmočenia a druhý profesionálna tlmočníčka – profesionálnej tlmočníčke vo veľkej miere prisudzovali lepšie hodnotenie ako študentke a to aj napriek tomu, že zloženie oboch skupín bolo rôznorodé. Častejšie sa tiež prikláňali k názoru, že profesionálka podáva lepší výkon ako študentka. Naopak, neinformovaná skupina nebola od začiatku zaťažená predsudkom, čo jej umožnilo byť v hodnotení jednotlivých výkonov objektívnejšou. Potvrďuje to aj lepšie dosiahnuté hodnotenie študentky v tejto skupine a väčší rozptyl odpovedí medzi účastníkmi neinformovanej skupiny. Toto zistenie nie je relevantné len pre uvažovanie o hodnotení kvality tlmočenia, ale má významný presah aj v praktickej rovine, v prípade organizovania a zabezpečovania praxe pre študentov prekladateľstva a tlmočníctva.

Literatúra

- BÜHLER, H. (1986). *Linguistic (semantic) and extra-linguistic (pragmatic) criteria for the evaluation of conference interpretation and interpreters*. In: *Multilingua*, 5(4), 231-235.
- COLLADOS AÍS, Á. (2013). *La evaluación de la calidad en interpretación simultánea: pautas evaluadoras según usuarios*. León: Universidad de León, Área de Publicaciones, 2010.
- DAM, H. V. (2001). *On the option between form-based and meaning-based interpreting: The effect of source text difficulty on lexical target text form in simultaneous interpreting*. Trieste : Edizioni Università di Trieste.
- DJOVČOŠ, M. (2012). *Kto, čo, ako a za akých podmienok prekladá: prekladateľ v kontexte doby*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied. ISBN 978-80-557-0436-4.

- LE FÉAL, D. (1990). *Some thoughts on the evaluation of simultaneous interpretation*. In: *Interpreting–Yesterday, today and tomorrow*. D. and M. Bowen, eds., Binghamton, NY: SUNY, 154-60.
- GILE, D. (1990). *L'évaluation de la qualité de l'interprétation pa les délégués: une étude de cas*. Trieste : Università degli Studi di Trieste-Scuola Superiore di Lingue Moderne.
- GILE, D. (1991). *A communication-oriented analysis of quality in nonliterary translation and interpretation*. In: *Translation: Theory and practice. Tension and interdependence*, 5, 188-200.
- GOČÁLOVÁ, E. (2020). *Faktory ovplyvňujúce celkový dojem z tlmočenia u jeho užívateľov*. [Diplomová práca]. Univerzita Komenského v Bratislave.
- GERVER, D. (1969). *The effects of source language presentation rate on the performance of simultaneous conference interpreters*. In: *Proceedings of the 2nd Louisville Conference on rate and/or frequency controlled speech* (pp. 162-184). Louisville (Kty), University of Louisville.
- GERVER, D. (1976). *Empirical studies of simultaneous interpretation: A review and a model*. In: *Translation: Applications and research*, 165-207.
- HODÁKOVÁ, S. (2016). *Vlastnosti pozornosti a ich funkcia v procese tlmočenia*. In: *Preklad a tlmočenie 12: hybridita a kreolizácia v preklade a translatológii*, 202-212. Banská Bystrica : Belianum.
- HODÁKOVÁ, S. (2019). *Einfluss der Motivationsrichtung auf die Qualität und Stabilität der Dolmetschleistung*. In: *Translatologia* [online] 3 (1), 91-107 dostupné na: <http://www.translatologia.ukf.sk/2019/07/einfluss-der-motivationsrichtung-auf-die-qualitat-und-stabilitat-der-dolmetschleistung/>
- KAHANE, E. (2000). *Thoughts on the quality of interpretation*. In: AIIC [online]. https://aiic.org/document/364/AIICWebzine_May2000_1_KAHANE_Thoughts_on_the_quality_of_interpretation_EN.pdf
- KURZ, I. (1989, October). *Conference interpreting: User expectations*. In: *Coming of age: Proceedings of the 30th annual conference of the American Translators Association* (pp. 143-148). Medford, NJ: Learned Information.
- KURZ, I. (1993). *Conference interpretation: Expectations of different user groups*. In: *The Interpreter's Newsletter* 5, 13 – 21.
<https://www.openstarts.units.it/bitstream/10077/4908/1/KurzIN5.pdf>
- KURZ, I. (2001). *Conference interpreting: Quality in the ears of the user*. In: *Meta: journal des traducteurs/Meta: Translators' Journal*, 46(2), 394-409.
- KURZ, I. (2003). *Physiological stress during simultaneous interpreting: A comparison of experts and novices*. *The Interpreter's Newsletter* 12, 51 – 68.
<https://www.openstarts.units.it/bitstream/10077/10166/1/12%20full%20text.pdf#page=56>
- MELICHERČÍKOVÁ, M. (2017). *Kognitívne charakteristiky a tlmočnícky výkon: "Súvisia spolu?"* Banská Bystrica : Belianum. ISBN 978-80-557-1290-1. 186 s.
- MELICHERČÍKOVÁ, M. (2014). *Kvalita v tlmočení z diachrónneho a synchrónneho aspektu*. In: *Teória a prax prípravy budúcich translatológov a učiteľov anglického jazyka*. Banská Bystrica : Belianum. ISBN 978-80-557-0802-7, s. 24-31.
- MOSER-MERCER, B. (1996). *Quality in interpreting: Some methodological issues*. Edizioni LINT Trieste.

https://www.openstarts.units.it/bitstream/10077/8990/1/5-IN_BarbaraMoser-Mercer.pdf

MOSER, P. (1996). *Expectations of users of conference interpretation*. In: *Interpreting* 1(2), 145–178. doi: 10.1075/intp.1.2.01mos

SELESKOVITCH, D., & LEDERER, M. (1989). *Pédagogie raisonnée de l'interprétation*. Paris : Didier érudition.

ŠVEDA, P. (2016). *Vybrané kapitoly z didaktiky simultánneho tlmočenia*. Univerzita Komenského v Bratislave. ISBN 978-80-223-4069-4.

Résumé

Quality of interpreting in the ears of its users: is there a difference between assessing a student and a professional interpretation?

To what extent can an ordinary customer of simultaneous interpreting distinguish between a professional interpreter and a trainee? The present study describes an experiment conducted on 42 respondents, covering both sexes and all age groups. Respondents were divided into two groups, one being informed about the difference between both interpreters and the other one (a control group) was not aware of the difference. Both interpreted speeches scored a comparable result in an analysis of formal aspects. Yet, obtained results demonstrate that the bias of informed respondents against the student interpreter deformed their perception of performance and probably caused a more critical stance. As we argue, an uninformed customer of interpreting can hardly distinguish different qualifications of interpreters on purely formal grounds. Prior information on differences in training can, however, provoke a biased and tendentious stance.

KOMUNIKÁCIA PRÍSLUŠNÍKOV POLICAJNÉHO ZBORU SO ŠTÁTNYMI PRÍSLUŠNÍKMI TRETÍCH KRAJÍN NA SLOVENSKU A V KRAJINÁCH HOTSPOTOV

Elena Nikolajová Kupferschmidtová
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
elena.nikolajova@akademiapz.sk

Kľúčové slová: interkultúrna komunikácia, detenčné zariadenia, polícia, právny rámec, migrácia, systém hotspotov.

Key words: intercultural communication, detention facilities, Police Force, legal framework, migration, hotspots.

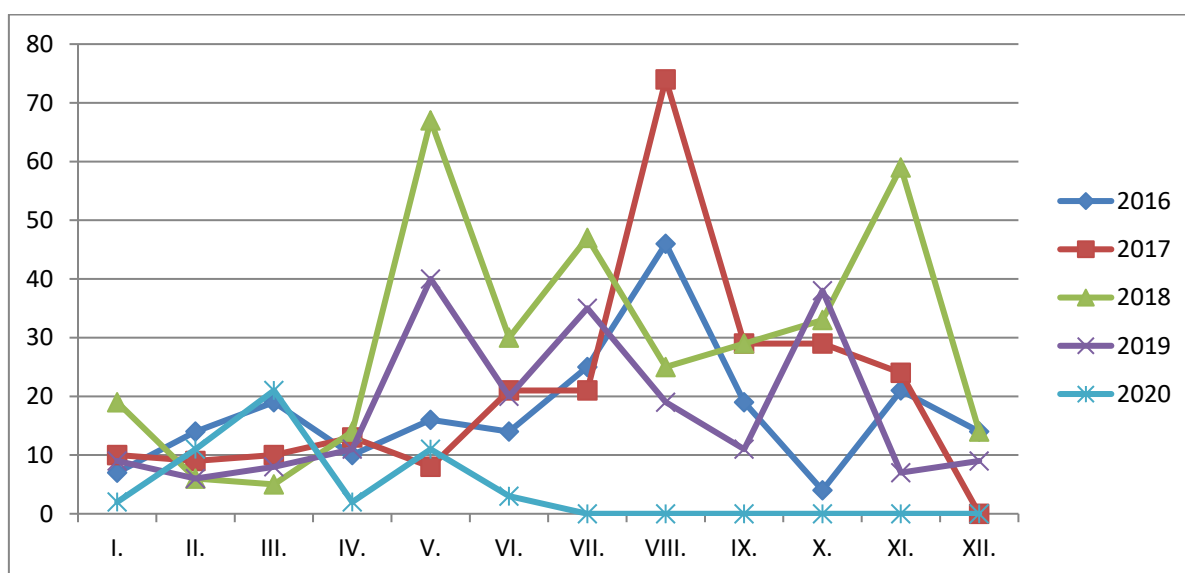
1 ÚVOD

Problematika migrácie a jej dôsledky sú aktuálnou témou na území mnohých štátov. A Slovensko nie je výnimkou. Ako členský štát Európskej únie (EÚ) síce nie je cieľovou krajinou migrujúcich štátnych príslušníkov tretích krajín, ale stalo sa akýmsi prechodným odrazovým mostíkom, z ktorého migranti smerujú do vyspelejších ekonomík krajín EÚ. Z pozície tzv. *tranzitnej krajiny* nie je Slovensko vystavené takému tlaku a narastajúcemu počtu migrantov s akým sa musia vysporiadať Taliansko, či Grécko, ktoré sú krajinami tzv. *prvej línie*. Narastajúci počet štátnych príslušníkov tretích krajín prichádzajúcich na územie členských štátov EÚ si však vyžaduje pozornosť vlád všetkých krajín. S príchodom cudzincov prišla aj výzva pre vlády jednotlivých štátov zabezpečiť nielen finančné prostriedky na riešenie otázky migrácie, ale zároveň sa vysporiadať s potrebou poskytnutia primeraného bývania, zdravotnej starostlivosti, vzdelávania, právnej pomoci, zamestnania a v neposlednom rade aj jazykovej pomoci. Pod pojmom jazyková pomoc rozumieme poskytovanie prekladateľských a tlmočnických služieb, ktoré sú nevyhnutné pre zabezpečenie nielen základnej komunikácie zo strany členského štátu v rámci úradného styku s príslušnými orgánmi, ale taktiež zabezpečenie komunikácie pre potreby každodennej komunikácie medzi príslušníkmi Policajného zboru (ďalej len „príslušníci PZ“) a štátnymi príslušníkmi tretích krajín (ďalej aj „cudzinci“) umiestnenými v detenčných zariadeniach na území štátu, v ktorom sa cudzinci zdržiavajú. V podmienkach Slovenskej republiky ide o útvary policajného zaistenia pre cudzincov (ďalej len „ÚPZC“). Dôležitým aspektom, ktorý ovplyvňuje celkový rámec pre cudzojazyčnú komunikáciu s cudzincami na území všetkých

členských štátov vrátane Slovenska je skutočnosť, že sú viazané európskymi právnymi predpismi, ktoré sú následne v rôznej miere implementované v rámci vnútroštátnych právnych predpisov, pričom je však nevyhnutné zohľadniť aj relevantné právne predpisy medzinárodného práva. S ohľadom na uvádzané skutočnosti je potrebné vnímať problematiku migrácie a následne aj cudzojazyčnej komunikácie v intenciách platných právnych predpisov na troch úrovniach: národnej, európskej a medzinárodnej.

Predmetom predkladanej štúdie je porovnanie právnej úpravy komunikácie príslušníkov PZ so štátnymi príslušníkmi tretích krajín v kontexte azylového konania a ich zaistenia v (detenčných) zariadeniach pri zohľadnení postavenia a organizačného začlenenia tlmočníkov/prekladateľov ako osôb, ktoré predmetnú komunikáciu sprostredkujú, resp. zabezpečujú s ohľadom na podmienky výkonu ich činnosti v kontexte vnútroštátnych právnych predpisov jednotlivých členských štátov EÚ – pre potreby predkladanej štúdie ide o Slovensko, ktoré je jednou z krajín s najmenším počtom zaistených cudzincov (bližšie pozri obrázok č. 1) a Taliansko a Grécko ako krajiny, ktoré sú vystavené najväčším migračným vlnám.

Obrázok č. 1 Prehľad o nelegálnom prekročení štátnej hranice Slovenska za obdobie jednotlivých mesiacov rokov 2016, 2017, 2018, 2019 a 2020. (1)

Zdroj: Vlastné spracovanie z údajov Úradu hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru.

*** Údaje za I. polrok 2020.**

2 KOMUNIKÁCIA SO ŠTÁTNYMI PRÍSLUŠNÍKMI TRETÍCH KRAJÍN V KONTEXTE MEDZINÁRODNEJ LEGISLATÍVY A LEGISLATÍVY EÚ

Spoločným rámcom pre všetky členské krajiny EÚ je primárne legislatíva EÚ, prostredníctvom ktorej sa EÚ snaží vysporiadať s aktuálnymi otázkami zaoberajúcimi sa pobytom príslušníkov tretích krajín na území členských štátov a stanovením pravidiel komunikácie s nimi. V snahe zabezpečiť dodržiavanie ľudských práv a slobôd a zároveň poskytnúť záruky ich dodržiavania, EÚ reflektovala úsilie členských štátov zlepšiť riadenie návratu štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnene zdržiavajú na ich území, a to vo všetkých jeho rozmeroch s ohľadom na trvalé, spravodlivé a účinné vykonávanie spoločných noriem pre návrat a vypracovala smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2008/115/ES zo 16. decembra 2008 o spoločných normách a postupoch členských štátov na účely návratu štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnene zdržiavajú na ich území, tzv. „*návratovú smernicu*“. Návratová smernica je kľúčovým dokumentom v oblasti migrácie, ktorá poskytuje jednotný rámec pre všetky členské štáty EÚ. Definovanie efektívnej návratovej politiky má zásadný význam pre získanie podpory pre také prvky, ako sú legálna migrácia a azyl.

V prípade zadržania štátnych príslušníkov tretích krajín v rámci detenčných zariadení, v súlade s článkom 5 Európskeho dohovoru o ľudských právach (EDLP) ods. 2 musí byť *„každý, kto je zatknutý, bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, oboznámený s dôvodmi svojho zatknutia a s každým obvinením proti nemu.“* (2) Každý cudzinec zaistený v detenčnom zariadení má právo na komunikáciu v rámci úradného styku s príslušnými orgánmi v jazyku, ktorému rozumie. Členský štát má teda povinnosť zabezpečiť tlmočníka s cieľom zaistenia štandardného postupu konania, t. j. aby štátny príslušník tretej krajiny v rámci všetkých procesných úkonov rozumel tlmočenému jazyku a mohol v ňom komunikovať. Právna úprava týkajúca sa noriem a postupov v oblasti komunikácie v rámci úradného styku so štátnymi príslušníkmi tretích krajín vo všetkých členských krajinách EÚ vrátane Slovenska je obdobná, keďže sa riadia spoločnou európskou legislatívou. V praxi je však predmetná právna úprava realizovaná s ohľadom na špecifické podmienky v jednotlivých krajinách.

Pravidlá komunikácie v rámci úradného styku tvoria súčasť predovšetkým nasledovných dokumentov:

- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/32/EÚ z 26. júna 2013 o spoločných konaniach o poskytovaní a odnímaní medzinárodnej ochrany (ďalej len “Smernica 2013/32/EÚ”);
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/115/ES zo 16. decembra 2008 o spoločných normách a postupoch členských štátov na účely návratu štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnene zdržiavajú na ich území (ďalej len “Smernica 2008/115/ES”);
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ z 20. októbra 2010 o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní (ďalej len „Smernica 2010/64/EÚ”);
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 439/2010 z 19. mája 2010, ktorým sa zriaďuje Európsky podporný úrad pre azyl (ďalej len “Nariadenie č. 439/2010”);
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 640/2013 z 26. júna 2013, ktorým sa stanovujú kritériá a mechanizmy na určenie členského štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o medzinárodnú ochranu podanej štátnym príslušníkom tretej krajiny alebo osobou bez štátnej príslušnosti v jednom z členských štátov (ďalej len „Nariadenie č. 640/2013”);
- Odporúčanie Komisie (EÚ) 2017/432 zo 7. marca 2017 týkajúce sa zaistenia účinnejších návratov pri vykonávaní smernice 2008/115/ES (ďalej len „Odporúčanie č. 2017/432”);
- Odporúčanie Komisie z 1. októbra 2015, ktorým sa ustanovuje spoločná „príručka o návrate“, ktorú majú používať príslušné orgány členských štátov pri vykonávaní úloh spojených s návratom (C(2015) 6250 final).

V samotných dokumentoch sú jasne definované požiadavky na zabezpečenie riadnej komunikácie s príslušnými orgánmi prostredníctvom tlmočníka. *“(…) v zmysle článku 1 Ženevského dohovoru alebo ako osoby oprávnené na doplnkovú ochranu, by mal mať každý žiadateľ účinný prístup ku konaniu, možnosti spolupráce*

a riadnej komunikácii s príslušnými orgánmi, aby mohol predložiť relevantné dôkazy týkajúce sa jeho prípadu, (...).“(3) Konanie, v rámci ktorého prebieha posúdenie žiadosti o medzinárodnú ochranu, by navyše za bežných okolností malo žiadateľovi o azyl poskytnúť aspoň: právo zostať v členskom štáte do vydania rozhodnutia rozhodujúcim orgánom; prístup k tlmočnickej službe pri predkladaní svojho prípadu v prípade pohovoru s úradmi; (...) právo byť v rozhodujúcich okamihoch v priebehu procesu informovaný o svojom právnom postavení v jazyku, ktorému rozumie; a právo na účinný opravný prostriedok pred súdom v prípade zamietavého rozhodnutia. (4) Zároveň, podľa ods. 28 predmetnej smernice, je nevyhnutné taktiež zabezpečiť, aby *“základná komunikácia potrebná na to, aby príslušné orgány boli schopné porozumieť, či si osoby želajú požiadať o medzinárodnú ochranu, by sa mala zabezpečiť prostredníctvom tlmočenia.”* (5) Taktiež v rámci poskytovania informácií a poradenstva v zariadeniach určených na zaistenie a na hraničných priechodoch sú jednotlivé členské štáty povinné zabezpečiť *“(...) tlmočenie v rozsahu, ktorý je potrebný na uľahčenie prístupu ku konaniu o azyle.”* (6) Pokiaľ ide o samotné konanie, všetky členské štáty sú povinné zabezpečiť rovnaké záruky pre žiadateľov. Medzi procesné záruky uvádzané v rámci článku 12 ods. 1 písm. a) patrí aj nevyhnutnosť informovať žiadateľov *“(...) v jazyku, ktorému rozumejú alebo o ktorom sa odôvodnene predpokladá, že mu rozumejú, (...)”* a následne, v súlade s článkom 12 ods. 1 písm. b) smernice 2013/32/EÚ, je dôležité, aby boli žiadateľom poskytnuté služby tlmočníka vždy, keď je to potrebné, aby mohli predložiť svoj prípad príslušným orgánom.

3 PRÁVNA ÚPRAVA KOMUNIKÁCIE PRÍSLUŠNÍKOV PZ S CUDZINCAMI ZAISTENÝMI V RÁMCI ÚPZC V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Úrad hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru (ďalej len „ÚHCP P PZ“) je orgán s celoslovenskou pôsobnosťou pre oblasť zabezpečovania kontroly hraníc Slovenskej republiky. ÚHCP P PZ je útvarom Prezídia Policajného zboru, ktorý priamo riadi, metodicky usmerňuje a kontroluje činnosť svojich organizačných zložiek pri plnení úloh v oblasti: kontroly hraníc, boja proti nelegálnej migrácii a prevádzkačstvu, analýzy rizík, spolupráce s Európskou agentúrou pre pohraničnú a pobrežnú stráž (ďalej len „agentúra Frontex“), analýzy

cestovných dokladov, pobytového režimu cudzincov, návratov cudzincov, vyhostovania cudzincov, vízovej praxe a vo vymedzenom rozsahu aj na úseku azylového konania a realizácii dublinského nariadenia. Zároveň ÚHCP P PZ postupuje v súlade s národnými právnymi predpismi, ktoré upravujú vstup o pobyt cudzincov na území Slovenskej republiky, vízovú oblasť a postupy v prípade neoprávneného pobytu cudzincov na našom území. Ide predovšetkým o nasledovné právne predpisy platné na území Slovenskej republiky:

- Ústava Slovenskej republiky;
- Zákon č. 480/2002 Z. Z. o azyle;
- Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní;
- Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore;
- Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ktorý okrem iného stanovuje, že úradná agenda súvisiaca s pobytom cudzincov sa vedie v štátnom jazyku.

Útvary policajného zaistenia pre cudzincov sú detenčnými zariadeniami, ktoré sú primárne využívané na dočasné zadržanie štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sú pozbavení osobnej slobody, pričom zaistenie štátnych príslušníkov tretích krajín sa uplatňuje voči cudzincom, ktorí sú na území Slovenskej republiky bez povolenia na pobyt. Na tomto mieste je dôležité poznamenať, že migrácia bez povolenia nie je na území SR posudzovaná ako trestný čin, ale ako priestupok. V podmienkach Slovenskej republiky ide o jediný priestupok, za ktorý môže byť cudzinec umiestnený (zaistený) do ÚPZC, pričom primárnym cieľom zaistenia je príprava a realizácia vyhostenia cudzinca do krajiny pôvodu alebo tranzitu alebo do krajiny, ktorá je podľa tzv. Dublinského systému zodpovedná za posúdenie žiadosti o azyl. Žiadatelia o azyl môžu byť zaistení, kým sa zistia hlavné dôvody ich žiadosti o azyl alebo, aby sa predišlo úteku, ak bola žiadosť o azyl zrejme podaná iba v úmysle zabrániť bezprostredne hroziacemu vyhosteniu. (7) Zaistenie vykonávajú príslušníci PZ. Právna úprava zaistenia v Slovenskej republike je obsiahnutá v časti VI. § 62-74 zákona o pobyte cudzincov. Tieto ustanovenia zahŕňajú dôvody zaistenia, úpravu podmienok v ÚPZC a umiestnenie cudzincov, úpravu režimu v ÚPZC, ustanovenia o zdravotnej starostlivosti zaistených osôb, práva zaistených

osôb, trvanie zaistenia a dôvody pre prepustenie. Pobyt v ÚPZC môže trvať až jeden a pol roka, v prípade rodín s deťmi až šesť mesiacov. V prípade zaistenia v ÚPZC, zaistený je povinný dodržiavať režim, ktorý je určený útvarovým poriadkom.

„Komunikovať s ľuďmi iných kultúr predpokladá dohodu na spoločnom verbálnom aj neverbálnom prejave. Pretože sa takéto procesy uskutočňujú často na nevedomej úrovni, dochádza k nedorozumeniam.“ (Nováková et al., 2018, s. 28). Komunikácia s cudzincami zaistenými v ÚPZC má svoje špecifiká a s ohľadom na skutočnosť, že zvyčajne ide o cudzincov, ktorí nehovoria svetovo rozšírenými jazykmi, resp. častokrát hovoria iba svojím materinským jazykom, k nedorozumeniam dochádza pomerne často. V podstate však môžeme skonštatovať, že komunikácia v rámci ÚPZC prebieha v dvoch rovinách. Prvá rovina zastrešuje komunikáciu pre potreby úradného styku medzi zaistenými cudzincami a príslušnými orgánmi a druhá rovina pokrýva každodennú komunikáciu medzi zaistenými cudzincami a príslušníkmi PZ, prípadne inými osobami, ktoré poskytujú cudzincom bezodplatnú sociálnu podporu, či právne poradenstvo.

V rámci administratívnych úkonov a v rámci procesu podania a posudzovania žiadosti o azyl sú členské štáty povinné zabezpečiť pracovníkov, ktorí sú v danej problematike riadne vyškolení a absolvovali príslušnú odbornú prípravu, ktorá zahŕňa prvky uvedené v článku 6 ods. 4 písm. a) až e) nariadenia č. 439/2010. (8) Z uvedeného vyplýva, že príslušníci policajného zboru pôsobiaci v rámci ÚPZC musia mať primerané vedomosti alebo absolvovanú potrebnú odbornú prípravu, aby si mohli plniť svoje pracovné povinnosti. Medzi nároky práce so zaistenými cudzincami patrí aj jazyková kompetencia, ktorá je nevyhnutná pri zabezpečovaní každodennej komunikácie a formulovaní inštrukcií, ktoré sa týkajú existencie v ÚPZC. Medzi kľúčový komunikačný aspekt patrí zabezpečenie poučenia všetkých osôb, ktoré sú umiestnené v zariadení o časovom rozvrhu dňa v priestoroch a podľa možnosti i vydanie preloženého odpisu časového rozvrhu dňa v ubytovacích priestoroch v materinskom jazyku zaistených cudzincov alebo aspoň v jazyku, ktorému rozumejú. (9)

Medzi najrozšírenejší jazyk súčasnosti patrí angličtina. Ide o jazyk, ktorý je tzv. „*lingua franca*“, platforma pre komunikáciu medzi ľuďmi na celom svete, ktorí majú materinský jazyk iný ako angličtinu. Napriek skutočnosti, že angličtina je

v súčasnosti mimoriadne rozšírený jazyk a z pohľadu príslušníkov PZ pôsobiacich v ÚPZC je častokrát aj pracovným nástrojom, mnoho štátnych príslušníkov z tretích krajín disponuje jazykovou kompetenciou iba vo vlastnom materinskom jazyku. Na vyjadrenie svojich potrieb sa snažia často využiť práve tlmočníka, prípadne iných cudzincov zaistených v ÚPZC, ak tlmočník nie je prítomný.

Členské štáty majú povinnosť zabezpečiť základnú komunikáciu medzi cudzincom a príslušnými orgánmi v úradnom styku, a to v jazyku, ktorému cudzinec umiestnený v ÚPZC rozumie, t. j. prostredníctvom zabezpečenia tlmočníka, na ktorého sú kladené konkrétne požiadavky nielen v oblasti jazykovej a kultúrnej kompetencie, ale taktiež musí byť zohľadnený rodový aspekt, ak o to cudzinec umiestnený v ÚPZC požiada. S cieľom zaistiť efektívnu komunikáciu medzi cudzincami umiestnenými v ÚPZC a príslušnými orgánmi v zmysle uvádzaných dokumentov, sú tlmočníci a prekladatelia zabezpečujúci úradnú komunikáciu s príslušnými orgánmi v rámci jednotlivých procesných úkonov vyberaní zo zoznamu súdnych znalcov, prekladateľov a tlmočníkov Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. Rovnako aj prekladateľ, ktorý zabezpečuje preklad úradnej dokumentácie, prípadne informačných materiálov, je vyberaný zo zoznamu súdnych znalcov, prekladateľov a tlmočníkov Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. Na základe východiskových dokumentov je však požiadavka na tlmočenie formulovaná iba pre potreby procesných úkonov a úradnej komunikácie s príslušnými orgánmi.

Podmienky výkonu tlmočnickej činnosti, ako aj práva a povinnosti tlmočníkov pre potreby úradného styku, upravuje na Slovensku zákon č. 382/2004 Z. z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch (ďalej len „Zákon č. 382/2004“). *„O oprávnení, resp. spôsobilosti prekladateľa vykonávať činnosť úradného prekladateľa sa nevydáva rozhodnutie, prekladateľ nie je vymenovaný, nedostáva ani osvedčenie, ale po splnení presne vymedzených podmienok je zapísaný do zoznamu znalcov, tlmočníkov a prekladateľov. Zákon stanovuje 10 podmienok, po ktorých splnení má žiadateľ právny nárok na zápis do zoznamu (...)”* (Guldanová, 2015, s. 70). Zápis zároveň nie je nevyhnutne podmienený aktuálnou potrebou nových prekladateľov. *“Zoznam vedie Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky osobitne pre tlmočníkov a prekladateľov, odborom zápisu je príslušný jazyk. Ministerstvo je*

zároveň oprávnené zápis do zoznamu vykonať. Zoznam je verejne a bezplatne prístupný na internete (...)” (ibid.) Okrem zákona č. 382/2004 je pre úradných tlmočníkov záväzný aj nový medzinárodný štandard týkajúci sa oblasti práva ISO 20228:2019, ktorý v apríli 2019 zverejnila Medzinárodná organizácia pre normalizáciu (*angl. International Organization for Standardization, skrátené ISO*) zodpovedná za vývoj a publikáciu medzinárodných noriem. Norma špecifikuje kompetencie, ktorými by mali disponovať úradní tlmočníci. Tieto kompetencie vychádzajú zo základných schopností a znalostí potrebných pre výkon tlmočníckej činnosti ako takej vrátane jazykových, interkultúrnych, medzil'udských a technických zručností. Tie norma dopĺňa o kompetencie potrebné pre výkon činnosti v právnej oblasti, teda dôkladné pochopenie úloh právnikov, sudcov, súdnych úradníkov, prokurátorov a podobne. (10) Pre potreby ÚPZC sa tlmočník stáva mediátorom, ktorého zodpovednosťou nie je len pomáhať jednotlivým stranám vyhnúť sa potenciálnym nedorozumeniam a predvídať oblasti konfliktu, ale stáva sa osobou, ktorá aktívne prispieva k vybudovaniu spoločnej kultúrno-kognitívnej platformy, ktorá uľahčuje a umožňuje úspešné vzájomné porozumenie. V kontexte ÚPZC je práca tlmočníka mimoriadne náročná predovšetkým s ohľadom na psychické a emocionálne rozpoloženie umiestnených cudzincov, ktorí často trpia pocitmi bezmocnosti, frustrácie a ochromujúcim strachom z budúcnosti.

S ohľadom na skutočnosť, že za ostatné obdobie boli v rámci ÚPZC umiestnení predovšetkým cudzinci, ktorých materinský jazyk nepatrí medzi rozšírené jazyky (napr. Afganistan, Pakistan, Bangladéš, Maroko, Sudán, Turecko atď.) komunikácia bez účasti tlmočníka býva zvyčajne veľmi náročná. Zároveň nie je možné vyžadovať od príslušníkov PZ, aby ovládali jazyk každého cudzinca, ktorý je zaistený v ÚPZC. Jedným z nie menej podstatných aspektov, ktorý výrazným spôsobom ovplyvňuje komunikáciu so zaistenými cudzincami je aj skutočnosť, že zvyčajne ide o ľudí, ktorí majú nižšiu úroveň vzdelania. Z uvedeného následne vyplýva, že aj príslušník Policajného zboru, ale aj tlmočník, či zástupcovia neziskových organizácií (napr. Liga za ľudské práva), ktorí dobrovoľne poskytujú predovšetkým právne poradenstvo pre cudzincov zaistených v ÚPZC a zároveň komunikujú ich potreby, pri interkultúrnej komunikácii plnia funkciu mediátora a v rámci proaktívneho prístupu môžeme hovoriť o širokej škále činností, ktorými presahujú svoje

kompetencie stanovené zákonom. Legislatívne zakotvenie komunikácie medzi príslušníkmi Policajného zboru a cudzincami umiestnenými v ÚPZC v čase, keď je nevyhnutné komunikovať každodenné požiadavky, či už zo strany príslušníkov PZ alebo samotných cudzincov, a teda ide o komunikáciu neúradného charakteru, ostáva otvorenou otázkou, keďže v súčasnosti na Slovensku takáto komunikácia nie je legislatívne podchytená, a teda netvorí súčasť žiadneho právneho predpisu.

4 PRÁVNA ÚPRAVA KOMUNIKÁCIE PRÍSLUŠNÍKOV PZ S CUDZINCAMI ZAIŠTENÝMI V DETENČNÝCH ZARIADENIACH V TALIANSKU

Vnímanie migrácie a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín na území Talianska sa v priebehu roka 2018 výrazne zmenilo (11) a rétorika politických predstaviteľov i názory verejnosti sa v súčasnosti nestotožňujú so snahami EÚ o integráciu cudzincov v rámci ekonomického a sociálneho priestoru jednotlivých členských štátov. Taliansko je jednou z krajín, ktoré boli tzv. migračnými vlnami najviac zasiahnuté. V snahe zmierniť dôsledky migračnej krízy, EÚ implementovala v Taliansku systém tzv. *hotspots*. Primárnym cieľom *hotspots* bolo uľahčiť prácu s prichádzajúcimi migrantmi, predovšetkým pri registrácii, a pomôcť Taliansku ako členskému štátu, ktorý je na základe svojej geografickej polohy a prístupnosti z mora, najviac vystavené prívalovým vlnám migrantov. Zavedením systému *hotspots* sa však dosiahol presný opak,(12) keďže počet migrantov výrazne stúpol a situácia sa pre Taliansko stala neúnosná. Na základe týchto skutočností sa zmenila aj migračná politika Talianska. Účinnnejšie reštriktívne opatrenia sa stali prioritou a prispeli k revízii aj spoločného európskeho azylového systému.

V súčasnosti sú v rámci legislatívneho rámca pre oblasť migrácie v Taliansku v platnosti nasledovné právne predpisy, ktoré reflektujú neustále meniace sa požiadavky zo strany Talianska v procese prijímania štátnych príslušníkov tretích krajín a odzrkadľujú predovšetkým snahu o ochranu národných záujmov:

- Legislatívny dekrét č. 286/1998 „Konsolidovaný zákon o ustanoveniach týkajúcich sa prísťahovaleckých predpisov a noriem o zahraničných podmienkach“ (*Decreto legislativo 25 luglio 1998, n. 286 “Testo unico delle disposizioni concernenti la disciplina dell'immigrazione e norme sulla condizione dello straniero”*);

- Zákonný dekrét č. 13/2017, implementovaný zákonom č. 46/2017 (*Modificato: Decreto Legge 17 febbraio 2017, n. 13, conversione in Legge di 13 aprile 2017, n. 46*);
- Zákonný dekrét č. 113/2018, implementovaný zákonom č. 132/2018 (*Modificato: Decreto Legge 4 ottobre 2018, n. 113, conversione in Legge di 1 dicembre 2018, n. 132*);
- Legislatívny dekrét č. 251/2007 „Vykonávanie smernice 2004/83 / ES o minimálnych normách pre kvalifikáciu a postavenie štátnych príslušníkov tretích krajín alebo osôb bez štátnej príslušnosti ako utečencov alebo osôb, ktoré inak potrebujú medzinárodnú ochranu, a obsah poskytnutej ochrany“ (*Decreto legislativo 19 novembre 2007, n. 251 “Attuazione della direttiva 2004/83/CE recante norme minime sull'attribuzione, a cittadini di Paesi terzi o apolidi, della qualifica del rifugiato o di persona altrimenti bisognosa di protezione internazionale, nonche' norme minime sul contenuto della protezione riconosciuta”*);
- Legislatívny dekrét č. 18/2014 z 21. februára 2014 (*Modificato: Decreto Legislativo 21 febbraio 2014, n. 18*);
- Legislatívny dekrét č. 25/2008 „Vykonávanie smernice 2005/85 / ES o minimálnych normách pre konanie v členských štátoch o priznávaní a odnímaní postavenia utečenca“ (*Decreto legislativo 28 gennaio 2008, n.25 “Attuazione della direttiva 2005/85/CE recante norme minime per le procedure applicate negli Stati membri ai fini del riconoscimento e della revoca dello status di rifugiato”*);
- Legislatívny dekrét č. 142/2015 (*Modificato: Decreto legislativo n. 142/2015*);
- Zákonný dekrét č. 13/2017, implementovaný zákonom č. 46/2017 (*Modificato: Decreto Legge 17 febbraio 2017, n. 13, conversione in Legge di 13 aprile 2017, n. 46*);
- Zákonný dekrét č. 113/2018, implementovaný zákonom č. 132/2018 (*Modificato: Decreto Legge 4 ottobre 2018, n. 113, conversione in Legge di 1 dicembre 2018, n. 132*);

- Legislatívny dekrét č. 142/2015 „Vykonávanie smernice 2013/33 / EÚ o normách pre prijímanie žiadateľov o azyl a smernice 2013/32 / EÚ o spoločných postupoch pri uznávaní a zrušení postavenia medzinárodnej ochrany“. (*Decreto legislativo 18 agosto 2015, n 142 “Attuazione della direttiva 2013/33/UE recante norme relative all'accoglienza dei richiedenti protezione internazionale, nonché della direttiva 2013/32/UE, recante procedure comuni ai fini del riconoscimento e della revoca dello status di protezione internazionale.”*);
- Legislatívny dekrét č. 220/2017 (*Modificato: Decreto legislativo 22 dicembre 2017, n. 220*);
- Legislatívny dekrét č. 150/2011 „Dodatočné ustanovenia Občianskeho súdneho poriadku týkajúce sa obmedzenia a zjednodušenia občianskeho súdneho konania v súlade s článkom 54 zákona z 18. júna 2009, č. 69 " (*Decreto legislativo 1 Settembre 2011, n. 150 “Disposizioni complementari al codice di procedura civile in materia di riduzione e semplificazione dei procedimenti civili di cognizione, ai sensi dell'articolo 54 della legge 18 Giugno 2009, n. 69”*);
- Legislatívny dekrét č. 24/2014 „Predchádzanie a potláčanie obchodovania s ľuďmi a ochrana obetí“, ktorým sa vykonáva smernica 2011/36/EÚ “ (*Decreto legislativo 4 marzo 2014, n. 24 “Prevenzione e repressione della tratta di esseri umani e protezione delle vittime”, in attuazione alla direttiva 2011/36/UE, relativa alla prevenzione e alla repressione della tratta di esseri umani e alla protezione delle vittime*”);
- Zákon č. 47/2017 „Ustanovenia o ochrane zahraničných maloletých bez sprievodu“ (*Legge di 7 aprile 2017, n. 47 “Disposizioni in materia di misure di protezione dei minori stranieri non accompagnati”*). (13)

Pomerne časté pozmeňovanie talianskych vnútroštátnych právnych predpisov prostredníctvom legislatívnych dekrétov reflektuje nepretržitý vývoj súvisiaci s migráciou, ktorá na územie tejto krajiny prináša nové výzvy, s ktorými sa Taliansko musí nevyhnutne vysporiadať. Ide o neustály proces, ktorý nesúvisí iba s náporom migrantov, resp. žiadateľov o azyl, ale taktiež s následným zaradením cudzincov do spoločnosti.

Hlavným cieľom hotspots je rýchla identifikácia, registrácia a spracovanie migrantov. V Taliansku je štátny príslušník tretej krajiny zaistený v hotspots niekoľko dní a následne umiestnený v detenčnom centre. Pobyť v detenčnom centre je výrazne ovplyvnený nedostatkom kultúrnych mediátorov, tlmočníkov a prekladateľov do všetkých jazykov. Ide o pretrvávajúci problém, pričom najviac problémové ostáva tlmočenie/preklad do jazykov subsaharskej Afriky. (14) Štátni príslušníci tretích krajín prichádzajúci do Talianska pochádzajú vo väčšine prípadov z Nigérie, Eritrey, Gambie, Sudánu, Senegalu, Somálska, Mali, Bangladéša, Guiney a z Pobrežia Slonoviny. Hneď pri príchode na územie Talianska je v rámci hotspots poskytovaná informácia o možnosti žiadať o azyl a jednotlivých typoch pobytu v štyroch svetových jazykoch, t. j. taliančine, angličtine, francúzštine a arabčine. Sohľadom na skutočnosť, že ovládanie svetových jazykov je u prichádzajúcich migrantov skôr ojedinelé, predmetné informácie poskytuje Európsky podporný úrad pre azyl (ďalej len „EASO“), v rámci projektu „ACCESS“, aj Úrad vysokého komisára Organizácie spojených národov (ďalej len „OSN“) pre utečencov (ďalej len „UNHCR“) a v rámci projektu „ASSISTANCE“ aj Medzinárodná organizácia pre migráciu (ďalej len „IOM“), a to aj v málo rozšírených jazykoch, t. j. kurdčine a jej rozšírených dialektoch – kurmanji a sorani a v jazyku tigriňa. V Taliansku úrad EASO taktiež poskytuje migrantom v hotspotoch informácie, pomáha pri registrácii žiadostí o azyl a podporuje národnú komisiu a územné komisie pre azyl a dublinské stredisko. O relokácii do detenčného centra sú migranti informovaní taktiež prostredníctvom osobitného letáku. Vo všeobecnosti je problémom nájst' kvalifikovaného tlmočníka/prekladateľa do/z málo rozšírených jazykov. Na tomto mieste je však nevyhnutné taktiež poukázať na skutočnosť, že Taliansko nemá žiadnu vnútroštátnu databázu prekladateľov alebo tlmočníkov. (15) V Taliansku existuje možnosť slobodne si vybrať prekladateľa či tlmočníka, ktorý najviac vyhovuje potrebám jednotlivca, resp. príslušných orgánov. V prípade hotspots tomu nie je inak. Z uvedeného dôvodu je častokrát jediným východiskom tzv. *zdvojené tlmočenie/preklad*. S nedostatkom tlmočníkov/prekladateľov alebo kultúrnych mediátorov sa snaží pomôcť aj agentúra Frontex, ktorá poskytuje svojich tlmočníkov pre proces preverovania národnosti u štátnych príslušníkov tretích krajín prichádzajúcich na územie Talianska. Ide predovšetkým o nasledovné jazyky:

perzštinu, arabčinu a jej dialekty. IOM poskytuje svojich tlmočníkov v rámci procesu registrácie a identifikácie. Pri tzv. *pohovore o prípustnosti* sú k dispozícii tlmočníci EASO, ktorí tlmočia najmä do/z arabčiny, perzštiny, angličtiny, francúzštiny, kurdčiny, urdčiny, dárijského a paštského jazyka.

V krajinách ako je Taliansko, kde je imigrácia mimoriadne aktuálnou témou a zdroje určené na inštitucionálne tlmočenie nie sú dostatočné ani v rámci bežného verejného kontextu, sú profesionálne tlmočnicke služby v prostrediach akými sú detenčné centrá v podstate neexistujúce. Na nepretržitý nedostatok tlmočníkov v prostredí detenčných zariadení v Taliansku neustále upozorňuje aj tzv. *Garant práv zaistených osôb*, ktorý vo svojej správe z roku 2018 vyjadril znepokojenie nad nedostatkom tlmočníkov, ktorí by boli schopní sprostredkovať každodennú komunikáciu v rámci detenčných zariadení v Taliansku. (16) Zaistení štátni príslušníci tretích krajín, ako aj príslušníci PZ čelia problémom v oblasti interkultúrnej komunikácie v podstate nepretržite. Východiskom pre obe strany sú preto spontánne formy jazykovej, či kultúrnej mediácie, ktoré zvyčajne prebiehajú za pomoci zaistených cudzincov, ktorí plynule ovládajú taliansky jazyk, prípadne niektorý zo svetových jazykov. Predmetná forma jazykového a kultúrneho sprostredkovania, tzv. *language and cultural brokering*, je v súčasnosti v prostredí detenčných centier bežnou formou *ad hoc* tlmočenia, ktoré reflektuje potreby zaistených štátnych príslušníkov tretích krajín a zamestnancov detenčných centier, t. j. príslušníkov PZ. (17)

5 PRÁVNA ÚPRAVA KOMUNIKÁCIE PRÍSLUŠNÍKOV PZ S CUDZINCAMI ZAISTENÝMI V DETENČNÝCH ZARIADENIACH V GRÉCKU

Grécko bolo spolu s Talianskom, v ostatných rokoch, najviac zasiahnuté migračnými vlnami. Podobne ako v Taliansku, aj v Grécku bol na podnet EÚ zavedený systém hotspotov. V Grécku slúžia hotspoty ako centrá prijatia štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí prichádzajú na územie členských štátov EÚ a ich cieľom je uľahčiť prácu pri zisťovaní totožnosti prichádzajúcich migrantov, ich následná registrácia, odoberanie odtlačkov prstov a skríningové pohovory, ktorých hlavným cieľom je určiť osoby, ktoré potrebujú medzinárodnú ochranu. Zavedené boli aj dočasné mechanizmy relokácie. Prístup založený na hotspotoch vychádza

z myšlienky, aby agentúry EÚ (najmä EASO, Frontex a Agentúra Európskej únie pre spoluprácu v oblasti presadzovania práva) poskytovali členským štátom v prvej línii pomoc priamo na mieste. Grécko a Taliansko však uplatňujú prístup založený na hotspotoch odlišne. Pri registrácii a identifikácii migrantov obidve krajiny zaznamenávajú, či má prichádzajúci štátny príslušník tretej krajiny v úmysle žiadať o medzinárodnú ochranu. Osoby, ktoré majú v úmysle žiadať o medzinárodnú ochranu, sú v Taliansku prepravené autobusom alebo loďou do detenčných zariadení naprieč celou krajinou. Na gréckych ostrovoch po prijatí vyhlásenia EÚ a Turecka z 18. marca 2016 platí, že migranti (okrem zraniteľných osôb, prípadov zlúčenia rodiny a Sýrčanov, ktorých žiadosť je prípustná) sú povinní zostať na ostrove, kde sa nachádza hotspot (v rámci tzv. geografického obmedzenia), a to počas celého konania o azyle vrátane všetkých odvolaní. (18) Hotspot teda plní aj funkciu detenčného zariadenia. Zároveň, pre obmedzenie rizika úteku, zaviedla grécka polícia v spolupráci s gréckou azylovou službou automatizované správy, ktoré obsahujú nasledovné informácie:

1. denný zoznam plánovaných pohovorov;
2. denný zoznam stretnutí na účely registrácie;
3. týždenný zoznam prípadov, v ktorých sa dotknutá osoba nedostavila na pohovor;
4. týždenný zoznam prípadov, v ktorých sa dotknutá osoba nedostavila na stretnutie na účely registrácie;
5. denný zoznam rozhodnutí s nedoručenými oznámeniami;
6. denný zoznam prípadov, v ktorých možno začať konanie o návrate;
7. denný zoznam ukončených prípadov;
8. denný zoznam archivovaných prípadov. (19)

Zainteresované strany, t. j. grécka polícia, grécka prijímacia a identifikačná služba, grécka azylová služba a EASO, teda majú možnosť dostávať predmetné správy a náležite ich využiť v závislosti od svojej funkcie. Zároveň, aktívne využívanie týchto správ umožňuje rýchlu lokalizáciu migrantov s cieľom zabezpečiť vhodné kroky nadväzujúce na príslušné konanie o azyle a jeho dokončenie, prípadne uskutočnenie konania o návrat. Európska pohraničná a pobrežná stráž

okrem toho v súčasnosti spolupracuje s gréckou políciou na zavedení koncového elektronického systému správy prípadov v oblasti návratu. (20)

Pokiaľ ide o samotnú relokáciu cudzincov, ktorí prichádzajú na územie Grécka, dočasné mechanizmy relokácie boli zavedené dvomi rozhodnutiami Rady v septembri 2015. Tieto mechanizmy sa využívali od 24. marca 2015 do 26. septembra 2017 a ich účelom bolo relokovať 160 000 migrantov na základe kvót, aby sa záťaž rozdelila medzi členské štáty a zmiernil sa tak tlak na krajiny prvej línie, resp. prvého vstupu. (21) Medzi aktívne články podpory zo strany EÚ, ktoré nepretržite pomáhajú gréckym orgánom patria úrad EASO a agentúra Frontex. Gréckym orgánom pomáha úrad EASO pri registrácii a spracovaní žiadosti o azyl hneď na hranici a poskytuje podporu riadnym konaniam o azyle, odvolacím orgánom a dublinskému stredisku. Na žiadosť členských štátov je aktívnym článkom podieľajúcim sa na návrate migrantov aj agentúra Frontex, ktorá koordinuje návrat migrantov. Európske centrum pre návraty agentúry Frontex poskytuje operačnú a technickú podporu členským štátom a krajinám pridruženým k schengenskému priestoru počas operácií pred návratom a návratových operácií. Zamestnanci agentúry Frontex poskytujú aj jazykovú podporu. V každom hotspote je pre účely jazykovej podpory nepretržite k dispozícii skupina expertov (osem až desať expertov mimo sezóny, osem až dvanásť expertov počas sezóny), ktorí zabezpečujú asistenciu gréckym policajným úradníkom pri procese odoberania odtlačkov prstov.

Kľúčovým prostriedkom pre zabezpečenie účinného riešenia migračnej situácie, ktorej sú krajiny vo východnej časti Stredozemného mora vystavené (s ohľadom na výber krajín EÚ pre účely spracovania vedecko-výskumnej úlohy ide o Grécko a Taliansko) bolo dosiahnutie výrazného pokroku pri vykonávaní vyhlásenia EÚ a Turecka, vďaka ktorému sa značne znížil počet ľudí, ktorí zahynuli v Egejskom mori a taktiež sa znížili počty migrantov prichádzajúcich cez pozemnú hranicu medzi Gréckom a Tureckom. Presídľovanie migrantov, predovšetkým Sýrčanov, sa však stále nezaobíde bez úzkej spolupráce so všetkými relevantnými partnermi, a to najmä s ohľadom na každodenné uskutočňovanie krokov vrátane jazykovej podpory vo forme zabezpečenia tlmočníkov do/z jazykov migrantov.

Operačná podpora zo strany zúčastnených strán sa nezaobíde bez efektívnej komunikácie, ktorá zároveň uľahčuje a urýchl'uje presun migrantov, ktorí podliehajú riadnemu konaniu o azyle, vrátane zraniteľných skupín, do osobitných detenčných zariadení na pevnine. Pri zavádzaní potrebných postupov umožňujúcich zníženie sklzu pri spracovávaní žiadostí o azyl na druhom stupni, uprednostňovaní žiadostí o azyl podaných žiadateľmi nachádzajúcimi sa na ostrovoch a pri zvyšovaní kapacity na zaistenie pred vyhostením v hotspotoch na ostrovoch s cieľom zvýšiť tempo vracania migrantov, je potrebné klásť dôraz aj na opatrenia zamerané na efektívnu interkultúrnu komunikáciu. Túto nevyhnutnosť si uvedomujú všetky participujúce strany vrátane Európskeho podporného úradu pre azyl, ktorý napr. len v priebehu roka 2017 vyslal do Grécka 98 tlmočníkov a 96 expertov z členských štátov, ktorí boli všetci nasadení do hotspotov, pričom 84 z nich sú referenti, ktorí sa priamo zaoberajú žiadosťami o azyl. (22) Európska pohraničná a pobrežná stráž má v Grécku v rámci spoločnej operácie POSEIDON nasadených 888 príslušníkov, a to vrátane 35 príslušníkov na podporu readmisie. Počet host'ujúcich príslušníkov pohraničnej stráže vyslaných členskými štátmi a vycvičených Europolom predstavuje ročne cca 300 osôb (v roku 2017 išlo o 278 osôb) (23), pričom boli títo experti nasadzovaní v rámci trojmesačnej rotácie v piatich gréckych hotspotoch. Niekoľko úradníkov Europolu je taktiež nasadených v rámci osobitnej regionálnej jednotky Európskej únie v meste Pireus, kde plnia koordinačné úlohy. Osobitná regionálna jednotka EÚ je mimoriadne dôležitým koordinačným bodom, ktorý spája operácie na mori a na pevnine a jeho cieľom je zaistiť tok informácií medzi zúčastnenými stranami z jednotlivých členských štátov a agentúr EÚ. Zároveň, EÚ vypracovala v spolupráci s členskými štátmi a Úradom vysokého komisára OSN pre utečencov dotazník, ktorý má sýrskym kandidátom na presídlenie poskytnúť komplexné informácie o prijímajúcich členských štátoch s cieľom znížiť počet osôb, ktoré presídlenie odmietnu. (24)

V Grécku je situácia obdobná ako v Taliansku. Letáky všeobecného charakteru, ktoré informujú o azyle v Grécku sú k dispozícii v 18 jazykoch, t. j. arabčine, amharčine, ukrajinčine, turečtine, ruštine, moldavčine, francúzštine, gruzínčine, čínštine, španielčine, perzštine, albánčine, svahilčine, bengálčine a v dárijskom jazyku a jazykoch sorani, urdu a tigriňa. Pohovor o prípustnosti sa realizuje výlučne

dištančnou formou, prostredníctvom audio, resp. video hovoru. Výbor spolu s tlmočníkom sú lokalizovaní v Aténach a žiadateľ o azyl na niektorom z gréckych ostrovov. V tomto prípade je komunikácia ovplyvnená slabým signálom, problémami s technikou a neosobným prístupom, či nedostatkom súkromia. V rámci jednotlivých štádií je prítomný vždy iný tlmočník, t. j. pri skríningu národnosti a odoberaní odtlačkov prstov sú prítomní grécki policajti spolu s tlmočníkmi z agentúry Frontex, pri registrácii a identifikácii sú prítomní tlmočníci IOM a samotný pohovor zastrešujú najmä tlmočníci z mimovládnych organizácií akými sú napríklad ActionAid, MetaAction, či Zanabiyya. V drvivej väčšine ide o neprofesionálnych tlmočníkov. Grécka vnútroštátna právna úprava podobne ako talianska legislatíva čelí neustálemu pozmeňovaniu, ktoré je nevyhnutné s ohľadom na stále sa vyvíjajúce tendencie v oblasti migrácie v týchto krajinách. Zásahy mnohých iných zúčastnených strán, akými sú Frontex, IOM, EASO atď., si vyžadujú prístup, ktorý zohľadňuje špecifiká Grécka (a taktiež Talianska) ako krajiny prvej línie. Predmetné zásahy, resp. pôsobenie rôznorodých aktérov na území tohto členského štátu sú zohľadnené aj v vnútroštátnych právnych predpisoch, a to predovšetkým v:

- Zákon 4686/2020 „Zlepšenie právnych predpisov o migrácii, zmena a doplnenie L. 4636/2019 (A' 169), 4375/2016 (A' 51), 4251/2014 (A' 80) a ďalších ustanovení“ (*Νόμος 4686/2020 «Βελτίωση της μεταναστευτικής νομοθεσίας, τροποποίηση διατάξεων των νόμων 4636/2019 (Α' 169), 4375/2016 (Α' 51), 4251/2014 (Α' 80) και άλλες διατάξεις»*) (ΦΕΚ Α' 96 /12-5-2020);
- Zákon 4636/2019 „o medzinárodnej ochrane a iných ustanoveniach“ (*Νόμος 4636/2019 «Περί Διεθνούς Προστασίας και άλλες διατάξεις»*) (ΦΕΚ 169/Α/1-11-2019);
- Zákon 4375/2016 „Organizácia a fungovanie azylovej služby, odvolacieho orgánu, prijímacej a identifikačnej služby, zriadenia Generálneho sekretariátu pre prijímanie, transpozície smernice Európskeho parlamentu a Rady 2013/32/EÚ“ o spoločných postupoch udeľovania a odňatia medzinárodnej ochrany (prepracované znenie) “(L 180/29.6.2013), ustanovenia o zamestnávaní osôb pod medzinárodnou ochranou“ a ďalšie

ustanovenia (Νόμος 4375/2016 «Οργάνωση και λειτουργία Υπηρεσίας Ασύλου, Αρχής Προσφυγών, Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης σύσταση Γενικής Γραμματείας Υποδοχής, προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «σχετικά με τις κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (αναδιατύπωση)» (L 180/29.6.2013), διατάξεις για την εργασία δικαιούχων διεθνούς προστασίας και άλλες διατάξεις) (ΦΕΚ 51/Α/3-4-2016);

- Zákon č. 3907/2011 „o zriadení azylovej služby a služby prvého prijatia, transpozícia smernice 2008/115/ES o spoločných normách a postupoch v členských štátoch pri návrate štátnych príslušníkov tretích krajín bez povolenia na pobyt do gréckych právnych predpisov“ a ďalšie ustanovenia (Νόμος 3907/2011 «Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ «σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη-μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών» και λοιπές διατάξεις») (ΦΕΚ 7/Α/26-01-2011);
- Zákon 4058/2012, Vestník 63/Α/22-03-2012 (Νόμος 4058/2012) (ΦΕΚ 63/Α/22-03-2012);
- Zákon 4375/2016, Vestník 51/Α/3-4-2016 (Νόμος 4375/2016) (ΦΕΚ 51/Α/3-4-2016);
- Vyhláška prezidenta republiky č. 114/2010 „o zavedení jednotného postupu udeľovania postavenia utečenca alebo príjemcu doplnkovej ochrany cudzincom alebo osobám bez štátnej príslušnosti v súlade so smernicou Rady 2005/85 / ES o minimálnych normách pre konanie v členských štátoch o udelenie a odňatie postavenia utečenca“ (Προεδρικό Διάταγμα 114/2010 «Καθιέρωση ενιαίας διαδικασίας αναγνώρισης σε αλλοδαπούς και ανιθαγενείς του καθεστώτος του πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 2005/85/ΕΚ του Συμβουλίου «σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα») (ΦΕΚ 195/Α/22-11-2010);

- Zákon 4251/2014 „Zákon o prist'ahovalectve a sociálnej integrácii a d'alšie ustanovenia“ (*Νόμος 4251/2014 «Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις»*) (ΦΕΚ 80/A/01-04-2014);
- Zákon 4554/2018 „Opatrovníctvo detí bez sprievodu a iné ustanovenia“ (*Νόμος 4554/2018 «Επιτροπεία ασυνόδευτων ανηλίκων και άλλες διατάξεις»*) (ΦΕΚ 130/A/18-7-2018);
- Vyhláška prezidenta republiky č. 131/2006 o transpozícii smernice 2003/86 / ES o práve na zlúčenie rodiny (*Προεδρικό Διάταγμα 131/2006 Εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Οδηγία 2003/86/ΕΚ σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης, ΦΕΚ 143/A/13-7-2006*) (Τροπ: ΠΔ 167/2008, ΠΔ 113/2013). (25)

Právny rámec pre komunikáciu v cudzom jazyku, ako aj pre tlmočenie a preklad na území Grécka, a s ohľadom na tlmočenie/preklad predovšetkým na gréckych súdoch, je upravený článkami 233–238 gréckeho trestného poriadku. Súdni tlmočníci a prekladatelia sú určovaní príslušným súdom zo zoznamu, ktorý sa každoročne zostavuje súdnou radou pre konanie na prvom stupni (συμβούλιο πλημμελειοδικών) a potvrdzuje súdnou radou pre odvolacie konanie (συμβούλιο εφετών). Vo výnimočne naliehavých prípadoch sú určovaní tlmočníci mimo uvedeného zoznamu. Pre občianskoprávne konanie platí článok 252 občianskeho zákonníka, v ktorom sa stanovuje, že ak svedok, znalec alebo účastník konania neovláda grécky jazyk, je povolaný tlmočník, ktorého menuje súd, obdobné stanovenie obsahuje takisto článok 137 súdneho správneho poriadku. (26) Štandardne sa poskytovanie prekladateľských/tlmočnických služieb v Grécku viaže aj na profesiu advokáta. V súlade s advokátskym poriadkom (článok 36 zákona č. 4194/2013, Vládny vestník, zväzok A, č. 208) k práci advokáta náleží preklad dokumentov v cudzom jazyku a preklad gréckych dokumentov do akéhokoľvek cudzieho jazyka. Preklad je právne platný pre súdny alebo akýkoľvek iný orgán, ak je pripojený k overenej kópii originálneho dokumentu a advokát potvrdí, že má dostatočné znalosti tak jazyka originálneho dokumentu, ako aj jazyka do ktorého dokument preložil. (27). V prípade potreby tlmočenia, resp. prekladu pre iné ako právne záležitosti existuje možnosť využiť aj služby súkromných profesionálnych prekladateľov alebo tlmočníkov. V Grécku však neexistuje centrálna databáza

súdnych prekladateľov alebo tlmočníkov. Existuje však databáza členov Gréckej jednoty prekladateľov (členov Medzinárodnej federácie prekladateľov – FIT), ktorej členmi sú súkromní profesionálni prekladatelia (z ktorých niektorí sa zaoberajú aj tlmočením). Táto databáza umožňuje vyhľadávanie tlmočníka alebo prekladateľa podľa jazyka a oblasti. (28) Pre potreby komunikácie so štátnymi príslušníkmi tretích krajín, ktorí sú zaistení v detenčných zariadeniach sú však primárne využívaní tlmočníci a prekladatelia, ktorých vysielajú zúčastnení partner, t. j. agentúry EÚ, prípadne sú využívaní pre tento účel vedomosti a znalosti už zaistených cudzincov, ktorí sú schopní tlmočiť do/z gréckeho jazyka. Vo všeobecnosti však Grécko čelí, podobne ako Taliansko, nedostatočnému počtu kvalifikovaných tlmočníkov. Komunikácia so štátnymi príslušníkmi tretích krajín je právne podchytená iba pre komunikáciu v rámci úradného styku, a to predovšetkým pre súdne konania. Právne podchytenie komunikácie mimo úradného styku, podobne ako v ostatných zmienených krajinách, aj v Grécku absentuje.

6 PRÁVNA ÚPRAVA ÚRADNEJ A NEÚRADNEJ KOMUNIKÁCIE S CUDZINCAMI ZAISTENÝMI V DETENČNÝCH ZARIADENIACH

Problematika migrácie v rámci celej Európy, ale predovšetkým v rámci členských štátov EÚ je komplexnou otázkou, s ktorou sa každý členský štát snaží vysporiadať primeraným spôsobom pri zohľadnení politického, spoločenského, či kultúrneho aspektu. Východiskom pri riešení problémov, ktoré úzko súvisia s migráciou je pre členské štáty najmä sekundárna legislatíva EÚ, ktorú sú povinné implementovať do svojich národných právnych systémov, tak aby boli zachované špecifiká jednotlivých právnych úprav, aktuálne spoločenské výzvy a možnosti v rámci členských štátov. Aj keď ide predovšetkým o smernice, ktoré majú prevažne odporúčací charakter, najviac paralel nachádzame v rámci právnej úpravy pri zákone o azyle. Z predmetného zákona vyplýva, že členské štáty majú v prípade komunikácie s cudzincom, ktorý nemá dostatočné znalosti jazyka krajiny, v ktorej je zaistený, povinnosť zabezpečiť tlmočníka, prekladateľa alebo jazykového, či kultúrneho mediátora. Prítomnosť tlmočníka je nevyhnutnosťou predovšetkým v prípade úradného styku s príslušnými orgánmi, aby bol zaistený štandardný postup konania, t. j. štátny príslušník tretej krajiny v rámci všetkých procesných

úkonov rozumel tlmočenému jazyku a mohol v ňom komunikovať. V prípade Slovenska je prítomnosť a asistencia tlmočníka nevyhnutná aj v prípade, že štátny príslušník tretej krajiny ovláda úradný jazyk krajiny, v ktorej je zaistený.

Poskytovanie tlmočnických, resp. prekladateľských služieb pre potreby komunikácie príslušníkov PZ so zaistenými štátnymi príslušníkmi tretích krajín v detenčných zariadeniach však nemá v jednotlivých členských krajinách rovnakú podobu.

a) komunikácia v rámci úradného styku

Zjednocujúcim faktorom pre všetky analyzované krajiny ostáva spoločný rámec vychádzajúci zo sekundárnej legislatívy EÚ, ktorý je pre všetky členské štáty záväzný a upravuje komunikáciu so štátnymi príslušníkmi tretích krajín v rámci úradného styku s príslušnými orgánmi. Aj keď je sekundárna legislatíva EÚ transponovaná do vnútroštátnych právnych predpisov jednotlivých členských štátov rôzne, a to predovšetkým s prihliadnutím na špecifické podmienky krajín *prvej línie, tranzitných krajín* či *cieľových krajín*, skutočnosť, že pri komunikácii so štátnymi príslušníkmi z tretích krajín v rámci úradného styku je prítomnosť tlmočníka obligatórna, je zakotvená v právnych predpisoch všetkých zmienených členských štátov ako integrálna súčasť súboru základných ľudských práv. Pri úradnom styku s príslušnými orgánmi je teda v členských krajinách EÚ nevyhnutné využiť asistenciu (vo väčšine prípadov súdneho/úradného) tlmočníka, ktorého náplňou práce je nestranne sprostredkovať informácie pre obe zúčastnené strany (príslušníkov PZ aj štátnych príslušníkov tretej krajiny) a v prípade komunikačných problémov, ktoré sú spôsobené kultúrnymi rozdielmi, či neznalosťou mimojazykovej reality, má tlmočník právo o týchto problémoch informovať, či podať vysvetlenie jednotlivým zúčastneným stranám.

b) komunikácia v rámci neúradného styku, tzv. komunikácia každodenných potrieb

Každodenná komunikácia medzi príslušníkmi PZ a štátnymi príslušníkmi tretích krajín, ktorí sú zaistení v detenčných zariadeniach v jednotlivých členských krajinách EÚ, nie je ani v jednej zo skúmaných krajín právne upravená. Na

sprostredkovanie komunikácie v detenčných zariadeniach sú vo väčšine prípadov využívaní cudzinci, ktorí hovoria úradným jazykom krajiny, v ktorej sú zaistení alebo sa využívajú mimovládne organizácie, ktoré do uvedených zariadení vysielajú profesionálnych, ale i amatérskych tlmočníkov, či kultúrnych mediátorov. Nepretržitý tlmočnícky servis nie je realitou vo väčšine členských štátov vrátane Slovenskej republiky. Komunikácia neúradného charakteru v podmienkach Slovenskej republiky prebieha prevažne medzi príslušníkmi PZ a štátnymi príslušníkmi tretích krajín a zvyčajne bez účasti tlmočníka. Slovensko sa ako tzv. *tranzitná krajina* nemusí vysporiadať s takým náporom cudzincov ako Taliansko a Grécko, ktoré sú považované za *cieľové krajiny* štátnych príslušníkov tretích krajín. Riešením situácie by však, aspoň v podmienkach Slovenskej republiky, mohol byť nielen informačný materiál, ale minimálne viacjazyčná komunikačná príručka v jazykoch cudzincov, ktorých národnosti sa za ostatné obdobie najčastejšie ocitli v priestoroch ÚPZC na Slovensku. Ako vhodná súčasť komunikačnej príručky sa javí nielen konverzačná časť so základnými komunikačnými frázami, ale taktiež lexika z oblastí akými sú stravovanie, rodina, či nakupovanie. Pre žiadateľov o azyl môže byť zaujímavá aj časť venovaná histórii a kultúre slovenského národa a slovenčiny. V podmienkach Talianska a Grécka je situácia o čosi zložitejšia, keďže do procesu komunikácie medzi príslušníkmi PZ a štátnymi príslušníkmi tretích krajín vstupujú aj ďalšie strany. Za najzložitejšiu situáciu môžeme považovať situáciu, kde komunikáciu v rámci neúradného styku zabezpečujú nielen talianski alebo grécki tlmočníci, ale aj tlmočníci z jednotlivých európskych agentúr a inštitúcií. Samotnú komunikáciu mimo úradného styku však ovplyvňuje v krajinách hotspotov aj mnoho iných faktorov, napr. neformálna politika prerozdeľovania cudzincov a relatívne pomalé postupy uplatňované pri umiestňovaní cudzincov v rámci hotspotov, a ktoré výrazným spôsobom ovplyvňujú psychické a fyzické zdravie cudzincov, ktorí sú príliš dlho zaistení v preplnených zariadeniach a sú držaní v zlých hygienických podmienkach. (29) Nevyhovujúce životné podmienky a frustrácia štátnych príslušníkov tretích krajín zaistených v rámci hotspotov priamo ovplyvňuje komunikáciu s príslušníkmi PZ, ktorí častokrát nemajú k dispozícii tlmočníka. Východiskom pre obe strany sú preto spontánne formy jazykovej, či kultúrnej mediácie, ktoré zvyčajne prebiehajú za pomoci zaistených

cudzincov, ktorí plynule ovládajú taliansky, či grécky jazyk, prípadne niektorý zo svetových jazykov. Predmetná forma jazykového a kultúrneho sprostredkovania, tzv. *language and cultural brokering*, je v súčasnosti v prostredí detenčných zariadení bežnou formou *ad hoc* tlmočenia, ktoré reflektuje potreby zaistených štátnych príslušníkov tretích krajín a zamestnancov detenčných zariadení, t. j. príslušníkov PZ.

7 ZÁVER

Z uvedeného prirodzene vyplýva, že aktuálna situácia týkajúca sa interkultúrnej komunikácie mimo úradného styku v detenčných zariadeniach je frustrujúca pre obe strany, príslušníkov PZ aj štátnych príslušníkov tretích krajín. V ideálnom prípade obe strany ovládajú aspoň jeden zo svetových jazykov a sú schopné spolu komunikovať. Ideálny prípad však nastáva veľmi zriedka. Keďže ide o štátnych príslušníkov tretích krajín, kde úradnými jazykmi nie sú tzv. svetové jazyky, úroveň ich jazykovej kompetencie býva nízka. Zároveň, od príslušníkov PZ nie je možné požadovať, aby ovládali jazyk každého cudzinca zaisteného v detenčnom centre. S ohľadom na skutočnosť, že sa štátny príslušníci tretích krajín v detenčných zariadeniach obmieňajú, stály tlmočnícky servis by musel byť poskytovaný vo všetkých jazykoch zaistených cudzincov. Výzvou teda ostáva otázka zabezpečenia komunikácie nielen v rámci úradného styku s príslušnými orgánmi, ale aj v rámci každodennej komunikácie v rámci detenčných zariadení. S ohľadom na komplexnosť otázky a rôznorodosť podmienok v jednotlivých členských krajinách EÚ je náročné nájsť univerzálne riešenie. Akútny nedostatok kvalifikovaných tlmočníkov pre potreby azylového konania, či komunikácie v rámci detenčných zariadení ostáva taktiež jednou z pálčivých, ale nevyriešených otázok.

Jedným z hlavných cieľov Európskej migračnej siete (EMN) Európskej komisie je informovať o aktuálnej situácii, výstupoch a štatistikách v oblasti migrácie, integrácie a medzinárodnej ochrany na úrovni EÚ a členských štátov. (30) V snahe identifikovať výzvy, ktoré sú spojené s migráciou narazili na nasledovné: zabezpečenie primeraného jazykového transferu (tlmočenia), emocionálne výzvy pre pracovníkov jednotlivých prípadov pri vykonávaní donucovacích opatrení a rozsiahla legislatíva a judikatúra v oblasti zaistenia. (31) Pomoc v oblasti

interlingválnej a interkultúrnej komunikácie je jednou z hlavných priorít pri riešení otázok migrácie nielen na európskej úrovni. Polícia, súdy a Migračný úrad, ako aj právnici, v súčasnosti bojujú s aktuálnym problémom zabezpečiť úradných alebo neúradných tlmočníkov z rôznych jazykov, ktorými cudzinci hovoria. (32) Tlmočenie z rôznych jazykov predstavuje vážny problém vo všetkých členských krajinách EÚ. Policajné orgány musia v súčasnosti hľadať vhodné opatrenia na zabezpečenie adekvátneho tlmočenia cudzincom, inak riskujú, že rozhodnutie o zaistení bude zamietnuté z dôvodu porušenia práva dostať tlmočníka z jazyka, ktorému cudzinec rozumie. V tejto situácii sa polícia nemôže vyhnúť svojej povinnosti len tým, že poukáže na situáciu, že príslušní tlmočníci nie sú dostupní. (33) Komplikácie so zabezpečením primeraného tlmočenia pri úradných úkonoch neprispievajú k uľahčeniu situácie v rámci každodennej komunikácie s cudzincami. Povinnosť umožniť cudzincovi prístup k informáciám v jazyku, ktorému rozumie je však legislatívne ukotvená nielen na európskej úrovni, ale aj v rámci vnútroštátneho práva všetkých členských štátov EÚ. Poskytnúť viacjazyčné informačné materiály, prípadne podujat' sa na zostavenie informačného materiálu, ktorý by bolo možné distribuovať v jednotnom formáte vo všetkých jazykoch cudzincov, ktorí prichádzajú na územie EÚ by uľahčilo a urýchlilo prácu polícii, súdom, ale aj migračným úradom vo všetkých členských štátoch.

Poznámky

- (1) Zdrojom údajov pre jednotlivé roky sú ročenky Úradu hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru. Ročenka 2017 je dostupná online na: http://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocenky/rok_2017/2017-rocenka-UHCP-SK.pdf, s. 32 [cit. 2020-08-12]. Ročenka 2018 je dostupná online na: <file:///D:/Akad%C3%A9mia%20policajnej%20police%20November%202019/%C4%8CVV%C3%A9%2020Interkult%C3%BArna%20komunik%C3%A1cia/2018-rocenka-UHCP-SK.pdf>, s. 32 [cit. 2020-08-12]. Ročenka 2019 je dostupná online na: http://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocenky/rok_2019/2019-rocenka-UHCP-SK.pdf, s. 8 [cit. 2020-08-12]. Ročenka za 1. polrok 2020 je dostupná online na: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocenky/rok_2020/2020-I.polrok-UHCP-SK.pdf, s. 26 [cit. 2020-08-12].
- (2) Európsky dohovor o ľudských právach. Dostupné online na: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLK.pdf [cit. 2020-08-12].

- (3) Čl. 1 Ženevského dohovoru.
- (4) Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/32/EÚ z 26. júna 2013 o spoločných konaniach o poskytovaní a odnímaní medzinárodnej ochrany.
- (5) Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/32/EÚ z 26. júna 2013 o spoločných konaniach o poskytovaní a odnímaní medzinárodnej ochrany.
- (6) Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/32/EÚ z 26. júna 2013 o spoločných konaniach o poskytovaní a odnímaní medzinárodnej ochrany.
- (7) Bližšie pozri: <https://www.hrl.sk/sk/co-robime/temy/zaistenie-cudzincov> [cit. 2020-08-12].
- (8) Pozri: článok 4 ods. 3 a 4 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2013/32/EÚ z 26. júna 2013 o spoločných konaniach o poskytovaní a odnímaní medzinárodnej ochrany.
- (9) Pozri: § 90 ods. 2 písm. e), f) zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- (10) Bližšie pozri: https://www.lexika.sk/blog/nova-norma-pre-pravne-tlmcenie/Simona_Pralovska [cit. 2020-08-12].
- (11) Bližšie pozri: <https://www.globsec.org/2018/11/09/italys-migration-policies-turning-point/> [cit. 2020-08-12].
- (12) ECRE Hotspots Report. Dostupné online na: <https://www.ecre.org/wp-content/uploads/2016/12/HOTSPOTS-Report-5.12.2016..pdf> [cit. 2020-08-12].
- (13) Údaje o legislatívnom rámci aktuálne platno na území Talianska je možné získať z databázy Európskej rady pre utečencov a azylantov. Dostupné online na: <https://www.asylumineurope.org/reports/country/italy/overview-legal-framework> [cit. 2020-08-02].
- (14) ECRE Hotspots Report. Dostupné online na: <https://www.ecre.org/wp-content/uploads/2016/12/HOTSPOTS-Report-5.12.2016..pdf> [cit. 2020-08-12].
- (15) Údaje o podmienkach tlmočenia/prekladu v Taliansku sú získané z webového sídla European Justice. Dostupné online na: https://e-justice.europa.eu/content_find_a_legal_translator_or_an_interpreter-116-it-sk.do?member=1 [cit. 2020-08-05].
- (16) Bližšie pozri: <https://www.asylumineurope.org/reports/country/italy/legal-assistance> [cit. 2020-08-12].
- (17) Rossato, L. (2017) Migrant inmates mediating between languages and cultures.
- (18) Osobitná správa Európskeho dvora audítorov č. 24 z roku 2019. Dostupná online na: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR19_24/SR_Migration_management_SK.pdf [cit. 2020-08-12].
- (19) Informácie o systéme automatizovaných správ sú dostupné v rámci prílohy k Správe Komisie Európskemu parlamentu, Európskej rade a Rade: Šiesta správa o pokroku dosiahnutom vo vykonávaní vyhlásenia EÚ a Turecka. Dostupné online na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2663f6e3-50fe-11e7-a5ca-01aa75ed71a1.0009.02/DOC_2&format=PDF [cit. 2020-08-04].
- (20) (19) Informácie o systéme automatizovaných správ sú dostupné v rámci prílohy k Správe Komisie Európskemu parlamentu, Európskej rade a Rade: Šiesta správa o pokroku dosiahnutom vo vykonávaní vyhlásenia EÚ a Turecka. Dostupné

- online na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2663f6e3-50fe-11e7-a5ca-01aa75ed71a1.0009.02/DOC_2&format=PDF [cit. 2020-08-04].
- (21) Osobitná správa Európskeho dvora audítorov č. 24 z roku 2019. Dostupná online na: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR19_24/SR_Migration_management_SK.pdf.
- (22) Správa Komisie Európskemu parlamentu, Európskej rade a Rade: Siedma správa o pokroku dosiahnutom pri vykonávaní vyhlásenia EÚ a Turecka. Dostupné online na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:beee77d9-adbe-11e7-837e-01aa75ed71a1.0008.02/DOC_2&format=PDF [cit. 2020-08-05].
- (23) Správa Komisie Európskemu parlamentu, Európskej rade a Rade: Siedma správa o pokroku dosiahnutom pri vykonávaní vyhlásenia EÚ a Turecka. Dostupné online na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:beee77d9-adbe-11e7-837e-01aa75ed71a1.0008.02/DOC_2&format=PDF [cit. 2020-08-05].
- (24) Správa Komisie Európskemu parlamentu, Európskej rade a Rade: Siedma správa o pokroku dosiahnutom pri vykonávaní vyhlásenia EÚ a Turecka. Dostupné online na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:beee77d9-adbe-11e7-837e-01aa75ed71a1.0008.02/DOC_2&format=PDF [cit. 2020-08-05].
- (25) Bližšie informácie o legislatívnom rámci pre oblasť migrácie a komunikácie so štátnymi príslušníkmi tretích krajín v Grécku sú dostupné na stránkach Európskej siete pre utečencov a exilantov. Dostupné online na: <https://www.asylumineurope.org/reports/country/greece/overview-legal-framework> [cit. 2020-08-04].
- (26) Údaje o podmienkach tlmočenia/prekladu v Grécku sú získané z webového sídla European Justice. Dostupné online na: https://e-justice.europa.eu/content_find_a_legal_translator_or_an_interpreter-116-el-sk.do?member=1 [cit. 2020-08-05].
- (27) Údaje o podmienkach tlmočenia/prekladu v Grécku sú získané z webového sídla European Justice. Dostupné online na: https://e-justice.europa.eu/content_find_a_legal_translator_or_an_interpreter-116-el-sk.do?member=1 [cit. 2020-08-05].
- (28) Údaje o podmienkach tlmočenia/prekladu v Grécku sú získané z webového sídla European Justice. Dostupné online na: https://e-justice.europa.eu/content_find_a_legal_translator_or_an_interpreter-116-el-sk.do?member=1 [cit. 2020-08-05].
- (29) Bližšie pozri: <https://www.asylumineurope.org/reports/country/italy/detention-asylum-seekers/detention-conditions/conditions-detention-facilities> [cit. 2020-08-12].
- (30) Bližšie pozri: <https://www.emn.sk/en/> [cit. 2020-08-12].
- (31) Bližšie pozri: https://www.emn.at/wp-content/uploads/2017/01/Detention-and-alternatives-to-detention_AT-EMN-NCP_final.pdf [cit. 2020-08-12].
- (32) Bližšie pozri: https://www.hrl.sk/assets/files/obsah/74-zaistenie_a_alternativy_k_zaisteniu_v_slovenskej_republike_-_narodna_sprava.pdf, s. 25 [cit. 2020-08-12].

(33) Dostupné online na: https://www.hrl.sk/assets/files/obsah/74-zaistenie_a_alternativy_k_zaisteniu_v_slovenskej_republike_-_narodna_sprava.pdf, s. 26.

Literatúra

- BOČKOVÁ, T., 2016. *Tlumočení pro migranty*. Diplomová práca. Dostupné online na: https://theses.cz/id/yhjxam/DP_Bo_kov.txt.
- BRANNAN, J., 2010. *ECHR case-law on the right to language assistance in criminal proceedings and the EU response*. Dostupné online na: [e-justice.europa.eu/4_BrannanECHRcaselaw_EU_en%20\(1\).pdf](http://e-justice.europa.eu/4_BrannanECHRcaselaw_EU_en%20(1).pdf).
- ĎURICOVÁ, A., 2015. *K otázkam úradného prekladu a tlmočenia v Rakúsku*. In: Jana Rakšányiová et al., *Úradný prekladateľ v slovenskom a európskom sociálnom priestore*. Vydavateľstvo Univerzity Komenského v Bratislave, ISBN 978-223-4035-9.
- GÁBOROVÁ, M. a K. MOTYKOVÁ, 2015. *Inštitút úradného prekladateľa vo Švédsku a v ostatných severských krajinách*. In: Jana Rakšányiová et al., *Úradný prekladateľ v slovenskom a európskom sociálnom priestore*. Vydavateľstvo Univerzity Komenského v Bratislave, ISBN 978-80-223-4035-9.
- NIKOLAJOVÁ KUPFERSCHMIDTOVÁ, E., 2020. *K otázkam zabezpečenia komunikácie so štátnymi príslušníkmi tretích krajín v útvaroch policajného zaistenia pre cudzincov*. In: *Policajná teória a prax 2/2020*, Bratislava: Akadémia Policajného zboru. Dostupné online na: <https://www.akademiapz.sk/archiv-2-2020>.
- NORSTRÖM, E., 2010. *Community Interpreting in Sweden and its Significance to guaranteeing legal and medical security*. Dostupné online na: <http://sens-public.org/articles/781/>.
- NOVÁKOVÁ, I. et al., 2018. *Interkultúrna komunikácia so štátnymi príslušníkmi tretích krajín v zariadeniach*: Projekt. /Rieš. výsk. úl. Iveta Nováková, spolurieš. Martina Binderová, spolurieš. Petra Ferencíková, spolurieš. Emil Semjan, spolurieš. Patrik Ambrus, spolurieš. Jelena Ondrejčiková, spolurieš. Klaudia Marczyová. [a i.]. 1. vyd. – Bratislava: Akadémia Policajného zboru – Katedra jazykov, 2018. – 39 1.: dokumentácia 11 1. Vto.
- ROSSATO, L., 2017. *Migrant Inmates Mediating between Languages and Cultures*. In: Antonini, R./Cirillo, L./Rossato, L./Torresi, I. (eds) *Non-professional interpreting and translation: State of the Art and Future of an Emerging Field of Research*. John Benjamins Translation Library 129, vii, 415 pp. ISBN 9789027266088.
- Asylum Information Database (AIDA). Dostupné online na: <https://www.asylumineurope.org/reports/country/sweden/overview-legal-framework>.
- ECRE Hotspots Report. Dostupné online na: <https://www.ecre.org/wp-content/uploads/2016/12/HOTSPOTS-Report-5.12.2016..pdf>.
- ENNHRI: Migrant's Access to Economic and Social Rights. Dostupné online na: <http://ennhri.org/wp-content/uploads/2019/11/Migrants%E2%80%99-access-to-economic-and-social-rights-Good-Practices-and-challenges-of-NHRIs.pdf>.
- Európsku sieť pre informácie o krajine pôvodu. Dostupné online na: <https://www.ecoi.net/en/countries/austria/national-laws/?page=2>.

- Európsky dohovor o ľudských právach. Dostupné online na: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLK.pdf.
- Charta základných práv európskej únie. Dostupné online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=FR>.
- Informácie o systéme automatizovaných správ sú dostupné v rámci prílohy k Správe Komisie Európskemu parlamentu, Európskej rade a Rade: Šiesta správa o pokroku dosiahnutom vo vykonávaní vyhlásenia EÚ a Turecka. Dostupné online na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2663f6e3-50fe-11e7-a5ca-01aa75ed71a1.0009.02/DOC_2&format=PDF.
- IOM Glossary on Migration, 2nd. ed. 2011. Dostupné online na: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_search/country-destination_en
- Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach. Dostupné online na: http://www.ucps.sk/MEDZINARODNY_PAKT_o_obcianskych_a_politickych_pravach.
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 439/2010 z 19. mája 2010, ktorým sa zriaďuje Európsky podporný úrad pre azyl. Dostupné online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX%3A32010R0439>.
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 640/2013 z 26. júna 2013, ktorým sa stanovujú kritériá a mechanizmy na určenie členského štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o medzinárodnú ochranu podanej štátnym príslušníkom tretej krajiny alebo osobou bez štátnej príslušnosti v jednom z členských štátov. Dostupné online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sk/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0640>.
- Národná správa: Zaistenie a alternatívy k zaisteniu v Slovenskej republike. Dostupné online na: https://www.hrl.sk/assets/files/obsah/74-zaistenie_a_alternativy_k_zaisteniu_v_slovenskej_republike_-_narodna_sprava.pdf.
- Odporúčanie Komisie (EÚ) 2017/432 zo 7. marca 2017 týkajúce sa zaistenia účinnejších návratov pri vykonávaní smernice 2008/115/ES. Dostupné online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0432&from=DE>.
- Odporúčanie Komisie zo 16. novembra 2017, ktorým sa ustanovuje spoločná „príručka o návrate“, ktorú majú používať príslušné orgány členských štátov pri vykonávaní úloh spojených s návratom. Dostupné online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H2338&from=EN>.
- OECD: International Migration Outlook 2019. Dostupné online na: https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2019_8c1a5832-en.
- Osobitná správa Európskeho dvora audítorov č. 24 z roku 2019. Dostupná online na: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR19_24/SR_Migration_management_SK.pdf.
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/115/ES zo 16. decembra 2008 o spoločných normách a postupoch členských štátov na účely návratu štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnene zdržiavajú na ich území.

- Dostupné online na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:348:0098:0107:sk:PDF>.
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ z 20. októbra 2010 o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní. Dostupné online na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:280:0001:0007:sk:PDF>.
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/32/EÚ z 26. júna 2013 o spoločných konaniach o poskytovaní a odnímaní medzinárodnej ochrany. Dostupné online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0032>.
- Správa Komisie Európskemu parlamentu, Európskej rade a Rade: Siedma správa o pokroku dosiahnutom pri vykonávaní vyhlásenia EÚ a Turecka. Dostupné online na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:beee77d9-adbe-11e7-837e-01aa75ed71a1.0008.02/DOC_2&format=PDF
- Správa neziskovej organizácie Civil Rights Defenders pod názvom Country Study Sweden: Immigration Detention and Pre-trial Detention z 8. januára 2019, Štokholm. Dostupné online na: <https://crd.org/wp-content/uploads/2019/07/desk-research-Sweden-2019-01-08-final.pdf>.
- Úrad hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru, 2017. *Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike za rok 2017*. Dostupné online na: http://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocnky/rok_2017/2017-rocenka-UHCP-SK.pdf, s. 32.
- Úrad hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru, 2018. *Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike za rok 2018*. Dostupné online na: <file:///D:/Akad%C3%A9mia%20policaj%C3%A9ho%20zboru%20November%202019/%C4%8CVV%C3%9A%202%20Interkult%C3%BArna%20komunik%C3%A1cia/2018-rocenka-UHCP-SK.pdf>, s. 32.
- Úrad hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru, 2019. *Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike za rok 2019*. Dostupné online na: http://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocnky/rok_2019/2019-rocenka-UHCP-SK.pdf, s. 8.
- Úrad hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru, 2020. *Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike za I. polrok 2020*. Dostupné online na: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocnky/rok_2020/2020-I.polrok-UHCP-SK.pdf, s. 26.
- Viedenský dohovor z roku 1969. Dostupné online na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1969/32/>.
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), In: Sbírka zákonů České republiky. 1998. Dostupné online na: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141#Top>.
- Zákon č. 404/2011 z. Z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dostupné online na:

https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_polici_a/pravne_predpisy/zakony/zakon_404_2011_o_pobyte_cudzincov.pdf.

Zbierka zákonov č. 460/1992 Ústava Slovenskej republiky z 1. septembra 1992. Dostupné online na:

https://www.unipo.sk/public/media/9499/dokument_165.pdf.

Ženevský dohovor o právnom postavení utečencov. Dostupné online na: <https://www.unhcr.org/sk/215-skzdrojedohovorydohovor-o-pravnom-postaveni-utecencov-html.html>.

Internetové zdroje:

https://ec.europa.eu/home-affairs/e-library/glossary/country-transit_en

<https://www.minv.sk/?migracny-urad-mv-sr>

<https://www.hrl.sk/sk/co-robime/temy/zaistenie-cudzincov>

[https://www.lexika.sk/blog/nova-norma-pre-pravne-](https://www.lexika.sk/blog/nova-norma-pre-pravne-tlmocenie/Simona_Pralovska)

[tlmocenie/Simona Pralovska](https://www.lexika.sk/blog/nova-norma-pre-pravne-tlmocenie/Simona_Pralovska)

<https://www.bmi.gv.at/304/start.aspx>

<https://www.emn.at/wp-content/uploads/2017/01/Detention-and-alternatives-to-detention-AT-EMN-NCP-final.pdf>

<https://sweden.se/migration/#2013>

<https://www.globsec.org/2018/11/09/italys-migration-policies-turning-point/>

<https://www.asylumineurope.org/reports/country/italy/overview-legal-framework>

https://e-justice.europa.eu/content_find_a_legal_translator_or_an_interpreter-116-it-sk.do?member=1

Predkladaná štúdia je výstupom z projektu Akadémie Policajného zboru v Bratislave pod názvom Interkultúrna komunikácia so štátnymi príslušníkmi tretích krajín v zariadeniach (VYSK 241).

Resumé

Communication between the Members of the Police Force and the Third-Country Nationals in Slovakia and in Selected Countries Hosting Hotspots

The current study offers an insight into the challenges of communication between the third-country nationals detained in the detention centres across the Member States of the European Union and the members of the Police Force. The special focus is laid on differences in legal framework and interpreting/translation services in relation to migration issues in selected countries, i.e., Slovakia as *a transit country* with a very few migrants arriving in the country that is in vivid contrast to the countries where the system of *hotspots* was implemented, i.e. Italy and Greece. As the result of the respective comparison, two layers of communication are revealed, and the status of interpreters/translators are presented in the context of asylum procedure.

ROMÁN MEZI HISTORIÍ, PAMĚTÍ A ZAPOMENUTÍM: *MNICHOVSKÝ PŘÍZRAK* GEORGESE-MARCA BENAMOUA

Karel Střelec

Ostravská univerzita, Česká republika

karel.strelec@osu.cz

Klíčová slova: paměť v literatuře, Mnichovská dohoda, současná francouzská literatura, paměťová studia

Key words: memory in literature, Munich Agreement, contemporary French literature, memory studies

Úvod

Mnichovská dohoda, která vešla v českém a slovenském prostředí ve známost také jako Mnichovský diktát či Mnichovská zrada, nepochybně patří mezi klíčová politická rozhodnutí Evropy 20. století (1). Podpis paktu o odstoupení velké části československého pohraničí nacistickému Německu představoval již v závěru září roku 1938 předvěst druhé světové války a prolomení evropského geopolitického uspořádání a vlivů. Stejně tak znamenal významný bod zlomu v doposud spojeneckých a partnerských vztazích mezi Československem a Francií, garantovaných bilaterálními politickými a bezpečnostními dohodami. Zatímco v české kolektivní paměti jsou mnichovské události relativně stabilním neuralgickým symbolem traumatu a trvalým námětem nejen narativních forem umění (2), ve francouzské kultuře a literatuře není reprezentace dohody a souvisejících událostí nijak produktivním jevem. Jednou z výjimek v tomto směru představuje současný román francouzského spisovatele, novináře a filmového producenta Georgese-Marca Benamoua *Mnichovský přízrak* (*Le Fantôme de Munich*) (3).

Reprezentace minulosti v literatuře je tématem, které tvoří předmět zájmu rozmanitých literárněvědných disciplín – mimo jiné genologie, tematologie, naratologie a dalších. Souběžně se dostává do pozornosti aktuálních interdisciplinárních přístupů, zpravidla označovaných zastřešujícím termínem paměťová studia či studia paměti. V tomto rámci lze nazírat literární, narativní texty jako spolukonstituenty, formanty a také mediální nosiče paměti, především v její sociální, kolektivní podobě: „Vytvářením sémantických forem ve znakovém systému

literatury se formální a estetické aspekty literatury (např. metafikční techniky, vyprávěcí situace, časoprostor, tropy) stávají stále důležitějšími. Literární texty nabízejí různorodá interpretační a identifikační čtení a chápání společnosti a historie, které mohou vstupovat do kolektivní (historické) paměti“ (4).

Četné pokusy a snahy o popsání a vyložení vztahů mezi literárními díly, literaturou jako takovou, a kolektivním vzpomínáním (nebo zapomínáním) společností a národů se v posledních desetiletích realizovaly v západoevropském akademickém prostředí; jedním ze syntetických pohledů je práce německé badatelky Astrid Erllové. Kromě jiných poukazuje na dvě relace: „paměť v literatuře“ [...]: neobyčejně široké spektrum příspěvků věnovaných literární reprezentaci paměti a vzpomínky sahá od naratologických analýz a analýz diskursu až po literárněvědný výzkum traumatu; ‚literatura a medialita paměti‘: pod tímto klíčovým heslem jsou v poslední řadě pojímány novější přístupy, které popisují vztah literatury a paměti na poli (inter)mediálních a kulturněmediálních procesů“ (5). Tyto perspektivy jsou mj. také východisky naší studie a úvah o paměti a vzpomínání v pojednávaném díle. Úvodem dodejme, že autorem překladů citací z cizojazyčné literatury (doposud do češtiny nepřeložené) je autor tohoto článku; citace z románu *Mnichovský přízrak* pocházejí z českého vydání v překladu Zuzany Tomanové.

Zapomínání a potlačování

Výchozí situaci Benamouovy knihy představují zapomnění a potlačení vzpomínek, které jsou ztělesněny v ústřední románové postavě francouzského expremiéra Eduarda Daladiera. Ten je zachycován z pohledu vypravěčky, mladé americké novinářky (jejich fikční setkání roku 1968 u příležitosti třiceti let od konference tvoří rámec celého narativu), usilující o patrně bilanční výpověď a svědectví tohoto posledního žijícího vysokého účastníka mnichovské konference: „Byl posledním z mnichovské čtyřky, jediným, který unikl mnichovskému prokletí. Ostatní tři byli smetení“ (6). Politikova nechuť k setkání a především vypovězení vzpomínek je naznačena jako absolutní a trvalá, což ilustruje dopis, v němž reaguje na žádost o schůzku: „Vážená paní, několik let jsem odmítal odpovídat na otázky, které mi zasílali různí spisovatelé z mnoha zemí, především z Velké Británie a USA.

Byl bych se v té záplavě utopil“ (7). Izolaci, do níž se po konci kariéry uzavřel, nevyjadřuje jen tato prostorová metafora strachu ze smetení proudem vody a utopení, nýbrž také Daladierovo bydliště na miniskulním ostrově v řece Rhône. Vypravěččino počáteční fyzické přeplutí a vstup do hájemství jeho domu tak představuje iniciační sémantický, významotvorný moment (v lotmanovském smyslu) v podobě metaforu průniku (či spíše nahlédnutí) do potlačené individuální paměti.

Tento zmíněný typ narušení paměti, charakteristický pro ústřední postavu, představuje pod originálním názvem *mémoire empêchée* ve svém klasickém díle *La mémoire, l'histoire, l'oubli* (Paměť, historie, zapomnění) francouzský filosof Paul Ricœur jako jeden z typů tzv. zneužití paměti (*abus de mémoire*) (8). Nahlíží jej jako výsledek traumatického prožitku a obranné reakce, která vede k potlačení vzpomínek, nikoliv však k jejich vymazání a zapomenutí. Ty je možné, či přesněji žádoucí „resuscitovat“, vyjavit za pomoci práce se vzpomínáním a práce se zármutkem (*travail de remémoration, travail de deuil*). Ricœur v této souvislosti připomíná Freudovy názory a způsob překonávání potlačené paměti, v němž jsou klíčové dva provázané komponenty: (psycho)analytika a analyzovaného (*l'analyste, l'analysant*). Tato klinická označení se ovšem v aktualizovaném významu – a to zejména u traumatu kolektivního – mohou přenést a rozšířit, což je případ tematizace potlačené paměti a jejího rozkrývání v námi popisované knize. Benamou staví setkání a dialog *a priori* nepřístupného Daladiera a novinářky právě jako střet „nemocného“ a „terapeutky“, která proces překonání traumatu v eticko-politické rovině katalyzuje díky již zmíněné práci paměti: „Freud neustále zdůrazňuje kooperaci analyzovaného [...]. V tomto ohledu zaujímá pojem práce – práce se vzpomínáním, práce se zármutkem – strategické místo v reflexi selhání paměti“ (9). Jestliže jsme prve zmínili sémantiku aktu příchodu žurnalistky do Daladierova domu, ta se záhy ukazuje jako dočasná. Síla potlačené paměti se během diskuzí obou protagonistů nečekaně vyjeví jako nezlomná a proces práce se vzpomínáním se ocitá na mrtvém bodě, když se Daladier rozhodne, i přes své předchozí svolení, o mnichovských událostech mlčet. V tomto okamžiku autor přenáší potenciál dějinné výpovědi z člověka na objekty: politik uvádí novinářku do své malé stodoly přiléhající k domu, která funguje jako osobní archiv: „Ocitla jsem se v Alibabově

jeskyni. Všude kolem mne se kupily nečekané poklady. Tady muselo být daleko více materiálu, než je zapotřebí na jeden rozhovor, i kdyby měl aspirovat na Pulitzerovu cenu. Tisíce stran, stovka spisů, jimiž by se určitě dalo proniknout do třiceti let zakázaného zákulisí dějin. [...] Abych skryla svůj zmatek, rozhodla jsem se, že se budu upřeně dívat na starcův prst, stírající prach ze štítků a barevných krabic, na hromady desek narvaných spisy, řady šanonů se štítky pečlivě, krasopisně nadepsanými fialovým inkoustem“ (10). Archivní materiály zde ztělesňují pasivní paměť, odložené vzpomínky ležící ladem a nesloužící k aktivnímu vzpomínání (11). Na souvislost s typem strukturovanosti takového prostoru upozornila také již Aleida Assmannová: „Kde je prostor strukturovaný a uspořádaný, jedná se o média, metaforu a modely úložiště. Kde je naproti tomu prostor znázorněný jako neuspořádaný, nepřehledný a nepřístupný, můžeme mluvit o metaforách a modelech vzpomínání“ (12). Současně je vymístění archivu mimo obývaný dům všeobecně prostorovým symbolem vytěsnění, obdobně jako samotná Daladierova izolace na říčním ostrůvku.

Přechod narativu k dalšímu stupni rozkrývání paměti, práci s dobovými dokumenty a dalšími materiály a texty, na sebe vrší také další neurčitost a problematičnost. Archiv, jakkoliv systematicky a pečlivě zorganizovaný, nabízí výlučně již všeobecně známá fakta, nikoliv důvěrné svědectví účastníka státnické konference. Jeho selektivní obsah a řád vyjadřuje Daladierovu osobní kontrolu; obdobně jako veřejné archivy resultují z politické a mocenské snahy o kontrolu kolektivního vzpomínání (13). Bezvýslednost své práce překonává novinářka teprve aktem fyzického prolomení (srovnejme její dřívější vstup na ostrov) uzamčených zásuvek pracovního stolu. Tento archetypální, veskrze až detektivní postup, konečně otevírá přístup k autentickým vzpomínkám, zapsaných Daladierem do nedokončené memoárové knihy. Útržkovitý až chaotický a rozpracovaný charakter svazku symbolizuje – opět v materiálním světě – doposud nezavršenou státníkovu rekonsiliaci s vlastní minulostí a vzpomínkami: „Jedna z těch knih, kterou staří lidé nikdy nedopíší. Upnou se k ní, aby mohli dál žít, a snesou do ní všechno, jako by šlo o skladiště jejich života“ (14).

Teprve konfrontace obou protagonistů, s Ricœurem řečeno analytičky a analyzovaného nad nalezeným sešitem, je finálním průlomem – nabytím toho, co

bychom mohli nazvat odvahou k paměti. Daladier je zprvu zasažený sentimentem: „Udiveně, něžně, s neskrývaným dojetím si prohlížel, jaký kdysi býval mladík. Znovu objevoval sám sebe“ (15); tento okamžik však primárně tematizuje obrat v tzv. rezervním zapomnění (*oubli de réserve*), tedy v zapomnění, které je reverzibilní a zakládá se na vytěsnění vzpomínek, nikoliv jejich trvalé ztrátě (16).

Popsaná série přibližování k autentickým vzpomínkám a opětovné vzdalování se jim (viz tabulka 1) nicméně nevyznívá toliko jako individuální záležitost – stává se extenzivním modelem kolektivního nevyrovnání s minulostí a potlačení paměti. Tuto francouzskou (celo)společenskou dimenzi autor nasvětluje zmínkou o další postavě, vysokém činiteli a účastníkovi Mnichova Alexisi Légerovi, který v první kapitole románu rovněž systematicky odmítá jakékoliv rozhovory k tématu roku 1938. Motiv francouzského „mlčení“ k traumatické události v neposlední řadě zvýrazňuje identita reportérky, již Benamou přisoudil zahraniční, konkrétně americké občanství a částečné rodinné kořeny v rakousko-uherské monarchii. Impuls k tázání se po jednom z rozhodujících bodů moderních francouzských a evropských dějin tak v knize přichází paradoxně zvenčí, nikoliv z Francie samé.

Tabulka 1

STAV	PROCES
potlačená paměť hlavní postavy	vytěsnění, rezervní zapomnění
↓	↓
svolení k setkání	přesvědčení
↓	↓
nechuť vypovídat	opakované odmítnutí
↓	↓
materiální uložení paměti	substituce materií, archivem
↓	↓
(auto)cenzura, skrývání	osobní kontrola nad archivem
↓	↓
autentická paměť, výpověď	prolomení vypravěčkou, vzpomínání, „analytik a analyzovaný“

Narativní a kompoziční strategie

Již naznačený rámec hovorů mezi Édouardem Daladierem a novinářkou, který dominuje začátku knihy, má podobu východiska následných početnějších kapitol v *er-formě*. Ty mapují chronologii událostí září 1938 – v celkem šesti oddílech se tak

mísí pasáže z fikční přítomnosti roku 1968 (obsah knihy je signalizuje za pomoci obtažení ve čtverečku); a kapitoly autorského vyprávěče reprezentující samotná jednání (17). Zvolená alternace dvou perspektiv tak činí přítomnost dynamičtější (výše popsané „přetahování“ se o předání vzpomínek, tematizace procesu vzpomínání a potlačování stárnoucího člověka, komentáře tazatelky, rozkrývání paměti, komentáře ke vzpomínkám a často i vášnivé polemiky obou postav). Samotný obsah vzpomínek a vyprávění předválečné časové roviny svým posunem od „já“ (ich-formy) k „on“ (er-formě) redukuje potenciální tendenci vnímat text jako autentické memoáry – naopak má představit minulost popisem novinářky, která pokládá doplňující dotazy a je aktivním účastníkem a partnerem Daladierova vzpomínání.

Specifická kompoziční úprava se v románu vyskytuje také v úvodní partii představené první kapitole. Ta otevírá knihu pasáží nazvanou „osoby“, která má podobu enumerace protagonistů předválečných událostí (osoba novinářky zahrnuta není). Jednotlivé postavy doplňuje jejich profese a funkce, mimoto jsou podle úlohy, kterou v příběhu mají, vizuálně rozčleněny do skupin – kromě hlavního jádra přímých účastníků mnichovských jednání jsou zde zmiňováni diplomaté či důstojníci, samostatně s titulkem „dále účinkují“ pak Edvard Beneš a generál Eugène Faucher. Atypičnost a příznakovost podobného incipitu v prozaickém díle, evokující nejpravděpodobněji obdobné soupisy na počátcích divadelních či filmových scénářů, funguje nejenom jako prostředek očekávání dramatické a živosti, ale i jako nástroj vyvolání realistického dojmu.

Způsob vyprávění o minulém, a tedy inscenování paměti, je přirozeně odvislý od intence autora a může, nebo naopak nemusí, zapadat do systémů a struktur sdílené kolektivní paměti určité society. Jak upozorňuje Vladimír Papoušek, u vzpomínkových literárních narativů je podstatný „[...]“ modus intence prezentované řeči, tedy co tato řeč chce dosáhnout ve vztahu k potenciálnímu publiku – obviňuje, dojíká, polemizuje, chce být především literaturou performující svou estetickou zdatnost, je stylizována jako svědectví, jako obrana, nebo jako sebereflexe individuálního života“ (18). Papoušek rozpracovává tyto mody, resp. strategie, na příkladech osobních vzpomínkových literárních děl, je nicméně zřetelné, že se analogicky uplatňují také u próz neautobiografického charakteru.

Podle Papouška je potřeba „[...] soustředit se především na způsoby samotné exprese motivů paměti a na vypravěčskou strategii textu. Zároveň pak tato exprese paměti může být komparována s identifikovatelnou dobovou kolektivní intencí, tedy tím, co dominuje dobovým textům z hlediska dobové potřeby na historicky důvěryhodné sdělení“ (19). Pokládáme si proto otázku, jakou strategii, event. strategie exprese paměti volí ve svém románu Benamou k popisu Mnichova románového Daladiera.

Fikční vzpomínky, a tedy celkové ladění příběhu, kombinují především dva dominující mody exprese paměti ústřední postavy: strategii úzkosti a strategii racionalizace. První ze zmíněných není v próze přítomna od počátku, během něhož je Daladier vykreslen jako odhodlaný a neústupný státník – zlom přichází v táhlém čekání na dohodu mezi ním a Chamberlainem, s nímž se nedaří v předvečer jednání spojit. Úzkost se po formální stránce nezřídka manifestuje opakováními a gradací: „A v předvečer té konference jsem byl sám, zoufale sám, sám jako nikdy předtím [...]“ (20) či na jiném místě: „Bál se, že by změnil názor, obával se jejich vlivu, bál se i zbytečné diskuze s obávaným Légerem, která by ho zviklala v rozhodnutí a nevyhnutelně ho připravila o elán“ (21). Návratnost exprese úzkosti se projevuje také v Daladierově popisovaném strachu z domácí politiky, která v některých okamžicích převyšuje úzkost ze samotného jednání a z vědomí opuštěnosti: „„Ano, v těch několika vteřinách jsem viděl, jak by se na mě ta smečka vrhla. Nejdřív ti z našich, co se mě snažili zničit. Levice z Lidové fronty, bývalí přátelé, kteří by mě ušlapali ve jménu svého antifašismu. A taky ultrapravice a všechny ty její noviny [...]““ (22).

Druhá dominující strategie – racionalizace – z těchto motivů vyrůstá; tam, kde je úzkost vystupňována, přechází do exprese obrany, ospravedlňování minulého jednání a rozhodování. Příkladem může být bezprecedentní rasistická urážka, kterou počastuje během jednání Hitler francouzského generálního tajemníka, a Daladierovo zdůvodňování, proč nezasáhl: „Ze zoufalství si pomyslel, že nejjednodušší bude chtít po Hitlerovi omluvu. Jenže pak ho přepadly obavy. Co když Hitler odmítne? Pro chudáka Légera i pro Francii by to znamenalo ještě větší ponížení“ (23). Stejně provází racionalizace připomínku soukromého jednání s Hitlerem, v níž bývalý premiér podléhá vůdcově manipulaci, což glosuje

překvapená vypravěčka: „Obhajoval se, předkládal vytáčku za vytáčkou. A každé z nich věřil. V té chvíli jsem pochopila, že nakonec bezděčně nenávidí víc obět Beneše než katana Hitlera“ (24). Změnu racionalizujícího modu nepřináší ani závěr románu, v němž zaznívá lítost nad ztrátou mocenského vlivu Francie: „S Francií, velkou, imperiální Francií byl konec. Už nebyla velkým národem rozhodujícím o válce či míru na evropském kontinentu. A to už dost dlouho, to mi věřte“ (25). I zde však Daladier ospravedlňuje své činy a Benamou mu k vyjádření osudu příznačně vkládá do úst pasivum, které zazní v poslední větě románu: „Byl jsem knokautován v ringu století“ (26).

Žánrová specifika

Literární žánry soustředící se v nejširším smyslu na vyobrazení minulého patří v genologickém systému k frekventovaným a tradičním, přesto však často jednoznačně terminologicky neukotvených; reprezentace minulosti je vlastní rozmanité typologické škále děl jako jsou mj. biografie, memoárová literatura, kroniky nebo nepochybně nejfrekventovanějšímu žánru zasazenému do minulosti, historickému románu. I v případě posledně jmenovaného a velmi produktivního žánru, resp. žánrové varianty, nepanuje v literárněteoretických pracích shoda na jeho obecných rysech a charakteristikách, přičemž se objevuje i krajní názor, předpokládající, že historický román je jako samostatný žánr neuchopitelný a nedefinovatelný (27). Kromě adjektiva historický se k románu, který vypráví narativ zasazený do minulosti, přidávají další (zejména v moderní, často zahraniční genologii užívané) přívlastky – hovoříme tak kromě jiného o románu retrospektivním, vzpomínkovém nebo paměťovém.

Pokusme se na tomto místě o úvahu, zda je možno Benamouův román považovat ve vztahu k některému z těchto subžánrů za modelový, či naopak za genologicky synkretický. Sám autor se v závěrečném komentáři, v němž vysvětluje okolnosti vzniku díla a uvádí použité zdroje, spokojuje s univerzální kategorií románu: „*Mnichovský přízrak* přináší osobní pohled na jistý ‚zvláštní den‘. Je to román; snaží se objasnit četné otázky kolem oné události, prozkoumat duše, vysledovat pochyby, rozlišit vnější a vnitřní tlaky u jednotlivých postav a samozřejmě rozebrat ‚mechanismus zbabělosti‘.“ (28). Pro naše potřeby lze za

podstatnou považovat zmínku o osobním pohledu – tedy myšleno o subjektivní výpověď hlavní postavy – stejně jako o širší, všeobecný záměr literárního díla vyjevit univerzální podmínky strachu a zbabělosti v dějinných okamžicích a možnosti jejich zpětné reflexe a překonání. Oba tyto póly se, jak jsme ukázali výše, v *Mnichovském přízraku* skutečně realizují a jsou základem jeho obsahu.

V nepříliš rozsáhlém okruhu recenzních ohlasů, které knihu po vydání představovaly a hodnotily, se opakovaně objevují tvrzení o její příslušnosti k subžánru historického románu. Jedním z jeho standardně přijímaných kritérií je nepochybně časový odstup, tedy distance mezi popisovanou epochou a časem vzniku díla. Jako vymezující limit rámcově platí úsek, který se kryje s komunikativní, tedy živou pamětí sahající k nejstarším pamětníkům. Hovoříme tak přibližně o časové vzdálenosti šedesáti až osmdesáti let do minulosti – díla zasazená do starších období spadají do skupiny historické prózy (29). Benamouův *Mnichovský přízrak* se ocitá právě v onom hraničním pásmu – francouzský originál byl vydán v roce 2007, v době markantního „boomu“ evropského nejen literárního zájmu o paměť a traumata spjatá s událostmi druhé světové války. Takto pojímané hledisko nás může vést rovněž k další žánrové variantě, románu retrospektivnímu, v němž je minulost součástí „obecně společenské paměti“ (30); proti ovšem hovoří chybějící autorova vlastní zkušenost s vyprávěným obdobím (31).

Historický román má specifické postavení: jak připomíná Pavel Šidák, je mu vlastní rozkročení mezi póly fikce (umělecké literatury) a historiografie: „Pól fikce zde bývá spjat s estetizací; zdůrazňuje psychologizaci [...] a názornost; fikce je ‚fiktivně zpřítomňující‘ [...]; naopak pól historiografie je založen na odlišení doložených a nedoložených jevů (tedy na explicitním dělení pravdy a dohadů), na viditelném a zdůrazněném čerpání z pramenů apod.“ (32). Je zřetelné, že se v *Mnichovském přízraku* oba mody propojují a ani jeden není striktně dominantní. Tíhnutí k historiografii umocňuje relativně obsáhlý výčet pramenů jako např. odborných studií, knih nebo archivních materiálů, stejně jako autorské peritextové poznámky o použitých heuristických metodách. A opačně – k estetické literatuře se váže psychologická prokreslenost, dialogičnost hlavních postav a celkový fiktivní rámeček narativu návštěvy roku 1968. Platí tak ona hraničnost: „[...] historický román

je na hranici ne-fikce; od ní se liší fokalizací soustředěnou na hlavní postavu, která je ovšem fikční“ (33).

Jiným modelem reprezentace minulosti je tzv. vzpomínkový román. Tento subžánr, již svým názvem implikující tematizaci paměti, vzpomínkového procesu a individuálních vzpomínek samotných, charakterizuje ve své studii o moderní britské próze Petr Chalupský následovně: „Vzpomínkový román je velmi sevřený a silně subjektivně laděný prozaický útvar, svým rozsahem a kompozicí často hraničící s novelou [...]. Jeho vypravěč, který je zároveň i hlavní postavou příběhu, je člověk středního až zralého věku s určitou životní zkušeností. Samotný přítomný děj románu je velmi jednoduchý až statický a zabírá poměrně krátké časové období v řádu dnů, nanejvýš týdnů. Naprostá většina příběhu se odehrává v mysli vypravěče, v jeho vzpomínkách, pocitech, úvahách a komentářích, ve kterých se až obsedantně zabývá sám sebou, svou minulostí, svou rolí v minulých událostech a představou sebe sama, jak se vnímal on, ale i jak si myslí, že ho vnímali jiní lidé. Důležitější než děj je postupné odkrývání dřívějších událostí [...]“ (34). Jak dále Chalupský dokládá, osobnost hlavní postavy mívá rysy inteligentního člověka, ovšem obtěžkaného pocitem vlastní viny nebo selhání.

Srovnáme-li výše citovaný profil s námi analyzovaným románem, vyjeví se zřejmé paralely (postava zkušeného a vzdělaného člověka, stručný přítomný děj, motivy minulého selhání, dominující klíčové analepsy a další), a naopak také příznačná difference v narativním způsobu. Namísto personálního vypravěče operuje Benamou s heterodiegetickým vyprávěním, a to s výjimkou kapitol zasazených do přítomnosti – v nich se uplatňuje jakožto vypravěčka postava americké novinářky. Ústřední postava Daladiera tedy není vypravěčem v žádném okamžiku příběhu, což vede k efektu zrealističtění, zdánlivé objektivizaci vzpomínek a dokumentárnosti. Na stranu druhou, ona problematičnost výpovědi vzpomínek konfrontovaná s pocitem viny je v *Mnichovském příznaku* intenzivně vyjádřena v úvodu a také skrze strategie exprese vzpomínek (viz první část naší studie).

Úhrnem řečeno, Benamouův Mnichovský přízrak představuje genologicky žánrově pozoruhodný synkretický hybrid; je ilustrativním příkladem prozaického díla, které využívá prvků více žánrových kategorií (35). Román tematizuje nejen

minulost, ale také proces vzpomínání; neguje časovou šíří historického románu a jeho výlučné zasazení do minulosti; postrádá generační a rodovou propojenost retrospektivního románu; vymyká se vzpomínkovému románu a jeho typickému splynutí vypravěče s hlavní postavou. Je narativní fikcí, ale velmi explicitně upozorňuje na snahu o faktografičnost a podloženost informací. V jistém ohledu pak může mít blízko k tzv. paměťovému románu (též románu paměti, *novela de la memoria*), jak označuje především hispanistická literární věda novější romány tematizující paměť moderních dějin. Charakterizuje je zprostředkovaný vztah k pojednávané době, jejich autory bývají spisovatelé nezatížení přímou zkušeností s popisovanou, často traumatickou epochou nebo dějinným okamžikem. Romány současně napřímo usilují být médii, které paměť udržuje a předává: „Většina autorů toho, co nazýváme ‚paměťovým románem‘, nezažila řadu pojednávaných událostí, byli však posluchači vyprávění aktérů oněch událostí. Tato díla předávají za pomoci literárních prostředků nepřímou paměť a nahrazují mizející svědky, kterým takto navrácí slovo [...]“ (36). Funkční a mediální podstata takového pojetí žánru jej opravňuje – jak se domníváme – šířeji vztáhnout i na *Mnichovský přízrak*.

Závěr

Literární reprezentování a inscenování paměti 20. století patří mezi produktivní tendence současné evropské prózy. Benamouův román, nepochybně patřící do této skupiny děl, volí svébytnou strategii počáteční tematizace potlačené paměti klíčového francouzského politika třicátých let a její překonávání, spjaté s osobním vyrovnáváním se s pocitem individuálního i společenského traumatu. V líčení historické události se v postavě Éduarda Daladiera prolínají exprese zvýrazňující úzkost a racionalizaci, které jsou konfrontovány s kritickým pohledem novinářky a vypravěčky vybraných kapitol – Benamou takto konstruuje pozoruhodný, žánrově promísený literární text, který lze označit jako paměťový román. Obdobně jako postavy v jeho fikčním světě, také dílo jako takové směřuje k překonání zapomnění a k možnosti práce paměti v aktuálním světě; v rámci současného francouzského (ne)vzpomínání na Mnichov se tak stává výrazným médiem kulturní paměti společnosti.

Poznámky

- (1) Vnímání významu mnichovských událostí v rámci národních dějin mj. doložil průzkum postojů českých pedagogů, z něhož vyplynulo, že Mnichovskou dohodu pokládají respondenti za jeden ze čtyř nejdůležitějších milníků posledních více než tisíce let státnosti (LABISCHOVÁ 2013: 153–159).
- (2) A to jak v umění dobovém (mj. jako bezprostřední reakce v poezii básníků Jaroslava Seiferta, Františka Halase, Vladimíra Holana, Vítězslava Nezvala; dále v poválečné kinematografii zpravidla s poúnorovými ideologickými konotacemi), tak nejnovějším (často také v podobě filmového i seriálového zpracování).
- (3) Sám autor v rozhovoru poskytnutém českému veřejnoprávnímu rozhlasu hovoří o nezájmu francouzských politiků či historiků o téma Mnichovské dohody, či dokonce o kolektivní amnézii ve své zemi. Srov. PÍŠA 2008.
- (4) KRATOCHVIL 2013: 13.
- (5) ERLLOVÁ 2015: 191.
- (6) BENAMOU 2008: 18.
- (7) Ibid.: 17.
- (8) RICŔEUR 2000: 575. Dále jde o typy paměti manipulované a povinné (*mémoire manipulée, mémoire obligée*).
- (9) RICŔEUR 2000: 97.
- (10) BENAMOU 2008: 19.
- (11) Harald Welzer uvádí obdobné záznamy spolu s (pohyblivými) obrazy, prostory a přímými interakcemi mezi čtyři základní média sociálního utváření minulosti. Srov. WELZER 2015: 76.
- (12) ASSMANNOVÁ 2018: 179.
- (13) Ibid.: 386.
- (14) BENAMOU 2008: 24–25.
- (15) Ibid.: 25.
- (16) ŠUBRT – PFEIFEROVÁ 2010: 23.
- (17) Je pozoruhodné, že na tuto skutečnost autor nikde čtenáře neupozorňuje.
- (18) PAPOUŠEK 2019: 212.
- (19) Ibid.: 211.
- (20) BENAMOU 2008: 52.
- (21) Ibid.: 163.
- (22) Ibid.: 122.
- (23) Ibid.: 172.
- (24) Ibid.: 183.
- (25) Ibid.: 234.
- (26) Ibid.
- (27) SVATOŇ 2012: 79–85.
- (28) BENAMOU 2008: 236.
- (29) MOCNÁ – PETERKA 2004: 240; ASSMANN 2015: 51–53.
- (30) MOCNÁ – PETERKA 2004: 240.
- (31) Sám autor románu se narodil takřka po dvou desetiletích od traktovaných událostí, v roce 1957.
- (32) ŠIDÁK 2013: 136.
- (33) Ibid.: 227.
- (34) CHALUPSKÝ 2019: 39.

(35) K míšení a prolínání žánrů srov. např. STALLONI 117–119.

(36) VILA 2003: 41.

Literatura

- ASSMANN, J. „Kolektivní paměť a kulturní identita“ in *Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015, s. 50 – 61.
- ASSMANNOVÁ, A. *Prostory vzpomínání: podoby a proměny kulturní paměti*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, 482 s.
- BENAMOU, G. M. *Le fantôme de Munich*. Paris: Flammarion, 2007, 300 s.
- BENAMOU, G. M. *Mnichovský přízrak*. Praha: Paseka, 2008, 242 s.
- PÍŠA, O. Mnichovský přízrak o černém datu československé historie. Online. <https://wave.rozhlas.cz/mnichovsky-prizrak-o-cernem-datu-ceskoslovenske-historie-5258142#volume>.
- ERLLOVÁ, A. „Literárněvědné koncepty paměti“ in *Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015, s. 190 – 206.
- CHALUPSKÝ, P. „Dvě podoby britského vzpomínkového románu“ in *Historie, paměť a identita v současné světové a české próze*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019, s. 37 – 56.
- KRATOCHVIL, J. „Literary stories: cultural memory“ in *Bohemica litteraria*, roč. 16, č. 2, 2013, s. 7 – 19.
- LABISCHOVÁ, D. *Co si uchováme v paměti?: empirický výzkum historického vědomí*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2013, 282 s.
- MOCNÁ, D – PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, 699 s.
- PAPOUŠEK, V. „Modus exprese osobní paměti v literárním textu“ in *Poznańskie Studia Slawistyczne*, roč. 9, č. 16, 2019, s. 209–226.
- RICŒUR, P. *La Mémoire, l'histoire, l'oubli*. Paris: Seuil, 2000, 681 s.
- STALLONI, Y. *Les genres littéraires*. Paris: Armand Colin, 2013, 128 s.
- SVATOŇ, V. „Historický příběh a historická fikce: glosa k Doleželově kritice postmoderního historismu“ in *Slovo a smysl*, roč. 9, č. 18, 2012, s. 79–85.
- ŠIDÁK, P. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013, 325 s.
- ŠUBRT, J – PFEIFEROVÁ, Š. „Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání“ in *Historická sociologie*, roč. 2, č. 1, 2010, s. 9–29.
- VILA, J. „La memoria de la novela“ in *Quimera: Revista de literatura*, roč. 24, č. 236, 2003 s. 40 – 45.
- WELZER, H. „Co je to komunikativní paměť a z čeho se skládá“ in *Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015, s. 73 – 89.

Résumé

Novel between history, memory and forgetting: *The Ghost of Munich* by Georges-Marc Benamou

The following paper deals with one of the unique works of contemporary French literature reflecting the theme of the Munich Agreement of 1938 – the novel *The*

Munich Ghost (Le Fantôme de Munich) by Georges-Marc Benamou. Using the selected concepts of memory studies (including Jan Assmann, Aleida Assmann, and Paul Ricœur), the aim is to interpret and characterize the topic of memory suppression, reconciliation and recollection of the key moment of individual as well as collective memory. Furthermore, the study describes the narrative and compositional strategies of the chosen work that use the modes of memory expression and their goals. Last but not least, the paper deals with the issue of genre aspects of the book which represents a remarkable combination of the elements of historical, retrospective, remembrance and memory novels.

VÝVIN OBRAZU IDEOLÓGIE SOCIALIZMU V TEMATICKOM DISKURZE: NA PRÍKLADE POLITICKO-IDEOLOGICKEJ KONCEPTUÁLNEJ METAFORY

Patrícia Molnárová

Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica

patricia.molnarova@umb.sk

Kľúčové slová: 1. máj, konceptuálna metafora, ideológia, jazyk obdobia socializmu, úvodníky

Key words: 1st May, conceptual metaphor, editorials, ideology, language of socialism

Vstup do výskumnej problematiky

Metaforické vnímanie sveta je prirodzenou súčasťou jazyka a jeho teoretické východiská sú ukotvené v kognitívnej lingvistike, ktorá považuje metaforu za nástroj utvárajúci zmysel každodennej reality (Kováčová, 2015, s. 37). Vzhľadom na využitie metafory v skúmanom politickom a mediálnom dobovom diskurze konštatujeme, že prítomnosť metaforického modelu v jazyku zvyrazňuje, ale zároveň i zjednodušuje abstraktné politické či ideologické aspekty, v dôsledku čoho ich približuje recipientovi v zrozumiteľnej forme. Teoreticko-metodologickú platformu kognitívno-lingvistických bádání o metafore nám poskytujú práce G. Lakoffa a M. Johnsona (Lakoff, 1993; Lakoff – Johnson, 2002; Lakoff, 2006), ktoré sú zároveň podkladom pre domáce výskumy (pozri Kováčová, 2015; Blaho – Mertová, 2018 a iní). Ohraničený výskumný priestor tvorí časť oficiálneho politicko-ideologického a mediálneho diskurzu v období socializmu, pričom termín diskurz, napriek jeho širokému vymedzeniu, chápeme ako integratívny celok textu a extralingválneho kontextu s uplatnením recipročného vzťahu (k tomu Hoffmannová, 1997, s. 8; Kraus, 2010, s. 18). Povedané s M. Bočákom (2020, s. 15), ide o „posun v uvažovaní jazykovedy smerom k interpretácii (sociálne) funkčného využitia jazykových jednotiek v rozsahovo väčších, nadvetných úsekoch, osobitne textoch, a ich širších kontextoch, vrátane mimojazykových“.

Zaoberajúc sa oblasťou ideologických aspektov v jazyku obdobia socializmu v 60. rokoch, zaradíme výsledky nášho bádania do oblasti na priesečníku kognitívnej, diskurzívnej a pragmatickej lingvistiky. Dôležitou súčasťou analyticko-interpretáčného náhľadu na jazyk v danej dejinnej etape je historický kontext, čo

d'alej rozvíja interdisciplinárny prístup k zvolenej problematike. Podľa vyjadrenia I. Dulebovej (2010, s. 66) „komparatívny výskum procesu metaforizácie vedie k nachádzaniu spoločných črt v politickom metaforickom obraze sveta a v spôsobe myslenia predstaviteľov rôznych lingvokultúrnych spoločenstiev, ktoré vedú ku konštatácii existencie základných a univerzálnych metaforických modelov“. Naše výskumy oficiálneho mediálneho diskurzu v 60. rokoch potvrdili výskyt tzv. budovateľských metafor nielen v každodenných publicistických textoch, ale aj v súbore tematicky orientovaných komunikátov publikovaných pri príležitosti Sviatku práce – 1. mája, ktorý mal v skúmanom období dominantný ideologický podtext (Molnárová, 2019a, 2019b).

K budovateľským metaforám v období socializmu zaradujeme konceptuálne modely *boj*, *cesta* a *budova*, ktoré zobrazujú abstraktný politicko-ideologický systém socializmu a jeho marxisticko-leninskú ideológiu v mentálne uchopiteľnej a používateľsky zrozumiteľnej obraznej podobe. Spoločne predkladajú obraz budujúceho a rozvíjajúceho sa politicko-ideologického systému, ktorého zámerom je vytvoriť vo vedomí komunikanta predstavu o koncepcii socializmu ako utópii, ktorú budujeme, za ktorú bojujeme a najmä, ku ktorej postupne smerujeme. (1) Metafory možno v oficiálnom politickom a mediálnom dobovom diskurze vnímať tiež ako súčasť politicko-ideologického stereotypu, ktorý predstavoval významný a charakteristický prvok jazyka obdobia socializmu na našom území (k tomu bližšie Molnárová, 2021).

V štúdií sústredíme pozornosť na súbor prvomájových úvodníkov excerpovaných zo stránického denníka *Pravda* v rokoch 1951 – 1980. Ide o výskumnú sondu na špecifickom, tematicky orientovanom súbore textov, ktorej výsledky sú nielen komparačným materiálom k doterajším zisteniam o jazyku obdobia socializmu v oficiálnom diskurze, ale vytvárajú tiež analogický podklad na ďalšie bádanie v rovnakých podmienkach pri iných jazykovo-komunikačných prejavoch politickej ideológie.

Cieľom výskumu je načrtnúť vývinovú líniu zachytávajúcu kvantitatívne zmeny v jazykovej rovine konceptuálnych politicko-ideologických, tzv. budovateľských metafor, ktoré súčasne odzrkadľujú modifikácie vonkajších podmienok. Vychádzame pritom z predpokladu o vplyve extralingválnych tendencií

na podobu a význam jazykových prostriedkov, ktoré sa v rámci zvoleného obdobia významne odlišovali v jednotlivých desaťročiach. V čase nástupu socialistického režimu sa kládol dôraz na jeho pozitíva a budovateľské úsilie. Obdobie 60. rokov je v Československo charakteristické uvoľnením ideologického tlaku a postupnou demokratizáciou, pričom špecifické postavenie má rok 1968. Od 70. rokov sa opätovne posilňuje socialistický režim vrátane znovuoobnovennej cenzúry, ktorá bola spojená s dôraznou reinterpretáciou reformného obdobia a jeho predstaviteľov.

Na základe spoločenského kontextu sledujeme okrem kvantitatívnej vývinovej línie aj kvalitatívnu modifikáciu vybraných metafor v komparácii troch historických období. Na základe zisteného vývinu, resp. stagnácie v obsahu skúmaných metafor následne hodnotíme funkciu daného jazykového prostriedku na potreby ideológie. Jazykový výskum sa orientuje na štyri metaforické modely, ktorých výskyt v oficiálnom diskurze socializmu sme potvrdili na základe predchádzajúcich analýz stránickej tlače – *boj*, *budova*, *cesta* a *príroda*. Pristupujúc k metafore na základe teoretického vymedzenia G. Lakoffa a M. Johnsona, rozlišujeme termíny *metafora* (konceptuálny model vo vedomí) a *metaforický výraz* (jazykovými prostriedkami konkretizovaná podoba konceptuálneho modelu).

Model cesty je odvodený z kinestetickkej schémy zdroj – cesta – cieľ (Lakoff, 2006, s. 269 – 270), na ktorej je založená mentálna interpretácia politicko-ideologického zriadenia. Konceptuálna metafora budovy ilustruje socializmus formou fyzického objektu, poukazujúc na jeho stavbu, budovanie, upevňovanie alebo tiež podkopávanie či iné aspekty demolácie, ktoré súčasne možno vzťahnúť aj na stereotypnú prezentáciu politického nepriateľa (Západného bloku). Na druhej strane metaforický model boja zobrazuje spoločnosť, resp. jej politicko-ideologický systém ako zápas, často stvárnenný v rovine *boj za* verus *boj proti*. V analyzovanom materiáli sme zaznamenali tiež metaforický koncept prírody tak v kladnom, ako aj zápornom význame vo vzťahu k ideologickému stvárneniu reality.

Materiál a metodika

Pramenný materiál pozostáva z 34 úvodníkov excerpovaných z denníka *Pravda*, oficiálnej tlačovej platformy ÚV KSS na Slovensku, v rokoch 1951 – 1980. Súčasťou materiálu mohli byť vzhľadom na výskum vývinových tendencií aj texty

z rokov 1948 – 1950, ktoré by mapovali začínajúce obdobie socialistického režimu v Československu. Keďže sme zvolili členenie korpusu na desaťročia, uvedené roky v ňom nie sú zahrnuté. Konceptuálne metafory charakteristické pre dominantné budovateľské obdobie politického režimu však napriek tomu výrazne presahujú do prvej polovice 50. rokov a vo výsledkoch výskumu sú zaznamenané.

Korpus reflektuje vývinové podmienky extralingválneho kontextu vrátane politických procesov, formovania režimovej ideológie a kultu osobnosti v 50. rokoch, demokratizačnú etapu tzv. socializmu s ľudskou tvárou aj rok 1968 a nastupujúce normalizačné tendencie v 70. rokoch. Umožňuje tak sledovať vplyv vonkajšieho prostredia na výrazové prostriedky obsiahnuté v skúmaných konceptuálnych metaforách. Úvodník ako publicistický analytický žáner bol stabilnou súčasťou novín a zameriaval sa na analýzu aktuálnych spoločensko-politických a ekonomických otázok a problémov, čo podmienovalo akcentáciu pragmatického aspektu vo vzťahu k adresátovi. Findra (2013, s. 293) ďalej upozorňuje na charakteristický výskyt obrazných pomenovaní v tomto žánri. Funkciou úvodníka bolo tiež posilňovať a formovať názory verejnosti, pomáhať s identifikáciou analyzovaného problému a uľahčiť chápanie a interpretáciu predkladanej problematiky (Lippmann, 2015, s. 283).

V korpuse sa nachádzajú úvodníky publikované pri príležitosti Sviatku práce a pri výbere bol zohľadnený ich tematický obsah, z čoho vyplýva čiastočne zvýšený počet komunikátov presahujúci štandardný predpokladaný počet tridsiatich textov. V 50. rokoch nebolo výnimočným javom, že tematicky orientované prvomájové úvodníky boli publikované aj v dňoch priamo mu predchádzajúcich či nasledujúcich po Sviatku práce. Z tohto obdobia preto pochádza 14 textov. Uvedený trend nepresahoval do ďalších dejinných etáp, v dôsledku čoho korpus obsahuje po desať textov zo 60. aj 70. rokov. Zameranie na prvomájové úvodníky je podmienené politicko-ideologickým významom, ktorý Sviatok práce nadobudol v období po roku 1948 (2).

Dimenzia externých symbolických prejavov spätých s manifestačnými oslavami Prvého mája je kódom a súčasťou kultúrneho systému aj politického správania vybranej časti society. Tvorí základnú formu interakcie politických elít s verejnosťou, identifikuje sa s politickým programom a upevňuje autoritu vedúcich

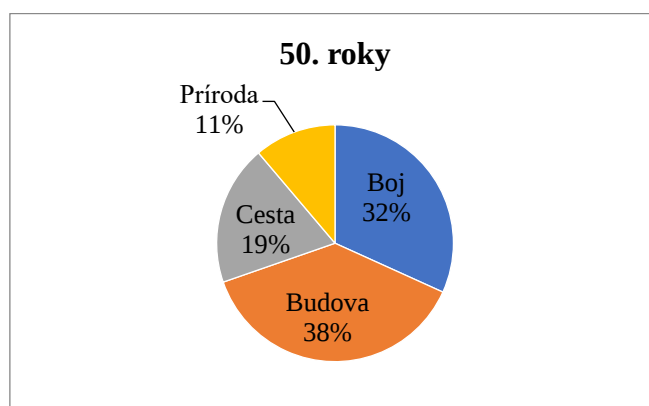
politicko-ideologických predstaviteľov, ktorí sa prostredníctvom symboliky alebo priamym dosahom na ňu stávajú súčasťou oficiálneho prvomájového diskurzu. Jeho ideologizácia a s tým spojené vonkajšie prejavy vytvorili z Prvého mája charakteristický kultúrno-spoločenský a politický symbol režimu. Interiorizácia politicko-ideologických prejavov kolektívneho slávania sa okrem externých aspektov odzrkadlila aj v jazykovej rovine komunikátov publikovaných k tomuto dátumu, pričom ideologické tendencie sa v komparácii s každodenným textom reflektovali výraznejšie.

Z metodicko-metodologického hľadiska pristupujeme k materiálu s využitím kombinácie kvantitatívneho i kvalitatívneho prístupu. Analýzou jazyka aplikovaného v konceptuálnych metaforách a jeho vybraných zložiek zachytávajúcich extralingválny historicko-politický kontext, vzájomnou komparáciou a zohľadnením spoločenského usporiadania i vplyvu mocenských subjektov na mediálnu platformu poskytujúcu pramenný materiál možno znázorniť funkciu a využitie, resp. zneužitie jazyka pre potreby dobovej ideológie socializmu. V dôsledku toho možno získané výsledky považovať za príspevok do interdisciplinárneho výskumu v rámci sociolingvistiky, ale aj kriticko-analytickej interpretácie vybraného úseku československých dejín.

Budovateľské metafory v 50. rokoch

V zmysle naznačenej výskumnej línie sme postupovali chronologicky od najstaršieho obdobia 50. rokov, ktoré je charakteristické vysokým zastúpením metaforických výrazov s dominantným postavením metafory budovy (porovnaj graf 1). V priebehu desiatich rokov sa v prvomájovom diskurze nachádzalo 105 metaforických výrazov, čo predstavuje 38 % z celkového počtu metaforických výrazov v skúmaných konceptuálnych modeloch. Koncept budovy sa v jazyku formoval s využitím kľúčových slov označujúcich celok (výstavba, prestavba, dielo), činnosť (stavať, budovať, upevňovať) aj individuálne komponenty stavby či budovateľskej činnosti (základy, stĺpy, bašta, piliere alebo základný kameň). Kompletný zoznam kľúčových opakujúcich sa slov tvoriacich jadro metaforického výrazu je súčasťou prílohy v tabuľkách 1 – 3. Socializmus bol stvárnený v podobe uchopiteľného a vo vedomí adresáta zrozumiteľného obrazu, napr. *rýchlejšie*

*budovanie komunizmu; záruka našej socialistickej výstavby; (Sovietsky zväz ako) neochvejný pilier svetového mieru; budovatelia socialistickej spoločnosti a ďalšie. Silný budovateľský motív možno usúvzťažniť s počiatočným, ale intenzívnym rozvojom režimu od roku 1948 (3) a jeho prepojením na kult osobnosti, ktorý pretrval do roku 1953 (4). Metafora budovy sa súčasne vyskytla aj pri vytváraní negatívneho obrazu režimu ako stavby, čo sa vzťahovalo na príklady zo Západného bloku, napr. *bašty kolonializmu sa rúcajú jedna za druhou* či *trosky skrachovanej politiky*.*

Graf 1. Zastúpenie konceptuálnych metafor v 50. rokoch.

Podobne dominantné postavenie má metafora boja vyjadrujúca v 50. rokoch základnú prioritu ideológie socializmu – boj socialistickej sústavy za mier, čo súčasne naznačuje stereotypné vnímanie Východného bloku ako zástancu mierovej politiky a štylizáciu Západného bloku do úlohy agresora. V korpuse textov sme identifikovali 88 metaforických výrazov (32 % z celkového počtu) vytvorených s využitím substantív boj, bojovník, zápas, víťazstvo, vojna, mier a sloves bojovať, zápasit', mobilizovať, rozdrviť a ďalšie. Odpoveď na otázku za čo bojujeme v 50. rokoch jednoznačne spája pojmy socializmus a mier, ktoré sa pri príležitosti Prvého mája pripomínajú ako dôležitý pilier a hodnota socialistickej ideológie a zároveň zdôrazňujú kontrast voči nedávno ukončenému celosvetovému konfliktu. Príklady možno vidieť v spojeniach, akými sú *boj za udržanie svetového mieru; mobilizovať do spoločného zápasu proti imperialistickým podnecovateľom vojny; bojové úsilie za lepší, šťastný svet; svetové zápolenie medzi silami mieru a silami vojny* a iné.

Výrazným motívom je tiež boj za slobodu chápanú v zmysle porážky kapitalizmu a vykorisťovania, napr. *tých, čo ešte bojujú proti kapitalistickému útlaku; boj koloniálnych a polokoloniálnych národov a boj pracujúceho ľudu kapitalistických krajín proti imperializmu alebo v boji proti medzinárodnému kapitálu*. Zohľadniac význam Prvého mája, nechýba ani spojenie metafory boja s motívom práce a pracujúceho ľudu, napr. *deň bojovej solidarity robotníckeho ľudu celého sveta; v znamení boja o nového, socialistického človeka; prvé máje (...) sú veľkou mobilizáciou pracujúceho ľudu do nových socialistických víťazstiev*.

Metafora cesty, naopak, nedosahuje v prvom skúmanom období pri počte päťdesiattri metaforických výrazov ani 20 % zastúpenie. Jej význam vybudovaný s využitím kľúčových slov cesta, cieľ, krok, postup, smer alebo kráčať, napredovať, ďalej či dosiahnuť načrtáva nielen stanovený cieľ, ale aj spôsob postupu k nemu v kontexte dobovej politickej ideológie. Pre ilustráciu uvádzame niekoľko príkladov z tlače, napr. *smelšie vpred k socializmu; kráčame dopredu za krajším životom; jedine neochvejná vernosť zásadám marxizmu-leninizmu vedie k cieľu*, ktoré naznačujú smerovanie k „šťastným zajtrajškom“, pretože socializmus je *východisko vývoja celého ľudstva k vyššej méte*. Negatívne nie sú interpretované ani motívy návratu, pretože neodkazujú na regres, ale, naopak, symbolizujú významový návrat k tradícii, napr. *návrat k tvorivému leninizmu; prvé kroky k návratu k leninským zásadám práce*. V tomto význame je zohľadnený aj vedúci subjekt nachádzajúci sa na čele daného smerovania, ktorý „vedie na ceste“ k určeným cieľom. Na základe analyzovaných textov je to v súlade s ideologickými princípmi socialistickej spoločnosti buď strana, alebo, vo väčšom meradle, Sovietsky zväz, napr. (komunistická strana) *naša vodkyňa ku vždy šťastnejšiemu životu; po ceste budovania socializmu od víťazstva k víťazstvu (nás) vedie pevne a bezpečne naša rodná Komunistická strana Československa; doviest' dokonca dielo socialistickej výstavby spolu s celým mierovým táborom, vedeným Sovietskym sväzom*.

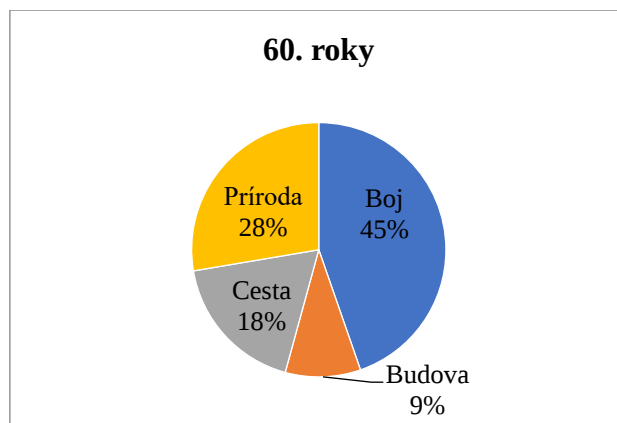
Metafora prírody kvantitatívne zastúpená iba v 32 metaforických výrazoch (11 % z celkového zastúpenia metaforických výrazov) je v kontexte ideologickej interpretácie príznačná skôr svojím obsahom. Jej zvýšený výskyt, na základe ktorého tvorí súčasť výskumu, je dôsledkom úzkeho spojenia politického rozmeru Sviatku práce s nastupujúcim jarným obdobím, pričom však do hry vstupuje aj jeho

politický rozmer. Jar býva interpretovaná ako nástup, znovuzrodenie či obrodenie ideálov komunizmu, čo príhodne korešponduje s májom ako jarným mesiacom. V neskoršom období 60. rokov sa význam čiastočne modifikoval, napr. v súvislosti s tzv. Pražskou jarou, či jarou ako odkazom na demokratizačné tendencie. Prírodné prvky boli často využívané nielen na pozitívne stvárnenie socializmu, ale aj na vykreslenie negatívneho obrazu Západného bloku a kapitalizmu. Možno podotknúť, že tento aspekt bol zastúpený aj v koncepte budovy – síce v menšej miere, ale predsa. K pozitívnym kľúčovým slovám spájaným so socialistickým zriadením patria kvety, rozkvet, jar, jas, žiara, prúd či more, napr. *prekvitá plnosťou najpestrejších kvetov naša večná jar, ožiarená kryštálovým jasom víťazných myšlienok marxizmu-leninizmu; také je ovocie politiky súdruha Gottwalda a súdruha Širokého*. Na druhej strane v prípade obrazov pracujúcich so stereotypom agresívneho a militantného Západu boli v prvomájových komunikátoch prítomné metaforické výrazy *olovené mračná kapitalizmu* alebo *dusný dym poroby sa rozplýva nad poníženou Afrikou*. Zohľadniac ideologický kontext, môže byť jeden jazykový výraz využitý v dvoch významoch – pozitívnom aj negatívnom, napr. *nezahatá* (vývoj) *nijaká umelá priehrada mocnárov kapitálu* (priehrada ako prekážka v spojení s kapitalizmom) a naproti tomu *pevná priehrada medzinárodných mierových síl zahatáva cestu žeravej láve vojnových plánov a dobrodružstiev, soptiacej z mozgov monopolitických generálov Wall Streetu* (priehrada/hrádza ako pozitívny prvok v spojení so socializmom).

Budovateľské metafor v 60. rokoch

Nasledujúca etapa 60. rokov sa s odstupom času v historickom povedomí interpretuje v zmysle uvoľnenia ideologického tlaku na spoločnosť, ktorý bol spojený so snahou o modifikáciu politicko-ideologického systému – tzv. socializmus s ľudskou tvárou. Zmeny extralingválneho kontextu následne presiahli aj do jazykovej roviny. Tematicky zameraný prvomájový diskurz skúmaný na podklade desiatich úvodníkov ukazuje výrazný pokles budovateľského motívu zohľadnený v metafore budovy (pozri graf 2). V porovnaní s 50. rokmi došlo k poklesu z 38 % na 9 %. Iba deväť metaforických výrazov v priebehu desiatich rokov neumožňuje komplexnejší náhľad na výskyt kľúčových slov v danom modeli. Sú tu prítomné

lexikálne jednotky výstavba, budovať či upevňovať podobne ako v predchádzajúcom období, ale aj výrazové prostriedky s negatívnym významom odkazujúce na úpadok Západu, napr. *svet kapitálu sa rúca* alebo *prelomili sa múry pevnosti buržoázneho paternalizmu*.

Graf 2. Zastúpenie konceptuálnych metafor v 60. rokoch.

Metafora cesty ostala i v tejto dekáde zachovaná percentuálne približne v rovnakej hodnote 18 % k predchádzajúcim 19 %, hoci reálny výskyt v komunikátoch bol nižší – identifikovali sme 19 príkladov metaforických výrazov. Na druhej strane možno badať zvýšenú frekvenciu vo výskyte konceptov boja a prírody. Metafora boja zastúpená v 42 metaforických výrazoch (45 %) si udržala ideologický význam implikujúci stereotypný boj za socializmus a socialistické ideály, ku ktorým sa i naďalej zaraďuje mier, oslobodenie spod útlaku kapitálu a dosiahnutie komunizmu. Častejšie sa začal vyskytovať výraz víťazstvo, napr. *víťazstvo komunizmu je nevyhnutné; zabezpečiť víťazstvo socializmu; úspechy a víťazstva novej spoločnosti*, v dôsledku čoho by bolo možné uvažovať o istom posune konceptuálneho modelu k zabezpečeniu, resp. upevneniu politicko-ideologickej pozície, ktorá umožňuje vnímať stret ideových sústav s pocitom mocenskej prevahy. V súčasnej etape výskumu vnímame uvedené tvrdenie v podobe hypotézy a predpokladáme, že postupne sa rozvíjajúci režim socializmu nadobúdala istotu vo svojom postavení, čo smerovalo k modifikácii zaužívanej metafor. Potvrdenie si však vyžaduje rozsiahlejší vstup do zvoleného diskurzu.

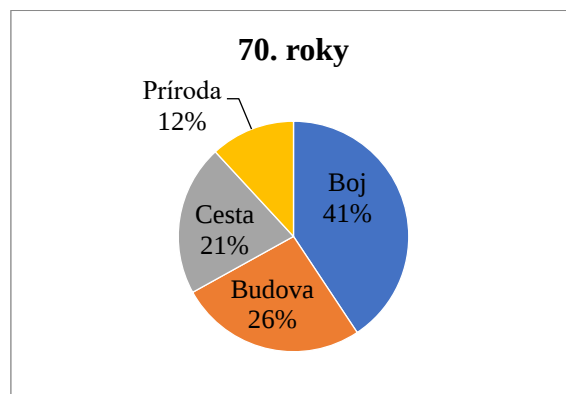
V kontexte špecifických extralingválnych zmien, ku ktorým došlo v čase tzv. Pražskej jari a najmä po roku 1968, sa v koncepte boja stvárňuje nielen vonkajší

zápas, ale aj ideovo-politický konflikt vnútri Komunistickej strany Československa. V súvislosti s tým boli v prvomájových komunikátoch zaznamenané metaforické výrazy *strana vedie principiálny boj o svoj leninský charakter; nachodíme sa uprostred politického zápasu s pravicovým oportunizmom* a ďalšie, ktoré sa v danom korpuse vyskytovali, avšak iba v niekoľkých textoch publikovaných po roku 1968. Najvýraznejšia zmena nastala v náraste výskytu metafory prírody, ktorá z 11 % v 50. rokoch postúpila na hodnotu 28 % (26 metaforických výrazov v tlači) v 60. rokoch. Základné kľúčové slová ostali zachované v rovnakej alebo doplnenej podobe (porovnaj tabuľku 1 a tabuľku 2 v prílohe). Keďže z obdobia tzv. Pražskej jari je datovaný iba jeden text (v roku 1968) nemožno objektívne usúvzťazniť demokratizačné tendencie v spoločnosti s prírodnými motívmi aplikovanými v dennej tlači. Môžeme však uvažovať o pretrvaní, resp. rozšírení trendu prírodných metafor ako opozície voči ustupujúcemu konceptu budovy. Ide o aspekt, ktorý sa začal rozvíjať už po roku 1953 v súvislosti s odbúraním kultu osobnosti v Československu (porovnaj s poznámkou č. 4 o náraste metaforických výrazov v prvomájových textoch po roku 1953).

Budovateľské metafory v 70. rokoch

Po zmene diskurzu v súvislosti s udalosťami augusta 1968 sa normalizačné tendencie a snahy o návrat k zaužívaným ideologickým pilierom prejavili aj v jazykovom obraze prezentovanom v tematicky zameraných komunikátoch nasledujúceho obdobia. Na základe hodnôt zobrazených v grafe 3 je zrejmá tendencia k návratu k stavu podobnému 50. rokom. Kvantitatívne zastúpenie konceptuálnych modelov stabilne vykazuje dominantné postavenie metafory boja (41 % z celkového počtu, čomu zodpovedá 48 metaforických výrazov) realizované prostredníctvom metaforických výrazov podliehajúcich stereotypnému nazeraniu na politicko-ideologické rozloženie moci vo svete. Podobne ako v predchádzajúcich obdobiach je tu štandardné bipolárne rozdelenie na boj za *socializmus, mier, pokrok, revolučné pretvorenie sveta, za nový svet bez vykorisťovateľov*, resp. za *revolučnú obrodu* a na druhej strane boj proti *utláčateľom, svetovej buržoázii, imperializmu, kapitálu*. Idea pretrvávajúceho zápasu medzi dvoma sústavami si zachovala výrazové prostriedky z oblasti boja odkazujúce k *táboru* (mieru, socializmu), *šíku*

(pevnému, jednotnému), príp. *frontu* (protiimperialistickému). Rovnako je zachovaný aj motív víťazstva socializmu v boji proti kapitalizmu, napr. *víťazstvo najpokrokovejšieho spoločenského poriadku, výrazné víťazstvá svetového proletariátu, krajina víťazného socializmu* (= Sovietsky zväz) a ďalšie.

Graf 3. Zastúpenie konceptuálnych metafor v 70. rokoch.

Oproti 60. rokom sa opäť posilnilo postavenie konceptu budovy, ktorý predstavuje 26 % z celkového počtu skúmaných modelov (31 metaforických výrazov) aj napriek tomu, že nedosahuje hodnoty z 50. rokov. V porovnaní s predchádzajúcou historickou etapou to však naznačuje snahu o prehĺbenie budovateľských motívov, ktoré boli dočasne oslabené. Nadalej sú zachované spojenia ako napr. *všestranné úspechy v ďalšej výstavbe; program budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti; budovateľské úsilie pracujúcich mas* a ďalšie. Jazykový výraz odkazujúci k metafore budovy s opačným významom (búrať, ničiť, upadať) sa vyskytol iba raz – *začali sa búrať základy starého sveta a súčasne budovať pevné základy nového, socialistickeho sveta*. Je tu zrejmý protiklad socializmu a kapitalizmu, minulosti a budúcnosti, ale aj stavby a demolácie, ktoré sú všetky súčasťou väčšieho ideologicky determinovaného politického stereotypu Východ ↔ Západ v kontexte historicko-spoločenských podmienok.

Metafora cesty ostáva i nadalej stabilná a možno v nej zaznamenať iba mierny nárast oproti obom predchádzajúcim obdobiam, ktorý dosiahol 21 % z celkového počtu skúmaných modelov (konkrétne 25 metaforických príkladov). Významná zmena nebola prítomná ani v rámci použitých kľúčových slov v jadre metaforického

výrazu, čo si možno všimnúť na niekoľkých príkladoch – *revolučný vývoj k socializmu; napredovanie ľudstva smerom k víťazstvu socializmu alebo prechod od kapitalizmu k socializmu*. Ciele aplikovanej metafory v spoločenských podmienkach sa rovnako zachovali v nezmenenej podobe.

Na druhej strane metafora prírody výrazne poklesla a v rámci svojho výskytu sa dostala na približne rovnakú úroveň ako v 50. rokoch. V tematicky orientovaných prvomájových textoch v 70. rokoch sme ju zaznamenali v štrnástich metaforických výrazoch, čo predstavuje 12 % z celkového počtu skúmaných modelov. Opakuje sa najvýraznejšie využitie jednotlivých metaforických výrazov s negatívnym významom s cieľom priblížiť kapitalizmus a kapitalistické krajiny ako vojnových agresorov, resp. nebezpečenstvo pre socializmus, napr. *prehnitá malomeštiacka morálka; podpaľujú vojnové požiare; otriasajú sa základy nespravodlivého vykorisťovateľského štátu*. Pozitívne orientované metaforické výrazy sa spájajú najmä s domácim politickým režimom, príp. ideológiou socializmu a politickým zázemím Sviatku práce a nie sú medzi nimi zastúpené odkazy na prírodné motívy späté s jarou a jarným charakterom Prvého mája – *plody oslobodenej matky pokroku; jeho príklad (socializmu) žiari čoraz jasnejšie; dúhový oblúk budúcich víťazstiev robotníckej triedy*.

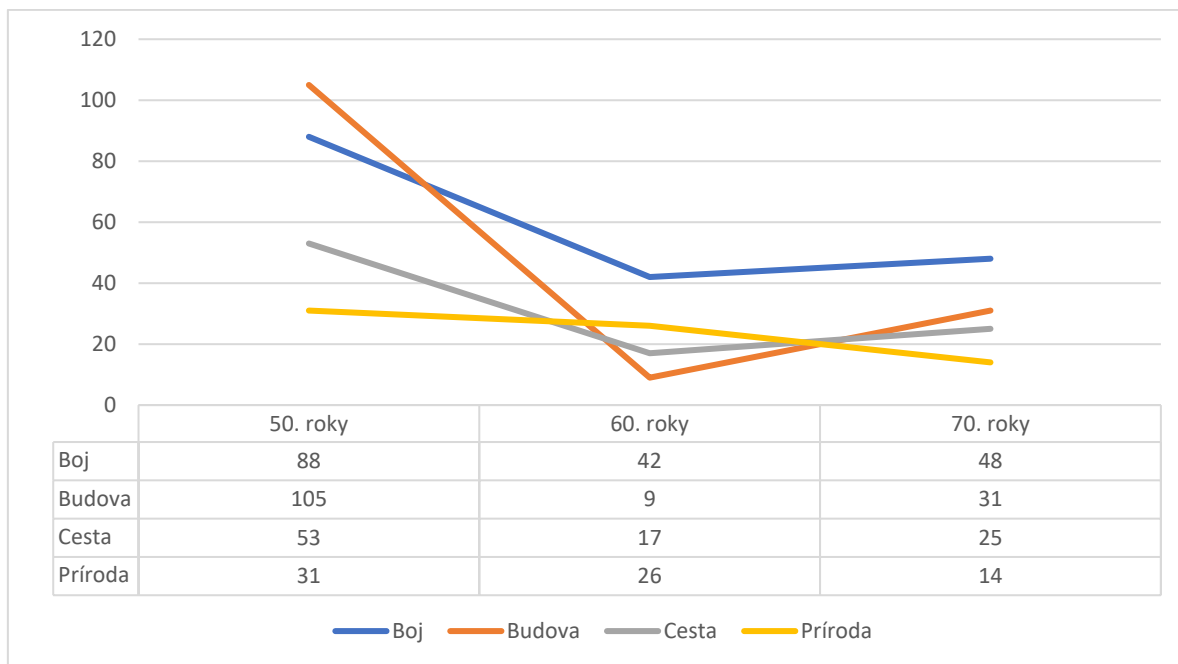
Záver

Navrátiac sa k cieľom výskumu stanoveným v úvode možno zhodnotiť získané výsledky vo vzťahu ku kvantitatívnemu i kvalitatívnemu vývinu a súčasne v rámci funkcie vybraných jazykových komponentov v jazyku obdobia socializmu. Sonda do tematického prvomájového diskurzu v rokoch 1951 – 1980 ukázala niektoré stabilne pretrvávajúce, ale rovnako aj modifikované modely konceptuálnych metafor budovy, boja, cesty a prírody a v nich uplatnené výrazové prostriedky.

Z hľadiska kvantitatívneho zastúpenia (pozri graf 4) sa v popredí nachádza obdobie 50. rokov, v ktorom bol vo všetkých skúmaných metaforách dosiahnutý najvyšší počet metaforických výrazov. Medzi nimi najčastejšie figurovali koncept budovy a boja, priamo reflektujúce kontextové, historicko-politické súvislosti spojené s budovateľským nadšením po prevzatí moci komunistickou stranou a oficiálnom nástupe socializmu v Československu. Z historického hľadiska bolo

najdôležitejším cieľom tejto dejinnej etapy prehlbovať nadšenie z rozvíjania politického režimu načrtávajúceho prosperujúcu budúcnosť, vedecko-technický pokrok, slobodu, rovnosť a stabilitu. To sa dokázateľne odzrkadlilo v jazykovej rovine tematického diskurzu, kde sa uvedené idey transformovali do vyobrazenia socializmu ako budovy, ktorú je potrebné stavať, upevňovať, rozširovať a zároveň brániť. To automaticky zdôrazňuje nielen súvisiacu metaforu boja, ale podporuje sa tak aj dôrazne a opakovane zastúpený stereotyp súboja dvoch ideologických sústav v kontexte povojnového usporiadania sveta – socializmu a kapitalizmu.

Pri komplexnom pohľade na skúmané obdobia si možno všimnúť, že hoci sa kvantitatívna krivka modifikovala, kvalitatívny obsah jednotlivých modelov, ako aj kľúčové slová v metaforách budovy a boja ostali zachované v rovnakej či veľmi podobnej miere. V priebehu tridsiatich rokov sa nezmenil základný motív idealizácie socialistického zriadenia a jeho neustáleho pokroku, a rovnako ani vyskytujúci sa negatívny náhľad v otázke stereotypu politického nepriateľa. Pri zohľadnení metafory cesty, ktorá rovnako dosiahla najvyššie kvantitatívne zastúpenie v 50. rokoch, je zrejmé, že v otázke kvalitatívnosti vykazujú tzv. budovateľské metafory prvky ideologickej manipulácie a propagandy. Kým kvantitatívne hodnoty možno usúvzťazniť s vývinom extralingválnych podmienok v spoločnosti, stabilita v ich obsahu dokazuje, že ideológiou socializmu preferované hodnoty a ciele neboli v priebehu tridsiatich rokov nikdy dosiahnuté a ich opakované, početné zastúpenie v stránickej tlači je zavádzaním verejnej mienky bez perspektívy naplnenia. V 50. rokoch často zdôrazňované sľuby o výstavbe socialistickej spoločnosti, nastúpení cesty ku komunizmu či boju proti medzinárodnému kapitálu a imperialistickému útlaku sa na konci skúmaného obdobia vyskytujú v rovnakej podobe, na základe čoho možno konštatovať ich príklon k frázam a politicko-ideologickému klišé, či priamo lži, zdôraznenej publikovaním pri príležitosti politického sviatku vybudovanom na externej i jazykovej propagande.

Graf 4. Vývin a kvantitatívne zastúpenie metaforických výrazov v konceptuálnych modeloch v priebehu 50. – 70. rokov.

Už naznačené usúvzťažnenie kvantitatívnej krivky s historicko-spoločenským kontextom ukazuje, že práve začínajúce obdobie režimu v 50. rokoch je spojené s vysokým zastúpením jazykových prvkov podporujúcich ideológiu presadzované piliere v spoločnosti. Hoci sme sa v grafickom znázornení nezameriavali na medzník v podobe odbúrania kultu osobnosti v Sovietskom zväze a následne v Československu, výsledky výskumu potvrdili, že hodnoty metaforických výrazov v uvedených modeloch po roku 1953 (po smrti Stalina a Gottwalda) mierne poklesli. Tieto výsledky však neovplyvnili celkovú interpretáciu obdobia 50. rokov, keďže primárnym cieľom nebolo prepojenie jazykových prostriedkov s týmto mimojazykovým aspektom.

Z grafu 4 však dokázateľne vyplýva dosah spoločensko-politického uvoľnenia v 60. rokoch na podobu jazyka v straníckom periodiku, resp. v jeho tematicky zvolenej časti. Vo všetkých skúmaných konceptuálnych metaforách došlo k výraznému kvantitatívnemu poklesu, v prípade metaforu budovy takmer k jej vymiznutiu. Tieto výsledky považujeme v rámci doterajšieho výskumného zamerania na obdobie 60. rokov za dôležitý prínos v rámci ďalších interpretácií. Dokazuje to, že hoci jazykovo-komunikačné prostriedky, vrátane metafor, boli

v danej historickej etape využívané na stváranie politicko-ideologických tendencií, v kontexte širšieho obdobia socializmu išlo v skutočnosti o ich stagnáciu a úbytok, ktorý možno usúvzťažniť s dočasným zmiernením ideologického tlaku v spoločnosti. Tento predpoklad je podporený nasledujúcim nárastom metaforických výrazov v 70. rokoch – v období normalizácie. Napriek tomu, že neboli dosiahnuté hodnoty z 50. rokov, tendencia k pripodobneniu 50. rokov počas normalizačného obdobia je zreteľná.

Príspevok vznikol s podporou vedeckého projektu VEGA č. 1/0598/18 *Štylistika mienkotvornej elektronickej tlače strednoprúdového a alternatívneho typu*. (6)

Poznámky

(1) Zvolené označenie vyplýva z faktu, že dané koncepty reagujú na konverziu abstraktného politicko-ideologického zriadenia do mentálne uchopiteľnej a používateľsky osvojiteľnej podoby. Spoločne predkladajú obraz budujúceho a rozvíjajúceho sa politicko-ideologického systému, ktorého zámerom je vytvoriť vo vedomí komunikanta predstavu o koncepcii socializmu ako utópii, budúceho dobra. Pre potreby a naplnenie tohto cieľa bolo potrebné pracovať, bojovať a prinášať obeť. Dosiahnuť tzv. šťastnú budúcnosť či, v lepšom prípade, poukázať na fakt, že súčasná generácia už prežíva socialistický sen tých predchádzajúcich, bolo ideologickým plánom, na ktorý upozorňujú autori zaoberajúci sa štúdiom socialistickej kultúry. K tomu napr. Macura, 2008; Suk 2017 a ďalší.

(2) Sviatok sa od bežných dní odlišuje spôsobom prežívania, rituálmi a symbolikou stvárnajúcich v spoločnosti kolektívnu identitu a reflektujúcich jej politicko-ideologické usporiadanie. O problematiku sviatku, jeho slávení, funkcii, organizácii a implementácii do verejného priestoru či politického kontextu pozri napr. Beňušková, 2015; Mannová, 2012; Miháliková, 2018, 2005. Prvý máj ako Sviatok práce bol po komunistickom prevrate v roku 1948 oficiálne uznaný za deň pracovného pokoja podľa zákona č. 93/1951 Z. z. Stal sa symbolom demonštrujúcim jednotu Národného frontu a spätosť ľudu s KSČ, napriek tomu, že v praxi išlo skôr o existenčnú záležitosť – otvorený nesúhlas či iné verejné vystúpenie voči týmto ideologicky podmieneným oslavám mohli viesť k problémom nadriadenými orgánmi. K tomu pozri Hasárová, 2014; Jánský, 2004.

(3) Do roku 1953 historici píšú o tzv. zakladajúcom a súčasne najrepresívnejšom období komunizmu, v ktorom sa vytvárali mechanizmy diktatúry aparátu KSČ. Zároveň ide o čas veľkého budovateľského nadšenia spojeného s entuziazmom aj ochotou k osobným obetiam pre blaho režimu. Existovala viera blízke víťazstvo socializmu v globálnom meradle a vznik beztriednej spoločnosti. Až do roku 1954 pretrvávalo „revolučné nadšenie“ z budovania „nového sveta“ i „nového socialistického človeka“, ktoré pomaly opadávalo v súvislosti s pádom kultu

osobnosti po smrti Stalina a Gottwalda v Československu. K tomu pozri bližšie Rychlík, 2020, s. 81 – 132.

(4) Vo všetkých troch modeloch budovateľských metafor – budova, boj, cesta – sme v súvislosti s rokom 1953 zaznamenali kvantitatívny pokles metaforických výrazov v prepočte na priemerný ročný výskyt. V metafore budovy to bol pokles zo 17,6 na 7,43 jednotiek za rok, v metafore boja zo 17 na 5,29 a v metafore cesty zo 6,33 na 4,86 v porovnaní s hodnotami pred a po roku 1953. Výnimkou je iba metafora prírody, pri ktorej sa počet metaforických výrazov po roku 1953 zvýšil v priemere z 1,67 na 3,71 jednotiek za rok.

(5) Boldom sú označené jazykové výrazy spojené s negatívnym stvárnením Západného bloku a kapitalizmu.

(6) Zameranie uvedeného projektu bolo modifikované a doplnené o komparatívny aspekt v pragmaštylistických výskumoch jazyka, ktoré zahŕňajú aj problematiku obsiahnutú v štúdiu.

Literatúra

Blaho, M. – Mertová, N. *Sovietske reálie ako objekt lingvokulturologických výskumov*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2018. 100 s.

Bočák, M. *Foucaultovská analýza diskurzu: Teoretické východiská a možnosti využitia*. [Habilitačná práca]. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2020. 109 s.

Beňušková, Z. *Sviatok a jeho inštitucionalizácia v období socializmu (1948 – 1989) ako nástroj politického marketingu*. In: Pažout, J. ed. Každodenní život v Československu 1945/48 – 1989. Praha – Liberec: Ústav pro studium totalitních režimů – Technická univerzita v Liberci, 2015, s. 92 – 115.

Dulebová, I. Svetová kríza a metafora v ruskom a slovenskom politickom diskurze. In: *Nová Filologická revue*, 2010, roč. 2, č. 4, s. 66 – 74.

Findra, J. *Štylistika súčasnej slovenčiny*. Martin: Osveta, 2013. 319 s.

Hasárová, Z. *Sviatok práce – 1. máj*. In: Mladá veda, 2014, roč. 2, č. 2, s. 74 – 86.

Hoffmannová, J. *Štylistika a...* Praha: Trizonia, 1997. 200 s.

Jánský, P. *TOTALITA slovem, písní a obrazem*. Cheb: MUSIC CHEB, 2004. 184 s.

Kováčová, Z. *Jazyk a (po)rozumenie z aspektu kognitívnej lingvistiky*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2015. 264 s.

Kraus, J. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum, 2010. 190 s.

Lakoff, G. – Johnson, M. *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host, 2002. 282 s.

Lakoff, G. *Ženy, oheň a nebezpečné věci. Co kategorie vypovídají o naší mysli*. Praha: Triáda, 2006. 655 s.

Lakoff, G. *The Contemporary Theory of Metaphor*. In: Ortony, A. *Metaphor and Thought* (2nd edition). Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 202 – 251.

Lippmann, W. *Veřejné mínění*. Praha: Portál, 2015. 334 s.

Macura, V. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008. 351 s.

Mannová, E. *Slávenie transcendentna alebo oslavovanie moci? Sviatkovanie, slávnosti a oslavy očami historikov*. In: Kušniráková, I. et al. „Vyjdeme v noci vo fakľovom sprievode a rozsvietime svet“. Integračný a mobilizačný význam slávností v živote spoločnosti. Bratislava: Historický ústav SAV, 2012, s. 9 – 18.

- Miháliková, S. *Miesto symboliky v politickej kultúre Slovenska*. Krakov: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2018. 180 s.
- Molnárová, P. *Ideological stereotypes in the Slovak socialist press as a part of the political-media discourse of the 1960s*. In: Slovo, 2021. [V tlači.]
- Molnárová, P. *Kognitívno-sémantická interpretácia metafory v kontexte politicko-ideologického vývinu v rokoch 1965 – 1970*. In: Slovenská reč, 84, 2019a, č. 2, s. 185 – 204.
- Molnárová, P. *Slovenský jazyk obdobia socializmu v 60. rokoch*. XXV. slovakistická konferencia v Záhrebe (6. – 7. 12. 2019), Záhreb, FF Univerzity v Záhrebe, 2019b. [V tlači.]
- Rychlík, J. *Československo v období socialismu 1945 – 1989*. Praha: Vyšehrad, 2020. 416 s.
- Suk, J. *Zapomenutá slova. Připomínání totality prostřednictvím jazyka a hermenutiky*. Frýdlant nad Ostravicí: Krtek a Datel, 2017. 177 s.
- Zákon o štátnom sviatku, o dňoch pracovného pokoja a o pamätných a významných dňoch č. 93/1951 Zb. [cit. dňa 24. 9. 2020]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1951/93/19660101.html>

Resumé

Development of the image of the ideology of socialism in the thematic discourse: on the example of the political-ideological conceptual metaphor

The holiday of May Day acquired a strong political-ideological context during the socialist era. This was reflected not only in external celebratory manifestations, but also in the language of May Day texts. Using the example of ideological conceptual metaphors (building, fight, road, nature), we pointed out the developmental tendencies in the initial, reform and normalization period from the 1950s to the 1970s. Research has shown quantitative changes and the highest incidence of figurative names of ideological values in the 1950s. It was a period associated with building enthusiasm and the initial development of the political regime. All quantitative results fell sharply in the 1960s during attempts at democratization in Czechoslovakia. Normalization was an attempt to return to the language of the 1950s. However, the analysis of the content of metaphors was preserved throughout the period, which proves their inclination to the agitation and manipulation function, phrasing and stereotype.

Prílohy

boj	budova	cesta	príroda
boj	výstavba	cesta	kvety
zápas	prestavba	cieľ	rozkvet
víťazstvo	dielo	krok	kvitnúť
tábor	stavitelia	kráčať	ovocie
front	budovatelia	vpred	jar

triumf	budovateľský	d'alej	jas
sila	budovať	ísť	žiara
bojovník	upevňovať	viest'	more
bojovať	stĺpy	napredovať	povodeň
zápoliť	bašta	rýchlo	zúroodniť
rozdrviť	piliere	postup	hrádza
brániť	základy	návrat	prýštiť
mobilizovať	základňa	smer	prúd
obrancovia	rúcať sa	východisko	rieka
výdobytky	bašta	prekážka	výhonok
mier	základy	dostihnúť	dym
vojna	trosky	predstihnúť	mračná
burcovať			priehrada
			láva
			sopť
			temno
			hrádze

Tabuľka 1. Kľúčové slová skúmaných metafor v 50. rokoch.

boj	budova	cesta	príroda
boj	výstavba	cesta	jar
zápas	bojovať	cieľ	sejba
víťazstvo	upevňovať	blížiť sa	ohneň
tábor	rúcať sa	smerovať	zapaľovať
front	prelomiť sa	vykročiť	more
bojovať	obkolesiť	viest'	rozkvet
bojovník		pochod k	ovocie
mobilizovať		míľnik	plody
vydobyť		trasa	semeno
dobýjať			vyklíčiť
armáda			zasiať

barikády			úroda ožiarit' otriast' lavína plody mraky pršať rozsievať temno utápať požiar
----------	--	--	---

Tabuľka 2. Kľúčové slová skúmaných metafor v 60. rokoch.

boj	budova	cesta	príroda
boj	výstavba	cesta	rozkvet
zápas	budovateľ	cieľ	plody
víťazstvo	budovateľský	krok	dúha
tábor	budovať	kráčať	prameň
front	upevniť	etapa	žiarit'
bojovať	základy	medzník	prekvitať
bojovník	hrádza	smer	rozsievať
šík	pevný	postupovať	prekvitať
	búrať	vývoj	živly
		smerovať	požiar
		napredovať	otriasat'
		dopredu	sa
		pokrok	mračná
		prechod	
		vstúpiť	

Tabuľka 3. Kľúčové slová skúmaných metafor v 70. rokoch.

SYNCHRÓNNE MODELÝ A MODELOVANIE VLASTNÝCH MIEN NEALKOHOLICKÝCH NÁPOJOV

Gabriel Rožai

Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

gabriel.rozai@umb.sk

Kľúčové slová: onomastika, chrématonymia, sérionymá, modelová analýza

Keywords: onomastics, chrematonyms, serionyms, model analysis

Cieľom príspevku je opísať, komparovať a typologizovať onymické modely vlastných mien výrobkov, ktoré sme získali synchronnou modelovou analýzou sérioným pomenúvajúcich vybrané druhy nealkoholických nápojov. Pri analýze zameriame pozornosť na charakter modelovej štruktúry a početnosť onymických modelov a typov onymických modelov skúmanej skupiny proprií, ako aj na využitie (druhy), frekvenčné zastúpenie a lexikálne stvárnenie funkčných členov charakterizujúcich analyzované modely. V závere príspevku sa zároveň pokúsime stručne charakterizovať tendencie pri pomenúvaní nealkoholických nápojov prostredníctvom onymických modelov, ale najmä typov onymických modelov. Analýza ozrejní charakteristické črty názvotvorby skúmanej podkategórie chrématóným, ktoré je možné ďalej špecifikovať a typologicky vymedziť pri ich komparácii s modelmi iných podkategórií onymickej skupiny chrématóným.

1. Teoretické a terminologické aspekty problematiky

Teória modelovania, ako jeden z prístupov umožňujúcich klasifikáciu, opis a interpretáciu onymického materiálu, prihliada na dvojaký status kategórie nomen proprium, zdôrazňujúci onymický obsah proprií. Jej začiatky sa spájajú s menom slovenského jazykovedca V. Blanára a jeho prácou *Osobné mená. K základom semiologickej onomastiky* z roku 1945 (Blanár, 2008, s. 39). V českej a slovenskej onomastike je detailnejšie rozpracúvaná od sedemdesiatych rokov 20. storočia a svoje uplatnenie nachádza pri klasifikácii a opise rôznych onymických kategórií. V kategórii antroponým sa o vytvorenie modelovej analýzy pričínili predovšetkým V. Blanár (Blanár, Matejčík 1978, 1983), v ojkonymii rozpracoval teóriu modelovania R. Šrámek (1972, 1976, 1999 a i.), v anojkonymii J. Pleskalová (1992).

V slovenskej toponomastike predstavil koncepciu zameranú na modelovanie toponým M. Majtán (1973 a i.). Onymická skupina chrématoným sa v rámci domáceho onomastického výskumu stala predmetom modelovania až v najnovšom období (porov. napr. Garančovská, 2010; Chomová, 2011; Odaloš, 2015). Snaha vyprofilovať ucelenú modelovú teóriu chrématoným s uplatnením jednotného metodologického prístupu sa premietla do realizácie projektu *Synchrónne modelovanie a modely chrématoným* (1), v rámci ktorého už bolo predstavených niekoľko modelových analýz vybraných podkategórií chrématoným (2).

Vlastné mená nealkoholických nápojov tvoria jednu z podkategórií onymickej skupiny chrématoným. V *Základnej sústave a terminológii slovanskej onomastiky* (Svoboda et al., 1973, s. 70) sa chrématonymá definujú ako vlastné mená ľudských výtvorov, ktoré nie sú pevne fixované v krajine, a členia sa na vlastné mená spoločenského javu, vlastné mená spoločenskej inštitúcie a vlastné mená predmetu a výrobku (jednotlivého alebo sériového). Toto základné definovanie a členenie chrématoným prešlo v rámci ďalšieho rozvoja česko-slovenskej onomastiky dôkladnejším terminologickým a klasifikačným vymedzením.

R. Šrámek (1999) definuje chrématonymá ako vlastné mená „pro propriální objekty, které jsou výsledkem lidské činnosti a které jsou zakotveny nikoli v přírodě, ale v ekonomických (výrobních, obchodních aj.), politických a kulturních vztazích“. Danú kategóriu člení na: a) vlastné mená výrobkov, a to jednotlivých (zvon *Václav*) alebo produkovaných v sériách; b) vlastné mená spoločenských inštitúcií, organizácií a zariadení; c) vlastné mená spoločenského javu; d) iné druhy chrématoným (vlastné mená vyznamenaní, historických dokumentov a pod.). V rámci slovenskej onomastiky venoval pozornosť klasifikácii chrématoným predovšetkým M. Majtán (1989), ktorý ich rozdelil na vlastné mená spoločenských javov, a to časových pojmov (chrononymá), dejinných udalostí, spoločenských akcií (akcionymá) a spoločenských ocenení (faleronymá), vlastné mená spoločenských inštitúcií (inštitucionymá), konkrétne vojenských, politických, správnych, hospodárskych, kultúrnych, školských i cirkevných, a vlastné mená výsledkov spoločenskej činnosti, ktoré delí na vlastné mená diplomatických aktov (dokumentonymá), vedeckých, publicistických, umeleckých diel a ich častí

(ideonymá), jedinečných výrobkov a predmetov (unikátonymá), dopravných spojov (porejonymá) a vlastné mená výrobného typu (pragmatonymá).

P. Odaloš akcentuje v doterajšom definičnom vymedzení chrématonym spojenie „ľudský výtvor“, pripisujúc mu funkciu klasifikačného kritéria, v rámci ktorého navrhuje pracovať s binárnou dvojicou *konkrétny – abstraktný*, čo následne zohľadňuje aj pri definícii a triedení chrématonym. Termín chrématonymum teda vymedzuje ako „abstraktný alebo konkrétny ľudský výtvor, ktorý je produktom spoločenských vzťahov a je fixovaný v spoločnosti“ a z hľadiska klasifikácie rozlišuje abstraktné a konkrétne chrématonymá (Odaloš – Vallová, 2020, s. 188).

Vlastné mená nealkoholických nápojov tvoria súčasť subsystému pragmatonym. Keďže označujú produkty vyrábané v sériách, môžeme ich zaradiť do (sémanticky priezračnejšej) podkategórie sérioným, ktorými sa najmä v českých onomastických prácach (3) označujú vlastné mená sériovo vyrábaných priemyselných výrobkov (vlastné mená áut, nábytku, textilných, kozmetických, farmaceutických či potravinárskych výrobkov a pod.) (Knappová, 2017). Vymedzenie sérioným ako podkategórie pragmatonym navrhoval v rámci domácej terminológie aj M. Majtán (2012, s. 267), a to v prípade, ak by sa v slovenskej onomastike termín pragmatonymum prijal a používal v širšom význame, teda ako vlastné meno výrobku ako takého; jedinečného (unikátonymum) i sériovo vyrábaného (sérionymum). Sérionymám autor zároveň pripisuje charakter skupinových vlastných mien, teda vlastných mien „značiek, sérií, typov a modelov výrobkov“ (podobne ako v prípade etnoným a obyvateľských mien v rámci pomenúvania osôb) (Majtán, 2012, s. 267). Ako „vlastné meno sériovo produkovaného výrobku“ vymedzuje sérionymum aj P. Odaloš (2021a, v tlači). S daným termínom pracujeme aj pri modelovaní vlastných mien nealkoholických nápojov, kde vystupuje ako funkčný člen vyjadrujúci sémantický príznak signalizujúci typ chrématonymického vzťahu (pozri nižšie).

2. Metodika výskumu

Výskumný súbor tvorí 100 vlastných mien vybraných typov nealkoholických nápojov – neochutených i ochutených vôd; minerálnych (napr. *Gemerka*), prírodných liečivých (napr. *Šaratica*), pramenitých (napr. *Rajec*),

vitamínových (napr. *Vitamin Well Defence*) a (obohatených) pitných vôd (*Oxywater*) (4). Z hľadiska ďalšej špecifikácie skúmaných vôd sú súčasťou súboru aj (minerálne/pramenité) dojčenské vody (napr. *Vöslauer Baby*) a iné nápoje na báze minerálnych vôd (napr. *Arctic+ Elements Relax*). Ide o vlastné mená domácich i zahraničných produktov dostupných na slovenskom trhu (súbor však neobsahuje všetky minerálne, pramenité, vitamínové a iné vody predávané na našom území). V rámci domácej výroby sme do súboru zaradili aj niekoľko výrobkov, ktorých predaj sa v súčasnosti pozastavil (napr. *Vita Aqua Ostrolúcka, Maštinská*).

Katalógové pomenovania skúmaných produktov nie sú identické s vlastnými menami a vo väčšine prípadov obsahujú aj opisnú apelatívnu zložku, konkretizujúcu druh nealkoholického nápoja, mieru prítomnosti oxidu uhličitého, príchuť, objem, prípadne aj iné údaje (napr. *Gemerka prírodná minerálna voda jemne perlivá 0,5 l; Magnesia Red Minerálna voda s príchuťou granátového jablka sytená 0,5 l*). Na túto skutočnosť upozorňuje aj M. Majtán (2012, s. 267), ktorý tvrdí: „pomenovania výrobkov z produktových katalógov, zoznamov a cenníkov nemusia byť a zvyčajne ani nie sú totožné s ich vlastnými menami (pragmatonymami)“. Analýze teda podrobujeme iba propriálnu zložku pomenovania, do ktorej zaradíme názov značky, názov edície a v obmedzenom rozsahu aj jej podtypu (*Rajec, Rajec Gaštan, Arctic+ Elements Immunity*).

Východisko modelovania chrématoným v koncepcii P. Odaloša tvoria tri základné tézy: „1. chrématonymá chápeme ako onymické produkty diferencovaných vzťahov v spoločnosti (nadobúdajúcich podobu spoločenského javu, spoločenskej organizácie a spoločenskej činnosti), 2. onomaziologická štruktúra pokrýva obsahovú/významovú stránku pomenovania, 3. model, zachytávajúci obsahovú/významovú stránku, možno utvoriť z onymických príznakov, ktoré sa v komunikácii uplatňujú ako onymické hodnoty a realizujú vo funkčných členoch.“ (Odaloš, 2015, s. 465.) Predstavené tézy sa stali východiskom profilácie modelu A1, ktorý autor chápe ako „určitý pojmový ekvivalent obsahového modelu V. Blanára a vzťahového modelu R. Šrámka“ a profiluje ho ako „model mapujúci chrématonymické príznaky vzťahov spoločnosti“, ktoré sa premietajú do funkčných členov s onymickou hodnotou (Odaloš, 2015, s. 465). V rámci modelového

zobrazenia sa označenie A1 uvádza ako prvý bod formálnej modelovej štruktúry každého chrématonyma.

V modeli A1 rozlišuje P. Odaloš (2015) dva druhy funkčných členov: 1. (základné) funkčné členy vyjadrujúce sémantický príznak signalizujúci typ chrématonymického vzťahu (napr. A – akcionymum, F – faleronymum, No – neštátna organizácia, Šo – štátna organizácia a pod.); 2. funkčné členy vyjadrujúce ďalšie (sémantické) príznaky. Ako funkčný člen vyjadrujúci sémantický príznak signalizujúci typ chrématonymického vzťahu vystupuje v skúmanom súbore proprií člen **Se** (sérionymum). Dané funkčné členy tvoria jadro štruktúry každého modelu, pričom ich počet a poradie závisí od ich reálnej prítomnosti a pozície v sémantickej štruktúre analyzovaného propria. Napríklad onymický model sérionyma *Čerínska minerálka* má podobu $A1=PÚ+Se$, kde **A1** vyjadruje druh modelu (t. j. model mapujúci chrématonymické príznaky vzťahov spoločnosti), **PÚ** označuje funkčný člen „príslušnosť k územiu“ (*Čerínska* < obec *Čerín*) a **Se** základný funkčný člen signalizujúci typ chrématonymického vzťahu, v tomto prípade lexikálne explicitne vyjadreného prostredníctvom lexémy *minerálka*. V prípade, že základný funkčný člen **Se** nie je v propriu vyjadrený explicitne, uvádzame ho v zátvorkách (napr. sérionymum *Drobček* bude mať modelové zobrazenie $A1=(Se)+Ur$; **Ur** označuje funkčný člen „určenosť“).

V súlade s teoreticko-metodologickou platformou výskumu (Odaloš, 2020a, v tlači) pracujeme pri modelovej analýze s termínmi *onymický model* (reálna onymická štruktúra propria, obsahujúca konkrétne onymické príznaky prezentované funkčnými členmi; napr. onymický model sérionyma *Rajec Elixír* má podobu $A1=(Se)+PÚ+VL$), *sémantické pole onyma* (kombinácia sémantických príznakov v propriu, vyjadrená funkčnými členmi; napr. rovnaké pragmatonymum má sémantické pole $(Se)+PÚ+VL$) a *typ onymického modelu* (utvárajúci sa uplatnením sémantického poľa príznakov vo viacerých modeloch a obsahujúci sémantické pole v rôznych kombináciách sémantických príznakov; reprezentuje ho podoba najčastejšieho onymického modelu s daným sémantickým poľom).

3. Analýza výskumného súboru

Modelovou analýzou zvoleného súboru nealkoholických nápojov sme získali celkovo 23 onymických modelov A1 a 7 typov onymických modelov. Počet funkčných členov sa v onymických modeloch pohybuje od dvoch (napr. $A1=PÚ+Se$, pričom člen vyjadrujúci sémantický príznak signalizujúci typ chrématonymického vzťahu býva vo väčšine prípadov formálne nevyjadrený, teda $A1=(Se)+PÚ$) do štyroch (napr. $A1=(Se)+VL1+VL2+Ur$). Najfrekventovanejšie sú dvojčlenné onymické modely, ktoré sa realizujú v ôsmich variantoch (celkovo 49 proprií). Nasledujú trojčlenné modely (celkovo 12 onymických modelov vyjadrujúcich modelovú štruktúru 44 proprií) a najmenej zastúpené sú štvorčlenné onymické modely, realizujúce sa v troch variantoch a vyjadrujúce modelovú štruktúru 7 proprií.

3.1. Analýza funkčných členov

V onymických modeloch skúmaného súboru sa celkovo uplatnilo 5 funkčných členov v rôznych kombináciách. Základný funkčný člen **Se** (sérionymum) sme v explicitnej podobe zaznamenali 22-krát. Lexikálne stvárnenie má podobu *voda*, *Water*, *Aqua*, *minerálka*, *kyselka*, *studňa*, *Well* (angl. „studňa“), *prameň*, *Quelle* (nem. „prameň“). Tieto domáce a inojazyčné (anglické, nemecké, latinské) lexémy teda priamo pomenúvajú druh tekutiny (*voda*, *kyselka* a pod.), alebo sa sémantický príznak signalizujúci typ chrématonymického vzťahu vyjadruje z lexikálneho hľadiska skôr sprostredkovane; prostredníctvom druhového označenia prírodného zdroja, z ktorého minerálna či pramenitá voda pochádza (*studňa*, *prameň* a pod.).

Najfrekventovanejším formálne vyjadreným funkčným členom je však **VL** (vlastnosť), ktorý sa v onymických modeloch objavil 66-krát, pričom v niektorých z nich našiel aj opakované uplatnenie (napr. *Magnesia Red* – $A1=(Se)+VL1+VL2$). Z lexikálneho hľadiska ho charakterizuje bohatá variantnosť, rozšírená o metaforický opis vlastností produktu (napr. prívlastok *zlatá* v názve *Zlatá studňa*). Ide najmä o lexikálne vyjadrenie (zdraviu prospešného) chemického zloženia (napr. *Magnéziová*, *Kalcia*, *Kyslík*; jedenkrát vyjadrené aj v podobe *O2*, motivovanej chemickým vzorcom kyslíka) a jeho koncentrácie (*Extra*, *Plus*, jedenkrát aj s využitím matematického symbolu $+$), ochucujúcej (ovocnej, bylinnej) zložky

(*Dotyk ovocia, Dotyk kvetov, Bylinka, Red*, t. j. „s chuťou červeného ovocia“, *Black* „s príchuťou čiernych plodov“, *Cedrata, Aranciata* a pod.), prítomnosti vitamínov a pridaných podporných látok (*Power-C, Vitamin, Antiox, Antioxidant*) a i. (5)

Vysokú frekvenciu dosahuje aj funkčný člen **PÚ** (príslušnosť k územiu), ktorý sme zaznamenali 55-krát. Príslušnosť k územiu sa vyjadruje prostredníctvom názvov obcí a miest (*Baldovská* – Baldovce, *Sulinka* – Sulín, *Budiš* – Budiš, *Šaratica* – Šaratice, *Bílinská* – Bílina a i.), miestnych častí (*Korunní* – Korunní, miestna časť obce Stráž nad Ohří, *Maštinská* – Maštinec, miestna časť Hrnčiarскеj Vsi), tradičných regiónov (*Gemerka, Oravská*) a iných (osídlených i neosídlených) lokalít v okolí prírodného vodného zdroja či území, na ktorých sa nachádza (napr. dolín, pohorí, ostrovov; *Rajec, Fatra, Fiji*). S daným funkčným členom spájame aj formálne vyjadrenú časť sérionyma *Magna Via*, odkazujúcu na významnú cisársko-kráľovskú poštovú cestu, ktorá prechádzala územím Nízkych Tatier (minerálna voda sa získava z vodného zdroja v lokalite Korytnica v Nízkych Tatrách). Keďže tento produkt pochádza priamo z oblasti, ktorou spomínaná cesta prechádzala, pri výbere funkčného člena sme uprednostnili člen **PÚ** pred funkčným členom **HCh** (honorifikačná charakteristika).

Pri modelovaní vlastných mien nealkoholických nápojov sme vyčlenili aj funkčný člen **Ur** (určenosť), ktorý vyjadruje, komu je produkt určený, t. j. odkazuje na cieľovú kategóriu konzumentov. Okrem toho ho spájame aj s účelom, na aký sa konzumácia produktu využíva (športová činnosť, koncentrácia mysle a pod.). S daným funkčným členom pracuje aj A. Chomová (2020b) pri modelovej analýze produktov poisťovacej činnosti a v rámci modelovania pragmatoným mliekarenského priemyslu ho uvádza aj L. Garančovská (2010). Autorka ho však vo svojej koncepcii modelovania nevymedzuje ako samostatný člen s osobitným grafickým označením; uvádza ho v rámci motivačného modelu C, zahŕňajúceho „pragmatonýmá, ktoré charakterizujú pomenúvaný objekt na základe typických a diferencujúcich vlastností“ (Garančovská, 2010, s. 69), pričom triedu motivačných faktorov „určenie výrobku, resp. jeho následné použitie“ (t. j. náš funkčný člen **Ur**) zaraďuje do skupiny tzv. „adherentných vlastností“, v rámci ktorej osobitne vyčleňuje aj „účel“ produktu (Garančovská, 2010, s. 72). V analyzovanom súbore sme daný člen zaznamenali 23-krát. Uplatnil sa v propriách obsahujúcich lexémy,

ktoré pomenúvajú: konkrétne vekové skupiny spotrebiteľov, jazykovo vyjadrené prostredníctvom hypokoristík i nedomácej, no sémanticky priezračnej lexiky (*Zlatíčko, Drobček, Lucka, Baby, Miss+*); cieľové aktivity, na ktoré je konzumácia vôd určená (*Sport, Drink & Play, Relax, Go*); rôzne telesné alebo duševné stavy a vlastnosti, ktoré sa majú konzumáciou vody udržiavať či podporovať (*ProLinie, Active, Fit, Immuno, Energy, Focus, Beauty, Emotion, Upgrade, Defence, Hydrate*).

Funkčný člen **HCh** (honorifikačná charakteristika) sa uplatnil 14-krát. Z extralingválnej stránky odkazuje na osobnosti, ktoré nejakým spôsobom súvisia s daným vodným zdrojom (podnikateľská činnosť, rozvoj kúpeľníctva a pod., napr. *Perrier, Mattoni*), na iné významné osobnosti kultúrno-spoločenského života (napr. *Ferenc József*), prípadne aj na historické etnikum. (Porovnajme názov minerálnej vody *Römerquelle*, a to z nem. *Römer* 'Riman'. V rakúskej obci Edelstal, v ktorej sa vodný zdroj nachádza, vybudovali Rimania v 1. tisícročí vodovod, ktorý viedol do pôvodne rímskeho mesta Carnuntum.)

3.2. Analýza onymických modelov a typov onymických modelov

Pri analýze postupujeme od charakteristiky typov onymických modelov k opisu onymických modelov s invariantným sémantickým poľom. Poradie analyzovaných modelov a typov je determinované ich početnosťou. V skúmanom súbore frekvenčne dominuje typ onymického modelu $A1=(Se)+PÚ$ s variantným sémantickým poľom $(Se)+PÚ$, ktorý sa realizuje prostredníctvom troch modelov: $A1=(Se)+PÚ$, $A1=PÚ+Se$ a $A1=Se+PÚ$. Prvý model sa vyskytol 28-krát a reprezentujú ho názvy *Budiš, Poděbradka, Baldovská, Evian, San Pellegrino, Vittel, Sulinka, Šaratica, Jana* (< toponymum *Sveta Jana*), *Vöslauer, Voss, Fiji, Fatra, Mitická, Brusnianska, Slatina, Ondrášovka, Cigelská, Oravská, Salvator, Santovka, Maštinská, Korytnica, Rajec, Gernerka, Magna Via, Korunní* a *Kirvi*. Ďalšie dva onymické modely v rámci analyzovaného typu majú iba okrajové uplatnenie. K modelu $A1=PÚ+Se$ sme zaradili dvojčlenné názvy *Čerínska minerálka, Tatranská minerálka, Bílinská kyselka, Tatra Quelle* a kompozitum *Bonaqua*, k modelu $A1=Se+PÚ$ názov *Water by Radenska*.

Druhý typ onymického modelu $A1=(Se)+PÚ+VL$ má kombinované sémantické pole $(Se)+PÚ+VL$, ktoré charakterizuje (až na jednu výnimku) formálna

realizácia sémantického príznaku vyjadrujúceho lokalizáciu (prostredníctvom funkčného člena PÚ) spolu so sémantickým príznakom vyjadrujúcim vlastnosť produktu (VL), a zahŕňa dovedna 16 proprií. Až 15 z nich prináleží onymickému modelu $A1=(Se)+PÚ+VL$ s nevyjadreným členom odkazujúcim na typ chrématonymického vzťahu (*San Pellegrino Aranciata*, *Vöslauer Balance*, *Rajec Kyslík*, *Fatra Extra*, *Rajec Gaštan*, *Rajec Bylinka*, *Rajec Bobuľka*, *Sulinka Premium*, *Kláštorná Kalcia*, *Mitická „S chuťou“*, *Mitická Plus*, *Rajec Elixír*, *Ľubovnianska Magnéziová*, *Radenska Classic*, *Radenska Naturelle*). Jedno proprium reprezentuje model $A1=VL+Se+PÚ$ (*Vita Aqua Ostrolúcka*).

Ďalší typ onymického modelu $A1=VL+Se+Ur$ má variantné sémantické pole $VL+Se+Ur$ a zahŕňa tri trojčlenné modely. Najčastejší model $A1=VL+Se+Ur$, s formálne vyjadreným členom **Se**, sa spája so sérionymami *Zlatá studňa Zlatíčko*, *Vitamin Well Defence*, *Vitamin Well Hydrate* a *Vitamin Well Upgrade*. Ďalšie dva modely obsahujú formálne vyjadrené členy **VL** (vlastnosť) a **Ur** (určenosť) a navzájom sa odlišujú iba poradím oboch funkčných členov. Ide o model $A1=(Se)+VL+Ur$ s názvami *DrWitt Relax*, *DrWitt Fit* a *Magnesia Go* a model $A1=(Se)+Ur+VL$ s názvami *Active 02* a *Miss+*.

V skúmanom súbore nachádzame aj ďalšie tri typy onymických modelov s rovnakým frekvenčným zastúpením (po 7 proprií). Prvým je trojčlenný typ $A1=(Se)+VL1+VL2$ s opakovaným uplatnením funkčného člena VL, ktorý sa realizuje prostredníctvom modelov $A1=(Se)+VL1+VL2$ (*DrWitt Antiox*, *DrWitt Power-C*, *Magnesia Extra*, *Magnesia Red*) a $A1=VL1+Se+VL2$ (*Vitamin Well Antioxidant*, *Zlatá studňa Dotyk kvetov*, *Zlatá studňa Dotyk ovocia*). Druhý typ onymického modelu môžeme schematicky znázorniť v podobe $A1=(Se)+HCh+VL$. Tento trojčlenný typ zahŕňa modely $A1=(Se)+HCh+VL$ (*Mattoni Margarita*, *Mattoni Black*, *Mattoni Cedrata*, *Mattoni Multi*, *Mattoni Esence*, *Mattoni Schorle*) a $A1=VL+Se+HCh$ (*Zlatá studňa Marína*). Posledným je typ onymického modelu $A1=VL+Se$ s dvojčlenným variantným sémantickým poľom $VL+Se$, ktorý nachádzame v modeloch $A1=VL+Se$ (*Zlatá studňa*, *Royal Water*, *Dobrá voda*, *Oxywater*) a $A1=(Se)+VL$ (*Flow*, *Magnesia*, *Aloe Vera*).

Posledný, z hľadiska početnosti najmenej zastúpený typ onymického modelu má podobu $A1=(Se)+HCh$ s kombinovaným sémantickým poľom $(Se)+HCh$, ktorý sa

spája s dvomi onymickými modelmi, vyjadrujúcimi honorifikačnú charakteristiku: $A1=(Se)+HCh$ (*Perrier, Mattoni, Vincentka, Ferenc József*) a $A1=HCh+Se$ (*Römerquelle, Matúšov prameň*).

Z ďalších onymických modelov sa v skúmanom súbore z hľadiska početnosti uplatnili: štvorčlenný model $A1=(Se)+VL1+VL2+Ur$, vyjadrujúci modelovú štruktúru 5 sérioným pomenúvajúcich rôzne edície produktu rovnakej značky (*Arctic+ Elements Relax, Arctic+ Elements Immunity, Arctic+ Elements Beauty, Arctic+ Elements Energy, Arctic+ Elements Focus*), trojčlenný model $A1=(Se)+PÚ+Ur$, ku ktorému sme priradili 3 názvy (*Vöslauer Baby, Vöslauer Sport, Poděbradka ProLinie*), dvojčlenný model $A1=(Se)+Ur$, zahŕňajúci dva názvy (*Drobček, Lucka*). Iba okrajovo (po jednom názve) sa uplatnili onymické modely $A1=(Se)+Ur1+Ur2$ (*Drink & Play*), $A1=HCh+Se+Ur$ (*Römerquelle Emotion*), $A1=(Se)+PÚ+VL+Ur$ (*Jana Vitamin Immuno*) a $A1=(Se)+PÚ+VL1+VL2$ (*Vöslauer Balance Juici*).

Záver

Na základe modelovej analýzy vlastných mien vybraných minerálnych, prírodných liečivých, pramenitých, vitamínových a obohatených pitných vôd, dostupných na slovenskom trhu, môžeme vyvodiť tieto závery:

1. Z hľadiska uplatnenia súboru funkčných členov utvárajúcich tzv. model A (Odaloš, 2015) charakterizuje skúmaný materiál pomerne nízka variantnosť (5 funkčných členov), s dominantným uplatnením (formálne vyjadrených) funkčných členov **VL** (vlastnosť) a **PÚ** (príslušnosť k územiu), ktoré odrážajú významné mimojazykové aspekty spojené so zložením a účinkami týchto produktov na ľudský organizmus (dôležitých aj z hľadiska zvýšenia dopytu po tovare), ako aj s geografickou lokalizáciou vodného zdroja, zviditeľňujúcou a nepriamo propagujúcou dané územie (obec, región, krajinu).

2. V rámci modelovej štruktúry sú v súbore najviac zastúpené dvojčlenné modely. Funkčný člen **Se** je vo väčšine dvojčlenných modelov formálne nevyjadrený (napr. *Fatra, Drobček*) a ich najpočetnejšie sémantické pole má podobu $(Se)+PÚ$ (typu *Rajec, Poděbradka, San Pellegrino*). Väčšina sémantických polí má variantný charakter, čo sa premietlo do existencie troch typov onymických modelov. Výrazné zastúpenie však majú aj trojčlenné modely, ktoré sa v porovnaní s dvojčlennými

modelmi vyznačujú bohatšou modelovou variantnosťou. Ich sémantické polia vytvárajú štyri typy onymických modelov, pričom primárnu pozíciu má variantné sémantické pole (Se)+PÚ+VL (typu *Rajec Elixír*, *Mitická Plus*, *Rajec Bylinka*). Najnižšie zastúpenie majú štvorčlenné modely, ktoré sa realizujú v troch modelových podobách a nevstupujú do typov onymických modelov. Vo všetkých troch modeloch sa najčastejšie objavuje funkčný člen **VL** (napr. $A1=(Se)+PÚ+VL1+VL2$ typu *Vöslauer Balance Juici*). V celom skúmanom súbore sme modelovaním získali sedem typov onymických modelov, ktorých sémantické polia sa obmedzujú na dva, maximálne na tri varianty.

V súvislosti so stanovovaním tendencií pri pomenúvaní nealkoholických nápojov prostredníctvom onymických modelov, ale najmä typov onymických modelov (ako komplexnejších jednotiek v rámci realizácie tendencií) nachádzame v súbore dominanciu typov modelov vyjadrujúcich príslušnosť k územiu, čo môžeme podporiť najpočetnejším typom onymického modelu $A1=(Se)+PÚ$. Ako naznačuje druhý najčastejší typ onymického modelu $A1=(Se)+PÚ+VL$ (napr. *Rajec Gaštan*), príznak „príslušnosť k územiu“ sa dopĺňa príznakom „vlastnosť“, ktorý sa môže uplatniť v modeloch/typoch modelov aj opakovane, čo pozorujeme pri type onymického modelu $A1=(Se)+VL1+VL2$ (napr. *Magnesia Red*), alebo v kombinácii s novším príznakom „určenosť“ (typ onymického modelu $A1=VL+Se+Ur$, napr. *Zlatá studňa Zlatičko*) či „honorifikačná charakteristika“ (typ onymického modelu $A1=(Se)+HCh+VL$, napr. *Mattoni Black*).

Poznámky

(1) Grantový projekt VEGA č. 1/0040/19 *Synchrónne modelovanie a modely chrématoným* zastrešuje aj aktuálny výskum vlastných mien nealkoholických nápojov. Podstata projektu spočíva vo vypracovaní synchrónnych modelov chrématoným na súčasnom materiáli chrononým, akcioným, porejoným, pragmatoným, faleroným, inštitucioným, firmoným, dokumentoným, ideoným a unikoným.

(2) Riešitelia projektu predstavili modelové analýzy týchto typov chrématoným: vlastné mená spoločenských organizácií (excerpované z rôznych vydaní Pravidiel slovenského pravopisu) (Odaloš, 2020b, v tlači), inštitucionymá v správe vybraných ministerstiev (Gondeková, 2020a; Kolenčíková, 2020a; Rožai, 2020, v tlači), vybrané faleronymá, chrononymá, akcionymá a dokumentonymá (Odaloš, 2020a), vlastné mená slovenských politických strán (Kolenčíková, 2020b, v tlači), vlastné mená slovenských poisťovní a bánk a ich produktov (Chomová, 2020a; 2020b), vlastné

mená novín, časopisov a knižných vydavateľstiev (Gondeková, 2020b, v tlači), vlastné mená čajov, káv a cukrovíniiek (Gondeková, 2021, v tlači), vlastné mená vodiek (Kolenčíková, 2021, v tlači), vlastné mená pív (Odaloš, 2021a, v tlači), literáronymá a pinakonymá (Odaloš, 2021b, v tlači, 2021c, v tlači).

(3) Porovnaj aj Kuba (1997, s. 13).

(4) Podľa zákona č. 538/2005 Z. z. sa *minerálna voda* definuje ako „podzemná voda s originálnym pôvodom akumulovaná v prírodnom prostredí, vyvierajúca na zemský povrch z jednej alebo viacerých prirodzených alebo umelých výstupných ciest, ktorá sa odlišuje od inej podzemnej vody najmä a) svojím pôvodom, b) obsahom stopových prvkov, c) obsahom a charakterom celkových rozpustených tuhých látok presahujúcich 1 000 mg.l⁻¹ alebo obsahom rozpustených plyných látok presahujúcich 1 000 mg.l⁻¹ oxidu uhličitého, alebo najmenej 1 mg.l⁻¹ sulfátu, alebo d) minimálnou teplotou vody v mieste výveru 20 °C“. Pod termínom *prírodná liečivá voda* sa rozumie „minerálna voda, ktorá pre svoje zloženie vhodné na liečenie bola uznaná podľa tohto zákona“. *Pramenitá voda* sa tiež získava z prírodného prameňa, má však nižšiu mineralizáciu. *Vitamínovú vodu* môžeme všeobecne charakterizovať ako pitnú alebo minerálnu vodu obohatenú o spektrum vitamínov v rôznom množstve.

(5) Z pragmatického hľadiska však treba podotknúť, že prítomné kríženie jazykov a ich sémantických hodnôt môže viesť k rôznemu vnímaniu pragmatickej (reklamnej) vlastnosti výrobku zo strany spotrebiteľa.

Literatúra

- BLANÁR, V. *Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky*. Bratislava: SJS pri SAV, 2008. 77 s.
- BLANÁR, V. – MATEJČÍK, J. *Živé mená na strednom Slovensku. I. 1. Designácia osobného mena*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1978. 416 s. I. 2. *Distribúcia obsahových modelov*. Martin: Osveta, 1983. 647 s.
- GARANČOVSKÁ, L. *Analýza pragmatoným mliekarenského priemyslu na Slovensku*. Dizertačná práca. Banská Bystrica: FHV UMB, 2010. 253 s.
- GONDEKOVÁ, V. *Synchrónne modely a modelovanie inštitucioným v rámci Ministerstva vnútra Slovenskej republiky*. In: *Synchronia i diachronia – zbliženia i dialogi. Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2020a, s. 231 – 240.
- GONDEKOVÁ, V. *Modelová analýza vlastných mien novín, časopisov a knižných vydavateľstiev na Slovensku*. In: *Zborník z 21. slovenskej onomastickej konferencie. Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte*. Nitra 10. – 12. 9. 2019. Nitra, 2020b (v tlači).
- GONDEKOVÁ, V. *Synchrónne modely a modelovanie vlastných mien čaju, kávy a cukrovíniiek*. In: *Nová filologická revue*, 12, 2021 (v tlači).
- CHOMOVÁ, A. *Názvy poistných produktov slovenských poisťovní*. In: *Chrematonimia jako fenomen współczesności*. Olsztyn: Wydawnictwo UWM, 2011, s. 99 – 112.
- CHOMOVÁ, A. *Motivácia a modelovanie chrématoným so skratkou (na materiáli názvov slovenských poisťovní a bánk)*. In: *Jazyk a kultúra*, 11, 2020a, č. 41–42, s. 32 – 45. Dostupné na: https://www.ff.unipo.sk/jak/41-42_2020/Alexandra_Chomova_studia.pdf.

- CHOMOVÁ, A. *Synchrónne modely a modelovanie poistných a bankových produktov*. In: Nová filologická revue, 11, 2020b, č. 2, 139 – 155.
- KNAPPOVÁ, M. *Sérionymum*. In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.) *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online], 2017. Dostupné na: https://www.czechency.org/slovník/SÉRIONYMUM_1 [12.11.2020].
- KOLENČÍKOVÁ, N. *Synchrónne modely a modelovanie názvov inštitúcií v správe Ministerstva kultúry Slovenskej republiky*. In: *Synchronia i diachronia – zbliženia i dialogi. Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2020a, s. 277 – 291.
- KOLENČÍKOVÁ, N. *Synchrónne modely a modelovanie názvov slovenských politických strán*. In: *Zborník z 21. slovenskej onomastickej konferencie. Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte*. Nitra 10. – 12. 9. 2019. Nitra, 2020b (v tlači).
- KOLENČÍKOVÁ, N. *Synchrónne modely a modelovanie názvov vodiek*. In: Nová filologická revue, 12, 2021 (v tlači).
- KUBA, L. *Dozná Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky brzkých změn?* In: *Acta onomastica*, 38, 1997, č. 1, s. 13 – 14.
- MAJTÁN, M. *Štruktúrne typy slovenských chotárnych názvov*. In: *IV. slovenská onomastická konferencia*. Bratislava 9. – 10. novembra 1971. *Zborník materiálov*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1973, s. 147 – 160.
- MAJTÁN, M. *Klasifikácia chrématonymie*. In: *Chrématonyma z hľadiska teórie a praxe*. Sborník z 3. celostátného seminára „Onomastika a škola“, Ústí nad Labem 21. – 22. 6. 1988. Brno: Onomastická komise ČSAV, 1989, s. 7 – 13.
- MAJTÁN, M. *Pragmatonymá sú vlastné mená*. In: *Jednotlivé a všeobecné v onomastike*. 18. slovenská onomastická konferencia Prešov 12.-14. septembra 2011. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2012, s. 263 – 268.
- ODALOŠ, P. *Modelovanie a modely chrématonym*. In: 19. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 28. – 30. apríla 2014. *Zborník referátov*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2015, s. 464 – 472.
- ODALOŠ, P. *Modelovanie a modely chrématonym. Chrématonymá abstraktných ľudských výtvorov (chrononymum, faleronymum, akcionymum, dokumentonymum)*. In: *Synchronia i diachronia – zbliženia i dialogi. Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2020a, s. 313 – 332.
- ODALOŠ, P. *Modelovanie, modely a sémantické príznaky vlastných mien spoločenských organizácií*. In: *Zborník z 21. slovenskej onomastickej konferencie. Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte*. Nitra 10. – 12. 9. 2019. Nitra, 2020b (v tlači).
- ODALOŠ, P. *Synchrónne modely a modelovanie vlastných mien piva*. In: Nová filologická revue, 12, 2021a (v tlači).
- ODALOŠ, P. *Synchrónne modely a modelovanie literároným*. In: *Festschrift Diana Stolac*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, 2021b (v tlači).
- ODALOŠ, P. *Synchrónne modely a modelovanie pinakoným z webovej stránky o umení*. In: *Médiá a text 7. Hráme jubilantovi Jurajovi Rusnákovi*. Prešov: Prešovská univerzita, 2021c (v tlači).
- ODALOŠ, P. – VALLOVÁ, E. *Sústava slovanskej onomastickej terminológie (vznik, existencia, neuralgické miesta, aktualizácia)*. In: *Folia onomastica Croatica*, 29, 2020, s. 169 – 202.

- PLESKALOVÁ, J. *Tvoření pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*. Jinočany: Nakladatelství a vydavatelství H&H, 1992, 152 s.
- ROŽAI, G. *Modelovanie slovenských inštitucioným z oblasti zdravotníctva a sociálnych vecí*. In: *Synchronia i diachronia – zblíženia i dialogi. Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich*, Toruń, 2020 (v tlači).
- SVOBODA, J. et al. *Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky*. In: ZMK, 14, 1973, 280 s.
- ŠRÁMEK, R. *Toponymické modely a toponymický systém*. In: *Slovo a slovesnost*, 33, 1972, č. 4, s. 304 – 318.
- ŠRÁMEK, R. *Slovotvorný model v české toponymii*. In: *Slovo a slovesnost*, 37, 1976, č. 2, s. 112 – 120.
- ŠRÁMEK, R. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 191 s.
- zákon č. 538/2005 Z. z. z 27. októbra 2005 o prírodných liečivých vodách, prírodných liečebných kúpeľoch, kúpeľných miestach a prírodných minerálnych vodách a o zmene a doplnení niektorých zákonov [online]. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/538/>.

Resumé

Synchronous Models and Modelling of Proper Names of Non-alcoholic Drinks

The aim of the paper was to describe, compare and typologize onymic models of proper names of production type obtained by synchronous model analysis of serionyms, which name selected types of non-alcoholic drinks. In the analysis, we focused on the model structure and abundance of onymic models and types of onymic models of the examined group of proper names, as well as on the use (types), frequency representation and lexical representation of functional members which characterize the analysed models. We obtained a total of 23 onymic models A1 and 7 types of onymic models by model analysis. Two-membered models with the most frequent variant semantic field (Se)+PU, like *Rajec*, *Fiji*, *Fatra*, were the most frequently represented in the set. In onymic models, a total of five functional members were used, with the functional members VL (“property”) and PÚ (“belonging to the territory”) dominating. The obtained material creates a basis for further research, including a comparison with models of other subcategories of chrematonyms. The contribution is written within Synchronous Models and Modelling of Chrematonyms grant project.

SYNCHRÓNNE MODELÝ A MODELOVANIE VLASTNÝCH MIEN PIVA¹

Pavol Odaloš

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
pavol.odalos@umb.sk

Kľúčové slová: onomastika, modelovanie, modely vlastných mien pív

Key words: onomastics, modeling, models of proper names of beer

Słowa kluczowe: onomastyka, modelowanie, modele nazw własnych piw

Úvod

Zámerom textu je predstaviť synchrónne modely a modelovanie vlastných mien piva. Vlastné mená piva zaradujeme do chrématoným ako vlastných mien ľudských výtvorov do skupiny konkrétnych ľudských výtvorov a chápeme ich ako sérionymá. Modely vlastných mien piva budeme tvoriť na základe zaznamenávania sémantických príznakov do funkčných členov. Funkčné členy budú vytvárať modely a typy modelov vlastných mien piva.

1. Vymedzenie modelového chápania chrématonymie

Vlastné mená pomenúvajú druhové jednotliviny. Onomastické výskumy vlastných mien sa väčšinou zameriavajú na zaznamenávanie a analyzovanie konkrétnych oným. Onymum pri parolových pohľadoch sa skúma z hľadiska etymológie, motivácie, slovotvorby, gramatiky či jeho fungovania v komunikácii. Langové pohľady už neobsahujú zameranie sa na konkrétne vlastné meno v jeho formálnej a obsahovej podobe, ale na mapovanie onyma všeobecnejším teoretickým spôsobom v rámci onymického systému. Jeden z langových prístupov k onymu je zachytávanie vlastných mien do modelov.

Modelový prístup v slovenskej onomastike rozpracoval V. Blanár. V. Blanár (1968, s. 6) chápal najprv model alebo typ osobného mena ako štruktúru sémantických funkcií, modeluje antroponymické funkcie slovenských osobných mien. V. Blanár (1972, s. 9) neskôr konštatuje, že antroponymický systém vytvárajú

¹ Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA 1/0040/19 a nadväzuje na príspevky P. Odaloša (2014, 2015, 2020, 2021a v tlači, 2021b v tlači, 2021c v tlači), A. Chomovej (2020a, 2020b), V. Gondekovej (2020a, 2021a v tlači, 2021b v tlači), N. Kolenčíkovej (2020, 2021a v tlači, 2021b v tlači), G. Rožaia (2017, 2018, 2020, 2021, v tlači).

modely vlastných mien. Model tvorí trieda osobných mien s rovnakou hierarchiou sémantických dištinkatívnych príznakov (antroponymických funkcií). K sémantickým príznakom v antroponymických modeloch sa V. Blanár (1972, s. 8) priklonil v roku 1971, keď za základné jednotky antroponymickej sústavy považuje antroponymické modely, ktoré vytvárajú sémantické príznaky osobných mien. Na tomto mieste zdôrazňuje, že v starších prácach hovoril o sémantických funkciách. V. Blanár (1996, s. 132 – 133) v rámci antroponomastiky pracuje s termínom obsahový model, ktorý vytvára na základe antroponomastických príznakov. Antroponomastické príznaky chápe ako onymické hodnoty, ktoré sú vyjadrené v rámci modelu onyma funkčnými členmi. Neskôr R. Šrámek (1999, s. 36 – 37) modeluje onymy na základe obsahovo-sémantických kategórií. Teoreticko-metodologické prístupy V. Blanára a R. Šrámkova predstavujú základ modelového chápania onymie.

Modelové chápanie onymie je založené na predstavovaní onyma na základe modelu. Pojem a termín model onyma je v centre modelového chápania onymie. Model (Jarošová, 2015, s. 321) je schéma javu alebo predmetu slúžiaca na jeho skúmanie a vysvetľovanie jeho podstaty.

Onymický model je základná onymická štruktúra, ktorá je tvorená funkčnými členmi, na zaznamenávanie onymických príznakov vo vlastnom mene. Onymický model má v rámci systémovo-lingvistického prístupu k onymii centrálnu postavu, pretože je abstraktnou jednotkou onymického systému. Lexikálne naplnený model funkčnými členmi a onymickými príznakmi vytvára konkrétne onymum (V. Blanár používal onymický znak). Modelovanie je činnosť, prostredníctvom ktorej vznikajú modely. Modelovanie (Jarošová, 2015, s. 322) je vytváranie modelov pomocou zjednodušenej, zovšeobecnenej schémy skutočného javu alebo procesu, ktoré slúži na jeho skúmanie a vysvetľovanie. Modelovosť je vlastnosť onomastiky, ktorá sa prejavuje vytváraním modelov a ich skúmaním (klasifikovaním, komparovaním) za účelom modelového predstavenia onymie (Odaloš, 2014, 2015).

2. Klasifikácia chrématoným

V definícii chrématonyma ako vlastného mena ľudského výtvoru, ktorý nie je pevne fixovaný v prírode, je centrálnym pojmom ľudský výtvor (Svoboda a kol., 1973). Výtvor (Kačala, Pisárčiková, Považaj, 2003, s. 886) je to, čo vzniklo tvorivou činnosťou človeka. Ľudský výtvor je potom to, čo vzniklo ľudskou tvorivou činnosťou. Ak zoberieme ako východisko klasifikačné kritérium ľudský výtvor (s významom čo vzniklo ľudskou tvorivou činnosťou), potrebujeme jednoznačné binárne klasifikačné odlíšenie ľudských výtvorov. V morfológii existuje rozčlenenie substantív na abstraktné a konkrétne substantíva. Abstraktný (Buzássyová, Jarošová, 2006, s. 64) je založený na abstrakcii, zovšeobecňujúcej myšlienkovej činnosti. Abstraktné podstatné mená (Buzássyová, Jarošová, 2006, s. 64) sú pomenovania vlastností, stavov a dejov. Konkrétny (Jarošová, Buzássyová, 2011, s. 699) znamená zodpovedajúci realite, ktorý možno vnímať zmyslami. Konkrétne podstatné mená (Jarošová, Buzássyová, 2011, s. 699) sú slová pomenúvajúce osoby, zvieratá a veci.

Klasifikačné kritérium rozčlenenia chrématoným bude založené na binarite abstraktný – konkrétny, resp. bude aj súčasťou definície chrématoným.

Chrématonymum definujeme ako abstraktný alebo konkrétny ľudský výtvor, ktorý je produktom spoločenských vzťahov a je fixovaný v spoločnosti. Chrématonymum klasifikujeme na abstraktné a konkrétne.

Abstraktné chrématonymum je ľudský výtvor fixovaný v spoločenských vzťahoch, ktorý je založený na zovšeobecňujúcej myšlienkovej činnosti realizujúcej sa vo vedomí človeka. Abstraktné chrématonymum je choronymum, falernonymum, akciononymum, dokumentonymum, ideonymum a vlastné meno spoločenskej organizácie (štátnej organizácie/ inštituciononymum, ergonymum; neštátnej organizácie/firmononymum/logonymum).

Konkrétne chrématonymum je ľudský výtvor fixovaný v spoločenských vzťahoch, ktorý existuje v realite a možno ho vnímať zmyslami, napr. sériononymum a unikonymum.

Sériononymum chápeme ako vlastné meno sériovo produkovaného výrobku. Termín sériononymum používame nielen preto, lebo je to protiklad k unikonymum, ale aj preto, aby sme naše chápanie odlíšili terminologicky aj obsahovo od širšie

vymedzených pragmatoným M. Majtána a A. V. Superanskej, M. Majtán (1989) chápe pragmatonymum ako vlastné meno výrobného typu (modelu, ochrannej známky, značky, série výrobkov, vypestovaných plemien, sort, odrôd). A. V. Superanskaja (2003) chápe pragmatonymum ako vlastné meno predmetu, ktorý je zviazaný s praktickou činnosťou človeka.

Sériononymum možno tematicky členiť na tyrononymum (vlastné meno syra, Honl, 1966, s. 5), porejononymum (vlastné meno dopravného prostriedku, Superanskaja, 1973, s. 191, Podol'skaja 1988, s. 108)/vehikulonymum (vlastné meno dopravného prostriedku, Pastyřík, 2010, s. 25)/ transportonymum (vlastné meno dopravného prostriedku, Balkanski, Cankov 2016, s. 480) (v rámci toho napr. nautonymum, vlastné meno lode, Bučko a Tkačova, 2012, s. 127, Balkanski, Cankov, 2016, s. 278; raketonymum, vlastné meno rakety/kozmickej lode, Balkanski, Cankov, 2016: 406), enonymum (vlastné meno vína, Kornelly, 2006, s. 1-48, Pastyřík, 2010, s. 25), cigaronymum (vlastné meno cigariet, Balkanski, Cankov, 2016, s. 517), tabakonymum (vlastné meno tabaku, Balkanski, Cankov, 2016, s. 454), parfémonymum (vlastné meno parfému, Šubrtová, v tlači) atď. Nie všetky sérionymá sú pomenované medzinárodnými termínmi, ďalšie sérionymá majú podobu domácich termínov, napr. vlastné meno piva, vlastné meno minerálnej vody, vlastné meno alkoholu, vlastné meno cukrovínok, vlastné meno čaju, vlastné meno salámy atď.

Unikonymá možno tematicky klasifikovať na konchonymá (vlastné mená mušiel, Magda-Czekaj, 2012, s. 243-254), gemnonymá (vlastné mená minerálov, Węgorowska, 2001, s. 291-302), tezaurnonymá (vlastné mená klenotov, Węgorowska, 2003, s. 629-638), ambronymá (vlastné mená súvisiace s jantárom) (Węgorowska, 2005, s. 43-58), kampanonymá (vlastné mená zvonov) (Rutkiewicz-Hanczewska, 2007, Gałkowski, 2018) atď.

3. Modelovanie chrématoným

3.1.V štúdiu budeme pracovať s termínom model A1 (Odaloš, 2015). Je to model mapujúci obsahovú/ významovú stránku chrématonyma, resp. ho možno pokladať za určitý pojmový ekvivalent obsahového modelu V. Blanára a vzťahového modelu R. Šrámka.

Model A1 profilujeme ako model mapujúci chrématonymické príznaky vzťahov spoločnosti prostredníctvom abstraktných a konkrétnych chrématoným. Chrématonymické príznaky vzťahov spoločnosti sa budú premietat' do funkčných členov s onymickou hodnotou.

3.2. V modeli A1 budeme funkčné členy označovať:

-funkčné členy, ktoré vyjadrujú sémantický príznak signalizujúci typ chrématonymického vzťahu: Se – sérionymum.

-funkčné členy, ktoré vyjadrujú ďalšie sémantické príznaky: HCH – honorifikačná charakteristika, NCH – numerická charakteristika, PČ – príslušnosť/prináležitosť k času, PÚ – príslušnosť k územia, PN – príslušnosť k národu, VL – vlastnosť.

3.3. V štúdiu budeme pracovať s nasledujúcou terminológiou:

Onymický model vo vlastnom mene je reálna onymická štruktúra, ktorá obsahuje konkrétne onymické príznaky zaznamenané vo funkčných členoch, napr. v onyme *Medlešické pivo* má model podobu $A1 = PÚ + Se$.

Sémantické pole onyma je kombinácia sémantických príznakov vo vlastnom mene, ktorá je vyjadrením prostredníctvom funkčných členov, napr. v onyme *Šariš 10 %* je sémantické pole (Se) + PÚ + NCH.

Typ onymického modelu vzniká na základe používania sémantického poľa príznakov vo viacerých modeloch. Typ onymického modelu obsahuje sémantické pole v rôznych kombináciách sémantických príznakov. Typ onymického modelu reprezentuje forma vyjadrenia najfrekvencovanejšieho onymického modelu s použitým sémantickým poľom.

4. Modelovanie vlastných mien piva

Východiskom analýzy bolo viac ako 316 vlastných mien pív, najmä slovenských a českých pív, v pivovaroch Richtár Jakub (105 vlastných mien pív), Urpín (20), Steiger (12, v rámci značiek Palatín, Sitňan, Stein, Popper, Steiger, Manjula), Hurbanovo (18, v rámci značiek Zlatý Bažant a Corgoň), Erb (8), Prazdroj (19, v rámci značiek Pilsner Urquell, Šariš, Gambrinus, Radegast, Topvar, Smädný mních), Nová Paka (18), Ostravar (6), Litovel (24), Černá Hora (8), Dalešice (4),

Pardubice (10), Svijeny (12), Žatec (12), Velké Břevno (13), Benešov (15), Třeboň (12), príp. ďalších nespomínaných pivovaroch.

4.1. Charakteristika piva

Pivo je alkoholický nápoj zo sladu, chmelu a vody (Kačala, Pisárčiková, Považaj, 2003, s. 460). V slovníku sa ešte uvádza zvyčajná charakteristika tohto nápoja: svetlé, tmavé (čierne) pivo, sudové, fľaškové pivo.

Pivo sa rozdeľuje podľa niekoľkých hľadísk, hlavne podľa stupňovitosti, farby a spôsobu kvasenia. Stupňovitosť piva sa vyjadruje v obsahu extraktných látok v mladine. Stupňovitosť je potom priamo úmerná obsahu alkoholu, napr. stolové pivo má 1,01 % – 6,99 % hmotného extraktu pôvodnej mladiny, výčapné pivo 7,00 % – 10,99 %, ležiak 11,00 % – 12,99 %, špeciálne pivo 13,00 % – 17,99 %, porter viac ako 18,00 %, nealkoholické pivo obsahuje menej ako 0,40 % a pod. Farba piva sa opisuje z hľadiska zrakového vnímania piva. Rozlišuje sa svetlé pivo, polotmavé a tmavé pivo a zmiešané pivo (zo svetlých a tmavých pív). Spôsoby kvasenia piva je vrchne kvasené, spodne kvasené a spontánne kvasené pivo. <https://cs.wikipedia.org/wiki/Pivo>.

4.2. Výskum vlastných mien piva

V českej onomastike sa vlastným menám piva sa venovala Z. Bánoková (1990), ktorá skúmala vlastné mená severočeských pív. K. Čechová (2009) a M. Tomanová (2010) analyzovali vlastné mená pív v Českej republike. S. Pastyřík (2000) predstavil onomastický prípitok o pivách a ďalšie lingvistické charakteristiky piva. Vlastným menám liehovín sa venovali I. Honl (1966) a J. Kornelly (2009) skúmal chrématonymá českých a moravských vín.

V poľskej onomastike sa vlastným menám drinkov a alkoholu venovali D. Lech-Kirsten (2011), K. Sujkowska-Sobisz (2012) a M. Graf (2019). M. Magda-Czekaj (2011) predstavila vlastné mená čajov.

4.3. Problematika vymedzenia vlastného mena piva

Pomenovanie výrobku, ktorým je pivo, býva často vymedzené ako propriálno-apelatívny komplex. Vlastné meno piva ako výrobku je najpresnejšie vymedzené na

webovej stránke výrobcu, napr. na www.prazdroj.sk je pri značke Šariš výrobok Šariš 12 % svetlé výčapné pivo. Pomenovaním výrobku je celý apelatívno-propriálny komplex, no vlastným menom piva je len prvá časť *Šariš 12 %*. Podobne aj pri výrobku Topvar 12 % svetlý ležiak je vlastným menom piva len *Topvar 12 %*. Niekedy sémantický príznak vlastnosti preberá identifikačnú funkciu a je základnou súčasťou vlastného mena, napr. *Nepasterizovaná 12 %*, *Originál 10 %*, *Rýdzo horká 12 %*.

4.4. Modely vlastných mien piva

4.4.1. Dvojčlenné modely

V dvojčlenných modeloch je základný model s príslušnosťou k územiu, je to tradičný model, lebo pivo sa vyrábalo na viacerých miestach, čo sa potom prejavilo aj vo vlastnom mene.

1. **Typ onymického modelu** $A1 = PÚ + Se$ s príslušnosťou k územiu zastupuje tradičný model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $PÚ + Se$ v modeloch $A1 = PÚ + Se$ a $A1 = (Se) + PÚ$. Tradičnosť odvodzujeme od vlastného mena v dvoch jazykoch Pilsner Bier/Plzeňské pivo, ktoré sa používalo od 1. 3. 1859 a bolo do istej miery napodobňované aj modifikované. Tento východiskový názov, hoci už v uvedenej podobe v súčasnosti nefunguje, lebo pomenúva typ piva v zmysle svetlého spodne kvaseného piva, sme zaradili aj ako príklad v rámci modelu piva. Model obsahuje druhové označenie pivo v názve.

Model $A1 = PÚ + Se$ reprezentujú vlastné mená pív, napr. *Pilsner Bier/Plzeňské pivo*, *Medlešické pivo*, *Dětenické pivo*, *Třeboňské pivo*, *Koutské pivo* a pod.

Model $A1 = (Se) + PÚ$ reprezentujú vlastné mená pív, napr. *Klášteř* (pivo pivovaru Klášteř u Mnichova Hradiště), *Březňák* (pivo pivovaru Velké Březno), *Žatec* (pivo Žateckého pivovaru) a *Wiener* (dalešické pivo so špeciálnym viedenským sladom).

K tradičným dvojčlenným modelom s príslušnosťou k miestu sa analogicky dotvárajú novšie modely s vlastnosťou, s honorifikačnou charakteristikou, s príslušnosťou k času alebo s príslušnosťou k etniku.

2. **Typ onymického modelu A1 = (Se) + VL** zastupuje najfrekvencovanejší model s príznakom vlastnosti, ktorý je kombináciou sémantického poľa (Se) + VL v modeloch $A1 = (Se) + VL$, $A1 = VL + Se$.

Model $A1 = (Se) + VL$ reprezentujú vlastné mená, napr. *Plavčík* (pivo je vhodné pre nízky stupeň alkoholu 3,8% k dodržiavaniu pitného režimu aj počas letných dní), *Celia* (pivo bez lepkú), *Excelent* (pivo s nie príliš horkou chuťou uvarené postupom trojitého chmelenia).

Model $A1 = VL + Se$, napr. *Cherry beer* (višňové pivo), *Ginger Beer* (zázvorové pivo).

3. **Model A1 = (Se) + HCH** s honorifikačnou charakteristikou zdôrazňuje konkrétnu osobu alebo zástupcu istej sociálnej vrstvy/skupiny: *Osvald* (dalešické pivo pomenované podľa pestovateľa chmeľu Karla Osvalda), *Tadeáš* (dalešické pivo pomenované podľa autora knihy o pive Tadeáša Hájka), *Kryštof* (podľa šľachtica Kryštofa Haranta z Polžic, Bezdržic a pána z Pecce, ktorý bol popravený ako jeden z českých pánov na Staromestskom námestí v Prahe po bitke na Bielej Hore), *Valentýn* (pivo z pražského pivovaru U medvídků, podľa kňaza Valentína, ktorý napriek zákazu vládcu Ríma Claudiusa II. sobášil a zasnuboval vojakov s ich snúbenicami. Claudius II. sa bál, že vojaci by potom chceli ostať doma u svojich rodín a nešli by bojovať), *Gazda* (pivo vyrábané pre supermarket COOP Jednota, pomenované po roľníckom gazdovi), *Pandúr* (pivo vyrábané pre supermarket Tesco, pomenované po pandúrovi, za feudalizmu ozbrojenom úradnom sluhovi, drábovi) a pod.

4. **Model A1 = (Se) + PČ** fixuje príslušnosť vlastných mien piva k času: *Podzimní úlet* (novopacké pivo varené v podzimnom období) a pod.

5. **Model A1 = (Se) + PN** fixuje príslušnosť k národu/ etniku: *Bohemia* (dalešické pivo len s českou odrodou chmeľu Bohemia, nejde o chápanie Bohemie ako historického územia) a pod.

4.4.2. Trojčlenné modely

-**Typ onymického modelu A1 = (Se) + PÚ + NCH** zastupuje najfrekvencovanejší model s príznakom k územiu a s numerickou charakteristikou,

ktorý je kombináciou sémantického poľa (Se) + PÚ + NCH v modeloch $A1 = (Se) + PÚ + NCH$ a $A1 = PÚ + Se + NCH$.

Tradičný model $A1 = (Se) + PÚ + NCH$ obsahuje okrem nevyjadreného sérionyma funkčné členy s príslušnosťou k územiu a numerickú charakteristiku, ktorá vyjadruje stupňovitosť piva. Tento trojčlenný model $A1 = (Se) + PÚ + NCH$ je rozvinutím dvojčlenného modelu $A1 = (Se) + PÚ$: *Šariš 10 %*, *Sitňan 12 %*, *Donovaly 10 %*, *Ostravar 12 %*, *Dalešická jedenáctka* a pod.

Model $A1 = PÚ + Se + NCH$ obsahuje vyjadrenie sérionyma, ktoré zastupuje druh piva ležiak, napr. *Frašťácky ležiak 11,5 %*, *Šuriansky ležiak 11,5 %*, *Kláštorný ležiak 11,5 %* (pivo z Kláštorného pivovaru v Bratislave), *Malotopolčiansky ležiak 11,5 %*, *Chotovinský ležák 12 %* a pod.

Novšie sú trojčlenné modely, ktoré okrem nevyjadreného sérionyma obsahujú honorifikačnú charakteristiku alebo vlastnosť, príp. etnickú charakteristiku a numerickú charakteristiku.

-Model $A1 = (Se) + HCH + NCH$ s honorifikačnou charakteristikou zoslavňuje konkrétnu osobu alebo zástupcu istej sociálnej vrstvy/skupiny napr. *Kapral 10 %*, *Golem 11,5 %*, *Palatín 13 %*, *Steiger 11 %*, resp. *Corgoň 12 %* (podľa nitrianskeho kováča), *Stein 12 %* (podľa Alexandra a Bernáta Steinovcov, ktorí založili v Prešporku pivovar), *Popper 10 %* (pomenované podľa Leopolda Popera, majiteľa pivovaru), novšie vlastné mená pív sú pomenované ženskými menami: *Anna 10 %*, *Zuzana 14 %*, *Lucia 13 %*, *Katka 12 %*, *Katarína 13 %*, príp. mužskými menami *Albrecht 10 %*, *Bernard 14 %* a pod.

-Model $A1 = (Se) + VL + NCH$ s príznakom vlastnosti a numerickou charakteristikou zdôrazňuje metaforicky alebo opisne určitú vlastnosť piva, napr. staršie názvy *Zlatý Bažant 11 %* (svetlé pivo), *Grošák 14 %* (tmavé pivo), prípadne novšie vlastné mená pív *Nepasterizovaná 12 %*, *Originál 10 %*, *Plná 12 %* (pivá značky Gambrinus), *Rýdza horká 12 %*, *Rázna 10 %* (pivá značky Radegast).

-Model $A1 = (Se) + PN + NCH$ s príznakom etnika a numerickou charakteristikou, napr. *Avar 12 %*, *Kelt 10 %*, *Španiel 12 %*, je menej častý.

-Model $A1 = (Se) + PÚ + HCH$ je trojčlenný model bez numerickej charakteristiky, pretože vzniká kombináciou príznaku k územiu a honorifikačnej charakteristiky, napr. *Černá hora TAS* (honorifikuje sa meno Tasa Černohorského

z Boskovic), *Litovel Václav* (honorifikuje sa sv. Václav), *Litovel Gustav* (honorifikuje sa meno českého zápasníka Gustava Frištenského) a pod.

4.4.3. Viacčlenné modely

Štvorčlenné a viacčlenné modely pív majú skôr zámer zaujať názvom a následne motivovať zákazníka ochutnať pivo. Takúto stratégiu má prvý bratislavský minipivovar Richtár Jakub.

Minipivovar Richtár Jakub dostal názov podľa významného rodu bratislavských richtárov. Rod Jakubovcov bol na konci 13. storočia a v prvej polovici 14. storočia významným rodom bratislavských richtárov. Jakub I. bol prvým zvoleným richtárom po udelení veľkého mestského privilégia Bratislave v roku 1291 posledným kráľom z rodu Arpádovcov Ondrejom III. Rod Jakubovcov vládol v Bratislave bezmála 100 rokov, len Jakub II. bol richtárom spolu 46 rokov a to v tej dobe volili mešťania richtára každý rok vždy na sv. Juraja 24. apríla vo Františkánskom kostole. <https://www.richtarijakub.sk/pivovar/richtar-jakub/>.

Štvorčlenný model A1 = (Se) + HCH + VL + NCH obsahuje okrem nevyjadreného sérionyma honorifikačnú charakteristiku, príznak vlastnosti a numerickú charakteristiku, napr. *Richtár Jakub Karamelka 13,5 %*.

Päťčlenný model A1 = (Se) + HCH + PÚ + VL + NCH obsahuje okrem nevyjadreného sérionyma honorifikačnú charakteristiku, príslušnosť k územiu, príznak vlastnosti a numerickú charakteristiku, napr. *Richtár Jakub Levický Castor 12 %* (castor môže byť bobor, príp. ako proprium hviezdy v súhvezdí Blížencov, príp. mytologická postava jeden z blížencov z dvojice bratov Castor a Pollux).

Šesťčlenný model A1 = (Se) + HCH + HCH + PÚ + VL + NCH obsahuje okrem nevyjadreného sérionyma dvakrát honorifikačnú charakteristiku, príslušnosť k národu, príznak vlastnosti a numerickú charakteristiku, napr. *Richtár Jakub Limi Belgian Red 15 %* (Limi je skratka mien dvoch sladovníkov Lívie a Mira, Belgian Red je pivo štýlu Belgian Red Ale, ktoré je typické pre severovýchodnú provinciu Belgicka západné Flámsko).

Záver

Cieľom predloženého textu bolo na základe metódy modelovania predstaviť synchrónne modely vlastných mien piva prostredníctvom zaznamenávania sémantických príznakov do funkčných členov a týmto spôsobom vytvárať modely a typy modelov vlastných mien piva.

Východiskovým vlastným menom našich úvah je vlastné meno piva Pilsner Bier/ Plzeňské pivo, ktorého pomenovanie funguje od 1. 3. 1859 a bolo do istej miery aj napodobňované, aj modifikované. Model vlastného mena obsahuje funkčný člen príslušnosti k územiu a funkčný člen vyjadrujúci typ chrématonymického vzťahu sérionyma.

Staršie dvojčlenné a trojčlenné modely s príslušnosťou k územiu $A1 = PÚ + Se$, $A1 = (Se) + PÚ$, resp. $A1 = (Se) + PÚ + NCH$, doplnené ešte numerickou charakteristikou, sú obohatené novšími modelmi s príznakom vlastnosti, honorifikačnou charakteristikou, príslušnosťou k času a národu/etniku. Viacčlenné štvorčlenné, päťčlenné a šesťčlenné modely slúžia na zvýraznenie nových pív viacerými príznakmi, napr. $A1 = (Se) + HCH + HCH + PÚ + VL + NCH$.

Literatúra

- BALKANSKI, T., CANKOV, K.: *Enciklopedija na balgarskata onomastika*. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo Sv. Kiril i Metodij, 2016, 576 s.
- BÁNOKOVÁ, Z.: *Onomastikon severočeských názvů piv od roku 1948 do roku 1990*. In: *Onomastický zpravodaj ČSAV*, 32-33, 1991, s. 205 – 215.
- BEZLAJ, F. a kol. (red.): *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika*. Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite, 1983. 413 s.
- BLANÁR, V.: *Otázka systému v antroponomastike*. In: I. slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov. Bratislava 5.-6. 12. 1968 Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Slovenská onomastická komisia pri Vedeckom kolegiu jazykovedy SAV, 1968, s. 5 – 14.
- BLANÁR, V.: *Problematika výskumu živých osobných mien*. In: Zborník materiálov z III. slovenskej onomastickej konferencie konanej v Banskej Bystrici 4. XI. – 6. XI. 1970. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, 1972, s. 7 – 50.
- BLANÁR, V.: *Jazyková výstavka slovenských osobných mien*. In: IV. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 9. – 10. novembra 1971. Zborník materiálov. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1973, s. 8 – 28.
- BLANÁR, V.: *Teória vlastného mena. (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii)*. Bratislava: Veda, 1996, 250 s.
- BUČKO, D., TKAČOVA, N.: *Slovnyk ukrajinskoji onomastyčnoji terminolohiji*. Harkiv: Ranok-HT, 2012, 256 s.

- BUZÁSSYOVÁ, K., JAROŠOVÁ, A. (red.): *Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G*. [1. zv.]. Bratislava: Veda, 2006, 1134 s.
- ČECHOVÁ, K. *Názvy pív v České republice*. Diplomová práce. Liberec: Technická univerzita, 2009, 117 s.
- GAŁKOWSKI, A. *Chrematonimy w funkcji kulturowo-użytkowej. Onomastyczne studium porównawcze na materiale polskim, włoskim, francuskim*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2008, 390 s.
- GAŁKOWSKI, A. *Definicja i zakres chrematonymii*. In: *Folia onomastica Croatica*, 27, 2018, s. 1 – 10.
- GONDEKOVÁ, V.: *Synchronne modely a modelovanie inštitucioným v rámci Ministerstva vnútra Slovenskej republiky*. In: *Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich, seria Synchronia i Diachronia – Zbliżenia i Dialogi*. Toruń: Uniwerszita Mikuláša Koperníka, 2020, s. 231 – 240.
- GONDEKOVÁ, V.: *Synchronne modely a modelovanie vlastných mien čaju, kávy a cukrovínek*. In: *Nová filologická revue*, XII, 2021a, č. 1 (v tlači).
- GONDEKOVÁ, V.: *Modelová analýza vlastných mien novín, časopisov a knižných vydavateľstiev na Slovensku*. In: *Zborník z 21. slovenskej onomastickej konferencie. Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte*. Nitra 10. – 12. 9. 2019. Nitra, 2021b (v tlači).
- GRAF, M.: *Alkohol a polska mikrohistoria – perspektywa onimiczna w badaniach nad nową historią kulturową*. In: *Konvergenie a divergenie v propriálnej sfére*. Banská Bystrica 26.-27. júna 2017. Zborník materiálov. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave, VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2019, s. 432 – 439.
- HONL, I.: *O tyronymech – názvech syrů*. In: *Zpravodaj místopisné komise*, 7 1966, č. 1, s. 5-9.
- HONL, I.: *O našich jménech lihovin*. In: *Zprávy KPČJ*, 1968-1969, s. 8 – 14.
- CHOMOVÁ, A.: *Motivácia a modelovanie chrématoným so skratkou (na materiáli názvov slovenských poisťovní a bánk)*. In: *Jazyk a kultúra*, 11, 2020a, č. 41 – 42, s. 32-45. Stiahnuté z: https://www.ff.unipo.sk/jak/41-42_2020/Alexandra_Chomova_studia.pdf (dňa 19. 11. 2020).
- CHOMOVÁ, A.: *Synchronne modely a modelovanie názvov poisťovacích a bankových produktov*. *Nová filologická revue*, 11, 2020b, č. 12, s. 139 – 155.
- JAROŠOVÁ, A. (red.): *Slovník súčasného slovenského jazyka. M – N*. [3. zv.]. Bratislava: Veda, 2015, 1104 s.
- JAROŠOVÁ, A., BUZÁSSYOVÁ, K. (red.): *Slovník súčasného slovenského jazyka H – L*. [2. zv.]. Bratislava: Veda, 2011, 1087 s.
- KAČALA, J.: *Pravopis názvov dejinných dokumentov*. In: *Kultúra slova*, 22, 1998, č. 5, s. 257-264.
- KAČALA, J., PISÁRČIKOVÁ, M., POVAŽAJ, M. (red.): *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda, 2003, 985 s.
- KNAPPOVÁ, M.: *Chrématonymum*. In: *Encyklopedický slovník češtiny* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 173 – 174.
- KOLENČÍKOVÁ, N.: *Synchronne modely a modelovanie názvov inštitúcií v správe Ministerstva kultúry Slovenskej republiky*. In: *Tradycja i nowoczesność w*

- badaniach języków słowiańskich, seria Synchronia i Diachronia – Zbliżenia i Dialogi. Toruń: Uniwerszita Mikuláša Koperníka, 2020, s. 277 – 291.
- KOLENČÍKOVÁ, N.: *Synchrónne modely a modelovanie názvov liehovín*. In: Nová filologická revue, XII, 2021a, č. 1 (v tlači).
- KOLENČÍKOVÁ, N.: *Synchrónne modely a modelovanie názvov slovenských politických strán*. In: Zborník z 21. slovenskej onomastickej konferencie. Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte. Nitra 10. – 12. 9. 2019. Nitra, 2021b (v tlači).
- KORNELLY, J.: *Chrématonyma českých a moravských vín*. In: Češtinář, 17, 2006, č. 1, s. 1 – 48.
- KOSYL, CZ.: *Chrematonimia*. In: Słowiańska onomastyka. Encyklopedia. I. Warszawa-Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, 2003, s. 370 – 375.
- LECH-KIRSTEN, D.: *Kreacje nazewniczy w nazwach drinków*. In: Chrematonimia jako fenomen współczesności. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2011, s. 285 – 292.
- MAGDA-CZEKAJ, M.: *Czy nazwy herbat to chrematonimy?* In: Chrematonimia jako fenomen współczesności. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2011, s. 311 – 318.
- MAGDA-CZEKAJ, M.: *O kolekcjonerskich nazwach własnych – na przykładzie nazw muszli*. In: W komunikacyjnej przestrzeni nazw własnych i pospolitych. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012, s. 243 – 254.
- MAJTÁN, M.: *Onomastické termíny podľa objektov pomenúvaných vlastnými menami*. In: Kultúra slova, 13, 1979, č. 5, s. 153 – 159.
- MAJTÁN, M.: *Klasifikácia chrématonymie*. In: Chrématonyma z hľadiska teorie a praxe. Brno: Onomastická komise ČSAV, 1989, s. 7 – 13.
- ODALOŠ, P.: *Modelovosť a registrovosť v onomastike*. In: Registre jazyka a jazykovedy (I). Prešov: Prešovská univerzita, 2014, s. 116 – 123.
- ODALOŠ, P.: *Modelovanie a modely chrématoným*. In: 19. slovenská onomastická konferencia. Bratislava: Veda, 2015, s. 464 – 462.
- ODALOŠ, P.: *Modelovanie a modely chrématoným. Chrématonymá abstraktných ľudských výtvorov (chrononymum, faleronymum, akcionymum, dokumentonymum)*. In: Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich, seria Synchronia i Diachronia – Zbliżenia i Dialogi. Toruń: Uniwerszita Mikuláša Koperníka, 2020, s. 313 – 332.
- ODALOŠ, P.: *Modelovanie, modely a sémantické príznaky vlastných mien spoločenských organizácií*. In: Zborník z 21. slovenskej onomastickej konferencie. Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte. Nitra 10. – 12. 9. 2019. Nitra, 2021a (v tlači).
- ODALOŠ, P.: *Synchrónne modely a modelovanie literároným*. In: Festschrift Diana Stolac. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, 2021b (v tlači).
- ODALOŠ, P.: *Synchrónne modely a modelovanie pinakoným z webovej stránky o umení*. In: Médiá a text 7. Hráme jubilantovi Jurajovi Rusnákovi. Prešov: Prešovská univerzita, 2021c (v tlači).
- PASTYŘÍK, S.: *To pivečko je věru nebeský dar. (Onomastický příběk)*. In: Onomastické práce. 4. Sborník rozprav k 70. narozeninám univ. prof. PhDr. Ivana Lutterera, CSc. Praha: ÚJČ AV, 2000, s. 400 – 407.

- PASTYŘÍK, S.: *Rukověť pro onomastické semináře. Slovníček pro studenty onomastických disciplín*. 2010. Stiahnuté z <https://adoc.pub/rukov-pro-onomasticke-seminae-slovníek.html> (dňa 18. 11. 2020).
- PECIAR, Š. a kol. (red.): *Pravidlá slovenského pravopisu s pravopisným a gramatickým slovníkom*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1953, 408 s.
- PECIAR, Š. a kol. (red.): *Pravidlá slovenského pravopisu*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, 422 s.
- Pivo. Stiahnuté z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Pivo> (dňa: 19.11.2020).
- PODOLSKAJA, N. V.: *Slovar russoj onomastičeskoj terminologii*. Moskva: Nauka, 1988, 198 s.
- POVAŽAJ, M.: *Pravidlá slovenského pravopisu*. Bratislava: Veda, 2000, 590 s.
- Richtár Jakub. *Prvý minipivovar v Bratislave*. 2009. Stiahnuté z: <https://www.richtarjakub.sk/> (dňa: 19.11.2020).
- ROŽAI, G.: *Terénne názvy hornogemerských obcí Rejdová a Vyšná Slaná*. Rožňava: Gabriel Rožai (vlastným nákladom), 2017, 265 s.
- ROŽAI, G.: *Toponymia severnej časti Slanskej doliny. (Zdroj poznávania kultúrno-hospodárskych, etnických a jazykových osobitostí regionálneho vývinu)*. Banská Bystrica: Belianum, vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, 2018, 158 s.
- ROŽAI, G.: *Modelovanie slovenských inštitucioným z oblasti zdravotníctva a sociálnych vecí*. In: Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich, seria Synchronia i Diachronia – Zbliżenia i Dialogi. Toruń: Uniwerszita Mikuláša Koperníka, 2020, s. 333 – 345.
- ROŽAI, G.: *Synchrónne modely a modelovanie vlastných mien nealkoholických nápojov*. Nová filologická revue, XII, 2021, č. 1 (v tlači).
- RUTKIEWICZ-HANCZEWSKA, M.: *Farmakonimy jako narzędzie brandingu*. In: Język Polski, 87, 2007, č. 3, s. 199-211.
- RUTKIEWICZ-HANCZEWSKA, M.: *Kampanonimy jako gatunek nazewnicy*. In: Slavia Occidentalis, 65, 2008, s. 107 – 126.
- SUJKOWSKA-SOBISZ, K.: *Kulturowe uwarunkowania nazw alkoholowych napojów mieszanych sprzed roku 1989 i po nim w perspektywie kognitywno-stylistycznej*. In: Postscriptum polonistyczne, 1, 2012, č. 9, s. 253 – 254.
- SUPERANSKAJA, A. V.: *Obščaja teorija imeni sobstvennogo*. Moskva: Izdatel'stvo Nauka, 1973, 366 s.
- SUPERANSKAJA, A. V.: *Chrematonimija*. In: Słowiańska onomastyka. Encyklopedia. Tom II. Warszawa, Kraków: Towarzystwo Naukowe Warszawskie, 2003, s. 383 – 390.
- SVOBODA, J. a kol.: *Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky*. In: Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 14, 1973, č. 1, s. 1 – 280.
- ŠMILAUER, V.: *Třídění vlastních jmen (teze)*. In: V. zasadnutie Medzinárodnej komisie pre slovanskú onomastiku a V. slovenská onomastická konferencia. Prešov 3.-7. mája 1972. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976, s. 109-111.
- ŠRÁMEK, R.: *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, 191 s.
- ŠUBRTOVÁ, M.: *Na rozhraní ideonym a pragmatonym: jména parfémů a jejich souvislost s olfaktorickou percepcí*. In: Variatnost v onymii a dialektch. Brno: Masarykova univerzita, 2021 (v tlači).

- TOMANOVÁ, M.: *Motivace názvů současných českých piv*. In: Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky. 4. česká onomastická konference 15.-17. září 2009. Ostrava, Praha: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, Ústav pro jazyk český AV ČR, 2010, s. 487 – 494.
- WĘGOROWSKA, K.: *Gemmonimia i gemmonimy. Kilka uwag o nazwach własnych kamieni szlacheńskich i niektórych minerałów*. In: *Onomastica*, 46, 2001, s. 291-302.
- WĘGOROWSKA, K.: *Tezaurionimia i tezaurionimy. Kilka uwag o nazwach własnych klejnotów*. In: *Metodologia badań onomastycznych*. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych, 2003, s. 629 – 638.
- WĘGOROWSKA, K.: *Ambrofony czyli nazwy własne związane z bursztynem*. In: *Poradnik Językowy*, 2005, č. 4, s. 43 – 58.

Resumé

Synchronous models and modeling of beer's own names

The aim of the presented text was based on modeling methods to present synchronous models of proper names of beer by recording semantic factors into functional members and this way to create models and types of models of proper names of beer. The starting point of our considerations is the proper name of Pilsner Bier/Plzeňské pivo, the name of which has been in operation since 1 March 1859 and has been to some extent imitated and modified. The proper name model contains a functional member belonging to a territory and a functional member expressing the type of chrematonymic relationship serionymum. Older two-membered and three-membered models with affiliation to the territory $A1 = PÚ + Se$, $A1 = (Se) + PÚ$, resp. $A1 = (Se) + PÚ + NCH$ supplemented by a numerical characteristic, they are enriched with newer models with signs of characteristics, honorification characteristics, belonging to time and nation / ethnicity. Multi-membered four-membered, five-membered and six-membered models were used to highlight the new beers with more features, e.g. $A1 = (Se) + HCH + HCH + PN + VL + NCH$.

Streszczenie

Modele synchroniczne a modelowanie nazw własnych piw

Celem prezentowanego tekstu było przedstawienie na bazie metody modelowania, synchronicznych modeli nazw własnych piw poprzez zapisanie cech semantycznych w członach funkcyjnych i stworzeniu w ten sposób modeli, i typów modeli nazw własnych piw. Punktem wyjścia naszych rozważań jest nazwa własna piwa Pilsner Bier/Plzeňské pivo, której określenie funkcjonuje od 1 marca 1859 roku. Nazwa ta była w pewnym stopniu naśladowana i modyfikowana. Model nazwy własnej zawiera człon funkcyjny przynależności do obszaru i człon funkcyjny, wyrażający rodzaj chrematonimu: serionimu. Starsze modele dwuczłonowe i trójczłonowe z przynależnością do obszaru $A1 = PÚ + Se$, $A1 = (Se) + PÚ$, odpowiednio $A1 = (Se) + PÚ + NCH$, uzupełnione jeszcze charakterystyką numeryczną, są wzbogacone nowszymi modelami z cechami własności, prezentacją honoryfikującą, przynależnością do czasu i narodu/grupy etnicznej. Wieloczłonowe modele czteroczłonowe, pięcioczłonowe i sześcioczłonowe służą do podkreślenia nowych nazw piw o kilku cechach, np. $A1 = (Se) + HCH + HCH + PN + VL + NCH$.

SYNCHRÓNNE MODELÝ A MODELOVANIE NÁZVOV VODIEK (1)**Natália Kolenčíková**

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV

natalia.kolencikova@juls.savba.sk

Kľúčové slová: chrématonymia, modelovanie, názvy vodiek, sémantické pole, synchrónny model**Key words: chrematonymy, modelling, vodka proper names, semantic field, synchronous model**

K vlastným menám, rovnako ako k iným výrazovým prostriedkom, je možné pristupovať s dôrazom na potenciál odrážať vzťahy k mimojazykovej skutočnosti, ktoré do ich štruktúry imanentne, nevedome, ale aj zámerne vnáša autor, autorský kolektív alebo celé jazykové spoločenstvo. Napriek tomu, že skúmanie týchto atribútov v súčasnosti konotuje skôr s poobratovými, kognitivisticky smerovanými skúmaniami, oporu možno nachádzať aj v tradičnej, systémovej lingvistike. Pri rešpektovaní formálno-sémantických charakteristík vlastného mena je možné v jeho štruktúre konkrétne stvárnené vzťahy používateľov jazyka k realite zachytávať zástupnými znakmi a vytvárať tak zovšeobecnené modely, načrtávajúce tendencie v pomenúvaní istých skupín objektov z mimojazykovej sféry.

Modelový prístup sa v česko-slovenskom vedeckom priestore pri analýze proprií systematickejšie uplatňuje v rámci antroponomastiky a toponomastiky. Modelovanie živých mien nachádzame rozpracované v teóriách V. Blanára (1996), na ktorého ďalším výskumom nadväzuje I. Valentová (2009). Modelovanie ojkónym predstavuje R. Šrámek (1972, 1999), s ním súvisiace modelovanie anojkónym J. Pleskalová (1992); v slovenskej toponomastike otázke modelovania venuje pozornosť M. Majtán (1994, 1996).

Pokiaľ ide o modelovanie v oblasti chrématonymie, pozorovať síce môžeme parciálne analýzy orientované na rôzne súbory chrématónym, no všeobecne platná a prijímaná modelová teória v našom prostredí absentuje. V minulosti boli realizované čiastkové analýzy logónym (Imrichová, 2002), názvov reštaurácií (Mitter, 2003) či pragmatónym z oblasti mliekarenského priemyslu (Garančovská, 2010). Teoretickým otázkam modelovania v chrématonymii sa postupne začal venovať P. Odaloš (2011, 2014, 2015, 2019), čo vyústilo do iniciovania

vedeckovýskumného projektu, v rámci ktorého vzniká aj aktuálny príspevok. V jeho intenciách, a teda s využitím rovnakej metodologickej platformy, už boli zmodelované inštitucionymá v správe Ministerstva vnútra SR (Gondeková, 2020a, v tlači), inštitucionymá v správe Ministerstva kultúry SR (Kolenčíková, 2020a, v tlači), inštitucionymá z oblasti zdravotníctva a sociálnych vecí (Rožai, 2020a, v tlači), názvy slovenských poisťovní a bánk (Chomová, 2020a; Chomová 2020b), názvy slovenských politických strán (Kolenčíková, 2020b, v tlači), vlastné mená novín, časopisov a knižných vydavateľstiev (Gondeková, 2020b, v tlači), vybrané firmonymá (Odaloš, 2020a, v tlači), vybrané choronymá, akcionymá a falernonymá (Odaloš, 2020b, v tlači), literáronymá (Odaloš, 2021a, v tlači), pinakonymá (Odaloš, 2021b, v tlači), vlastné mená nealkoholických nápojov (Rožai, 2021, v tlači), vlastné mená piva (Odaloš, 2021c, v tlači) a vlastné mená čaju, kávy a cukroviniek (Gondeková, 2021, v tlači). Primárnym cieľom aktuálneho príspevku je teda identifikovať a opísať synchrónne modely názvov vodiek, a tak rozšíriť modelovú základňu, na báze ktorej bude následne možné vyvodzovať zovšeobecňujúce závery o synchrónnom modelovaní v chrématonymii, ale prostredníctvom týchto modelov a ich typov aj charakterizovať tendencie pri pomenúvaní vodiek.

Problému vymedzenia termínu *chrématonymum*, ktoré ponúka *Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky* (1973), a rozmanitosti jeho chápania v celoslovenskom kontexte už venoval pozornosť P. Odaloš (2020b). V aktuálnom príspevku preto nadväzujeme na líniu novej klasifikácie chrématóným deliacu ich na abstraktné a na konkrétne ľudské výtvory, ktoré nie sú pevne fixované v prírode (Odaloš, 2020b). Názov a vedekovýskumný zámer štúdie napovedá, že predmetom našich analýz je skupina konkrétnych chrématóným vzťahujúca sa na ľudské výtvory nepevne fixované v prírode, ktoré existujú v realite a možno ich vnímať zmyslami (Odaloš, 2020). Špecificky ide o pragmatonymá, ktoré označujú jednak vlastné mená sériovo vyrábaných predmetov (sérionymum), jednak názvy výrobkov ako takých (Majtán, 2011). Konkrétnejšie sa teda zameriavame na analýzu sérioným, vlastných mien sériovo vyrábaných priemyslových výrobkov, čiže výrobkov jedného typu (napr. namáčací prostriedok *Namo*, hodinky *Prim*, auto *Škoda Superb*) (Knappová, 2017).

Synchrónnej modelovej analýze sme podrobili 111 názvov vodiek, ktoré boli excerpované zo stránky známeho internetového obchodu *Svet nápojov* (2), ponúkajúceho široký sortiment v bežných predajniach aj nie celkom dostupných (alkoholických) výrobkov. Východiskovým kritériom zaradenia názvu do analýzy bolo zaradenie produktu, ktorý pomenúva, do skupiny vodiek zo strany predajcu. Do analyzovanej skupiny sa tak dostali názvy alkoholických produktov dostupných na území Slovenska, čím dospievame k vzorke rozmanito motivovaných názvov. Iným prínosným prístupom by mohlo byť zameranie na názvy alkoholických nápojov produkovaných a vyrábaných na určitom území, napríklad na Slovensku, čo by cez prizmu modelovania mohlo spriežračniť nominačné procesy typické pre slovenských výrobcov alkoholických nápojov. Synchrónne modelovanie teda odkazuje na aktuálny stav na slovenskom trhu s vodkami, a to bez ohľadu na to, že niektoré z produktov sa vyznačujú dlhou tradíciou a iné len nedávnym vznikom, čo však otvára aj možnosti diachrónneho alebo synchrónnodynamického skúmania týchto názvov. S názvami pracujeme v ich autentickej podobe bez uskutočnenia akýchkoľvek korektorských zásahov.

Výsledkom modelového prístupu k jednotlivým vyexcerpovaným sérionymám je model A1 mapujúci chrématonymické príznaky vzťahov spoločnosti premietajúce sa do funkčných členov s onymickou hodnotou (Odaloš, 2020b). Tento model je možné považovať za pojmový ekvivalent obsahového modelu V. Blanára (3) a vzťahového modelu R. Šrámk (4). V modeli A1 zachytávame základné a vedľajšie funkčné členy; tie boli východiskovo vymedzené v príspevku P. Odaloša *Modelovanie a modely chrématonym* (2015). Základný funkčný člen vyjadruje sémantický príznak signalizujúci typ chrématonymického vzťahu, v našom prípade ide o sérionymum označované „Se“. Nie je ničím výnimočným, že základný funkčný člen nie je v štruktúre pomenovania vyjadrený explicitne, no v modeli ho aj napriek tomu z dôvodu potreby špecifikácie chrématonymického vzťahu zachytávame, a to jeho uvedením v zátvorkách – „(Se)“ (5). Rešpektujúc osobitosti zvoleného výskumného materiálu je pre nás z vedľajších funkčných členov relevantná len obmedzená škála sémantických príznakov: vlastnosť (VL), honorifikačná charakteristika (HCH), príslušnosť k územiu (PN), príslušnosť k národu, národnosti alebo etniku (PN) a numerická charakteristika (NCH).

Okrem termínu onymický model pri analýzach pracujeme s termínmi sémantické pole onyma a typ onymického modelu. Zatiaľ čo onymický model zachytáva prostredníctvom funkčných členov onymickú štruktúru vlastného mena, sémantické pole onyma znamená kombináciu určitého počtu sémantických príznakov vyjadrených funkčnými členmi. Funkčné členy v sémantickom poli pre väčšiu prehľadnosť uvádzame v abecednom poradí; výnimkou je základný člen, ktorý v poradí príznakov zastáva prvú pozíciu. Typ onymického modelu potom reflektuje sémantické pole v rôznych kombináciách sémantických príznakov, pričom reprezentovaný je formou najfrekvencovanejšieho onymického modelu s konkrétnym sémantickým poľom (6), a tak najrelevantnejšie poukazuje na tendencie v pomenovaní. Všetky analyzované názvy s určením onymického modelu, typu onymického modelu zvýrazneného sivým podfarbením, sémantického poľa a frekvenčného zastúpenia uvádzame spracované v tabuľke č. 1. Výsledky analýz vo vzťahu k onymickým modelom a ich typom, ale aj vo vzťahu k funkčným členom, a to s poukázaním na isté neuralgické miesta či možnosti viacsmernej interpretácie, komentujeme v ďalšom texte.

SÉMANTICKÉ POLE		ONYMICKÝ MODEL		ANALYZOVANÝ NÁZOV
1.	Se + VL1 + VL2 (22)	a.	A1 = (Se) + VL1 + VL2 (19)	Absolut Elyx, Absolut Facet, Absolut Mode Edition, Absolut Rainbow Colors, Absolut Uncover, Absolut World, Beluga Allure, Beluga Celebration, Beluga Gold Line, Beluga Noble Summer, Beluga Transatlantic Racing, Carskaja Gold, Carskaja Silver, Crystal Head Aurora, Crystal Head Magnum, Crystal Head Rolling Stones, Grey Goose Ducasse Exclusive Edition, Grey Goose, Lioness Paw Super Seemium
		b.	A1 = VL1 + Se + VL2 (2)	Kosher Vodka Exclusive, Seavda Vodka Kosher for Passover

		c.	$A1 = VL1 + VL2 + Se$ (1)	Nikka Coffey Vodka
2.	Se + VL (21)	a.	$A1 = (Se) + VL$ (11)	Absolut, Beluga, Ciroc, Crystal Head, Dębowa, Grey Goose, Kremlin Award, Red Army Kalashnikow, Skorppio, Wyborowa, Zubrówka
		b.	$A1 = VL + Se$ (10)	Abyssal Vodka, Blavod, Firestarter Vodka, Green Mark Vodka, Mamont Vodka, Seavda Vodka, Sipsmith Vodka, SKYY Vodka, Ultimat Vodka, Zlatogor AK-47 Vodka
3.	Se + HCH (15)	a.	$A1 = (Se) + HCH$ (8)	Alba Lupa, Amundsen, Boris Jelzin, Carskoje Selo, Legend of Kremlin, Rasputin, Snow Leopard, U'Luvka
		b.	$A1 = HCH + Se$ (7)	Belvedere Vodka, Druide Mystical Vodka, Ed Hardy Vodka, Puschkin Vodka, Rammstein Vodka, Roberto Cavalli Vodka, Rudolf Jelínek Vodka
4.	Se + VL1 + VL2 + VL3 (9)	a.	$A1 = (Se) + VL1 + VL2 + VL3$ (9)	Absolut Blank by Dave Kinsey, Absolut Blue EOY, Carskaja Imperial Collection Faberge Perla a Smaragd, Carskaja Imperial Collection Faberge Perla a Zafír, Carskaja Imperial Collection Faberge Smaragd, Carskaja Imperial Collection Faberge Zafír, Carskaja Imperial Collection Golden Snow, Carskaja Super Imperial Collection, Ciroc Derek Zoolander Blue Steel
5.	Se + PÚ + VL (9)	a.	$A1 = (Se) + PÚ + VL$ (7)	Danzka Fifty, Danzka Red, Koskenkorva Original, Moskovskaya Cristall, Nemiroff Lex

				Ultra, Stolichnaya Elit, Stolichnaya Gold
		b.	$A1 = PÚ + VL + Se$ (1)	Blackwoods Botanical Vodka
		c.	$A1 = VL + PÚ + Se$ (1)	Xellent Swiss Vodka
6.	Se + PÚ (9)	a.	$A1 = PÚ + Se$ (5)	CSSR Vodka, Czechoslovakia Vodka, Nicolaus Vodka, Nordés Atlantic Galician Vodka, Viru Valge Vodka
		b.	$A1 = (Se) + PÚ$ (4)	Finlandia, Moskovskaya, Nemiroff Lex, Stolichnaya
7.	Se + PN + VL (8)	a.	$A1 = (Se) + PN + VL$ (7)	Russian Standard Colisonné Edition, Russian Standard Gold, Russian Standard Imperia, Russian Standard Lyubavin Special Edition, Russian Standard Original, Russian Standard Platinum, Russian Standard Winter Palace Hermitage
		b.	$A1 = Se + PN + VL$ (1)	Goral Vodka Master
8.	Se + HCH + VL (8)	a.	$A1 = (Se) + HCH + VL$ (5)	Camitz Sparkling, Kamasutra Excess, Smirnoff Black, Smirnoff Red, Smirnoff White
		b.	$A1 = HCH + VL + Se$ (3)	Kauffman Soft Vodka, Kremlevka Soft Vodka, Tito's Handmade Vodka
9.	Se + HCH + VL1 + VL2 (2)	a.	$A1 = (Se) + HCH + VL1 + VL2$ (2)	Legend of Kremlin Gold & Black Limited Edition, Legend of Kremlin Red & Gold Limited Edition,
10.	Se + NCH + VL (2)	a.	$A1 = VL + NCH + Se$ (1)	Ketel One Vodka
		b.	$A1 = (Se) + VL + NCH$ (1)	Absolut 100

11.	Se + PÚ + VL1 + VL2 (2)	a.	A1 = PÚ + VL1 + Se + VL2 (2)	Royal Dragon Imperial Vodka 23 Carat Gold, Royal Dragon Superior Vodka Elite
12.	Se + NCH1 + NCH2 + VL (1)	a.	A1 = NCH1 + VL + NCH2 + Se (1)	Three Sixty Black 42 Vodka
13.	Se + NCH + PÚ (1)	a.	A1 = (Se) + PÚ + NCH (1)	Finlandia 101°
14.	Se + NCH + VL1 + VL2 (1)	a.	A1 = (Se) + VL1 + VL2 + NCH (1)	Crystal Head John Alexander Art Series No.1
15.	Se + PN (1)	a.	A1 = (Se) + PN (1)	Goral

Tabuľka č. 1: Modelová analýza názvov vodiek.

Z tabuľky č. 1 vyplýva, že analýzou vymedzeného výskumného materiálu sme identifikovali dvadsaťpäť onymických modelov zastúpených siedmimi onymickými typmi v pätnástich sémantických poliach. Synchronne modely názvov vodiek sa nevyznačujú výrazným hromadením funkčných členov. Najfrekvencovanejšie sú zastúpené trojčlenné (50-krát), potom dvojčlenné (46-krát) a nakoniec štvorčlenné modely (15-krát). Základným, teda významne najpočetnejším typom onymického modelu je typ A1 = (Se) + VL1 + VL2, čo naznačuje, že práve vlastnosť či konkrétne kvalita produktu je atribútom dominujúcim v procese jeho pomenovania. Potvrďuje to aj skutočnosť, že tento sémantický príznak identifikujeme až v osemdesiatich troch prípadoch z analyzovaných sto jedenástich. Sémantický príznak vlastnosti je jediným sémantickým príznakom aj v druhom najfrekvencovanejšom type onymického modelu – A1 = (Se) + VL. Tento sémantický príznak má však potenciál funkčne spolupracovať aj s inými sémantickými príznakmi, čoho dôkazom sú také typy onymického modelu ako A1 = (Se) + PÚ + VL, A1 = (Se) + PN + VL či A1 = (Se) + HCH + VL. Uvedené typy navyše naznačujú tendenciu explicitne nevyjadrovať základný funkčný člen. Ten, stvárný lexémou „vodka“, prípadne skráteným tvarom „vod“ v názve *Blavod*, je v štruktúre názvu vyjadrený len 34-krát; dochádza k tomu prevažne vtedy, keď sa domovská značka

zameriava aj na výrobu a distribúciu iného, obyčajne takisto alkoholického produktu. Analýza však ukazuje, že sémantický príznak vlastnosti nie je v onymických modeloch prítomný imanentne a v dvojčlenných typoch modelov môže byť zastúpený honorifikačnou charakteristikou ($A1 = (Se) + HCH$) alebo príslušnosťou k územiu ($A1 = PÚ + Se$). Pri vyvodzovaní záverov o týchto typoch modelov je však potrebné byť opatrný, pretože tie v rámci sémantického poľa neprevládajú zásadne ($A1 = (Se) + HCH$ evidujeme 8-krát, $A1 = HCH + Se$ evidujeme 7-krát; $A1 = PÚ + Se$ evidujeme 5-krát, $A1 = (Se) + PÚ$ evidujeme 4-krát) a pri perspektívnom rozšírení materiállovej základne by mohlo dôjsť k prehodnoteniu typovosti modelov.

Určenie sémantického príznaku pri vedľajších funkčných členoch nespôsobuje zásadnejšie komplikácie, pretože jeho definovanie a presné určenie je neraz súčasťou marketingových aktivít zameraných na predaj daného výrobku. Uvideli sme, že v skupine vedľajších funkčných členov sa najpočetnejšie profiluje sémantický príznak vlastnosti, pričom ten sa vzťahuje na viaceré atribúty produktu. Sémantický príznak vlastnosti má špecifikovať chuť vodky (napr. *Absolut*, *Kosher Vodka Exclusive*, *Ultimat Vodka*, *Kauffman Soft Vodka*), jej jedinečnosť v porovnaní s inými produktmi rovnakého typu (napr. *Green Mark Vodka*, *Kremlin Award*, *Wyborowa*) alebo inými edíciami rovnakého produktu (napr. *Kosher Vodka Exclusive*, *Stolichnaya Elit*), jej farbu (napr. *Smirnoff Black*, *Smirnoff Red*, *Smirnoff White*), spôsob prípravy (napr. *Tito's Handmade Vodka*, *Carskaja Gold* – filtrovaná cez zlaté filtre, *Dębowa* – uskladňovaná v dubových sudoch) či spôsob marketingového prevedenia celého produktu (napr. *Absolut Rainbow Colours* – fľaša vo farbách dúhy, *Crystal Head Aurora* – fľaša v tvare lebky, *Mamont Vodka* – sibírska vodka vo fľaši v tvare mamutieho kla, *Zlatogor AK-47 Vodka* – fľaša v tvare rovnomennej zbrane).

Na prvý pohľad viacerými spôsobmi – ako sémantický príznak vlastnosti, ako sémantický príznak honorifikačnej charakteristiky či ako sémantický príznak príslušnosti k územiu – je možné vnímať komponent „carskaja“ v názvoch *Carskaja Gold*, *Carskaja Super Imperial Collection*, *Carskaja Imperial Collection Faberge Zafír* a pod. Za sémantický príznak vlastnosti ho však považujeme preto, lebo názov vodky neodkazuje na konkrétneho cára, ktorého dôstojnosť by pomenovaním mala byť

uznávaná, či referenčne alebo asociačne na konkrétne miesto, ako v prípade *Stolichnaya Elit* alebo *Stolichnaya Gold*, ale na jej pôvodný účel – vodka bola určená na pitie na cárskom dvore. Podobná otázka sa vynára pri antroponymách v názvoch *Crystal Head John Alexander Art Series No. 1* a *Absolut Blank by Dave Kinsey*. Hoci produkty v tomto prípade nositeľov antroponým čiastočne honorifikujú, nie je to ich prioritný zámer; výrobky vo svojich názvoch zahŕňajú uvedené antroponymá preto, lebo ich vizuál bol vytvorený v spolupráci s týmito umelcami.

V súvislosti so sémantickým príznakom vlastnosti je dôležité sa zmieniť aj o menej frekventovanom sémantickom príznaku numerickej charakteristiky. Vzhľadom na to, že jeho výskyt sa spája najmä s označením edície produktu, ktorá je zväčša určená ako sémantický príznak vlastnosti, možno numerickú charakteristiku považovať za jej špecifikáciu (porov. napr. *Absolut World* a *Absolut 100* či *Finlandia* a *Finlandia 101*^o). Okrem toho sa ale numericky charakterizuje aj nádoba, v ktorej sa produkt vyrába (*Ketel One Vodka*), alebo sa numerickým spôsobom umocňuje základná črta konkrétnej vodky (*Three Sixty Black 42 Vodka*).

Zo skupiny vedľajších funkčných členov je druhým najpočetnejším sémantickým príznakom honorifikačná charakteristika. V názve vodiek sa frekventovane uznáva dôležitosť osoby alebo osobnosti zväčša reálneho spoločensko-politického diania (napr. *Amundsen*, *Boris Jelczin Vodka*, *Ed Hardy Vodka*, *Puschkin Vodka*, *Camitz Sparkling*), prípadne pôvodných výrobcov alebo držiteľov licencií na výrobu produktu (napr. *Rudolf Jelínek Vodka*, *Kaufmann Soft Vodka*, *Tito's Handmade Vodka*). Názvy vodiek takisto často referujú na vybrané geografické reálie (napr. *Carskoje Selo*, *Legend of Kremlin*, *Belvedere Vodka*) alebo sú ponáškou na mýtické či rozprávkové prvky (napr. *Alba Lupa*, *U'luvka*, *Druide Mystical Vodka*). Zaujímavý spôsob motivácie je obsiahnutý v názve vodky *Snow Leopard*, ktorej výťažok z predaja je určený na záchranu tohto zvieratá.

S o málo nižšou frekvenciou sa v pozícii vedľajšieho funkčného člena profiluje sémantický príznak príslušnosti k územiu. Tento príznak je z názvu možné vyvodiť buď priamo (napr. *Finlandia*, *Moskowskaya Cristall*, *Czechoslovakia Vodka*), alebo sprostredkovane, teda s oporou o znalosť širšieho kontextu (napr. *Stolichnaya* – použitím jazykovo špecifického odkazu na ruské hlavné mesto, *Royal Dragon Imperial Vodka 23 Carat Gold* – prostredníctvom symbolu draka odkaz na Japonsko).

Sémantický príznak príslušnosti k územiu odkazuje na miesto, kde bola konkrétna vodka prvýkrát pripravená (napr. *Nicolaus Vodka*), na miesto, kde sa pripravuje dnes (napr. *Koskenkorva Original*, *Nemiroff Lex*) alebo na krajinu či oblasť, z ktorej pochádza jej pôvodná receptúra (napr. *Danzka Red*, *Xellen Swiss Vodka*, *Nordés Atlantic Galician Vodka*).

Ďalším sémantickým príznakom profilujúcim sa v onymických modeloch názvov vodiek je sémantický príznak príslušnosti k národu, národnosti alebo etniku, ktorý sme síce zaznamenali deväťkrát, no ide o iba o dve značky, ktoré svoje produkty vyrábajú v rôznych edíciách – Goral (*Goral*, *Goral Vodka Master*) a Russian Standard (napr. *Russian Standard Gold*, *Russian Standard Imperia*, *Russian Standard Lyubavin Special Edition*, *Russian Standard Original*). Určenie motivácie analyzovaných názvov sa ukazuje ako dôležité aj pri druhej zo zmienovaných značiek, pretože osamostatnenie komponentu „russian“ zvädza k jeho vymedzeniu vo vzťahu k sémantickému príznaku príslušnosti k územiu. Nositeľom sémantického príznaku je však spojenie „russian standard“, opreté o etnický stereotyp Rusov ako národa holdujúceho alkoholu a tak kompetentného posúdiť jeho kvalitu; z tohto dôvodu je aj zmieňovaný sémantický príznak určený ako príslušnosť k národu, národnosti alebo etniku.

Výsledky modelovej analýzy názvov vodiek, teda konkrétnych chrématoným, možno v porovnaní s v rámci zmieňovaného grantového projektu už dosiahnutými výsledkami modelových analýz zameraných na abstraktné chrématonymá charakterizovať ako rozdielne. Zatiaľ čo pri inštitucionymách a firmonymách vystupuje do popredia výrazne väčšie množstvo sémantických príznakov, onymických modelov a sémantických polí, pri aktuálne skúmaných chrématonymách je škála týchto prvkov obmedzená (sémantický príznak vlastnosti, honorifikačnej charakteristiky, príslušnosti k územiu, príslušnosti k národu, národnosti alebo etniku a numerickej charakteristiky), čo však takisto naznačuje isté tendencie v modelovaní chrématoným, špecificky sérioným. Pri pomenúvaní vodiek sa uplatňujú modely s menším zastúpením sémantických príznakov, predovšetkým trojčlenné a dvojčlenné, pričom prominentné postavenie nadobúda sémantický príznak vlastnosti. To sa prejavuje aj v podobe najfrekvencovanejších typov onymických modelov ($A1 = (Se) + VL1 + VL2$ a $A1 = (Se) + VL$). Výrazné

zastúpenie sémantického príznaku vlastnosti možno spájať s úsilím o zdôraznenie kvality a jedinečnosti produktu, frekventované použitie sémantického príznaku honorifikačnej charakteristiky s ovplyvňovacími technikami založenými na sile autorít a početné uplatňovanie sémantického príznaku príslušnosti k územiu a príslušnosti k národu, národnosti alebo etniku zase s ovplyvňovacími technikami čerpajúcimi z emocionálneho podkladu alebo z etnického stereotypu, čo môže mať funkčné marketingové využitie. Pre vyvodenie všeobecnejších záverov je dôležité uskutočniť komparáciu získaných výsledkov s výsledkami analýz iných skupín liehovín a iných skupín konkrétnych chrématoným a následne úvahy presunúť na úroveň detailnejšieho porovnávania modelov konkrétnych chrématoným s abstraktnými chrématonymami. To je však, ako už aj bolo zmienené, cieľom celého projektu, v rámci ktorého aktuálna analýza názvov vodiek vzniká.

Poznámky

- (1) Príspevok vzniká v rámci grantového projektu VEGA 1/0040/19 *Synchronne modelovanie a modely chrématoným*.
- (2) https://www.svetnapojov.sk/?gclid=EAlaIQobChMIqPvgO2E7QIVIRh7Ch2cVAmIEAAYASAAEgIdw_D_BwE (dostupné: 15.11.2020).
- (3) Obsahový model možno charakterizovať ako „onymickú hodnotu pozostávajúcu zo súboru generických príznakov a diferenčných príznakov“ (Blanár, 1996, s. 60). Spolu so slovotvorným modelom vytvára pomenovací model (Blanár, 1996).
- (4) Vzťahový model je vnímaný ako vyjadrenie obsahovo-sémantických kategórií a spolu so slovotvorným modelom tvorí pomenovací model (Šrámek, 1972).
- (5) Pre vysvetlenie porovnajme názov *Nicolaus Vodka*, ktorého model je $A1 = PÚ + Se$, a názov *Finlandia* s modelom $A1 = (Se) + PÚ$. V prvom prípade dochádza prostredníctvom lexémy „vodka“ k explicitnému vyjadreniu chrématonymického vzťahu, a preto je tento vzťah v modeli zachytený zástupným znakom „Se“ bez zátvoriek. Keďže v druhom prípade v pomenovaní podobná lexéma chýba a skutočnosť, že názvom sa pomenúva sériový výrobok nevyvodzujeme sémanticky, ale pragmaticky, typ chrématonymického vzťahu v modeli zachytávame v zátvorkách.
- (6) Pre ilustráciu uvádzame, že onymickým modelom názvu *Belvedere Vodka* je $A1 = HCH + Se$, jeho sémantické pole je vyjadrené ako $Se + HCH$ a príslušným typom onymického modelu je $A1 = (Se) + HCH$, pretože ide o najpočetnejší model v rámci daného sémantického poľa.

Literatúra

Blanár, V. *Teória vlastného mena (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii)*. Bratislava: Veda, 1996, 250 s.

- Garančovská, L. *Analýza pragmatoným mliekarenského priemyslu na Slovensku*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2010, 185 s. [Dizertačná práca.]
- Gondeková, V. *Synchrónne modely a modelovanie inštitucioným v rámci Ministerstva vnútra Slovenskej republiky*. In: Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 2020a. [V tlači.]
- Gondeková, V. *Modelová analýza vlastných mien novín, časopisov a knižných vydavateľstiev na Slovensku*. In: Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2020b. [V tlači.]
- Gondeková, V. *Synchrónne modely a modelovanie vlastných mien čaju, kávy a cukrovíniek*. In: Nová filologická revue, 12, 2021, č. 1. [V tlači.]
- Chomová, A. *Motivácia a modelovanie chrématoným so skratkou (na materiáli názvov slovenských poisťovní a bánk)*. In: Jazyk a kultúra, 11, 2020a, č. 41 – 42, s. 32 – 45.
- Chomová, A. *Synchrónne modely a modelovanie poisťných a bankových produktov*. In: Nová filologická revue, 12, 2020b, č. 2, s. 139 – 155.
- Imrichová, M. *Logonymá v systéme slovenčiny*. Prešov: Prešovská univerzita, 2002, 142 s.
- Knappová, M. *Pragmatonymum*. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/SEAGMATONYMUM>. [15.11.2020.]
- Kolenčíková, N. *Synchrónne modely a modelovanie názvov inštitúcií v správe Ministerstva kultúry Slovenskej republiky*. In: Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 2020a. [V tlači.]
- Kolenčíková, N. *Synchrónne modely a modelovanie názvov slovenských politických strán*. In: Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2020b. [V tlači.]
- Majtán, M. *Motivácia a lexikálna sémantika*. In: Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien. Bratislava – Nitra: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 1994, s. 15 – 19.
- Majtán, M. *Z lexiky slovenskej toponymie*. Bratislava: Veda, 1996, 191 s.
- Majtán, M. *Pragmatonymá sú vlastné mená*. In: Jednotlivé a všeobecné v onomastike: 18. slovenská onomastická konferencia. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2011, s. 274 – 279.
- Mitter, P. *Možnosť aplikácie vzťahových modelů u názvů restaurací*. In: Acta onomastica, 44, 2003, č. 1, s. 48 – 52.
- Odaloš, P. *Dynamika chrématonymie ako faktor dynamizácie onymie*. In: Chrematonymia jako fenomen współczesności. Olsztyn: Wydawnictwo UWM, 2011, s. 347-356.
- Odaloš, P. *Modelovosť a registrovosť v onomastike*. In: Registre jazyka a jazykovedy. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2014, s. 116 – 123.
- Odaloš, P. *Modelovanie a modely chrématoným*. In: 19. slovenská onomastická konferencia. Bratislava: Veda, 2015, s. 464-472.
- Odaloš, P. *Paradigmatic Types of Onomastics*. In: Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska: Sectio FF. Philologiae, 37, 2019, č. 1, s. 35-46.
- Odaloš, P. *Synchrónne modely a modelovanie inštitucioným a firmoným*. In: Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2020a. [V tlači.]

- Odaloš, P. *Modelovanie a modely chrématoným. Chrématonýmá abstraktných ľudských výtvorov (chrononymum, faleronymum, akcionymum, dokumentonymum)*. In: Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 2020b. [V tlači.]
- Odaloš, P. *Synchronne modely a modelovanie literároným*. In: Festschrift Diana Stolac. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, 2021a. [V tlači.]
- Odaloš, P. *Synchronne modely a modelovanie pinakoným z webovej stránky o umení*. In: Médiá a text 7. Hráme jubilentovi Jurajovi Rusnákovi. Prešov: Prešovská univerzita, 2021b. [V tlači.]
- Odaloš, P. *Synchronne modely a modelovanie vlastných mien piva*. In: Nová filologická revue, 12, 2021c, č. 1. [V tlači.]
- Pleskalová, J. *Tvoření pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*. Jinočany: H&H, 1992, 151 s.
- Rožai, G. *Modelovanie slovenských inštitucioným z oblasti zdravotníctva a sociálnych vecí*. In: Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 2020a. [V tlači.]
- Rožai, G. *Synchronne modely a modelovanie vlastných mien nealkoholických nápojov*. In: Nová filologická revue, 12, 2020b, č. 1. [V tlači.]
- Svoboda, J. – Šmilauer, V. – Olivová-Nezbedová, I. – Oliva, K. – Witkowski, T. *Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky*. In: Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 14, 1973, č. 1, s. 1 – 280.
- Šrámek, R. *Toponymické modely a toponymický systém*. In: Slovo a slovesnost, 33, 1972, č. 4, s. 304 – 318.
- Šrámek, R. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, 191 s.
- Valentová, I. *Živé osobné mená v hornonitrianskej oblasti*. Bratislava: Veda, 2009, 253s.

Resumé

Synchronous Models and Modelling of Vodka Proper Names

The paper identifies and describes synchronous models of chosen vodka proper names and in this way it broadens the model base of VEGA 1/0040/19 Synchronous Modelling and Models of Chrematonyms grant project, and it offers research material for resulting about modelling in chrematonymy. Basic research material is composed of one hundred nine proper names of vodka taken from the Svet nápojov website. The analysis shows the existence of twenty onymic models and limited scale of semantics signs is typical for them. Except for primary functional member, termed a type of chrematonymy relationship, from secondary functional members only property, honorific characteristic, membership of area, rarely membership of nation, nationality or ethnic group and activity sphere are profiled. Even though the study gives the model analysis of directly chosen proper names group, from the complex viewpoint the comparison with synchronous models of related proper names and follow-up resulting in the intentions of the grant task is needed.

SYNCHRÓNNE MODELÝ A MODELOVANIE VLASTNÝCH MIEN ČAJU, KÁVY A CUKROVINIEK

Veronika Gondeková

Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica,
veronika.gondekova2@umb.sk

Kľúčové slová: pragmatonymum, vlastné meno, modelovanie, model, onomastika

Key words: pragmatonym, proper name, modelling, model, onomastics

Cieľom príspevku (1) je modelová analýza materiállovej bázy 141 vlastných mien čajov, kávy a čokolády, ktoré predáva internetový obchod MALL.SK (2). Výskumný materiál obsahuje vlastné mená kávy, čaju a čokolády.

1. Teoretické východiská výskumu

Vincent Blanár (3) o vlastných menách píše ako o prvkoch slovnej zásoby daného jazyka, ktoré patria aj do príslušného onymického podsystemu. Vlastné mená majú dvojakú povahu a tvoria sa, v rámci druhotného jazykového plánu, na pozadí apelatívnej slovnej zásoby. V. Blanár (4) ďalej píše, že pri ich tvorení a používaní v komunikácii sa neuplatňujú len zákonitosti apelatívneho jazykového kódu, ale aj špecifické zákonitosti vlastných mien.

Vlastné mená pomenúvajú jednotliviny, pričom ich onomastické výskumy sa zameriavali takmer výhradne len na zaznamenávanie a analyzovanie konkrétnych oným. Onymum, ako píše Pavol Odaloš (5), môžeme pri parolových pohľadoch skúmať z pohľadu etymológie, motivácie, slovotvorby, gramatiky alebo na základe jeho fungovania v komunikácii. Jazykové náhľady naň už neobsahujú zameranie sa na konkrétne vlastné meno v jeho formálnej a obsahovej podobe, ale na mapovanie onyma všeobecnejším teoretickým spôsobom v rámci onymického systému. Jedným z jazykových prístupov k onymu je zachytávanie vlastných mien do modelov.

Modelový prístup v slovenskej onomastike rozpracoval V. Blanár (6) v rámci antroponomastiky. V. Blanár píše, že modelové poňatie pomenovacieho aktu zovšeobecňuje propriálne pomenovacie princípy a vedie k poznaniu a zachyteniu propriálnych vzťahov.

Podstata modelového chápania onymie je založená na predstavovaní onyma na základe modelu. Za základnú onymickú štruktúru považujeme onymický model, ktorý je tvorený funkčnými členmi, a to na zaznamenávanie onymických príznakov vo vlastnom mene. Ide o abstraktnú jednotku onymického systému. Model je lexikálne naplnený funkčnými členmi a onymickými príznakmi vytvára konkrétne onymum.

Modelovanie je činnosť, prostredníctvom ktorej vznikajú modely. Modelovosť je jednou z vlastností onomastiky. Prejavuje sa vytváraním modelov a ich skúmaním, klasifikovaním či komparovaním za účelom modelového predstavenia onymie (7).

Chrématonymum je definované ako vlastné meno ľudského výtvoru, ktorý nie je pevne fixovaný v prírode. Pri bližšej špecifikácii chrématonymum definujeme ako abstraktný alebo konkrétny ľudský výtvor, ktorý nie je pevne fixovaný v prírode. Chrématonymá rozdeľujeme na abstraktné a konkrétne. Onymický systém chrématoným je úzko spojený s činnosťami človeka a najviac sa približujú apelatívam (8).

Modelovanie chrématoným

Základný model označujeme ako model A1. Ide o model majúci obsahovú alebo významovú stránku chrématonyma. Zároveň o modeli A1 môžeme povedať, že je určitým ekvivalentom obsahového modelu V. Blanára (9) a vzťahového modelu Rudolfa Šrámk (10). Model A1 môže obsahovať niekoľko členov. Funkčný člen v rámci modelu odkazuje na:

- sémantický príznak, ktorý označuje typ chrématonymického vzťahu. Napr. Pr – pragmatonymum, A – akcionymum, No – neštátna organizácia, Šo – štátna organizácia a pod.,
- sémantický príznak, ktorý odkazuje na iný typ vzťahu. Napr. DOM – domicil, HCH – honorifikačná charakteristika, OČ – oblasť činnosti, PO – príslušnosť k organizácii, PS – posesor, t. j. vlastník firmy, ktorý sa dostáva do vlastného mena výrobku a pod.

Onymickým modelom sa v rámci vlastného mena označuje reálna onymická štruktúra, ktorá obsahuje konkrétne onymické príznaky zaznamenané vo funkčných členoch (11).

Sémantické pole (SP) onyma je kombináciou sémantických príznačkov vo vlastnom mene, ktoré je vyjadrené prostredníctvom funkčných členov.

Typ onymického modelu (TOM) vzniká na základe používania sémantického poľa príznačkov vo viacerých modeloch. TOM obsahuje sémantické pole v rôznych kombináciách sémantických príznačkov a zároveň reprezentuje formu vyjadrenia najfrekvencovanejšieho onymického modelu s použitým sémantickým poľom (12).

Charakteristika výskumnej vzorky

Výskumnú vzorku tvoria tri skupiny pochutín, ktoré k sebe neodmysliteľne patria: káva, čaj a čokoláda. V názve príspevku je výskumná vzorka opísaná ako vlastné mená čaju, kávy a cukroviniek, ale v rámci vlastných mien cukroviniek sme analyzovali len vlastné mená čokolád. Spolu sme analyzovali a modelovali 141 vlastných mien, z toho vlastných mien káv bolo 56, čajov 52 a čokolád 33. Modely vlastných mien mali dva, tri, štyri alebo päť členov.

V tabuľke 1 je číselne vyjadrený počet vlastných mien v jednotlivých modeloch. Môžeme vidieť, že najviac bolo trojčlenných modelov, a to v rámci všetkých troch zložiek výskumnej vzorky, t. j. vlastných mien kávy, čaju a čokolády. Išlo spolu o 60 modelov (24/22/14). Druhou najpočetnejšou skupinou boli štvorčlenné modely, ktorých bolo spolu 46 (22/7/17). Za nimi v početnosti nasledovali dvojčlenné modely, ktorých sme našli 32, a to len v rámci vlastných mien kávy a čaju. Najmenej modelov sme identifikovali v rámci päťčlenných modelov, a to len tri, pričom žiadne z analyzovaných vlastných mien čajov nemalo päťčlenný model.

model	káva	čaj	čokoláda	spolu
2členný	9	23	x	32
3členný	24	22	14	60
4členný	22	7	17	46
5členný	1	x	2	3
spolu	56	52	33	141

Tabuľka 1 – Modely podľa početnosti (autorka: Veronika Gondeková)

V rámci výskumnej vzorky (141 vlastných mien produktov) sme identifikovali 59 rôznych modelov vlastných mien. Najväčšie množstvo rôznych modelov sme identifikovali pri vlastných menách káv, 29, najmenej pri vlastných menách čajov, 14. V rámci troch skupín vlastných mien dochádzalo k vysokej variantnosti. Pri vlastných menách káv sme identifikovali 29 rôznych modelov vlastných mien, z nich 15 modelov obsahovalo iba jedno vlastné meno, 8 modelov obsahovalo 2 vlastné mená. V rámci výskumnej vzorky sme identifikovali 2 modely s tromi, štyrmi a piatimi vlastnými menami. Keďže ide o najväčšiu časť výskumnej vzorky, očakávali sme variantnosť modelov vlastných mien.

Skupina vlastných mien čajov obsahuje 14 rôznych modelov vlastných mien. V rámci tejto časti výskumnej vzorky identifikujeme najmenšiu variantnosť modelov. Nachádzame tu aj modely obsahujúce najviac vlastných mien v rámci celej výskumnej vzorky, a to 8, 10 a 11. Štyri modely obsahujú 1 vlastné meno, 3 modely obsahujú 2 vlastné mená a 4 modely 3.

Vlastných mien čokolád je v rámci výskumnej vzorky najmenej, ale nachádzame v nej až 16 rôznych modelov vlastných mien. Najviac vlastných mien, ktoré sa nachádzajú v jednom modeli, je 5. Až v siedmich modeloch identifikujeme len 1 vlastné meno čokolád. Päť modelov obsahuje po 2 vlastné mená. V rámci jedného modelu sme identifikovali 3 vlastné mená a štyri vlastné mená sme identifikovali pri 2 modeloch.

Sémantické pole

Sémantické pole (SP) onyma je kombináciou sémantických príznakov vo vlastnom mene, ktoré je vyjadrené prostredníctvom funkčných členov. Typ onymického modelu obsahuje sémantické pole v rôznych kombináciách sémantických príznakov a zároveň reprezentuje formu vyjadrenia najfrekvencovanejšieho onymického modelu s použitým sémantickým poľom, 13. V ďalších piatich sémantických poliach sa nachádzajú modely vlastných mien vždy z dvoch zložiek vzorky. Aj na základe analýzy sémantických polí a ich početnosti môžeme hovoriť o vysokej variantnosti modelov vlastných mien káv, čajov a čokolád.

Sémantické polia s najvyššou frekvenciou v rámci výskumnej vzorky.

1. $A1 = VL + Pr/Pr + VL/(Pr) + VL$

V rámci tohto sémantického poľa sme identifikovali 19 vlastných mien, z čoho vlastných mien káv bolo 5 a čajov 14. Sémantické pole má dva funkčné členy (FČ), a to Pr – pragmatonymum a VL – vlastnosť. Ide o najpočetnejšie sémantické pole. Napríklad: *L'Or ESPRESSO*, *Alchemilkový čaj*, *Bazový čaj*, *BYLINNÝ MIX*. Pragmatonymum (Pr) je v týchto modeloch vyjadrené substantívom *káva*, *čaj* a *mix*. V niektorých vlastných menách je tento člen nevyjadrený, a preto je v modeli v zátvorke, napr. (*káva*) *L'Or ESPRESSO*, model: (Pr) + VL. Funkčný člen vlastnosť je vyjadrený adjektívom, napr. *alchemilkový*, *bazový* alebo *bylinný*.

2. $A1 = VL1 + Pr + PS + VL2/(Pr) + PS + VL1 + VL2/PS + VL1 + Pr + VL2/PS + VL1 + VL2 + Pr$

Tretie najpočetnejšie sémantické pole obsahuje 7 vlastných mien káv a 6 vlastných mien čokolád. Ide o štvorčlenné modely, v ktorých sa nachádza dvojnásobný funkčný člen vlastnosť (VL1, VL2) a funkčný člen posesor, t. j. vlastníka firmy, ktorá produkt vyrába a ktorého názov sa dostal do vlastného mena. Napríklad: *Privat Kaffee Brazil Mild*, *Privat Kaffee African Blue*, *Tchibo Exclusive Intense*, *Merci pralinkový krém tabuľková čokoláda*, *Toblerone mliečna čokoláda s medom a nugátom*, *Študentská pečat' mliečna Slaný karamel*. Funkčný člen Pr (pragmatonymum) je v SP vyjadrený substantívom *káva* a *čokoláda*, pričom v niektorých vlastných menách nie je vyjadrený, a preto je v modeli v zátvorke, napr. (*čokoláda*) *Študentská pečat' mliečna Marhuľa a maliny*, model: $A1 = (Pr) + PS + VL1 + VL2$. Funkčný člen PS (posesor) je vyjadrený slovami ako *Toblerone*, *Študentská pečat'* a pod. Ide o posesora vo význame vlastníka firmy, ktorej názov sa dostáva do vlastného mena výrobku. Dvojnásobná vlastnosť je vyjadrená adjektívami ako *Brazil Mild* (*brazílska jemná*), *African Blue* (*africká modrá*), *mliečna Slaný karamel* (dve vlastnosti – mliečna čokoláda príchuť slaný karamel).

Modely vlastných mien káv, čajov a čokolád

V nasledujúcej časti príspevku predstavíme modely s najpočetnejším zastúpením v rámci výskumnej vzorky.

Vlastné mená káv

Ide o najväčšiu skupinu v rámci výskumnej vzorky, zároveň v nej dochádza k najväčšej variantnosti a nachádzame v nej najviac rôznych modelov. Najväčší počet vlastných mien, ktoré nachádzame v rámci modelu, je 5. Takéto modely sme identifikovali 2. Druhý najväčší počet je 4.

- **A1 = VL + Pr + HCH**

Ide o trojčlenný model, ktorý obsahuje členy VL – vlastnosť, Pr – pragmatonymum a HCH – honorifikačná charakteristika. Funkčný člen Pr (pragmatonymum)

je vyjadrený substantívom *zrnko*. Napr. *Zlaté zrnko – Rómeo*, *Zlaté zrnko – Emília*, *Zlaté zrnko – Ofélia*, *Zlaté zrnko – Hamlet*.

- **A1 = (Pr) + PS + VL**

Ide o trojčlenný model, ktorý sme identifikovali v štyroch vlastných menách. Člen Pr – pragmatonymum je nevyjadrený, preto je v modeli v zátvorke. Člen je vyjadrený substantívom *káva*. Napr. *(káva) Tchibo Exclusive*, *(káva) Tchibo Family*, *(káva) Tchibo Exclusive*, *(káva) Tchibo FOR BLACK' N WHITE*.

- **A1 = (Pr) + PS + VL1 + VL2**

Tento model je štvorčlenný a vo výskumnej vzorke sme ho identifikovali v štyroch modeloch. Funkčný člen pragmatonymum nie je vo vlastnom mene vyjadrený, preto je v modeli zapísaný v zátvorke. Napr. *(káva) Jacobs Krönung instant*, *(káva) Jacobs Crema Gold*, *(káva) Lavazza Prontissimo Classico*, *(káva) Lavazza Prontissimo Intenso*.

- **A1 = VL + Pr + PÚ**

Trojčlenný model, ktorý sme medzi vlastnými menami káv identifikovali trikrát. Model sa skladá z funkčného člena Pr (pragmatonymum), ktoré je vyjadrené substantívom *zrnko*. Funkčný člen VL (vlastnosť) je vyjadrené adjektívom *zlaté* a funkčný člen PÚ (príslušnosť k územiu) je vyjadrený názvom krajiny, z ktorej pochádzajú kávové zrná. Napr. *Zlaté zrnko Etiópia*, *Zlaté zrnko Cuba*, *Zlaté zrnko Guatemala*.

- **A1 = (Pr) + PS + VL + PÚ + PO**

Ide o päťčlenný model, v ktorom je člen Pr (pragmatonymum) nevyjadrený, a preto je v modeli v zátvorke. Funkčný člen PS (posesor) je vyjadrený názvom firmy

Cafédirect, vlastnosť – VL je vyjadrená skratkou BIO, ktorá vyjadruje produkty, ktoré boli vypestované ekologicky. Príslušnosť k územiu (PÚ) je v modeli vyjadrená názvom krajiny, v ktorej bola káva vypestovaná a príslušnosť k organizácii (PO) je vyjadrená skratkou SCA, ktorá znamená *Special Commitee on Agriculture*, teda špeciálnu komisiu pre poľnohospodárstvo. Napr. *Cafédirect BIO Indonesia SCA*, *Cafédirect BIO Congo SCA*, *Cafédirect BIO Honduras SCA*

- **A1 = (Pr) + PS + OČ + VL**

Štvorčlenný model, v ktorom je nevyjadrený funkčný člen Pr (pragmatonymum). Nachádzame v ňom funkčný člen PS – posesor, teda názov spoločnosti, ktorý je súčasťou vlastného mena kávy (*Tchibo*). Oblasť činnosti – OČ je vyjadrený substantívom *barista* a vlastnosť – VL je vyjadrená adjektívom v anglickom jazyku (*classic, intense*). V rámci tohto modelu sme identifikovali 2 modely: *Tchibo Barista Classic*, *Tchibo Barista Intense*.

- **A1 = PS + Pr + VL**

Trojčlenný model obsahuje len dva modely vlastných mien káv. V oboch modeloch je funkčný člen PS – posesor vyjadrený rovnakým názvom firmy, *Vergnano*. Pragmatonymum – Pr je v modeli vyjadrené slovom *espresso*, teda druhom kávy. Vlastnosť – VL je vyjadrená substantívami *casa* (španielsky *dom*, ozn. domu aj v neformálnej angličtine) a *bar*. Napr. *Vergnano Espresso Casa*, *Vergnano Espresso Bar*.

- **A1 = (Pr) + PS + VL1 + VL2**

Ide o štvorčlenný model, v ktorom nie je funkčný člen pragmatonymum (Pr) vyjadrený. V modeli sa nachádza dvojnásobný funkčný člen vlastnosť. Funkčný člen VL1 je vyjadrený substantívom *crema* a VL2 je vyjadrený slovným spojením *plná chuť*. Napr. *Caffé Crema plná chuť*.

Vlastné mená čajov

V rámci výskumného materiálu sme modelovali 52 vlastných mien čajov. V tejto skupine vlastných mien sme našli najmenej rôznych modelov, 14, ale zároveň sme v rámci jedného modelu identifikovali najviac vlastných mien.

- **A1 = VL + Pr**

Ide o dvojčlenný model, v rámci ktorého sme identifikovali 10 vlastných mien. Všetky členy sú v modeli vyjadrené. Člen Pr – pragmatonymum je vyjadrený substantívom *čaj*, člen vlastnosť je vyjadrená adjektívami, napr. *prasličkový*, *rumančekový*, *alchemilkový* a pod. Adjektíva vyjadrujú bylinu, ktorá je v čaji prítomná. Tento model nachádzame pri bylinkových čajoch. V jednom vlastnom mene nachádzame člen VL vyjadrený adjektívom *bylinný* a člen Pr substantívom *mix*, stále však ide o bylinkový čaj. Napr. *Alchemilkový čaj*, *Bazový čaj*, *Bylinný mix*, *Lipový čaj*, *Mätový čaj* a pod.

- **A1 = (Pr) + VL**

V tomto dvojčlennom modeli je člen pragmatonymum (Pr) zamlčaný, preto je v zátvorke. Je vyjadrený substantívom *čaj*. V rámci tohto modelu sme identifikovali osem vlastných mien čajov. Funkčný člen VL (vlastnosť) je v modeli vyjadrený názvami čajov, ktoré vyjadrujú aj účel resp. skupinu ľudí, pre ktorých je čaj určený. *MANTISOL®* – *man* je po anglicky muž, ide o čaj určený mužom. *MELATON®* je čaj na upokojenie, ktorého názov je odvodený od názvu hormónu spánku, melatonínu. *NEPHROSAL®* je čaj na obličky (lat. *nefros*).

- **A1 = VL1 + Pr + VL2**

Trojčlenný model, v ktorom sme identifikovali dvojnásobný funkčný člen vlastnosť (VL). Oba členy sú vyjadrené adjektívom. Pragmatonymum (Pr) je vyjadrené substantívom *čaj*. Napr. *Bylinný čaj prečisťujúci*, *Čierny čaj Orange pekoe*.

- **A1 = VL1 + VL2 + Pr + VL3**

V tomto modeli nachádzame trojnásobný funkčný člen VL – vlastnosť. Funkčný člen VL1 je vždy vyjadrený adjektívom *detský*. Funkčný VL2 je tiež vyjadrený adjektívom. Člen VL3 vyjadruje príchuť čaju (*fenikel*, *malina*) alebo vlastnosť (*bez kofeínu*). Napr. *Detský BIO čaj Fenikel*, *Detský čierny čaj bez kofeínu*, *Detský ovocný čaj MALINA*.

- **A1 = VL + Pr + OČ + NCH**

Funkčný člen numerická charakteristika (NCH) je vyjadrený číselným údajom *6 mesiacov*. Vlastnosť – VL je vyjadrená adjektívom, pragmatonymum – Pr substantívom *čaj*. Oblasť činnosti – OČ vyjadruje zdravotný problém, na ktorého

riešenie je čaj určený (*na dýchacie cesty*). Napr. *Detský čaj na dýchacie cesty od 6 mesiacov*.

- **A1 = VL1 + VL2 + Pr + OČ**

V modeli sú všetky funkčné členy vyjadrené a nachádzame tu dvojnásobný člen vlastnosť, pričom oba členy, VL1 a VL2, sú vo vlastnom mene vyjadrené adjektívom.

OČ – oblasť činnosti znova poukazuje na (zdravotný) problém, ktorý by mal čaj pomôcť vyriešiť (*pre spokojné bruško*).

Vlastné mená čokolád

V rámci 33 vlastných mien čokolád sme identifikovali 16 rôznych modelov. Najviac sme našli 5 vlastných mien v modeli. V siedmich modeloch sme identifikovali 1 vlastné meno, v piatich dva, v jednom 3 a v dvoch 4 vlastné mená.

- **A1 = PS+ Pr + VL**

V trojčlenom modeli sme našli šesť vlastných mien. Všetky členy modelu sú vyjadrené. Pragmatonymum je vyjadrené substantívom v pluráli *pralinky*. Posesor PS je vyjadrená značkou *Lindt*. Vlastnosť – VL je vyjadrená slovom alebo spojením slov, ktoré odkazujú na príchuť výrobku, napr. *s lieskovým orieškom*, *mix príchuťí*, *Mäta* a pod. Napr. *Lindt pralinky mix príchuťí*, *Lindt pralinky Mäta*, *Lindt pralinky Limetka*, *Lindt pralinky Mango*, *Lindt pralinky Pistácie*, *Lindt pralinky s lieskovým orieškom*.

- **A1 = (Pr) + PS + VL1 + VL2**

V štvorčlenom modeli nachádzame 4 vlastné mená. V modeli je pragmatonymum – Pr zamlčané, je vyjadrené substantívom *čokoláda*. Funkčný člen PS – posesor v zmysle spoločnosti vlastniacej firmu je vyjadrený v modeli názvami spoločností, ktoré cukrovinky vyrábajú, napr. *Ritter*. V modeli nachádzame aj dvojnásobnú vlastnosť, ktorá je často v rámci modelu vyjadrená po nemecky. Nemecký jazyk súvisí s pôvodom značky, ktorá je z Nemecka. Napr. (*čokoláda*) *Ritter sport mini bunter mix*, (*čokoláda*) *Ritter sport Mini Mix Schokosprüche*, (*čokoláda*) *Ritter Sport Schokowürfel Dankeschön*, (*čokoláda*) *Ritter Sport Schokowürfel Joghurt*.

- **A1 = PS + VL1 + Pr + VL2**

V tomto štvorčlennom modeli sú všetky členy vyjadrené. Nachádzame v ňom dvojnásobnú vlastnosť – VL. Člen VL1 je vyjadrený adjektívom, ktoré odkazuje na druh čokolády, napr. *biela, mliečna, tabuľková*. Druhá vlastnosť, člen VL2, je vyjadrený substantívom, ktoré vyjadruje príchuť, napr. *s chrumkami, s orieškami, s keksom, s jogurtovou náplňou*. Napr. *Ritter Sport biela čokoláda s chrumkami, Ritter Sport biela čokoláda s orieškami, Ritter Sport mliečna čokoláda s keksom, Ritter Sport mliečna čokoláda s jogurtovou náplňou*.

- **A1 = PS + VL + Pr**

Ide o trojčlenný model, v ktorom je funkčný člen PS – posesor vyjadrený názvom firmy *Ritter Sport*. Funkčný člen VL – vlastnosť je vyjadrený nemeckým adjektívom, ktoré znamená *horká*. Pragmatonymum – Pr je vyjadrené substantívom *čokoláda*. Napr. *Ritter Sport Halbitter čokoláda*.

- **A1 = VL1 + Pr + VL2**

Trojčlenný model tvoria funkčné členy vlastnosť – VL, ktorý je dvojnásobný (VL1 a VL2), a funkčný člen pragmatonymum – Pr. V rámci modelu sme identifikovali 2 vlastné mená, v jednom je Pr vyjadrené substantívom *arašidy*, v druhom *cukríky*. Napr. *Choco Exclusive Arašidy trojfarebné, Coffee Amo cukríky čokoládové*.

- **A1 = PS + HCH + Pr + VL**

V trojčlennom modeli sú všetky členy vyjadrené. Posesor – PS je vyjadrený značkou čokolády *Lindt*, honorifikačná charakteristika – HCH je vyjadrená posesívnym adjektívom *Mozartove*, pragmatonymum – Pr je v modeli vyjadrené substantívom *gule*. Vlastnosť – VL je vyjadrená príchuťou čokolády, *horká čokoláda, mliečna čokoláda*. Napr. *Lindt Mozartove gule horká čokoláda, Lindt Mozartove gule mliečna čokoláda*.

- **A1 = PS + VL1 + VL2 + Pr**

V štvorčlennom modeli sú všetky funkčné členy vyjadrené. Posesor – PS je názov výrobcu čokolády, *Merci*. V modeli sa nachádza dvojnásobný funkčný člen vlastnosť – VL. Vlastnosť VL1 je vyjadrená ako príchuť čokolády (*pralinkový krém*) a VL2 je vyjadrená adjektívom označujúcim formu čokolády (*tabuľková*).

Pragmatonymum – Pr je vyjadrené substantívom *čokoláda*. Napr. *Merci pralinkový krém tabuľková čokoláda*.

Zovšeobecnenia a interpretácia výsledkov

Základný člen modelu A1, Pr – pragmatonymum, je v modeloch vyjadrených vždy substantívom. Vo vlastných menách káv je vyjadrený jediným substantívami *káva* a *zrnko*, vo vlastných menách čajov substantívami *čaj*, *zmes*, *mix*, a vo vlastných menách čokolád vyjadrený substantívami *čokoláda*, *pralinky*, *čokoládky*, *gule*.

Funkčný člen pragmatonymum je vyjadrený substantívom v pluráli len v rámci vlastných mien čokolád, a to pri vlastných menách: *Choco Exclusive Arašidy trojfarebné*, *Coffee Amo cukríky čokoládové*, *Lindt Mozartove gule horká čokoláda*, *Lindt Mozartove gule mliečna čokoláda*, *Lindt pralinky mix príchuť*.

V modeloch v zátvorkách sa vyjadruje tzv. nevyjadrený člen. Ide o člen, ktorý nie je priamo vyjadrený vo vlastnom mene produktu. To, že je nevyjadrený, ale je súčasťou vlastného mena, vyjadrujeme zátvorkami. Člen rátame do modelu. Ide napr. o model vlastného mena kávy (*káva*) *Tchibo Family*, ktorý vyzerá takto: A1 = (Pr) + PS + VL. Nevyjadrený je člen pragmatonymum, ktorý je vo vlastnom mene vyjadrené substantívom *káva*.

Funkčný člen vlastnosť (VL) je v modeloch často vyjadrený adjektívom, ktoré vyjadruje príchuť alebo to, z čoho je daná pochutina vyrobená, napr. *materina*, *lipový* (pri čajoch), *mliečna*, *horká*, *biela* (pri čokoládach). Vlastnosť môže byť vo vlastných menách vyjadrená aj substantívom, ktoré vyjadruje príchuť. Takto vyjadrenú vlastnosť nájdeme v modeloch, kde je vlastnosť viacnásobným členom a pri vlastných menách čokolád, napr. *Sladký karamel, s keksom, s jogurtovou náplňou* a pod.

Funkčný člen PS – posesor v zmysle spoločnosti vlastniacej firmu, je vyjadrený slovom, ktoré poukazuje na značku, resp. firmu, ktorá výrobok vyrába, napr. *Študentská pečať*, *Toblerone*, *Merci*. Funkčný člen PÚ – príslušnosť k územiu je vyjadrená menom krajiny, z ktorého *káva* pochádza. Tento funkčný člen nachádzame len pri vlastných menách káv, napr. *Zlaté zrnko – Cuba*, *Zlaté zrnko – Guatemala* a pod. Honorifikačná charakteristika (HCH) je funkčný člen, ktorý je vo vlastnom mene vyjadrený ako pocta (honorifikácia) niekomu alebo niečomu. Tento

funkčný člen nachádzame napr. v modeloch vlastných mien káv (*Zlaté zrnko* – *Otello*, *Zlaté zrnko* – *Hamlet*), kde dochádza k honorifikácii slávnych dramatických postáv Williama Shakespeara. Ďalším funkčným členom je člen NCH – numerická charakteristika, ktorý je vo vlastnom mene vyjadrený číslou, napr. *Lavazza Espresso 100% Arabica*, *DETSKÝ ČAJ na DÝCHACIE CESTY od 6. mesiaca*, *Lindt Excellence 78% Cacao*, *Orion Čokoláda 68% extra horká* a pod. Funkčným členom, ktorý sa v modeloch vyskytoval v najnižšej miere, je člen PO – príslušnosť k organizácii. Nachádza sa v modeloch vlastných mien káv a je vyjadrený skratkou. Napr. *Cafédirect BIO Indonesia SCA* (14), *Cafédirect BIO Congo SCA*, *Cafédirect BIO Honduras SCA*.

V rámci modelov vlastných mien kávy, čaju a čokolády sme identifikovali 9 funkčných členov. Najčastejšie sa v modeloch nachádzal funkčný člen pragmatonymum, ktorý bol vždy vo vlastnom mene zastúpený substantívom. Ďalšími často zastúpenými funkčnými členmi sú členy VL – vlastnosť a PS – posesor. Najmenej sa v modeloch vyskytoval člen PO – príslušnosť k organizácii.

Záver

Z každej časti výskumnej vzorky sme identifikovali najfrekvencovanejšie modely. V rámci modelov vlastných mien kávy, ide o modely: $A1 = VL + Pr + HCH$, $A1 = (Pr + PS + VL)$ a $A1 = (Pr) + PS + VL1 + VL2$. Pri vlastných menách čajov sú najfrekvencovanejšími modely $A1 = VL + Pr$ a $A1 = (Pr) + VL$. V modeloch vlastných mien čokolád sme identifikovali 3 modely s najvyššou frekvenciou výskytu, a to modely: $A1 = PS + Pr + VL$, $A1 = (Pr) + PS + VL1 + VL2$ a $A1 = PS + VL1 + Pr + VL2$.

Pri vlastných menách čokolád sú najfrekvencovanejšími trojčlenné modely, pri čajoch dvojčlenné a pri čokoládach štvorčlenné modely.

V rámci modelov vlastných mien kávy, čaju a čokolády sme identifikovali niekoľko typov onymických modelov. Niektoré z nich nachádzame aj pri najfrekvencovanejších modeloch v jednotlivých zložkách výskumnej vzorky. Najpočetnejším je typ onymického modelu $A1 = VL + Pr/A1 = (Pr) + VL$. Oba modely sú najfrekvencovanejšími v rámci vlastných mien čajov. Druhým najpočetnejším typom onymického modelu je typ $A1 = (Pr) + PS + VL/A1 = (Pr) + PS + VL1 + VL2/A1 = PS + PR + VL$. Modely tohto typu nachádzame pri modeloch vlastných mien čajov

a čokolád. Ide o najfrekvencovanejšie modely v rámci týchto konkrétnych zložiek výskumnej vzorky.

Poznámky

- (1) Príspevok je súčasťou riešenia grantovej schémy VEGA 4. 1/0040/19 Synchronne modely a modelovanie chrématoným. Teoreticky príspevok vychádza z poznatkov slovenskej a českej onomastiky. Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA 1/0040/19 a nadväzuje na príspevky P. Odaloša (2014, 2015, 2020, 2021a v tlači, 2021b, v tlači), N. Kolenčíkovej (2020, 2021a v tlači, 2021b v tlači), a G. Rožaia (2017, 2018, 2020, 2021a, v tlači), A Chomová (2020a, 2020b).
- (2) V príspevku pracujeme s vlastnými menami káv, čajov a cukroviniek vyabstrahovanými z webovej stránky internetového obchodu mall.sk.
- (3) Blanár Vincent, Teória vlastného mena, Bratislava, VEDA 1996, s. 195.
- (4) Tamže, s. 195.
- (5) Odaloš Pavol, 2020, v tlači.
- (6) Blanár Vincent, Teória vlastného mena, Bratislava, VEDA 1996, s. 37.
- (7) Odaloš, Pavol, Modelovosť a registrovosť v onomastike. In: Registres jazyka a jazykovedy (I.), Prešov: Prešovská univerzita 2014, s. 116-117.; Odaloš Pavol, Modelovanie a modely chrématoným. In: 19. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 28. – 30. apríla 2014. Zborník referátov. Bratislava: Veda 2015, s. 464.
- (8) Tamže, s. 116-117.; Tamže, s. 464.
- (9) Blanár Vincent, Teória vlastného mena, Bratislava, VEDA 1996, s. 132-133.
- (10) Šrámek, R. Úvod do obecné onomastiky. Brno, Masarykova univerzita v Brně, 1999, s. 36-37.
- (11) Odaloš, Pavol, Modelovosť a registrovosť v onomastike. In: Registres jazyka a jazykovedy (I.), Prešov: Prešovská univerzita 2014, s. 116-117.; Odaloš Pavol, Modelovanie a modely chrématoným. In: 19. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 28. – 30. apríla 2014. Zborník referátov. Bratislava: Veda 2015, s. 464.
- (12) Odaloš Pavol, 2020a, v tlači.
- (13) Odaloš Pavol, 2020b, v tlači.
- (14) SCA je skratka Specialty Coffee Association.

Literatúra

- BLANÁR, V.: *Teória vlastného mena. (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii.)*. Bratislava: VEDA, 1996, 250 s.
- CHOMOVÁ, A. *Motivácia a modelovanie chrématoným so skratkou (na materiáli názvov slovenských poisťovní a bánk)*. In: Jazyk a kultúra, 11, 2020a, č. 41-42, s. 32 – 45. Dostupné na: https://www.ff.unipo.sk/jak/41-42_2020/Alexandra_Chomova_studia.pdf.
- CHOMOVÁ, A. *Synchronne modely a modelovanie poisťných a bankových produktov*. In: Nová filologická revue, 11, 2020b, č. 2, 139 – 155.
- JAROŠOVÁ, A. a kol.: *Slovník súčasného slovenského jazyka. M – N. [3. zv.]*. Bratislava: VEDA. 2015. 1104 s.
- KAČALA, J. a kol.: *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: VEDA. 2003. 945 s.

- KOLENČÍKOVÁ, N. *Synchrónne modely a modelovanie názvov inštitúcií v správe Ministerstva kultúry Slovenskej republiky*. Ed. Kulwicka-Kamińska, Joanna; Moroz, Andrzej. *Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich*, séria: „Synchronia i Diachronia – Zbliżenia i Dialogi”. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2020, s. 277 – 291.
- KOLENČÍKOVÁ, N. Synchrónne modely a modelovanie názvov liehovín. *Nová filologická revue*, 12, 2021a, č. 1, v tlači.
- KOLENČÍKOVÁ, N. *Synchrónne modely a modelovanie názvov slovenských politických strán*. In: Zborník z 21. slovenskej onomastickej konferencie. Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte. Nitra 10–12. 9. 2019. Nitra, 2021b, v tlači
- ODALOŠ, P.: *Modelovosť a registrovosť v onomastike*. In: *Registre jazyka a jazykovedy* (I.), Prešov: Prešovská univerzita 2014, s. 116 – 123.
- ODALOŠ, P. *Modelovanie a modely chrématoným*. In: 19. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 28. – 30. apríla 2014. Zborník referátov. Bratislava: Veda, 2015, s. 464 – 472.
- ODALOŠ, P. *Modelovanie a modely chrématoným. Chrématonymá abstraktných ľudských výtvorov (chrononymum, faleronymum, akcionymum, dokumentonymum)*. Ed. Kulwicka-Kamińska, Joanna; Moroz, Andrzej. *Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich*, séria: „Synchronia i Diachronia – Zbliżenia i Dialogi”. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2020, s. 313 – 332.
- ODALOŠ, P. *Synchrónne modely a modelovanie vlastných mien piva*. *Nová filologická revue*, 12, 2021a, č. 1, v tlači.
- ODALOŠ, P. *Modelovanie, modely a sémantické príznaky vlastných mien spoločenských organizácií*. In: Zborník z 21. slovenskej onomastickej konferencie. Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte. Nitra 10.–12. 9. 2019. Nitra, 2021b (v tlači).
- ROŽAI, G. *Terénne názvy hornogemerských obcí Rejdová a Vyšná Slaná*. Gabriel Rožai [vlastným nákladom], 2017. 223 s.
- ROŽAI, G. *Toponymia severnej časti Slanskej doliny. (Zdroj poznávania kultúrno-hospodárskych, etnických a jazykových osobitostí regionálneho vývinu)*. Banská Bystrica: Belianum, vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, 2018. 158 s.
- ROŽAI, G. Modelovanie slovenských inštitucioným z oblasti zdravotníctva a sociálnych vecí. Ed. Kulwicka-Kamińska, Joanna; Moroz, Andrzej. *Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich*, séria: „Synchronia i Diachronia – Zbliżenia i Dialogi”. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2020, s. 333 – 345.
- ROŽAI, G. *Synchrónne modely a modelovanie vlastných mien nealkoholických nápojov*. *Nová filologická revue*, 12, 2021a, č. 1, v tlači.
- ŠRÁMEK, R. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 191 s.
- Webová stránka internetového obchodu MALL.SK, [online]. Dostupné na: <https://www.mall.sk/> [cit. 2020-06-19].

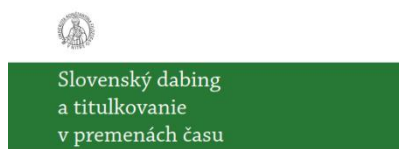
Resumé

Synchronous models and modelling of proper names of tea, coffee, and confections.

The study focuses on synchronous models and modelling of proper names of pragmatonyms. The paper focuses on modelling of proper names of tea, coffee and chocolate. We base our research on findings of Slovak and Czech onomastics which are applied to our research base. The study is part of grant project MŠ SR 1/0040/19 VEGA.

RECENZIE

SLOVENSKÝ DABING A TITULKOVANIE V PREMENÁCH ČASU

Recenzovaná publikácia: PEREZ, Emília – BREZOVSKÁ, Miroslava – JÁNOŠÍKOVÁ, Zuzana: *Slovenský dabing a titulkovanie v premenách času*. Nitra: UKF, 2021. 123 s. ISBN 978-80-558-1700-2.

Mená trojice autoriek monografie *Slovenský dabing a titulkovanie v premenách času* už dlhší čas výrazne rezonujú v odbornej komunite u nás aj v zahraničí v oblasti teórie i praxe audiovizuálneho prekladu. Čitateľ tak má istotu, že na recepcnej ceste po míľnikoch diachrónneho a synchronného pohľadu na slovenský dabing a titulkovanie je v rukách skúsených sprievodcov. Autorky očakávania príjemcu jednoznačne naplnia. Sumarizujú totiž zaujímavé historické poznatky, prinášajú odpovede na mnohé aktuálne otázky a vo viacerých aspektoch naznačujú tendencie vývoja audiovizuálneho prekladu.

Monografia je koncipovaná zaujímavým spôsobom: tvoria ju tri väčšie celky, ktoré predmetnú problematiku skúmajú na chronologickej osi retrospektíva – súčasnosť – perspektíva. Úvodná časť, v časovom zmysle slova minulosť, má charakter faktograficko-zážitkový. Odborný diskurz o formách transferu, jazykovom zastúpení, preferenciách filmovej, resp. televíznej zahraničnej produkcie a technických prostriedkoch realizácie audiovizuálneho prekladu oživujú autorky nielen zmapovaním zaujímavých postrehov z odbornej literatúry, ale predovšetkým autentickými vstupmi z rozhovorov s bývalými profesionálnymi prekladateľmi audiovizuálnych textov. Tento prístup chcem osobitne vyzdvihnúť, pretože súčasne plní dve funkcie: odbornú a zároveň zvyšuje čitateľskú atraktivitu monografie. Vzhľadom na žánrové zaradenie publikácie sa vedeckosť prístupu reflektuje vo využití prvkov jedného z najnovších výskumných nástrojov tzv. orálnej historiografie. V tomto zmysle predstavuje cenný príspevok do translatologického poznania. V zážitkovej rovine sa čitateľ postupne vracia po časovej osi späť, do situácie pred roka 1989, do 90. rokov minulého storočia a do tzv. zlatej éry, v ktorej

AVP zaznamenal výrazný rozmach. Obdobie bývalého Československa pred rokom 1989 umožňuje recipientovi náhľad do začiatkov tvorby titulkov a realizácie dabingu. Z výpovedí priamych aktérov sa dozvedáme málo známe detaily o spôsoboch výroby titulkov, limitoch technického vybavenia a pracovných podmienkach, ktoré z pohľadu dnešných technológií občas pôsobia až neuveriteľne. Autentická konfrontácia s históriou tak predstavuje účinný nástroj, ako si cez optiku spätného zrkadla uvedomiť, aký obrovský pokrok sa vo vývoji transferových a lokalizačných techník udial. Pokrok naznačuje už obdobie 90. rokov minulého storočia a kulminuje v tzv. zlatej ére AVP. Autorky tieto obdobia tematizujú z rôznych uhlov pohľadu (vzniku nových legislatívnych nariadení pre obidve transferové úpravy, puristických požiadaviek na jazykovú úpravu, komercializácie AVP, vplyvu nových technológií predovšetkým na titulkovanie, globalizačných tlakov podmieňujúcich zmeny kritérií na prácu prekladateľa a úpravcu dialógov a pod.) Vo výpočte som uviedla len zlomok z celej šírky analyzovaných problémových okruhov, ktorými sa autorky zaoberajú. Celú publikáciu charakterizuje ešte jedno veľké pozitívum: retrospektívny aj aktuálny pohľad je zasadený do širokého spoločensko-politického kontextu a tak sa čitateľovi dostáva do rúk nielen prvý ucelený spis o genéze AVP na Slovensku, ale aj o konkrétnom vplyve externých faktorov, ktoré tento vývoj sprevádzali.

Druhá časť publikácie mapuje súčasnosť a v centre pozornosti autoriek je analýza preferencií jazykových úprav na osi dabing – titulkovanie. Zároveň je ich zámerom dať vedecky podloženú odpoveď na otázku, či je Slovensko skutočne dabingovou krajinou, tak ako to uvádzajú mnohé, aj renomované domáce a zahraničné zdroje. Na báze rozsiahleho prieskumu realizovaného v období január – máj 2018, autorky metódou kvantitatívnej analýzy sledujú percentuálny podiel dabingu a titulkovania na audiovizuálnom trhu v oblasti televízneho vysielania, premietania v kinách a DVD nosičov. Z televízneho vysielania sa zamerali na nosných vysielateľov Jednotka a Dvojka RTVS, TV JOJ a Markíza. V uvedenom období detailne (mesiac po mesiaci) a u každého vysielateľa zvlášť, na obrovskej vzorke (celkovo 17 982 odvysielaných jednotiek) analyzujú percentuálny podiel zastúpených produkcií v televíznom vysielaní. Autorky ich kategorizovali na domácu produkciu, českú produkciu, produkciu z bývalého Československa,

produkcii zahraničnej výroby a koprodukcii, vrátane bližšej špecifikácie ostatných dvoch uvedených zložiek na krajiny, z ktorých vzišli originálne verzie. Analogicky postupujú aj pri analýze premietania kinofilmov, pričom v rovnakom časovom období sledujú programovú štruktúru významného kino reťazca. Závěry prieskumu sú argumentačne podložené a autorky konštatujú rôzne zastúpenie v rôznych audiovizuálnych médiách. Kým v televíznych vysielaniach jednoznačne dominuje dabing, vo filmovej produkcii evidujú čoraz výraznejší príklon k titulkovaniu. Text je informačne mimoriadne hutný, a aby sa čitateľ v spleti dát nestratil, dôležité údaje autorky sumarizujú v prehľadných tabuľkách a grafoch.

Popri televíznom vysielaní a premietaní v kinách monografia reflektuje aj oblasť nelineárneho mediálneho vysielania na Slovensku v kontexte jeho vplyvu na vývoj v prekladateľskej praxi. Autorky mapujú stratégie transferu u vysielateľov tohto typu, konštatujú vysoké zastúpenie českej lokalizácie, čo ich úvahy zákonite smeruje k otázkam štandardov a odporúčaní pri lokalizácii určenej slovenskému publiku.

Ostatná časť publikácie predstavuje mimoriadny prínos, pretože rozoberá aktuálnu a v slovenskej translatológii veľmi málo rozpracovanú tému dostupnosti obsahu a mediálnych služieb. V predkladanej publikácii sa autorky primárne zameriavajú na televízne vysielanie a jeho dostupnosť pre sluchovo a zrakovo znevýhodnené publikum. Túto závažnú problematiku vymedzujú metodologicky, teoreticky aj koncepcne a dokladujú ju rozsiahlymi výskumnými analýzami na dvoch verejnoprávných a dvoch súkromných televíznych staniciach v rozpätí rokov 2016-2019. Z aspektu predikcie perspektív vývoja dostupnosti autorky využili aj nesporne inšpiratívne podnety z analýz diváckych názorov na kvalitu multimodálneho prístupu k televíznemu vysielaniu.

Predložená publikácia šírkou tematického záberu, obsahovou kvalitou, komplexnosťou spracovania a mimoriadnou aktuálnosťou problematiky výrazne obohatí teóriu i prax v oblasti audiovizuálneho prekladu, či myslenie o preklade na Slovensku vo všeobecnosti.

Daniela Müglová

RODOVO SYMETRICKÝ JAZYK V SLOVENSKOM A NEMECKOM JAZYKOVOM PROSTREDÍ

Recenzovaná publikácia: ŠTEFAŇÁKOVÁ, Jana. 2020. *Rodovo symetrický jazyk v slovenskom a nemeckom jazykovom prostredí v kontexte európskej rodovej politiky a gender mainstreamingu*. Banská Bystrica: Belianum. 346 s. ISBN 978-80-557-1697-8.

Recenzovaná vedecká monografia je venovaná problematike rodovej rovnosti v jazyku s akcentáciou komparácie slovenského a nemeckého jazykového prostredia. Ide o zaujímavú a aktuálnu tému, ktorá už

dlhšie výrazne rezonuje v nemecky hovoriacich krajinách, a postupne nachádza odzvy aj na Slovensku. Za veľmi pozitívne možno pokladať širokospektrálne nazeranie autorky monografie na skúmanú oblasť, pretože sa neobmedzuje len na jazykové resp. jazykovedné východiská, ale pri svojom výskume zohľadňuje aj faktory týkajúce sa iných disciplín, ako napr. filozofie, práva, literárnej vedy, sociológie, politológie, sociálnej práce či psychológie. Monografia je členená na teoretickú časť, ktorá obsahuje päť kapitol a na praktickú časť (6. kapitola) venovanú korpusovej analýze nemeckých a slovenských textov.

Prostredníctvom teoretickej časti podáva autorka rozsiahly a ucelený prehľad o téme rodovej rovnosti, a to z rozličných perspektív, zahŕňajúc názory zástancov aj odporcov vyjadrovania rodovej rovnosti prostredníctvom jazyka. Jana Štefaňáková ďalej načrtáva historický exkruz problematiky v širšom kontexte, prezentuje východiskovú terminológiu, pomenováva stratégie umožňujúce realizáciu snáh o rodovú rovnosť v jazyku a uvádza konkrétne príklady možností takéhoto sa vyjadrovania v slovenskom aj v nemeckom jazyku. Čitateľovi tak ponúka solídnu vstupnú bázu, s možnosťou zorientovať sa v problematike. Na teoretické východiská nadväzuje praktická časť monografie.

Publikáciu determinuje komplexné zmapovanie aktuálneho stavu skúmanej problematiky, ktorý možno vnímať ako výslednicu historických perspektív. Jeden z takpovediac základných kameňov monografie predstavuje vymedzenie pojmu

gender, jeho zasadeniu do príslušnej terminológie a následné ozrejmienie vybraných kľúčových termínov v slovenskom a nemeckom jazyku (napr. *pohlavie/sex* [nem. *Geschlecht*] vs. *rod* [nem. *Genus*]). Autorka poukazuje na rozlíšenie daných pojmov v zmysle biologického ponímania na jednej strane a gramatickej kategórie na strane druhej. Zároveň poukazuje na ďalšie chápanie rodu ako sociálneho konštruktú v gendrovej ideológii a úlohu socializácie pri jeho formovaní ako spoločenskej kategórie. Vzhľadom na skutočnosť, že vymedzenie pojmov používaných ako komunikačný aparát v oblasti, ktorej je monografia venovaná, nie je vždy samozrejmosťou, je veľmi prínosné, že Jana Štefaňáková poskytuje v rámci objasnenia terminológie z príslušnej oblasti zrozumiteľný výklad pojmov *genderová/rodová rola*, *genderové/rodové stereotypy*, *genderová/rodová identita*, *genderová/rodová socializácia*, *genderová ideológia*, *genderová kultúra jazykového prejavu* a *sexismus*. Okrem toho ponúka široké spektrum odborných zdrojov smerujúcich k vymedzeniu vybraných kľúčových pojmov a prostredníctvom ktorých prezentuje stanoviská k čiastkovým otázkam z danej problematiky. Čitateľa oboznamuje rovnako s náhľadmi zástancov, ako aj odporcov gendrovej ideológie z radov autorít politického a spoločenského života a ich tvrdenia podopiera citátmi z príslušných dokumentov, čím ponúka vyvážený pohľad na problematiku.

Zvláštnu pozornosť venuje rodovým štúdiám a teóriám, opisuje ich vznik a vývoj. Nepovšimnutou nezostáva ani *genderová/rodová politika*, autorka monografie ozrejmí rozdiel medzi rodovou a feministickou lingvistikou, ktorú predstavuje aj v jej historických črtách a sumarizuje nové tendencie v rodovej lingvistike, vyznačujúce sa zacielením pozornosti na konkrétny kontext.

Jedinečný aspekt, ktorý Jana Štefaňáková prostredníctvom predkladanej publikácie ponúka, je zachytenie rozdielov spojených s oblasťou rodovej lingvistiky v slovenskom a nemeckom jazykovom prostredí. Rozličnosť autorka konzekventne odôvodňuje prostredníctvom ozrejmienia špecifík spoločensko-historického kontextu v nemecky hovoriacich krajinách a na Slovensku. Cenným faktom je, že publikácia venuje primeranú pozornosť obom jazykovým prostrediam a prezentuje relevantné odborné zdroje z každej proveniencie.

Samostatná kapitola publikácie je venovaná rodovej politike. Jana Štefaňáková v nej osvetľuje skúmanú problematiku v kontexte politiky, resp. politickej

korektnosti. V samostatnej podkapitole autorka poukazuje na súbor vybraných pojmov (napr. *gender equality*, *gender gap*, *gender stereotypes*, *gender budget*, *gender asymmetry*) spájajúcich sa s rodovou politikou a porovnáva ich s ohľadom na obsahové vymedzenie a používanie na Slovensku a v nemecky hovoriacich krajinách. Autorka v tejto časti publikácie ozrejmjuje úlohu rodovo vyváženého jazyka v medzinárodnom kontexte. Čitateľ v monografii nájde komplex informácií týkajúcich sa právneho rámca, do ktorého sú otázky rodovej rovnosti začlenené, autorka dokladá informácie prostredníctvom množstva legislatívnych dokumentov z jednotlivých skúmaných štátov ako aj rozličných príručiek a odporúčaní, ktoré považuje za relevantné. Takýto sumarizujúci prehľad so zameraním na vybrané nemecky hovoriace krajiny a Slovensko je veľmi hodnotný, pretože – podľa mojich vedomostí – doteraz v odbornej literatúre vo výraznejšej miere nefiguruje.

S akcentáciou lingvistickej perspektívy rozoberá autorka vybrané stratégie jazykového vyjadrovania, ktoré majú vplyv na (ne)dodržiavanie rodovej vyváženosti v nemeckom a v slovenskom jazyku. V osobitých podkapitolách pritom venuje pozornosť špecifikám nemeckého a špecifikám slovenského jazyka. Ako významný jav pertraktováva aj generické maskulinum, pretože narábanie s ním (a jeho konkurenčnými formami) sa spája s vyjadrením rodovej (ne)rovnosti prostredníctvom jazyka. Čitateľovu pozornosť ďalej upriamuje na rozlíšenie stratégií rodovej špecializácie a rodovej neutralizácie, ktoré je možné doplniť o ďalšie kreatívne riešenia. Pútavou robí túto časť publikácie aj skutočnosť, že teoretické východiská a delenia dokladá Jana Štefaňáková aj konkrétnymi príkladmi za daný jazyk a načrtáva tak možnosti aplikácie v praxi. Nepoukazuje však len na jazykové stratégie smerujúce k naplneniu rodovo vyváženého jazyka ako také, ale aj na postoje k takémuto spôsobu vyjadrovania, či na jeho pozíciu v oblasti jednotlivých národných legislatív (v Nemecku, Rakúsku, Švajčiarsku a na Slovensku).

Z môjho pohľadu ťažiskovú časť monografie tvorí jej empirická časť vychádzajúca z korpusovej analýzy nemeckých textov v Nemeckom referenčnom korpuse (DeReKo) a slovenských textov zo Slovenského národného korpusu (SNK). Kapitolám venovaným samotnej analýze predchádza vymedzenie teoreticko-metodologických východísk vo všeobecnosti a explifikácia cieľov výskumu. Ako

nosnú volí Jana Štefaňáková metódu korpusovej analýzy, ktorej výber odôvodňuje možnosťou kontextualizácie skúmaných javov a autentickosťou používaných foriem. Precízny prístup autorky odráža aj skutočnosť, že pred jednotlivými analýzami – vybraných textov korpusu DeReko a podkorpusu publicistických textov SNK – pre každý jazyk zvlášť adaptuje vybranú metodológiu na špecifiká nemeckého alebo slovenského jazyka a čitateľovi zrozumiteľným spôsobom približuje jednotlivé kroky realizácie. Poznatky ukotvené v teoretickej časti publikácie prepája s empirickým výskumom, prostredníctvom ktorého sa sústreďuje najmä na stratégie (1) rodová špecifikácia/zviditeľnenie rodu, (2) rodová neutralizácia/neutralizovanie rodu, smerujúce k rodovo vyváženému spôsobu vyjadrovania. Dôsledne a systematicky spracovanú empirickú časť práce obsahujúcu množstvo údajov vyplývajúcich z korpusovej analýzy možno – aj vzhľadom na zvolenú metodológiu – označiť za veľmi prínosnú. Jana Štefaňáková efektívne využíva potenciál korpusov DeReKo a SNK na získanie údajov relevantných pre dosiahnutie stanoveného výskumného cieľa. Tento autorka práce explicitne stanovuje v kapitole 6.2 nasledovne: *„Primárnym cieľom monografie je poukázať na uplatňovanie rodovo vyváženého jazyka v publicistickej oblasti na príklade vybraných spôsobov/stratégií na rodovo vyvážené označenie osôb a zistiť, či v tejto oblasti dochádza v slovenskom a nemeckom jazyku ku zmenám v súvislosti s používaním inkluzívneho/rodovo symetrického jazyka.“* Zvolenému cieľu podriadiť autorka monografie aj výber analyzovaného materiálu. Voľbu žurnalistických textov možno v danom kontexte sledovania dynamiky jazyka vnímať ako veľmi premyslený a vhodný krok. Autorka pritom nezabúda ani na internú stratifikáciu nemeckého jazyka s ohľadom na jeho pluricentrický charakter a do skúmaného materiálu zaraďuje nielen nemecké, ale aj rakúske a švajčiarske noviny. Spolupráca autorky monografie s domácimi a zahraničnými odborníkmi na korpusovú lingvistiku podčiarkuje jej seriózny prístup a nasadenie. S intenciou dosiahnuť čo najspoláhlivejšie výstupy a maximálne využiť výskumné možnosti, ktoré jednotlivé korpusy ponúkajú, neváha osloviť kolegyne zo SNK a zodpovedných pracovníkov korpusu DeReKo. Vyššie vymenované skutočnosti zaisťujú výbornú interpretačnú bázu získaných údajov. Zhrnutie a interpretáciu výsledkov, ku ktorým Jana Štefaňáková vo svojej monografii dospieva, možno preto považovať za veľmi

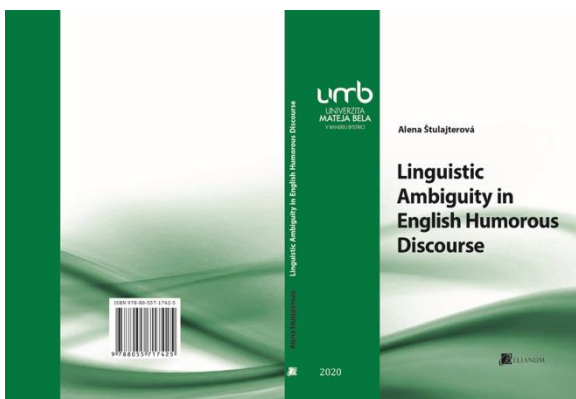
dôveryhodné. Okrem predpokladaného záveru o relatívne častom nasadzovaní jazykových foriem dokladajúcich snahu o používanie rodovo vyváženého jazyka, konštatuje na základe získaných údajov autorka aj menej očakávané zistenia, a síce (1) pomerne vysokú frekvenciu jazykových stratégií smerujúcich k rodovo citlivému vyjadrovaniu v slovenskom jazyku a (2) najčastejší výskyt rodovo senzitivných foriem v švajčiarskej časti skúmaného korpusu.

Z celkového pohľadu možno publikáciu označiť za veľmi prínosnú, a to na základe viacerých parametrov: predkladaná vedecká monografia uchopuje aktuálnu tému rodovo vyváženého vyjadrovania prostredníctvom jazyka v komplexných súvislostiach; jej teoretická časť poskytuje rozsiahly a viacaspektuálny pohľad na skúmanú problematiku; je jedinečná s ohľadom na perspektívu komparácie slovenského a nemeckého jazykového prostredia, a zároveň odráža aj interné relácie medzi vybranými nemecky hovoriacimi krajinami; výskumná časť má empirický základ a údaje boli získané prostredníctvom metódy korpusovej analýzy umožňujúcej spracovanie štatisticky relevantného objemu dát; autorka pri spolupráci oslovila iných domácich aj zahraničných odborníkov z oblasti korpusovej lingvistiky. Takto získané výstupy prezentované v predkladanej monografii sú preto celkom iste pre čitateľov zaujímavých sa o tému rodovo vyváženého jazyka obohatením.

Zuzana Gašová

LINGUISTIC AMBIGUITY IN ENGLISH HUMOROUS DISCOURSE

Recenzovaná publikácia: ŠTULAJTEROVÁ, Alena: *Linguistic Ambiguity in English Humorous Discourse*. Košice: Equilibria, 2020. 127 s.

Vedecká monografia autorky Aleny Štulajterovej *Linguistic Ambiguity in English Humorous Discourse* predkladá komplexný dôsledne pripravený výskum atraktívneho lingvistického fenoménu ambiguity (dvojznačnosti, mnohoznačnosti, nejednoznačnosti, viacznačnosti, dvojzmyselnosti)

v anglickom jazyku s primárnym dôrazom na analýzu jej postavenia v tvorbe anglického humorného diskurzu. Vedecká monografia je výsledkom dlhoročnej práce, praktických a teoretických skúseností a odráža autorkin rozhl'ad a prehľad v danej problematike. Autorka k fenoménu ambiguity pristupuje komplexne, a to najmä z pohľadu kognitívnej lingvistiky, sociolingvistiky a použitia či výskytu ambiguity v kontexte, a teda aj z pohľadu pragmalingvistiky. Oceňujem, že vedecká monografia analyzuje tento lingvistický fenomén interdisciplinárne, a to na základe prierezu lingvistiky, sociolingvistiky, sociológie, filozofie a psychológie.

Zámerom a hlavným cieľom vedeckej monografie je prispieť k systematickejšiemu poznaniu lingvistického fenoménu ambiguity a jednotlivých špecifik použitia a výskytu tohto fenoménu v súčasnom anglickom humornom diskurze. Autorka pritom vychádza z detailnej analýzy rozličných typov a kategórií ambiguity a jej systémového postavenia v angličtine na fonologickej, morfolologickej, syntaktickej a sémantickej jazykovej rovine. Jedinečnosť monografie spočíva v tom, že autorka na základe detailného štúdia doterajších výsledkov výskumu a na základe jej vlastného skúmania rozsiahleho jazykového materiálu predkladá svoju vlastnú definíciu ambiguity, ako aj jej typologickú kategorizáciu s cieľom jednoznačnejšie, exaktnejšie a transparentnejšie vymedziť tento pojem. Zároveň vytyčuje, ktoré formy, typy či kategórie ambiguity vyvolávajúcej humorný efekt sú v súčasnom

anglickom humornom diskurze najproduktívnejšie a najfrekvencovanejšie. Výber témy pokladám za aktuálny, prínosný a formulované teoretické zistenia, ako aj výsledky analýzy sú veľmi dobre aplikovateľné v ďalšom lingvistickom výskume tohto špecifického fenoménu.

Monografia pozostáva z dvoch hlavných častí, ktoré sa vhodne dopĺňajú a logicky na seba nadväzujú. Prvá časť práce nazvaná *Theoretical Approaches to Ambiguity* sa delí na tri kapitoly a jednotlivé podkapitoly. V prvej kapitole autorka detailne analyzuje všeobecné kognitívne a lingvistické princípy ambiguity ako špecifického lingvistického fenoménu, pričom vychádza z detailnej analýzy bohatého dokladového vedeckého materiálu a z množstva východiskovej vedeckej literatúry. Autorka prezentuje viaceré definície fenoménu ambiguity a opiera sa o staršie i nedávne publikácie a najnovšie výsledky výskumov renomovaných autorov (príp. autorských kolektívov), systémových lingvistov, sociolingvistov či diskurznych analytikov, ako sú Empson (1930), Leech (1969), Lyons (1977), Quirk et al. (1991), Wales (1995), Crystal (1996), Channell (1994), Tabossi (2001), Sennet (2016) a pod. Autorka tak poskytuje syntetizujúci pohľad na tento špecifický lingvistický fenomén a podáva relevantný diachrónny prehľad doterajších dostupných publikácií venujúcim sa tejto problematike na základe ktorých prináša aj vlastnú definíciu ambiguity.

V druhej kapitole sa autorka venuje jednotlivým typom a samotnej kategorizácii ambiguity (fonologická, morfológická, lexikálna, kategorická, sémantická, syntaktická), ktoré bohato a vhodne dopĺňa o názorné príklady a ukážky. Hlavným prínosom tejto kapitoly je však najmä predstavenie a definovanie vlastných podtypov ambiguity, a to konkrétne gendrová (príp. rodová) ambiguita a diskurzna ambiguita, ktorá sa vzťahuje na kohézne jazykové prostriedky v rámci diskurzu. Diskurznu ambiguitu autorka ďalej delí na tri špecifické kategórie, a to menovite na referenčnú, eliptickú a substitučnú. Okrem týchto kategórií autorka, a to jednak na základe štúdia jednotlivých typológií a kategorizácie ambiguity jednotlivých autorov, ako aj na základe vlastnej výskumnej vzorky a excerpovaného materiálu, definuje aj ďalšie dve kategórie ambiguity, a to tzv. neúmyselnú alebo nevedomú (*unintentional ambiguity*) a vedomú či zámernú (*intentional ambiguity*), ktorá má za cieľ napr. aj vyvolanie

humorného efektu u recipientov. Predložené podtypy a kategórie ambiguity sú spracované a interpretované mimoriadne precízne, pričom sú doplnené o relevantné a zaujímavé príklady. Vysoko oceňujem ich usúvzťažnenie s kontextom v ktorom sú prezentované.

Druhá časť práce nazvaná *Ambiguity Based Humour in English* sa delí na štyri kapitoly a jednotlivé podkapitoly, pričom štvrtá kapitola predstavuje samotné zhrnutie práce a výsledkov výskumu. V druhej časti práce sa autorka zaoberá podstatou humoru ako jazykového fenoménu v angličtine, pričom vychádza z Attarda (2008, 2001, 1994) – uznávaného teoretika v oblasti vedy o humore. Bližšie prezentuje známe teórie humoru (teóriu superiority, teóriu inkongruencie, relaxačnú teóriu a teóriu inkongruity) a podrobnejšie opisuje Raskinovu (1985) sémantickú teóriu humoru založenú na opozitných skriptoch. Vzhľadom na šírku využitia a uplatnenia verbálneho humoru v rozličných žánroch autorka zároveň bližšie špecifikuje zameranie výskumu na fenomén anglického vtipu a teoreticky vymedzuje pojem vtip, jeho podstatu, štruktúru a typológiu.

Jedinečnosť detailnej analýzy kategórií vtipov založených na jednotlivých typoch ambiguity (menovite fonologickej, lexikálnej, sémantickej a syntaktickej) spočíva v autorkinom komplexnom prístupe, pričom pri analýze berie autorka do úvahy aj textovú lingvistiku, teóriu rečových aktov, pragmatiku, konotačnú funkciu ambiguity, ale aj mimotextovú realitu a odhaľuje tak primárne i sekundárne významy a ich súvis s predpokladom pochopenia vtipu v angličtine. Vysoko oceňujem, že autorka na základe spracovania bohatého korpusu jazykového materiálu detailne analyzuje jednotlivé typológie anglických vtipov založených na ambiguite čo demonštruje na konkrétnych vyselektovaných príkladoch. Podáva tak relevantnú výpoveď o výskyte, frekvencii výskytu a o samotnom uplatnení ambiguity v súčasnom anglickom humornom diskurze čo demonštruje aj vo výsledkoch výskumu.

Vedecká monografia je originálnou publikáciou, ktorá má premyslenú kompozičnú a argumentačnú štruktúru a po obsahovej stránke je veľmi prítiažlivá a stimulujúca. Autorka uplatňuje štruktúrno-funkčnú metódu výskumu a systematický synchronický prístup k danej problematike, ktoré bohato prispievajú k doterajšiemu bádaniu zameriavajúcemu sa na lingvistický fenomén

ambiguity v anglickom humornom diskurze. Jej vydanie ocenia predovšetkým lingvisti, tlmočníci a prekladatelia, ako aj študenti a pedagógovia na filologických a filozofických fakultách. Získané výsledky a závery sú formulované tak, aby boli ďalej aplikovateľné v širšie koncipovanom resp. interdisciplinárnom lingvistickom výskume a s určitosťou poslúžia ako podnet pre budúce lingvistické úvahy o tejto atraktívnej téme.

Andrej Timko

SPRÁVY A INFORMÁCIE

KRAJANSKÍ UČITELIA SA OPĚT STRETLI NA KURZE MC UMB

Metodické centrum Univerzity Mateja Bela pre Slovákov žijúcich v zahraničí zorganizovalo v Banskej Bystrici v dňoch 24. 5. 2021 – 29. 5. 2021 didaktický kurz pre pedagógov zo slovenských škôl v zahraničí pod názvom „Podpora kapacít a transfer inovatívnych didaktických metód“. Podujatie otvorila prorektorka UMB pre medzinárodnú spoluprácu a celoživotné vzdelávanie UMB doc. PhDr. Katarína Chovancová, Ph.D. a zároveň privítala všetkých účastníkov.

S hlavnou prednáškou vystúpil doc. PhDr. Ivan Šuša, Ph.D. z Lektorátu slovenského jazyka a kultúry MŠVVaŠ SR na Bolonskej univerzite vo Forlì (Taliansko) s témou *Možnosti didaktického využitia literárneho textu v procese interkultúrneho povedomia*. Šuša sa zameral na areálové presahy a medzipredmetové vzťahy vo vyučovaní slovenčiny ako cudzieho jazyka a na vzťah literatúra (literárny text) a hľadanie identity/povedomia. V téme pokračovala doc. PaedDr. Mária Lalinská, PhD. z Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, ktorá predstavila *intervenčný program čítania s porozumením pre materinský/cudzí jazyk*. Prvý deň uzatvorila so svojou prednáškou a workshopom lingvistka a romanistka doc. PhDr. Katarína Chovancová, PhD., z Filozofickej fakulty UMB s témou *Medzijazykové vzťahy a didaktická kontextualizácia*.

V ďalšie dni sa konali workshopy z odborovej didaktiky a rôznych oblastí výskumu so zameraním na geografiu, históriu, matematiku a výtvarnú výchovu.

Celkovo sa na podujatí zúčastnilo 39 pedagógov z Maďarska, Srbska, Ukrajiny, Rumunska a Nemecka.

Zuzana Drugová

SLOVENSKO-TALIANSKA SPOLUPRÁCA NA LEKTORÁTE SLOVENSKÉHO JAZYKA A KULTÚRY BOLONSKEJ UNIVERZITY

Lektoráty slovenského jazyka a kultúry, ktoré máme vo viacerých susedných (tri v Poľsku, dva v Maďarsku, v Rakúsku, na Ukrajine), ale i vzdialenejších (napríklad Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Čína) štátoch, plnia dôležitú úlohu z hľadiska rozširovania slovenčiny a kultúry v zahraničí, ako aj podporovania a upevňovania národnej a európskej identity. Organizačne sú ukotvené pod Ministerstvom školstva, výskumu, vedy a športu Slovenskej republiky. Metodickú časť zabezpečuje Centrum slovenčiny ako cudzieho jazyka *Studia Academica Slovaca* Univerzity Komenského v Bratislave.

Jedným z najaktívnejších lektorátov je Lektorát slovenského jazyka a kultúry MŠVVaŠ na Bolonskej univerzite so sídlom vo Forlí. Okrem vyučovania slovenčiny ako cudzieho jazyka (spolu s ďalšími dvoma tzv. silnými jazykmi) organizujeme viaceré kultúrne, didaktické, spoločenské podujatia s cieľom šírenia slovenskej kultúry a slovensko-talianskych medziliterárnych a medzikultúrnych vzťahov. Každoročne propagujeme slovistikú v rámci prezentácie programov pre študentov Bolonskej univerzity (tento rok online – Ivan Šuša a bývalá študentka univerzity a prekladateľka Rosella di Venere) a vzťahy v rámci programu *Erasmus* pre študentov a pedagógov (s UK v Bratislave a UKF v Nitre).

Aj tento akademický rok sme v kampuse Bolonskej univerzity vo Forlí pripravili niekoľko zaujímavých podujatí, ktoré spájajú slovenské a talianske univerzity, prepájajú viaceré vedecko-výskumné oblasti a vytvárajú obraz súčasného Slovenska v zahraničí. Rád by som spomenul aspoň niektoré z nich. V prvý semester sme spolu s Fakultou politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici zorganizovali podujatie venované slovensko-talianskym politickým a diplomatickým vzťahom, na ktorom o. i. vystúpili s prednáškami politológ doc. Rastislav Kazanský, PhD. a historik doc. Anton Hruboň, PhD. V spolupráci s londýnskou školou slovenčiny sme zorganizovali podujatie o tom, aká je nostalgia Slovákov za socialistickým režimom pred rokom 1989. Veľký úspech malo vystúpenie Dr. Patrika Čuchtu, historika, absolventa Oxfordskej univerzity a v súčasnosti riaditeľa uvedenej londýnskej školy.

Pri príležitosti 700. výročia úmrtia jednej z najvýznamnejších literárnych a kultúrnych osobností Talianska a sveta Danteho Alighieriho sme počas druhého semestra v spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre zorganizovali prednášku talianistky Mgr. Moniky Šavelovej, PhD. *Dante na Slovensku*, v ktorej sa zamerala na preklady Alighieriho do slovenčiny (z vývinového hľadiska od najstarších prekladov až po súčasnosť) a zaradila ho do širšieho recepčného a kultúrneho rámca.

Iný, lingvistický ráz, mala prednáška talianistky doc. Kataríny Klimovej, PhD. z Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici o slovesnom vide. V komparatívne ladenej prednáške porovnala výskyt, použitie a diferencie vidu v slovenčine a taliančine.

S talianskymi študentmi sme sa na lektoráte tiež zapojili do ďalších rôznych akcií a podujatí, ako sú *Teatro per telefono* (v rámci tohto projektu sa uskutočnilo už niekoľko aktivít), ktoré nahradilo pôvodne každoročne konané divadelné predstavenia alebo projekt s vydavateľstvom Zanichelli.

Momentálne pripravujeme spolu s kolegyňou Dr. Zuzanou Nemčíkovou z Univerzity La Sapienza vysokoškolskú učebnicu, ktorá bude mať celotaliansky dosah – *Lo slovacco per gli italiani*. Učebnica vyjde v prestížnom vydavateľstve Hoepli v Miláne. Rovnako spolupracujeme s indexovaným vedeckým translatologickým časopisom *InTraLinea*, v ktorom bude publikovaná moja štúdia o prekladoch talianskej literatúry do slovenčiny po roku 1989.

Najbližšie pripravujeme aktivity k stému výročiu narodenia Alexandra Dubčeka – významného slovenského politika, reformátora a nositeľa titulu doctor honoris causa Bolonskej univerzity v roku 1988. Spolu so študentmi slovakistiky sa zapojíme aj do *Festivalu prekladateľstva* a ďalších aktivít. Rovnako si pripomenieme aj pätnáste výročie vzniku Lektorátu slovenského jazyka a kultúry MŠVVaŠ na Bolonskej univerzite vo Forlí.

Ivan Šuša

KULTÚRA, TÉMA MIEST A SPOLUPRÁCA V KONTEXTE PROJEKTOV

Katedra európskych kultúrnych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici realizovala a realizuje vysoký počet zahraničných a domácich projektov. Z výsledkov prebiehajúcich projektov by sme radi priblížili aspoň dva z nich. V prvom, ***Development of Urban Culture in V4 Countries***, spracovali členovia projektového tímu tému literárnej Banskej Bystrice. Analýze pritom podrobili tie miesta Banskej Bystrice a jej okolia, ktoré priamo súvisia so slovenskou literatúrou. Okrem toho viedli študenti európskych kultúrnych štúdií (s cieľom prepojenia vysokoškolského štúdia s praxou) tematickú prehliadku mesta pod názvom *Literárna Banská Bystrica*. Ďalšími výstupmi bola medzinárodná konferencia na tému urbanity a kultúrnej identity, vedecký zborník, vývoj interaktívnej digitálnej mapy a webové stránky mesta Banská Bystrica (<https://literarnabanskabystrica.webnode.sk/>). Zahraniční partneri projektu z Univerzity v Miškovci, Univerzity Jána Pavla II. v Krakove a Zemědělské univerzity v Prahe postupovali pri spracovávaní literárnych miest svojich miest podobným spôsobom.

Hlavným cieľom druhého projektu ***Cultural transfer in the United Europe: differences, challenges and perspectives*** je síce implementácia európskych predmetov do študijných plánov UMB, avšak v projekte je naplánovaných množstvo ďalších aktivít. Pre nasledovné obdobie uveďme aspoň niekoľko z nich:

- 22-25. novembra 2021 – medzinárodná konferencia pod názvom *Cultural Transfer in the United Europe*.
- marec 2022: záverečná monografia ako výstup projektu *Culture as a tool for democracy, regional and urban development*
- e-learningová platforma – dokončenie už začatej časti na webovej stránke <https://culturaltransferjm.wixsite.com/cultural-transfer>
- workshopy pre učiteľov cudzích jazykov stredných a základných škôl (s realizáciou v roku 2021 a v roku 2022)
- príprava samostatných čísel dvoch vysokoškolských časopisov (v roku 2021 a v roku 2022)

- implementácia európskeho modulu v akad. roku 2021/22. Implementácia európskeho modulu do učebných plánov UMB pokračuje na UMB v zmysle predpisov agentúry EACEA (The Education, Audiovisual and Culture Executive Agency = Výkonná agentúra pre vzdelávanie, audiovizuálny sektor a kultúru), agentúra Európskej komisie, ktorá projekt finančne podporuje ešte 2 roky po ukončení projektu - t. j. v akademických rokoch 2022/23 a 2023/24.

Eva Höhn

POKYNY PRE AUTOROV

Vedecký časopis *NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE* vydáva Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Časopis vychádza dvakrát ročne – v **júni** a v **decembri**:

- Príspevky do júnového čísla posielajte **do 20. marca**
- Príspevky do decembrového čísla posielajte **do 20. septembra**.

Každý príspevok je anonymizovaný a posudzujú ho dvaja recenzenti.

E-mail: nova.filologicka.revue@gmail.com

V **e-maile** uveďte **sekcii**, do ktorej patrí Váš príspevok:

- literárnovedná
- lingvistická
- translatologická
- kulturologická
- recenzia
- informácie o konferenciách, seminároch a kolokviách
- správa z podujatia
- kronika

Akceptované jazyky: SK, CZ, EN, PL, HU, DE, IT, ES, FR, RU

Formát dokumentu: .docx, .rtf

Font: Times New Roman

Vertikálne odsadenie odsekov (nie riadkovanie): 0

Rozsah príspevku

Štúdia: 15 – 20 normostrán

Recenzia: 2 – 5 normostrán

(normostrana = 1 800 znakov vrátane medzier)

Správy a iné: podľa potreby.

Spríevodné fotografie priložte ako samostatné súbory.

Prosíme Vás, aby ste okrem obsahovej stránky dbali aj na detaily, ako je **správna interpunkcia** (napríklad rozdiel v používaní spojovníka [-] a pomlčky [–]). V prípade, že píšete v cudzom jazyku, je vhodné zabezpečiť si korektúru rodeným hovoriacim.

Za jazykovú správnosť príspevkov zodpovedá autor príspevku.

Ako naformátovať štúdiu

NÁZOV ŠTÚDIE
[CAPS LOCK, 13 b., bold, zarovnanie na stred, riadkovanie 1] [enter]
Meno autora
Pracovisko, krajina
[12 b., zarovnanie do bloku, riadkovanie 1]
e-mail
[12 b., zarovnanie do bloku, riadkovanie 1] [enter]
Kľúčové slová v jazyku práce: kľúčové slovo, kľúčové slovo, kľúčové slovo
Kľúčové slová v anglickom/slovenskom jazyku: key word, key word, key word
[12 b., bold, zarovnanie do bloku, riadkovanie 1] [enter]
Podnadpis
Telo textu Telo textu.
Podnadpis
Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu.
[12 b., zarovnanie do bloku; pozor: riadkovanie sa mení na 1,5] [enter]
Poznámky (ak sú)
Nepoužívajte poznámky pod čiarou ani automatické poznámky za textom.
Poznámky očísľujte (1), (2), (3) atď. a uveďte ich za textom.
[12 b., zarovnanie do bloku, pozor: riadkovanie 1] [enter]
Literatúra
Monografia: PRIEZVISKO, M. Názov diela. Miesto : vydavateľ, rok, počet strán.
Článok v časopise: PRIEZVISKO, M. „Názov diela“ in <i>Názov časopisu</i> , ročník, číslo, rok, strany.
Článok v časopise online: PRIEZVISKO, M. „Názov diela“ in <i>Názov časopisu</i> , ročník, číslo, rok, strany. Online. Link.
Článok v zborníku: PRIEZVISKO, M. „Názov diela“ in Celý názov konferenčného zborníka. Mesto : vydavateľ, rok, strany.
Internetový zdroj: PRIEZVISKO, M. Názov. Online. Link.
Dokument online: Názov dokumentu. Online. Link.
[12 b., zarovnanie do bloku, pozor: riadkovanie 1] [enter]

Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu
Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu Telo textu.

[12 b, zarovnanie do bloku, riadkovanie 1,5]
[enter]

Meno Priezvisko

[12 b, bold, zarovnanie napravo]

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

The *NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE*/NEW FILOLOGICAL REVUE scholarly journal is published by the Matej Bel University in Banská Bystrica.

Two issues are published per year – in **June** and **December**.

- If you wish to enter the review process for the June issue, please submit your paper by **20 March**.
- If you wish to enter the review process for the December issue, please submit your paper by **20 September**.

Each paper is anonymised and reviewed by two reviewers.

E-mail: nova.filologicka.revue@gmail.com

Please, state the **topic** of your paper in the e-mail:

- literary studies
- linguistics
- translation and interpreting studies
- cultural studies
- review
- information about conferences, seminars, etc.
- event reports
- chronicles

Accepted languages: SK, CZ, EN, PL, HU, DE, IT, ES, FR, RU

Document format: .docx, .rtf

Font: Times New Roman

Paragraph indentation: 0

Length of paper:

Study: 15–20 standard pages

Review: 2–5 standard pages

(standard page = 1,800 characters including spaces)

News and other: as needed

Please, attach your photographs as separate files.

Before submitting your paper, make sure to review formal details such as spelling, punctuation, and compliance with the following requirements. Proofreading by native speaker is recommended if you are writing in a foreign language.

The authors are responsible for the language quality of their papers.

How to format your study

NAME OF THE STUDY
[CAPS LOCK, 13 p., bold, center alignment, line spacing 1] [enter]
Name Surname
Workplace, country
[12 p., justified alignment, line spacing 1]
e-mail
[12 p., justified alignment, line spacing 1] [enter]
Key words in the language of the paper: key word, key word, key word, Key words in English or Slovak: key word, key word, key word
[12 p., justified alignment, line spacing 1] [enter]
Subtitle
Text body Text body.
Subtitle
Text body Text body Text body Text body Text body Text body Text body Text body Text body Text body Text body Text body Text body Text body.
[12 p., justified alignment; please note that line spacing changes to 1.5] [enter]
Notes (if applicable):
Please, do not use footnotes or automatic endnotes. Mark your notes with numbers and place them between the text body and bibliography.
[12 p., justified alignment, line spacing 1] [enter]
Bibliography
Monograph: SURNAME, N. <i>Title of the work</i> . Place : publisher, year, number of pages.
Journal article: SURNAME, N. "Title of the work" in <i>Name of the journal</i> , volume, year, number, pages.
Journal article online: SURNAME, N. "Title of the work" in Name of the journal, volume, year, number, pages. Online. Link.
Article in conference proceedings: SURNAME, N. "Title of the work" in Full name of the proceedings. Place : publisher, year, pages.
Online source: SURNAME, N. Title of the work. Online. Link.
Online document: Document title Online. Link.
[12 p., justified alignment, line spacing 1] [enter]

	Title of the review
	[13 p., bold, center alignment]
	[enter]
	Reviewed publication: SURNAME, NAME OF THE AUTHOR: <i>Title of the work.</i>
	Place : publisher, year, number of pages. ISBN.
	[12 p., justified alignment, line spacing 1]
	[enter]
	Text body Text body.
	Text body Text body Text body Text body Text body Text body Text body
	Text body Text body Text body Text body Text body Text body Text body.
	[12 p., justified alignment, line spacing 1.5]
	[enter]
	Name Surname
	[12 p., bold, right alignment]

Title
[13 p., bold, center alignment]
[enter]
Text body Text body.

Text body Text body Text body Text body Text body Text body Text body
Text body Text body Text body Text body Text body Text body Text body.

[12 p., justified alignment, line spacing 1.5]
[enter]

Name Surname

[12 p., bold, right alignment]